

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MEMOIRER OG BREVE

MEMOIRER
OG BREVE

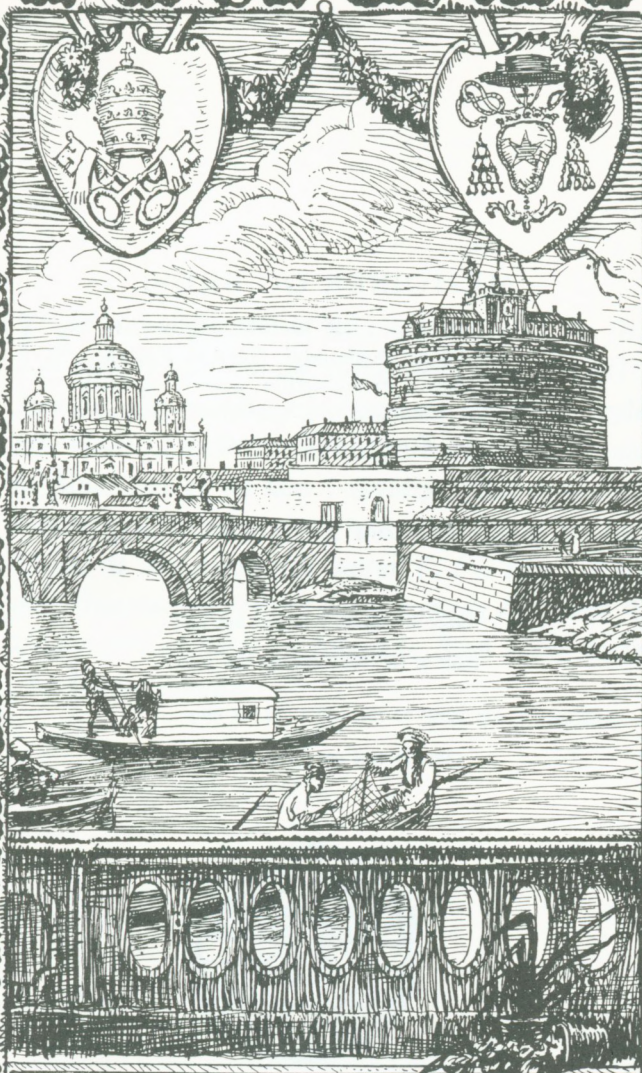
UDGIVNE AF
JULIUS CLAUSEN og P. FR. RIST.

XLIX

FR. G. KNUDTZON
UNGDOMSDAGE

AUGUST BANGS FORLAG
KØBENHAVN

1974

FR · G · KNUDTZON
· UNGDOMSDAGE ·

FF

MEMOIRER OG BREVE

blev i Aarene 1905 til 1927 udgivet af
Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.
Denne Udgave er fremstillet som fotografisk
Optryk hos Villadsen & Christensen, Hvidovre.
Printed in Denmark.

© by AUGUST BANGS FORLAG

ISBN 87 7226 001 7 (Serien kpl. hft.)

ISBN 87 7226 002 5 (Serien kpl. indb.)

ISBN 87 7226 060 2 (Bd. 49 hft.)

ISBN 87 7226 061 0 (Bd. 49 indb.)

Det sidste Bind, ved hvis Udgivelse P. Fr. Rist medvirkede, var det foregaaende (Bd. XLVIII). Men det var en Aftale imellem os, at Serien under alle Omstændigheder skulde fortsættes med endnu to Bind. Det er da kun i skyldig Pietet mod hans Minde og i Erindring om hans Kærlighed til dette Værk, at det fremdeles bærer P. Fr. Rist's Navn paa Titelbladets venstre Side, medens Ansvarret for Udgivelsen af dette og følgende Bind alene hviler paa Undertegnede.

Julius Clausen.

I sit Livs Otium tog Dr. phil. Bogtrykker *Frederik G. Knudtzon* sig for at nedskrive sine Erindringer. Han naaede kun frem til det niogtyvende Leveaar, da Sygdommen og hans snart efterfølgende Død i 1917 standsede det stort anlagte og meget omfangsrige Arbejde.

Dette omfatter omkring 2000 Manuscript-Sider i Kvartformat. Det siger sig selv, at Udgivelsen af disse har maattet stærkt begrænses og beskæres, thi meget af hvad her fortælles tilhører udelukkende Privat- og Familielivet. Optegnelserne har *Fr. Knudtzon* væsentlig bestemt til Læsning og som en Mindebog for hans Nærmeste. Naar imidlertid hans Hustru og Datter har samtykket i Offentliggørelsen af disse Erindringer i forkortet Skikkelse, er det i den rigtige Forstaaelse af, at *Fr. Knudtzons* Ungdomsliv paa afgørende Punkter giver en i kultur- og personalhistorisk Henseende interessant og fyldig Læsning.

Bogen maa tale for sig selv, og det vil være ufor-
nødent her at gøre Rede for Memoirernes Forfatters Livsgæring, da Bogens Indhold jo netop er denne. Lad det være nok at gøre opmærksom paa, at denne Skildring af et Handels-Patricierhus i forrige Aarhundrede med dets Duft af økonomisk Soliditet og en vis borgerlig Filistrøsitet er noget nyt i dansk Memoirelitteratur. En Skildring af Studenterliv i den nationalliberale Periode og af den filosofiske Strid ved Universitetet har formentlig ogsaa Interesse. Men kærest for Forf.

selv har det dog nok været at skildre de Ungdomsaar, han tilbragte i Italien — i Pius IX's og Vilhelm Bergsøes Rom — den Tid, da en Romafærd satte Mærker og Tidsskel i Tilværelsen. Til Skandinavernes Historie i Rom er de Knudtzonske Memoirer en Fundgrube.

Fr. G. Knudtzon var en livlig Aand og en altid interesseret Mand. Derfor maa han gøre Rede for alt, hvad der kommer indenfor hans Horizont, og han fortæller Stort og Smaat, Væsentligt og Uvæsentligt mellem hinanden. Som sagt er alt, hvad der har Privatkarakter og i intimere Forstand tilhører Familielivet, her fjærnet eller dog stærkt beskaaret, og af Resten er mange Bagateller og Ubetydeligheder udeladt. Men der er blevet nok tilbage som et Monument om en Ynglings bevægelige Sind, hans Meddelsomhedstrang og hans Glæde ved Naturen og Menneskene.

Udg.

BARNDOM

Jeg blev født i den gamle Købmandsgaard Nyhavn Nr. 16 (nu Nr. 31) den 11. Januar 1843. Jeg kom til Verden under ugunstige Forhold. Min Fader havde ikke længe i Forvejen set sig nødsaget til at opgive sit Bo til Skifterettens Behandling, og skøndt han havde kunnet give sine Kreditorer 70 p. Ct., havde Ulykken dog været haardt følt, ikke mindst af min Moder, der siden har fortalt mig om hvor ydmygende det var for hende, som var udgaaet fra et velhavende Hjem, at maatte overvære, at Taxatricen holdt Opgør over hendes Møbler, Sølvtoj og Linned, alt medens hun læste Fortvivlelse i min Faders Ansigt. Jeg selv erindrer intet, som angik denne Ulykke eller dens Efterveer — overhovedet intet fra Nyhavn Nr. 16; undertiden har vi ofte i Familien henført en eller anden Ytring af mig, som gik i Retning af Sparsommelighed og Nøjsomhed til den Omstændighed, at jeg var kommen til Verden under en Fallit — nærmest vel en behagelig Spøg i de Dage, da Velstand atter var til Huse i mine Forældres Hjem.

Det lykkedes Papa forholdsvis hurtigt at komme til Kræfter efter Fallitten, takket være hans Brødre i Norge, der midlertidigt støttede ham med Kapital. Han solgte nu den store Købmandsgaard og byggede sig — udelukkende til eget Brug — et mindre

Hus paa Hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade — Nyhavn Nr. 24 (nu Nr. 47), og til det der etablerede Hjem knytter sig mine tidligste københavnske Erindringer. Det var et Hus med Kælder, tre Etager og Kvist. I Stue-Etagen havde Papa to Kontorer ud til Nyhavn, og i den laa desuden Køkken, Spise- og Pige-kammer. Paa første Sal, der var høj og herskabelig med dobbelte Døre, laa „Salen“, Dagligstuen og Spisestuen. Anden Sal rummede fire Soveværelser, deraf de to ud til Nyhavn med fuld Sydsol. I Etagen over fandtes kun to Kvistværelser, Resten var Loft. Paa dette stod en med Metal foret Trækasse, til hvilken Vand blev pumpet op fra Posten i Gaarden, og fra hvilken et veritabelt W. C. nede paa anden Sal blev forsynet — en Sjældenhed af første Rang i det daværende Kjøbenhavn.

Ved at nævne „Salen“ berører jeg et Begreb, som længst har ophørt at svare til en Virkelighed. „Salen“ var det større Værelse, som ikke blev brugt til daglig. Jeg husker det som et uopvarmet Rum, der ikke indbød til Ophold. I adskillige Aar var der intet Gulvtæppe i vor „Sal“; siden kom der til at ligge to smaa brune Brysseler-Tæpper, og først langt senere, da Værelset blev Dagligstue, fik det et Brysseler-Tæppe over hele Gulvet, graat med Blomster i, fik ogsaa et Blomstervindue m. m.; men til at begynde med var Salens Møblering ikke lagt an paa Hygge, og navnlig fandtes der Ting, som ingen Nytte gjorde: ét Klaver, som ingen spillede paa, en Nips-Etagere med Vaser uden Blomster i, men ogsaa med kostbare Figurer i gammelt sach-

sisk-dansk Porcellæn. Over en lang smal Sofa, der havde Plads mellem to ud til Toldbodgade vendende Vinduer, hang det ovale Spejl. Ogsaa det virkede koldt. Lidt efter lidt anskaffedes nye og for det meste smagfulde Møbler til denne Stue, samtidigt med at min Fader af egen Drift betalte sine Kreditorer de 30 p. Ct., som de havde tabt ved hans Fallit.

Medens „Salen“ fyldte hele Dybden af Huset og havde to Fag til Toldbodgade og to til Nyhavn, var Dagligstuen omtrent kvadratisk og havde to Fag Vinduer ud til Nyhavn, og her var hyggeligt og smukt. Midt paa Gulvet et rundt Bord, over hvilket en Hængelampe; mellem Pillerne et smukt bredt Spejl med tilhørende Consol, paa Væggene Billeder, paa Gulvet et smagfuldt Tæppe, røde Figurer paa lys Bund. Spisestuen var meget mørk, da Lyset kun sparsomt kom ind ad de to Vinduer, som vendte ud til den ret smalle Gaard. „Skænken“ var ikke et flytteligt Møbel, men en Række faste Skabe; paa den lange Vægflade ud til Nabohuset i Toldbodgade hang en Række af Hornemanns Pastelbilleder, paa den mindre Væg ligeoverfor to Portrætter af Tante *Benedicte* og Papa, 50 Aar gammel.

Oppe paa anden Sal sov mine Forældre i Hjørneværelset i to mægtige Mahognisenge med svære, Omhænget bærende Søjler. Ovenover Dagligstuen sov vi tre Dreng.

Hvad der fra denne Periode har præget sig i min Erindring er den i Hjemmet grundlagte lille Skole. En theologisk Candidat, *Sigismund Neve*, medbragte hver Søndag sin lille Søn *Hans*, der var lidt yngre

end Broder *Nicolai*, og af de to og mig bestod Skolen.¹⁾ Men jeg havde ingen Lektier for. — Det første nogenlunde tydelige Billede jeg har af min Fader, er knyttet til vort Sommerophold 1847 paa Kastelsvejen. Huset, i hvilket vi boede, staar endnu og hedder vistnok „Møens Minde“.²⁾ Det ejedes af en Enkefru *Nissen*, der beboede Mansard-Etagen, medens vi havde den mere herskabelige Stue-Etage. Jeg erindrer fra denne Sommer min Fader fuld af Liv kommende hjem fra sit Arbejde i Byen for at spise til Middag. Mange Gange bragte han en eller flere Gæster med, og jeg husker disse Grosserere i Gruppe paa den lille aabne Træbalkon foran Havestuen, staaende med Hænderne gemte bag Frakkeskøderne og ligesom i Kor istemme: „Der var ikke mange Forretninger idag!“ Naar vi saa om Aftenen skulde i Seng, kastede vi Natskjoerternes Forsmæk tilbage over Hovederne, saa at de faldt ned bagpaa og dannede et dobbelt Læg med Rygsmækken, og saa stak vi Hænderne ind under „Skøderne“, stillede os i Gruppe og sagde, ivrigt gestikulerende til hinanden: „Der var ikke mange Forretninger idag! — Der var ikke mange Forretninger idag!“

Vor daglige Spaseretur med *Maren*, vor Barnepige, gik som Regel ad Kastelsvejen ned til Stranden, hvor Becks Badeanstalt laa — Engelbrechts var endnu ikke anlagt. Hernede mødtes mange

¹⁾ Cand. J. C. S. Neve blev senere Medbestyrer af den ansete Mariboenske Skole.

²⁾ Forf. gør sig vistnok her skyldig i en Forvexling. Det endnu bevarede „Møens Minde“ (Nr. 8), er en lille og uanselig Træbygning. Sandsynligvis har Familien Knudtzon boet i den anseligere Trævilla ved Siden af, hvor ogsaa General Rye havde sin Bollig (Citadelsvejen 122 C, nu Sygehjem).

Barnepiger med deres Tilbehør af Børn. En Dag hændte det mig nede ved Skrænten noget i høj Grad ubehageligt. Kysten var flad, den brune Tang laa ellers i store Masser; men den Dag var den afbrudt af et Bælte paa et Par Alens Bredde, og dette Bælte viste en Overflade af grønne Slimalger. Jeg fik Lyst til at betræde dette smukke grønne Bælte, men blev holdt tilbage; dog, da *Maren* et Øjeblik ikke passede paa, var jeg strax ude i det Grønne, og et Øjeblik derefter stod jeg deri til Maven. Jeg blev halet op, men hvor jeg saa ud! Der paakom mig — for at bruge et Udtryk af Fru *Heiberg* — „en dyb Skamfølelse“, og jeg anmodede den smukke *Maren* om at skjule min Skam ved at sætte sig paa Tværs af min vaade og slimede Benbeklædning. Men det skulde *Maren* ikke have noget af.

Vi flyttede den Sommer meget tidligt ind til Nyhavn, og Grunden har sikkert været den, at der i Familien ventedes en glædelig Begivenhed. Den 15. September bragte Mama et velskabt Drengsbarn til Verden. Han fik i Daaben Navnet *Jørgen Baillie Knudtzon*.¹⁾

Vistnok fra denne Vinter har jeg bevaret det tidligst klare og tydelige Billede af mine Forældres Personligheder. Dette slutter jeg bl. a. deraf, at jeg husker, at jeg idelig spurgte Mama hvor gammel hun var, og altid fik det Svar: 29 Aar. Jeg undrede mig over at jeg stadig fik det samme Svar: 29 Aar, indtil jeg endelig — d. 17. Marts 1848 — fik den

¹⁾ *Jørgen Baillie Knudtzon*, f. 1847, senere Konsul og Møllejer i Bergen.

Overraskelse, at nu var hun 30. Min Fader var 29 Aar ældre end min Moder, og jeg troer, at denne hans langt højere Alder bidrog til, at han for os kom til at staa som i et fjernere Plan. Vi saa ham jo til daglig mindre end Mama, og hans store brede Skikkelse indgød os tidligt en Respekt, hvori var blandet et Korn af Frygt. Han var høj og skulderbred og førte sig med en Værdighed, som paa os virkede imponerende. Vel var han en meget skæmtefuld Mand, men hans Skæmt laa ikke særlig for Børn. For det, som senere en yngre Dame benævnte „hans pragtfulde Ydre“, havde vi Børn intet Organ. For os var han Indehaveren af den højeste Myndighed og Magt.

Om hans høje Pande laa de dengang graa, senere sølvhvide Lokker, i en lille Bølge og gik frem over Øjnene. Han bar „franske“ Bakkenbarter, men var for Resten raget. Hans Øjne var kloge, livlige og talende, og paa Ydersiden saas en hel Vifte af det man kalder „Skæbnestreger“. Næsen var meget stor, og skøndt dens stærke Runding nedefter tildels skyldtes et let Brud af Næsebenet, gik Virkningen af dette Brud dog paa en harmonisk Maade ind i Ansigtets Helhed og gav „Selvfølelsens Sæde“, som jeg ofte har kaldet den menneskelige Næse, en forøget Accent. Afstanden mellem Næse og Mund var paafaldende stor. Munden holdt han lukket, naar han ikke talte, og aabnede han den, kom der Liv over det Ansigt, hvis Linier ellers var saa rolige. Sin Hage gemte Papa mellem et Par store „Fadermordere“, høje, opretstaaende

Flipper, helt aabne foran. Hertil bar han et bredt Alaskes Halsbind, syet som om det var et Tørklæde, der laa flere Gange om Halsen og med Sløjfe foran; det hægtedes i Nakken og dækkede Halsen i en Højde af mindst 4 Tommer. Iøvrigt var Papas Dragt altid af mørkt Stof og med Skøder. Den halvt aabne Vest viste et Skjortebryst med tre smukt ciselerede Guldknapper. Sædvanligt var Frakken knappet over den ret store Mave. Der var over hele Skikkelsen, fra Isse til Fod, et Præg af fornem Anstand, som virker imponerende.

I Sammenligning med min Fader var min Moder af et et ulige mindre Snit. Fra min Barndom erindrer jeg hende som den, der kærligt sørgede for os og moderligt tog sig af os; men jeg følte, at der bag hende stod en stærkere Villie, der dannede sidste Instans. Jeg husker at der paa Trappen i Nr. 24 saas en Metalklokkestreng, som fra anden og første Sal førte ned til Stueetagen. Jeg spurgte om Sammenhængen og fik den Forklaring, at den ordentligvis benyttedes til at kalde Stuepigen op. „Men — tilføjede Mama — „naar jeg trækker stærkt og længe i Klokken, saa er det for at Papa skal kunne høre det nede paa Kontoret og komme op og banke Jer, fordi I har været uartige.“ Denne Meddelelse gjorde paa mig et højst ubehageligt Indtryk, skøndt i Øjeblikket intet Tilfælde forelaa. Mama var nu heller slet ikke bange for at straffe paa egen Haand. Jeg erindrer, at jeg i Løbet af kort Tid tre Gange blev ført ind i Salen, hvor jeg med nedknappede Buxer blev lagt over en Stol

og fik af Sæberiset — uden at jeg var klar over hvad jeg havde forbrudt. Men én Gang hændte det virkelig, at Mama med Stormtag trak i Klokkestrengen og at Papa kom stormende op ad Trappen og formodentlig afstraffede en eller flere af os.

Naar min blide og gode Moder for os Børn var Forgrundsfiguren, bag hvilken min Faders brede og stærke Skikkelse stod, saa havde hun desforuden en anden Baggrund — og det var hendes Barndomshjem, som var til Huse i den gamle *Gotschalkske* Gaard, Amaliegade 122 (nu Nr. 16), ved Siden af det saakaldte „gule Palais“.

Grandpapa var af Fødsel Rhinpreusser — fra Gavelberg ved Remscheid. Det mest sympatetiske jeg veed at fortælle om ham, er hans Flugt til Danmark i Efteraaret 1806. Napoleon lod udskrive Soldater, og *Gotschalk* havde bestemt sig til at flygte. Netop om Aftenen som han vilde afsted, mødte han i Skumringen Udskrivningscommissæren indenfor selve Faderens Enemærker. Som han skraaede over Gaarden, kom nævnte Embedsmand imod ham, forvexlede ham med Faderen og sagde: „Hr. Gotschalk! Det er bleven mig meldt, at Deres Søn paatænker at flygte for at unddrage sig Krigstjenesten, jeg kommer for at advare herimod. Straffen herfor er Døden“. — „Ach, mein Sohn ist schon drei Tage fort“, svarede den Unge og gik videre som i et Ærinde ud af Gaarden. Men da Commissæren havde fjernet sig, gik han lige ind i Stalden, sadlede sin Hest og red nu mod Nord saa stærkt som Hesten kunde taale, indtil han kom til

Altona, hvor han — paa dansk Grund — følte sig sikker.

Ankommen til Kjøbenhavn tog han Plads paa Kontoret hos et Firma *Chevalier*. Han ønskede at skaffe sig en Stilling for Livet i Danmark. Aaret efter sin Ankomst deltog han som Livjæger i Kjøbenhavns Forsvar, og efter at have levet 5—6 Aar i sit nye Fædreland stiftede han sin egen Forretning, som han baserede paa sine tyske Forbindelser, for hvilke han blev Kommissionær og Inkassator. Større selvstændige Spekulationer drev han ikke, men ved sin store Arbejdsomhed og Flid erhvervede han sig en ret respektabel Plads mellem Kjøbenhavns Købmænd. Den 13. April 1813 stod hans Bryllup med *Marie Frederikke Kjerulf*, en Datter af Regeringens Faktor over Danmarks ostindiske Besiddelser. Ægteskabet var frugtbart. Af 9 Børn — 6 Døtre og 3 Sønner — var Mama den tredieældste. Mere end Faderens Stilling har det været Moderens udmærkede Egenskaber — og senere tillige de voxne Døtres vindende Personligheder, som gjorde det Gotschalkske Hjem til et af de bedst ansete indenfor det kjøbenhavnske Borgerskab. I det samlede Handelsstandens mest lovende Ungdom. Den ældste Datter *Ida* havde til Frier den unge *Hambro*, men blev gift med *Chr. Broberg*, der siden blev en af vor Handelsstands mest fremragende Mænd.¹⁾ Den næste Datter var *Mama*;²⁾ efter hende fulgte *Harriet*, som omtrent

¹⁾ Christian August Broberg (1811—86) en af Tidens Handelsmatadorer. Forretning i Kolonialvarer, særlig Kaffe. Uheldige Spekulationer gav Firmaet i 1874 et stort Knæk. Gift med Ida Frederikke Gotschalk (d. 1877).

²⁾ Lucinde Gotschalk (1818—88), ægtede i 1839 P. Chr. Knudtzon.

ved den Tid (c. 1847) blev gift med Læge i Søetaten *Wilken Hornemann*.¹⁾ Et Par Aar senere blev den fjerde Datter *Louise* gift med *Sigvard Blom* — yngre Broder til den senere Etatsraad *Julius Blom*. De to yngste Døtre, *Emmy* og *Marie* var endnu ugifte. — Af Husets tre Sønner var *Fritz* den ældste; han indtog en meget stram Holdning ligeoverfor os Børn, og der var over hans Væsen en høj Grad af Exklusivitet. Nummer to var *Kjerulf*, hvem vi holdt meget af, da han gjorde Løjer med os. *William*, den yngste Broder, var Læge. Han havde i de Aar ingen Interesse for os — senere kom jeg til at elske ham højt.

I denne store Familie spillede navnlig Grandmama, der dengang endnu var stærk og bevægelig, en fremtrædende Rolle. Hun var en udmærket Moder og en udmærket Bedstemoder, var paa Færde hvor der kunde assisteres; navnlig husker jeg hende ved Børnefødslerne — vi vidste jo ikke hvad det var der forestod, men jeg erindrer hende iført sin brune Silkekaabe i stærk Marsch nedad Nyhavn, medens jeg stadig hørte om *Madame Berg* — Familiens sage femme. Og saa kom vi, en eller flere af os til Tider, naar vi generede hjemme, hen til Grandmama og boede der.

Ligeoverfor Grandmama optraadte Papa med en Ridderlighed, der om muligt var endnu større end den han iagttog overfor andre Damer. Men mellem Papa og Grandpapa bestod der et Forhold af re-

¹⁾ Chr. Wilken Horneman (1816—92), Læge i Søværnet. Deltager i Krigen 1848—49, Krigsfange ved Eckernförde (se nedenfor), 1863 Overlæge. Gift med Harriet Julie Gotschalk (1822—80).

serveret Høflighed. Dybest inde beroede dette Forhold paa den store Modstæning i de to Natureller. Grandpapa var Manden med det noget snævre Syn paa Tilværelsen; han var hjertensgod, men nøgtern og tør. Han havde uhjælpelig ingen Forstaaelse af Papas Syn paa Livet som Glæde og Fest; hans Ledestjerner var Pligten og Dyden. Sikkert har Modsætningen mellem de To i en betydelig Grad tilspidset sig, da Papa — saa forholdsvis kort Tid efter at være traadt ind i Familien, — blev ramt af den store Ulykke. „De kommer aldrig paa en grøn Gren igen,“ sagde Grandpapa til Papa. — „Det skal jeg vise Dem, Hr. *Gotschalk!* Det skal jeg vise Dem“, svarede Papa, idet han knyttede Hænderne og stødte dem ned for sig, saa hans store kraftige Legeme rystede derved. Mama har givet mig Billedet. Grandpapa havde helst set, at Papa og Mama var bleven skilte, men Ulykken bandt dem stærkere sammen.

Det var et Punkt, paa hvilket gamle *Friderich Gotschalk* ikke gav efter, og det var i sin Stilling som Familiens Overhoved. Han var Patriark. Ikke at der fra hans Person udstrømmede et Liv, der atter strømmede tilbage til ham. Dette forbød sig selv allerede derved, at han var tunghør, og at Tunghørigheden i Aarenes Løb tog saaledes til, at han tilsidst var næsten døv. Men Bevidstheden om at *han* var Familiens Chef var stærk. Med sine Sviigersønner stod han i det gammeldags Forhold: „De, Hr. *Gotschalk!* — „De, *Broberg, Knudtzon!*“ osv. Med Børnene var det selvfølgelig en anden Sag.

Sine Døtre tog han gerne fat paa med begge Hænder om Nakke og Hals og kyssede dem, og ligesaa sin Kone. „Grandmama, Du skal ha' et Kys“, sagde han gerne, og saa rystede Grandmama sig ovenpaa, som om hendes Kappe til ingen Nytte var bleven krøllet.

Nogen Ret til Selvfølelse havde nu virkelig Familiechefen, og mere fik han i Aarenes Løb. Hans Forretning voxede, og han opnaede at blive Viceformand baade i Grosserersocietets Comité og i „De private Assurandører“. Hans Stamtræ blomstrede. Og saa havde han efterhaanden kaldt en Kres af Søkende fra Rhinlandet op til Danmark. Hans Broder *Edvard* var bleven hans Compagnon. Nu boede han som Enkemand i en Villa i Frederiksberg Allé. Mellem hans altid med et Par stærke Brilller dækkede Øjne dominerede en stor krum Ørnene. Hans Ydre forraadte overhovedet det semitiske Blod, der utvivlsomt har været tilstede i de Gevelbergske Gotschalker, og under Jødefejden i 1819 var han mellem de Forfulgte. Grandpapa havde i Aarenes Løb ogsaa kaldt to af sine Søstre, *Arnoldine* og *Julie* til Danmark, og denne sidste, der holdt ud som Baldame saa længe som muligt, styrede nu paa sine ældre Dage Huset for Broderen *Edvard*. *Julchen* var nu ikke af de blide Gemytter, og hun og Broderen kom ikke altid lige godt ud af det sammen. Krampegraad var ikke ukendt. Som et morsomt Tilfælde fortaltes der i Familien om, hvorledes hun en Eftermiddag havde erklæret sig syg og var gaaet op paa sit Værelse. Men ved 6—7 Tiden stod hun paa engang i En-

tréen i Puds og Pynt. „Men Gud, *Julchen!* Vi troede Du laa i din Seng?“ — „Das ist ja mein Comoedie-abend heute“, svarede hun og begav sig afsted til Theatret.

Allerede inden *Julchen* var den ældre Søster *Arnoldine* kommen til Kjøbenhavn, hvor hun var bleven gift med Musikhandler *Lose*.¹⁾ Gamle Tante *Lose* var en højst fortræffelig Person. Hun var bred og fed, havde en stor Dobbelthage, under hvilken en Skov af hvide Skægstubbe forraadte, at hun barberede sig. Hun var godhjertet og havde stor Glæde af Børn. Tante *Lose* boede paa anden Sal over Hjorteapotheket i Gothersgade; vi nikkede gerne op til hende, naar vi var paa Vejen til Kongens Have, og vi holdt af at besøge hende i hendes gammeldags hyggelige Stuer.

Naar Patriarken i Amaliegade i Anledning af Højtiderne samlede Familien, var det i Reglen kun Børnene, Børnebørnene og Svigersønnerne, som samlede sig om de Gamle. Grandmama residerede for Bordenden, og paa hendes højre Side sad Patriarken; ofte maatte hun raabe til ham. De Maaltider, som ved saadanne Lejligheder indtoges, var ganske fortrinligt tillavede, men uden ethvert Raffinement. Grandmamas Jomfru *Immersdorf* var Repræsentant for den solide Gourmandise; hendes Mad var som de Kvinders Dragt, der kræver noble Stoffer uden Pynt. Og Vinen var ikke fine Chateauvine af ud-søgte Aargange, heller ikke Champagnevine, men Rødvin af den rette Aargang og Lagring paa Oxhoft

¹⁾ Indehaveren af det kendte Musikhandlerfirma i Gothersgade C. C. Lose (1788—1835).

og paa Flaske. Ganske særligt excellerede Grandmama i udmærkede Moselvine, dem han selv forskrev fra Stedet.

I den Gotschalkske Kres indtog Fæder en særlig Plads og smeltede ikke sammen med Kresen. I Alder var han lige med Svigerforældrene, som Svigersøn dannede han et Led i Rækken.¹⁾ Ligeoverfor Grandpapa virkede han som Manden af det langt større Snit, ligeoverfor Svogrene som den, der var mere Verdensmand — af Grandseigneur-Typen. Ved Siden af ham tog *Broberg* sig ud som en Stræber, og *Blom* kunde for sit Ydres Skyld godt have været Barber. Onkel *Fritz* raadede over en hvassere Tunge, men den skulde der jo helst ikke være Brug for i det Selskab. Papa derimod mødte med et Lune, der bundede i Overlegenhed og godt Humør. Fest og Festlighed var det, der laa for ham; men han var omgivet af den kortskaarne Livsbetragtning i forskellige Afskygninger. Naar efter Maaltidet Kaffen var nydt og Whisten begyndt, saa var man inde paa det, som optog alle paa lige Maade.

Medens Mændene overgav sig til Whisten og Dampen i det tofags Kabinet, tog Familiens Kvinder Plads om det runde Bord, som omgivet af Lænestole stod i den trefags Dagligstue, der stadig kaldtes „Salen“, skøndt den altid var i Brug. Bordet stod lidt inde i Stuen foran det midterste Vindue, og med Ryggen til dette havde Grandmama sin Plads. Hun var ubetinget Selskabets Midtpunkt baade i Kraft af sin Moderstilling og sin Kvikhed og Livlighed. Men for-

¹⁾ P. Chr. Knudtzon var født 1788 (se iøvrigt om hans Vita nedenfor).

uden hende indtog ogsaa Tante *Ida* en fremskudt Plads mellem Søstrene. Hun var høj, bred og af et opulent Ydre, nærmest for smuk at regne, om end hendes Fylde var lidt rigeligere og Dobbelt-hagen truede med at blive tredobbelt. Hun var den Førrende i Samtalen, og der var et afgjort Godhedens Præg over hendes Person, parret med en god Portion Selvfølelse — hun var den ældste, den rigest gifte og derfor — selvfølgelig! — den hvis Mening om enhver Ting gjaldt mest. Mama var passiv og ret stilfærdig, Tante *Harriet* derimod oplagt til at fremkomme med Særmeninger. De tre yngste Døtre gjorde sig mindre gældende. — Hvad de have talt om har vel nærmest været indre huslige Anliggender. Vi Børn bleve beskæftigede med Legetøj og Billedbøger i Spisestuen.

Omend det lille Billede jeg her har søgt at tegne af Bedsteforældrenes Hjem og Familieselskabelighed skyldes Indtryk af en senere Datum, saa turde det dog være rigtigt, thi over Hjemmet i Amaliegade var noget constant. Hvad jeg nærmest vilde fremhæve var dette, at Papa ved Væsensforskel egentlig ikke stemte med den Slægt, han var kommen ind i, og til en vis Grad gik om imellem dem som en Fremmed, men tillige som en saa vægtig Repræsentant for hvad han som Menneske betød, at han egentlig i den hele Kres fyldte mere end nogen anden.

Jeg vil nu forsøge at give et kort Omrids af det Stykke af hans Liv, som ligger forud for min Tid.

I sidste Halvdel af 18. Aarh. udvandrede to Brødre fra Bredsted i Slesvig til det nordenfjeldske Norge. Den ældre Broder, *Hans Knudsen* drog allerede derop i 1767 i en Alder af 16 Aar og skabte sig en Stilling i Trondhjem. Tretten Aar senere — i 1780 — fulgte den yngre Broder, *Nicolai Heinrich Knudsen*, den ældres Exempel og bosatte sig, 29 Aar gammel, i Trondhjem, hvorfra han nogle Aar senere flyttede til Christianssund, hvor han omkr. Aaret 1790 grundlagde en Forretning. Han var i 1784 bleven gift med *Jannicke Fasting*, som skænkede ham ni Børn — sex Sønner og tre Døtre. Af Sønnerne var *Peter Christian* den tredjeældste. De blev som Dreng sendte til en Slægtning, Consistorialraad *Clausen* i Hertugdømmet Slesvig, for at opdrages, og vendte hjem ved Konfirmationsalderen. *Peter Christian* gænsaa Norge i 1804. Mens de to ældre Brødre, *Søren* og *Nicolai*, havde bestemt sig for Handelsstanden og at blive i Norge, rejste *Peter Christian* i 1805 til Kjøbenhavn for dér at forsøge at bryde sig en Vej.

Han kom paa Kontoret hos en af Byens dygtigste Købmænd *Jens Holbech*. Fra sit 16de til 21de Aar udfyldte han denne Plads, alt medens han selv voxede til en Mand af et ualmindelig skønt Ydre, med Lune og Overlegenhed i sin Tale, med en sjælden Livslyst og Livsglæde paa Bunden af sin Sjæl, og med en stærk Samfundsfølelse overfor det Folk han nu tilhørte. I 1807 tog han som Livjæger Del i det bekendte Udfald i Classens Have. Principalen behandlede ham de haut en bas. „Han kan staa bag paa

Karethen“, sagde han, naar han beordrede ham til at afhente Datteren, Frøken *Karen*, fra Theatret. Men „han“ stillede sig ikke bag paa Karethen, og dog stod han, ved Frøken Karens Ankomst til Hjemmet i Porten, parat til at hjælpe hende ud af Vognen.

Under et Besøg hos sin Onkel, *Jes Thomsen*, paa Nordborg, blev den smukke unge Mand dødeligt forelsket i sin Cousine, og hun i ham. I Haven faldt de To hinanden om Halsen. *Marie Thomsen* var imidlertid forlovet med en ung *Ahlmann*; men ved Mødet med Fætteren var alle Tanker om *Ahlmann* borte, og i 1810 hjemførte Papa — 21 Aar gammel — sin Brud, samtidigt med at han etablerede sig som Grosserer paa Kjøbenhavns Børs.¹⁾

Det unge Par tog Bolig i Kvæsthusgade, i „Det hvide Lam“ (nuv. Nr. 5) i Stueetagen, hvor Værelserne var høje og rummelige. Af sin Svigerfader havde Papa faaet 4000 Rdl. til at købe Udstyr for. Han anvendte dem til sin Etablering og til at begynde Forretningen med og skaffede sig foreløbigt Møbler ved at leje og laane sig frem. Men ikke destomindre var der smukt inden Døre. Disse Papas første Aar har hørt til de lykkeligste i hans Liv, da endnu ingen Sorger havde indfunden sig, som kunde formørke hans glade Sind. Alle Lykkens Aander synes at have staaet ham bi. Aaret efter Giftermaalet bragte hans Hustru ham en Søn. Hans to tomme Hænder blev snart til to fulde Hænder, og han havde Venner mellem sin Stands mest fremragende Mænd. Foruden at han drev Forretninger paa Ind- og Udlandet,

¹⁾ Marie Thomsen var født 1788 og døde i 1831.

som kan have bidraget til hans pekuniære Fremgang, har denne dog nærmest været Frugt af en Række Køb og Salg af Kjøbenhavnske Ejendomme. Han begyndte med disse Forretninger Aaret efter sin Etablering, og paa en enkelt af dem realiserede han en Fortjeneste af 50000 Rdl. Blandt de Ejendomme, som kom i hans Besiddelse, var ogsaa den senere Danneskjoldske Gaard i Amaliegade¹⁾, hvor han 1813 tog første Sal i Brug. Samme Aar købte han i Lyngby først to Fæstehuse og derpaa en anden større Ejendom, som han omdannede til en Sommerbolig. Han var i faa Aar bleven en rig Mand. Sammen med *C. F. Hage* og *E. Erichsen* forstrakte han Kronprins *Christian* med 100000 Rdl. til Hjælp til Norges Forsyning med Korn i det skæbnesvangre Aar 1814.

Lykken varede nogle Aar. De saare vanskelige Tider omkring 1813—14 synes *P. C. Knudtzon* at have forstaaet at vende til sin Fordel, og paa denne Tid overtog han sin Svigerfaders islandske Forretning. Et Par Aar senere traadte han sammen med Brødrene *Tutein* og Commandør *Rist* for, med denne sidste som Leder, at drive Skibsbyggeri. Efter at have virket et Par Aar købte Interessentskabet *Bodenhoffs Plads*. Det er muligt, at enten den islandske Forretning eller Skibsbyggeriet — vel snarest det sidste har tæret paa hans indvundne Kapital. Sikkert er det, at i Efteraaret 1818 sælger han sit Landsted i Lyngby og Aaret efter sin Gaard i Amaliegade. Og i 1820 havde Virkningen af de vanskelige

1) Nr. 5, nu *Domus Medica*.

Tider ogsaa indhentet ham, og han maatte standse sine Betalinger, hvilket gentog sig fire Aar efter.

Fra den rige Mand i Amaliegade blev Papa den flittige og stræbsomme Købmand, for hvem det nu gik langsommere end i hans første Ungdom med at skabe sig en Formue. Men ihærdigt og energisk drev han nu fra sin, kort før Standsningen i 1824 købte Ejendom Nyhavn 16 (nu Nr. 31), den islandske Forretning, om hvilken han synes at have erkendt, at den for at give et godt Udbytte maatte drives i stor Stil. Han købte efterhaanden sine Medinteresser ud og forøgede de islandske Factoriers og sine Skibes Antal. Samtidig var hans Stilling paa Børsen en saadan, at han var selvskreven til at kaldes til Varetagelse af Tillidshverv. Fra 1824 til 1835 havde han Sæde i de 32-Mands Forsamling, og da de første Valg til Roskilde Stænder skulde finde Sted, udpegedes han som en af de bedst kvalificerede blandt Børsens Repræsentanter og var den, der blandt de Valgte fik tredjeflest Stemmer. I Stænderforsamlingen repræsenterede han mere end nogen Anden den kjøbenhavnske Handelsstands Interesser og fik Sæde i en Mængde Udvalg. Han synes paa dette Tidspunkt fuldkommen at have genvundet sin sociale Stilling fra før 1821. I Roskilde spillede han sin L'hombre med selve den kongelige Commissarius, *Anders Sandøe Ørsted*.

Men i Papas Hjem i Kjøbenhavn saa der ikke ud som før. I 1831 fristede han den Sorg, medens han var paa Rejse til Island, at miste sin Hustru, som allerede i nogle Aar havde skrantet, og Sønnen, *Jes*

Nicolai, der i Opvæksten langt fra havde været ham til lutter Glæde, havde maattet opgive Studeringerne og var bleven selvstændig Købmand paa Island, hvor han senere — 1839 — døde, efter en Tid at have været forfalden til Drik. Papa var nu en ensom Mand, for hvem Sommerrejserne til Island vel tillige har været en Adspredelse; men sin Munterhed og sit gode Lune har han sikkert ført med sig hvor han kom.

Vi faar et Begreb om den Karakter af Storhandel, hvortil hans Flid og Foretagsomhed havde drevet den islandske Forretning frem, ved at læse i Roskilde Stændertidende om det Angreb, som Islænderne gennem deres Stænderrepræsentant, Professor *Finn Magnussen*, rettede imod ham. Selve Angrebet, der gik ud paa, at han usurperede sig hele Handelen paa Sønderlandet, var et Produkt af ganske barnlige Synsmaader og blev afvist af Forsamlingen, idet bl. a. Repræsentanten for Helsingør, Etatsraad *Steenfeldt* udtalte, at det Hele der forelaa, var at den Mand, over hvem Islænderne beklagede sig, var en ganske ualmindelig dygtig Mand. Men vi erfarer gennem Referatet i Stændertidende, at han i Aaret 1839 havde sendt 11 Skibsladninger op til Øen, fra hvilken han maa antages at have udført lige saa mange Ladninger og andre islandske Produkter. Han var paa den Tid den største islandske Købmand i Danmark og beherskede hele den sydlige Fjerdedel af Øen med Reykjavik som Midtpunkt. Han handlede dels under eget Firmanavn og dels sammen med Andre, og han holdt en lille Flaade

af mindre Fartøjer i Virksomhed under Islandet, mens Fiskeriet var i Gang.

Da Papa altsaa i Sommeren 1839 fremkom med Ønsket om at Mama skulde blive hans Hustru, indtog han en social Stilling, som i Anseelse laa over det Gotschalkske Niveau. Paa denne Tid trak han sig ud af Politik, hvad enten Aarsagen har været selve Giftemaalet eller den Omstændighed, at det nationalliberale Parti nu gik i en yderligere frisindet Retning end den han tilhørte. Fra 1839 var hans Virksomhed bunden til Kjøbenhavn. Her blev han hurtigt valgt ind i Borgerrepræsentationen, og indenfor denne fik han strax Plads i det staaende Udvalg.

Men saa skete det — tre Aar efter at Papa for anden Gang havde stiftet Familie — at han ganske uventet og, som det synes, ganske uforskyldt blev ramt af den største Ulykke, som han nogensinde i sit Liv kom til at lide. I Sommeren 1842 havde Vejrliget paa Island været saa fugtigt, at Fisken ikke havde kunnet blive tør; den var bleven lagt vaad i Skibene, og ved disses Ankomst til Bestemmelsesstedet var den for en væsentlig Del fordærvet og værdiløs. Skøndt Papa var en velhavende Mand, blev Tabet paa de mange Ladninger større end han kunde bære det. Den 1. December 1842 maatte han bestemme sig til at overgive sit Bo til Skifterettens Behandling og samtidigt meddele Borgerrepræsentationen, at han saa sig nødsaget til at opgive sit Sæde i den. Pekuniær Assistance lod sig ikke skaffe i de Tider, da ingen Privatbank existerede. Papa

bad først *Suhr*, saa *Treschow* om Hjælp, men opnaede den ikke.

Og saa begyndte Arbejdet paa Genrejsningen. Forretningens Basis blev efterhaanden saaledes lagt om, at ikke alt kom til at afhænge af Island, og det lykkedes den haardtprøvede Mand for tredje Gang at naa op til en Position lig den han to Gange i Forvejen havde tilkæmpet sig. Det var under Arbejdet herpaa, at jeg erindrer Papa i det Gotschalkske Hus gaaende rundt mellem Svogrene som tilhørende en svunden Tid.

Jeg knytter nu den kronologiske Traad hvor jeg slap den. Medens Hr. *Neve* den foregaaende Vinter havde undervist os hjemme, skete nu den Forandring, at *Nicolai* og jeg gik til Hr. *Neve*. Vi gik altsaa i Skole og det hos et Mandfolk. Hr. *Neve* boede i Borgergade, og han havde her paa sin 4de Sal 12 Pensionærer, vistnok lange Skoledrenge fra Hjem udenfor Kjøbenhavn. De 12 saa paa os Smaafyre som underordnede Væsner — selvfølgelig. Men denne lille Kres af Smaadrenge var egentlig Kernen til den senere meget vel ansete Neveske Skole, der nu langt senere forenedes med Mariboers Skole og kom til at indtage en smuk Plads mellem Kjøbenhavns større Latin- og Realskoler.

Den Omstændighed, at vi nu — ledsagede af Barnepigen — gik til og fra Skolen, fremkaldte naturligvis min Interesse for Gadelivet. I et Par Kældere i Nyhavn var opstillet hele store Kurve af Kandissukker, de forekom mig Indbegrebet af

Herlighed; ligeledes tiltrak Kokosnødder og de trekantede Paranødder sig min Opmærksomhed, men da jeg en Gang fik smagt dem, var Interessen forbi. — Jeg fik hurtigt Besked om hvilke notable Folk der boede i det ene og det andet Hus i Gaden. Histovre ved Siden af Mønten boede *Sass*,¹⁾ længere nede *Bramsens*²⁾ — saa kom Botanisk Have, der fra Charlottenborg skød sig bag Husrækken lige op til Mønten, som laa — skudt længere tilbage end de øvrige Huse — hvor nu Holbergsgade munder ud i Nyhavn. Hele Gammelholm laa ubebygget, og Broen over Kanalen existerede ikke.³⁾ Længs begge Kanalens Sider laa Skibe og lossede og ladede. Det var ikke store Skibe, en Tremaster erindrer jeg knap at have set i Kanalen — men Skonnerter, Brigger og Jagter, Galeaser og Slupper. Der herskede som oftest Travlhed langs Bolværket; der lossedes og ladedes; et øredøvende Spektakel fremkaldtes ved at Jernstænger blev kastede i Bunke indenfor Bolværket. Paa Gadehjørnerne stod de saakaldte Sjovere — Mænd der levede af tilfældigt Sjov, — af dem havde tre deres faste Station paa Hjørnet af L. Strandstræde, hvor vi daglig passerede forbi paa vor Vej til og fra Skolen; jeg fik mig undertiden en kort Passiar med den ene eller den anden af de Tre. Men en Dag havde jeg tæt udenfor vort Hus set en forfærdelig flot Matros. Han havde en blaa Trøje paa med Atlaskes Op-

1) Handelsfirmaet M. W. Sass & Sønner beboede og ejede Stedet Nyhavn 282 (nu Nr. 22).

2) Bramsen & Blom havde Kontor i gl. Nr. 276 (nu Nr. 12).

3) Broen over Nyhavn anlagdes først 1874.

slag og blaa Benklæder og Sømandshat. Som han stod der og drejede sig paa Hælen og førte Ordet mellem nogle mindre pyntede Kammerater, beundrede jeg ham som det raskeste, det friskeste og flotteste Mandfolk, og da jeg kom hjem, erklærede jeg til mine Forældre, at naar jeg blev stor, saa vilde jeg enten være Konge, Kejser eller Matros. „Saa bliver Du sikkert Matros“, svarede Papa mig.

Blandt de Skibe, der laa fortøjede ved Bolværket i Nyhavn, var ogsaa af og til nogle af Papas egne. Om Foraaret gik de jo gerne til Island med Forbrugsartikler eller de hentede Salt i S. Ybes og bragte det op til Øen; saa gik de med Klipfisk til Bilbao eller Middelhavet og vendte saa hjem med Frugt. Hjemkommen fra Syden havde Kaptajnen gerne i sin Kahyt en stor Sæk fuld af Nødder, og med disse blev vi Dreng, naar vi kom ombord, flot beskændede. —

I 1847 oplevede jeg en Begivenhed: jeg var med ved Indvielsen af Danmarks første Jernbane, København—Roskilde. Ingeniøren, Mr. *Ratford*, en Englænder, var krediteret det Gotschalkske Firma og kom ofte som Gæst i Amaliegade; han blev hurtigt en Ven af Onkel *William*; Onkel *Fritz* skulde knyttes til den nye Bane som Kasserer og Bogholder. Da det første Tog dampede afsted, var hele den store Familie med — ogsaa vi Børn; vort Selskab fyldte to hele Coupéer. Valby Bakkes Gennemskæring betragtedes noget nær som Verdens ottende Underværk. Vi kom til Roskilde, hvorfra en Køretur til Ledreborg var projecteret; men den

maatte paa Grund af indtraadt frygteligt Regnvejr opgives. Ventetiden før Hjemrejsen blev anvendt til at spille Billard paa Hotel Prindsen; jeg erindrer den muntre Stemning, der formodentlig havde faaet sin Basis i god Mad og god Vin. —

Jeg fremdrager nu af min Erindring et Exempel paa min mindre gode Opførsel, stammende fra mit femte Aar.

I Marts 1848 udbrød den første slesvigske Krig, og i Løbet af Foraaret blev Flaadens Skibe taklede til og sat under Commando. Onkel *Hornemann* blev Overlæge paa Fregatten „Gefion“, Onkel *William Gotschalk* paa Barkskibet „Saga“. Da dette sidste Skib skulde forlade Rheden, blev der foranstaltet en Familiespaseretur til Toldboden for at se det drage af. Grandmama, alle Tanterne og vi Børn udgjorde Selskabet. Vi satte os i Bevægelse fra Amaliegade, men standsede i Store-Amaliegade ved en Gartner-Butik, der med tilhørende Have og Driverier laa lige overfor det Classenske Bibliothek.¹⁾ Hele Selskabet gik ind til Gartneren, og medens de Førende — Grandmama i Spidsen — talte med ham, stod vi andre tæt pakket i det forreste Blomsterhus ud til Gaden. Dette syntes mig ikke tilstrækkelig morsomt. Men ved Siden af mig stod en stor Vandkande, og jeg begyndte nu at beskæftige mig med det Problem, hvordan det vilde gøre, om jeg stak mit ene Ben ned i den halvfylgte Vandkande. Jeg havde paa Fødderne lakerede Sko og over dem hvide

¹⁾ Lige til det nuv. Aarhundredes Begyndelse havde Gartner Voss her sin Butik m. tilhørende Have, begrænset af en lang Mur ud til Amaliegade. Grunden optages nu af de store Ejendomme 29A og 29B.

Uldgamascher til Knæene. Jeg funderede og funderede, indtil jeg i et Nu fik anbragt min højre Fod paa Bunden af Vandkanden — Tableau! Blomsterkøbet var bleven en Biting, Turen var forstyrret — kort Raadslagning — saa detacheres Tante *Louise* (den ældste ugifte Frk. *Gotschalk*) hjem til Nyhavn med mig for at skifte, medens det øvrige Selskab drager videre ad Toldboden til.

Tante *Louise* og jeg gik i Ilmarsch til Nyhavn og vare forholdsvis hurtigst ude paa Toldboden, hvor vi stødte til de andre. Dengang var Terrainet derude udnyttet paa en ulige smukkere Maade end nu. Mellem Toldbodvejen og Indgangen til Lange Linie paa en kunstig lavet Bakke laa en ikke ret høj, men bred og i Proportionerne heldig Bindingsværksbygning, hvis Facade næsten helt bestod af Glasdøre og Vinduer, der stod godt til det brune Træ, og paa Pladsen foran havde man, temmelig beskyttet af de omgivende store Træer, en udmærket Udsigt over Rheden. Denne Bygning, der var en Café, var ifølge mine barnlige Begreber identisk med „Toldboden“. ¹⁾ Her traf vi det øvrige Selskab. Vi stod og saa ud paa Rheden og havde fuldstændigt paa det rene hvilket af Skibene der var „Saga“, fordi Skroget var helt sort, medens Orlogsmændene havde hvide Bælter. For mit Vedkommende oplevedes der intet ude paa „Toldboden“.

Sommeren 1848 boede vi paa „Christiansro“, som ligger i hvad nu kaldes „gamle Taarbæk“, dengang

¹⁾ Dette var den første Café „Esplanade“, der efterfulgtes af en senere paa nuv. engelske Kirkes Grund, for tilsidst at overflyttes til sin tredje Plads ligeoverfor Toldbodvejen.

slet og ret Taarbæk, eftersom „Ny Taarbæk“ først begyndte at blive til i 1860erne. „Christiansro“ bestod af to store Haver, i hvilke flere Beboelser laa i den søndre, i den nordre to Huse, et større og et mindre. Vi beboede Hovedlejligheden i det større; det hele hørte ind under Klampenborg. Over det meste af Taarbæk hvilede en ilde Lugt. Lige udenfor vort Havegårde fandtes en Grøft, ikke særlig dyb, men halvtredje Alen bred, fuld af Mudder, og i denne væltede sig et større Antal Grise og Søer, der fyldte Luften med en forfærdelig Stank. Lige op til Foden af Bakken var hele Terrainet fyldt med Fiskerboliger, mellem hvilke Fiskegarnene og Rejeruserne hang til Tørring. Ogsaa paa Søsiden bag „Søbakkens“ Have strakte dette af Fiskerbefolkningen og dens Husdyr beboede Terrain sig og løb mod Nord ud i en Spids. Taarbæk var i egentlig Forstand en stor Svinesti. Den brede Muddergrøft optog saa meget af Vejen, at to almindelige Vogne netop kunde mødes; men naar saa den store Omnibus, som hed „Solen“ og som var bygget som en mægtig rund Halvkugle med fire Hjul under, kom kørende og mødte et andet Køretøj, var Faren for Sammenstød eller for at vælte virkelig overhængende. „Solen“ rullede, naar den kom fra Byen, hen til Kroen, hvor nu Taarbæk-Hotel ligger, og holdt udenfor den store Rejsestald. Her, tæt op ad Rejsestaldens Langside, sad altid den samme Mand og røgtede Garn. *Per Oldermænd* hed han. Han var altid *lidt* fuld, men tillige gemytlig og spøgende. Han sang gerne, og Byens mindre-aarige Ungdom stoppede hyppigt op og underholdt

sig med ham paa en lidt udæskende Maade. Han var et Stykke levende Inventar i det daværende Taarbæk, kendt af alle. —

Ved Vintersæsonens Begyndelse fik vi Ordre til at fremstille os for Patriarken og rette disse Ord til ham: „Grandpapa! Tillader du, at vi i Vinter maa lege i din Have?“. Saa smilede den Gamle venligt og gav Tilladelsen. Betegnende nok kaldte vi alle Haven for „Grandmamas“. Den var beliggende paa den Grund, som nu optages af Ny Toldbodgade Nr. 15; den vendte altsaa ud til Larsens Plads, som dengang endnu ikke laa ved offentlig Gade, men var i Privateje og lukkedes for begge Ender hver Aften. Haven maalte ud med Pladsen c. 25 Alen og i Dybden en halv Gang saa meget til. Om Vinteren, naar Sneen laa over de grønne Plæner, færdedes vi i Haven med vore Slæder. Da Haven var omgivet af uoverstigelige Grænseskel, mod Nord *Prins Christians* Staldbygning, og da det høje Plankeværk mod Øst ud til Larsens Plads ikke lod sig forcere, saa var kun det Problem tilbage, hvad der fandtes bag det lavere Plankeværk mod Syd, altsaa hvor nu det *Fr. G. Knudtzonske* Bogtrykkeri ligger.¹⁾ Det var ikke saa vanskeligt at tilvejebringe saadanne Forhøjninger, der muliggjorde Overblikket.

En aaben Plads laa for os. Men hvilket Liv der udfoldede sig her! En Del Karle var beskæftigede, og et Par Kontorfolk havde travlt med at lede Arbejdet. Mange Tønder var der, og de blev trillede

¹⁾ Toldbodgade Nr. 13.

og sat paa Enden og igen trillede; nogle blev læssede paa Vogne, som kørte bort. Travlhed var der over hele Scenen, der nu staaer for min Erindring som en Smuglerbande, der arbejdede for full speed. Da vore smaa Hoveder viste sig over Plankeværket, blev vi hilst med Protest: vi skulde gaa ned; men vi protesterede igen: vi havde Lov til at staa i Grandmamas Have hvor vi vilde. Vi trak os først tilbage efter at have set os mætte paa de travle Folk.

Hvad Smuglerbanden tog sig for, det erfarede jeg først mange Aar senere, nemlig da jeg var bleven Bogtrykker og havde min Virksomhed omtrent paa samme Plet. Længe havde jeg vidst, at den der drev Forretningen med de mange Tønder, var *Ludv. Gotfred Fürst*. Men da jeg engang talte med min Underboer, Værtshusholder *Olsen*, og fortalte ham om „Smuglerbanden“, sagde han: „Det kan jeg tale med om, Hr. Doktor, for jeg var Formand hos *Fürst*, og det var mig, der stod for hele Blandingen.“ — „Hvorledes lavede De da Vinen?“ — „Det skal jeg sige Dem: han indforskrev noget, som kaldtes „fransk Vin“, og af én Tønde af den lavede han saa flere Tønder af den Vin, han solgte.“ — „Saa kom han vel en Del Sprit og Vand i — destilleret Vand selvfølgelig?“ — „Nej, vi brugte Vandposten!“ — Men saa maatte Vinen jo raadne! I udestilleret Vand er der jo Baciller.“ — „Ja, det ved jeg s’gu ikke,“ svarede *Olsen*, „men vist er det, at vi brugte Vand fra Posten og brugte meget af det; og vist er det ogsaa, at Vinen, naar den var færdig, gik brillant i Svenskerne.“ Jeg spurgte nu, hvem de to Kontorister

var, som syntes at være de Kontrollerende. „Det var Hr. *Øllgaard* og Hr. *Gylche*“, svarede *Olsen* — altsaa de to senere Indehavere af en Vinforretning paa Købmagergade. Hvad *Fürst* angaar, havde jeg senere nu og da Lejlighed til at træffe ham i Kjole og Hvidt mellem Byens respektableste Handels-spidsler. —

Skøndt de Begreber, vi nu har om hvad Krig vil sige, er vidt forskellige fra dem, vi havde paa den første slesvigske Krigs Tid, saa kunde der dog ogsaa dengang forekomme Tilfælde, der gjorde alle andre Indtryk smaa og greb alle paa en rystende Maade. Som et saadant erindrer jeg Ulykken i Eckernförde Fjord den 5. April 1849. Papa kom (formodentlig har det været Dagen efter) fra sit Kontor op i Dagligstuen. Taarerne løb ham ned ad Kinderne. Han sagde: „Christian VIII“ er sprungen i Luften og „Gefion“ er taget af Fjenden.“ Jeg husker, at mine Idéassociationer strax meldte sig saaledes: „Christián VIII“ — kender ikke noget om den; „Gefion“ — Onkel *Hornemann*. Han var jo Overlæge paa Fregatten. Det blev strax slaæet fast, at han maatte være i Behold, da han jo var paa det af Fjenden erobrede Skib — men at han selvfølgelig var tagen til Fange. Han blev ikke længe efter udvexlet med en fangen tysk Læge, og det erfarede, at han under Fregattens Kamp med Landbatterierne havde vist stor Koldblodighed og i Lazarettet dybt nede i Skibet amputeret 11 Ben og 1 Arm — alt under Kanonernes Torden. Han fik senere Ridderkorset for denne sin Delagtighed i Slaget.

Lidt efter at Papa havde bragt den sørgelige Meddelelse, skulde vi Drengene hen i Grandmamas Have. Jeg gik i Spidsen nedad Trappen. Udenfor Døren stod en ældre Kone. Idet jeg gik forbi hende, sagde jeg — stolt over at være Indehaver af en Nyhed — disse Ord: „Christian VIII“ er sprungen i Luften, og „Gefion“ er taget af Fjenden.“ Hun svarede: „Min Søn var paa „Christian VIII“, og min Mand paa „Gefion“. Jeg forstod strax lidt mere af Ulykkens Forfærdelighed. —

Det maa regnes for en ret epokegørende Forandring for *Nicolai* og mig, at vi i Efteraaret 1849 blev tagne ud af Hr. *Neves* Skole og anbragte i Hr. *Hesselbergs*.¹⁾ Hr. *Hesselberg* var af Skolemestertypen. Han skyldte sin Position som højt anset Poge-skoleholder først og fremmest dette, at han havde været Huslærer hos selveste *A. N. Hansen* og som saadan læst med de ældre Sønner *Alfred* og *Edmund*.²⁾ Da saa de andre Sønner voxede til — *Charles*, *Harald* og *Octavius*, blev Skolen forlagt til Huset ved Siden af det *A. N. Hansenske* Palais, og nye Elementer kom til, deriblandt Politimester *Bræstrups* Sønner. Som Lærer for Børsens Førstemænds Sønner og for Sønnerne af Byens allerfornemste

1) Om *Hesselbergs* Skole henvises iøvrigt til den udførlige Skildring af *Leo Swane* i Bd. XXXIX af *Memoirer & Breve* (S. 144 ff.), hvor flere af de af *Knudtzon* fremdragne Episoder ogsaa nævnes.

2) *Storkøbmanden Andreas Nicolaj Hansen* (1798—1873), Indehaver af store merkantile og industrielle Etablissementer, var en af Tidens rigeste Mænd. Han ejede den store Gaard paa Hj. af Bredgade og *Fredericiagade*, Landstedet *Øregaard* paa *Strandvejen* m. m. 1825 gift med *Emma Eliza Grut* (d. 1865). Af den store Sønneflokk førte *Alfred* og *Harald* Forretningen videre, medens *Edmund* blev den kendte Øjenlæge og *Octavius* Højesteretssagfører og Venstrepolitiker. Familien var en af de førende i Datidens København, Chefen en ligesaa dygtig som arrogant Mand.

Embedsmænd vandt *Hesselberg* en Anseelse, der bevirkede, at hans Skole blev søgt af Handels- og Embedsstandens Spidser, og hans Maade at føre sin Person paa øgede Tilliden. *Hesselberg* var ikke i mindste Maade lærd, næppe heller kundskabsrig; han var Student; af Undervisningen tog han sig personlig de Fag paa, som ikke krævede Kundskaber af speciel Art. Han lagde Vægt paa, at hans Skole ikke gjorde samme Indtryk som Skoler i Almindelighed. Vi sad ikke paa Bænke, men paa Rørstole, og ikke ved sædvanlige Klasseborde, men ved Mahogni-Spilleborde, og i den største af de to Stuer, som benyttedes til Skole, stod endog en Empiresofa med Skabe paa Siderne.

Hvorlangt *Hesselberg* kunde fjerne sig fra Normen for, hvad der bør meddeles Børn i en Alder af 8—10 Aar, derpaa kan følgende tjene til Eksempel. I nederste Klasse sad foruden *Nicolai* og mig blandt andre ogsaa *Waldemar Zachariae*, en Dattersøn af *Frederik VI*; og kort efter os kom *Frederik Brockdorf*, ligeledes Dattersøn af Monarken, ind i Klassen.¹⁾ En Dag docerer *Hesselberg* om Ægteskabet — et mageløst Thema for vor Aldersklasse — og efter at han har trukket Hovedlinjerne op for denne Institution, udtaler han, at da Kongerne af Statshensyn er udelukkede fra at følge deres Hjertes Valg, var det for dem en Ret udenfor deres officielle ægteskabelige Forbindelse at følge et saadant Hjertes Valg. Vi forstod det selvfølgelig slet ikke. Vi troede

¹⁾ *Frederik VI.*s Forbindelse, Grevinde Danemands Døtre var blevne gift: Lovlæe med Kapt. Vilhelm Zachariae; Caroline Marie med Major, Kammerherre Ad. Fr. Schack Brockdorf. Begge fandt Bollig i den Danemandske Gaard, Toldbodvejen 34.

jo, at Englen bragte Børnene til Forældrenes Sovekammervinduer, og Begrebet Ægteskab laa selvfølgelig langt udenfor vor Interesse. Det Eneste vi forstod var, at der med den gamle Fru *Dannemand* — hvem vi af og til mødte i Grønningen med sine to Døtre, Fruerne *Brockdorf* og *Zachariae* — maatte være et eller andet særlig Interessant at bemærke — men hvori dette Interessante bestod, vidste vi ikke.

Den umaadelige Tillid, som *Hesselberg* nød hos Forældrene, medførte, at han modtoges med Gæstfrihed i adskillige Hjem, deriblandt i vort; og man saa nærmest hen til ham som En, der sad inde med meget mere Forstaaelse af Livets Problemer end Folk flest. Han hævdede sig ogsaa ved at træde op med en passende lille Portion Skønaandighed. Jeg erindrer ham ved Middagsbordet rejse sig og recitere et lille firelinjet Vers. Mama havde nylig været syg, men sad nu atter for Bordenden. Den første Linie endte med „udstrakt paa Sygeleje“ — muligvis har Rimet i tredje Linie været „Guds Veje“, thi Tendensen var religiøs. Denne Maade at fremsige et Vers tilpasset efter Lejligheden var vel kendt bl. a. fra det *A. N. Hansenske* Hus. Men nogle Aar senere hændte det, at gamle Fru *Hansen*, f. *Grut*, faldt i en alvorlig Sygdom, der angreb hendes hele Bevidsthedsliv og gjorde hendes Tilstand højst betænkelig. Da *Hesselberg* saa en Dag atter vilde exploitere sig som Lejlighedsdigter og gav sig til at behandle den gamle Frues Sygdom paa Vej til Middagsmaden, tog gamle *Hansen* — „den gamle Gouvernør“ som man kaldte ham — simpelt hen Ordet fra ham.

Med alt det, at der var meget at indvende mod *Hesselberg* baade som Lærer og som Menneske, var han dog i Grunden en god Mand; hans Hensigter var de bedste, og han var overbevist om, at han røgtede sit Kald paa bedste Maade.

Men for os var det ikke uvæsentligt, at vi nu befandt os i Kammeratskab med Sønner af en Kres af Landets mest fremragende Mænd, og deres Hjem aabnede sig gæstfrit for Sønnernes Kammerater. Vi var i Løbet af vor Skoletid Gæster hos en hel Kres af Discipel-Forældre — saasom Kommandør *Schierbech*, Grosserer *Smidt* (*Claus Langhaars* Forældre), de to Kongedøtre,¹⁾ Krigsraad (senere Etatsraad) *Eskildsen*, General *Flensborg*, en Familie *Winge*, som beboede en stor Villa paa Østerbro, Conferensraad *David*, Etatsraad *Collin* og mange flere. Tidligt og silde var vi inde hos *Hansens*, Skolens Nabo, ligesom vi ogsaa var paa Øregaard. Fra disse Besøg kan jeg fortælle en og anden Enkelthed.

Hos *Brockdorffs*, der boede i Stueetagen i den Dannemandske Gaard paa Toldbodvejen, forefaldt et morsomt lille Replikskifte. Over det karnisformede Fortepiano i Dagligstuen hang et legemstort Portræt af Frederik VI. „Der hænger Kongen“, siger min Broder *Nicolai* til en af de smaa Brockdorffer. „Nej, det er Bedstefader“, svarer den Lille. — „Nej, det er Kongen“, siger *Nicolai*. Da den Lille med forøget Styrke bedyrede, at det var „Bedstefader“, blev en af Familiens ældre Medlemmer opmærksom paa hvad der blev sagt, og fik ham fjernet. —

¹⁾ Fruerne Zachariae og Brockdorff.

De enkelte Oplevelser, som har fæstet sig i min Erindring fra 1849—50, hænger iøvrigt sammen med Krigen. Jeg erindrer, at der i Kongens Have blev afholdt et stort Marked. Telte var opførte i Gange, og til min Forundring var Damerne, som stod i Teltene og besørgede Salget, ikke Butiks-Damer af den almindelige Type — jeg saa baade Tante *Harriet* og Tante *Luise* og flere jeg kendte staa i et Telt som Sælgersker. Markedet holdtes til Fordel for de Faldnes og Saaredes Efterladte. Et Par Dage efter hørte jeg om, at hvad der ikke var bleven solgt paa Markedet, blev bortauktioneret. Kammerraad *August Rist* holdt Auktionen, og da denne ikke mindst blev forstaaet som en Anledning til at lade Rundhaandetheden og Offervilligheden finde et Udtryk, gav Køberen ofte den ham tilstaaede Ting tilbage, og den blev paany raabt op.¹⁾ Saaledes hørte jeg, at Auktionen en Dag var endt med, at Papa tre Gange, hver Gang for 15 Rdl., havde ladet sig tilslaa en tarvelig lille Lerthepotte. Saa sagde *Rist*: „Saa lad os gemme denne velsignede Thepotte til imorgen“.

Min Erindring om Soldaternes Hjemkomst deler sig i en Vandring gennem Byen for at se de festlige Forberedelser til deres Indtog — og i selve Indtoget. Jeg husker, at der paa forskellige Steder var rejst tre Æresporte, og jeg har af den største af dem et lidt vagt Indtryk af en stor massiv Bue dækket med Græstørv; om den stod paa Amagertorv eller Gammeltorv, derpaa er jeg usikker. En anden noget

¹⁾ Fuldmægtig i Nordre Birk, Kammerraad August Rist (1807—84), Faderen til Oberst P. Fr. Rist.

mindre passerede de Hjemvendende allerede ude paa Vesterbro, formentlig i Nærheden af Tivoli. Den tredie Æresport var selve Knippelsbro; paa den gamle Bros svære Overligger var anbragt Inskriptioner, af hvilke jeg især lagde Mærke til den ene, som lød: „Tak for hver Kugle, hver Bombe, hver Granat!“ Jeg husker, at da jeg gik over Broen og læste disse Ord, ikke tilfredsstilledes af dem — men hvad jeg havde at indvende, derover var jeg ikke klar.

Til det egentlige Indtog vare vi Børn, sammen med hele den Gotschalkske Familie, Tilskuere fra nogle Vinduer i Vimmelskaftet. Vi saa udmærket godt hvor vi stod, ned ad den med utallige Flag pyntede Gade. Under Vinduerne hang mange Steder Guirlander af Grønt, og paa Gaden og i Vinduerne stod Masser af Tilskuere. Jeg maa antage, at en Dekoration af Guirlander under vore Vinduer havde været paatænkt, men var bleven opgivet; thi paa Gulvet laa to saadanne store Guirlander af grønt Løv, og det blev sagt til os, at af dem maatte vi plukke saa meget vi vilde og kaste ned paa Soldaterne, naar de kom. Og saa kom de da endelig med brusende Musik i Spidsen i frisk Marsch, og Blomster, Kranse og Grønt regnede ned over dem. De saa op til Vinduerne, og jeg mener at huske, at Officererne af og til paa deres Sabler greb de nedkastede Kranse. Der var festlig Glæde bredt over det hele Optog — let forstaaeligt; thi det betød jo, at nu var Krigen forbi.

I Løbet af Vinteren 1849—50 var der imidlertid sket noget, som maa betegnes som en Hovedbegivenhed i vor Families Historie. Papa havde købt „Søbakken“, det herlige Sted, hvor vi kom til at bo i 18 Sommere og som vi alle kom til at elske lige højt.¹⁾ Og han regnede det for en stor Lykke at have opnaaet dette Køb. To Sommere havde vi boet nede paa „Christiansro“ midt i Taarbæks mest grisede Kvarter. Men kun nogle hundrede Alen derfra opad Bakken laa „Søbakkens“ Vaaningshus i landlege og friske Omgivelser. Intet Under, at Papa havde set sig lysten paa det dejlige Sted, og saa kom hertil, at han i 1849 havde haft et særlig godt Aar — paa over 50000 Rdlr. — og saa skete det, at „Søbakken“ blev til Salgs. Man maa unægtelig i vore Dage forundres over, i hvor lav en Pris slige Landsteder som „Søbakken“ i Midten af forrige Aarhundrede stod. Papa betalte kun 8500 Rdlr. for den smukke Ejendom. Men naar han havde forelsket sig i „Søbakken“, saa var dette dog ikke at forstaa, som om han fandt sit Ideal virkeliggjort, men saaledes, at han af Stedet vilde kunne frembringe noget langt smukkere.

Paa den Tid, da „Søbakken“ blev bygget, var Sansen for det blaa Sunds Skønhed endnu ikke vakt. Man lukkede sig ude fra Søen — langs Strandvejen laa de fleste ældre Landsteder paa Landsiden. Mod Søen beskyttede man sig; og for at den skarpe Søvind ikke skulde angribe „Søbakkens“ tidligere Beboere, var den store Plæne udenfor Huset mellem

¹⁾ Om „Søbakken“ og Landstedets tidligere Historie henvises til Memoirer & Breve Bd. XXXIX, S. 122 ff.

Bakken og Søen bedækket med et ret tæt Krat af gamle Træer. Det gamle Hus var væsentlig lukket ud til Søsiden. At her var en betydelig Forandring at foretage var klart, og jeg erindrer, at ved Efteraarstiden 1850 var Papa med et Par Mænd, og mig i Hælene, inde i dette Krat og gav Ordre til at fælde. Papa foretog ogsaa en Del andre mindre Forandringer; men den vigtigste var den, der fra Huset aabnede Udsigt til Søen.

Den Omstændighed at vi nu gik i Hesselbergs Skole, medførte at der nu ikke længere kunde være Tale om at holde Ferie hele Sommeren. Begrebet Skole var hævet op i et nyt Niveau. Vi maatte nu hver Søgnedag ind til Byen, og det gik for sig paa den Maade, at vi fra Taarbæk Kro kørte med Omnibussen, der efter en Kørsel paa ca. 1½ Time satte os af paa Hjørnet af St. Kongensgade og Academi-gade (Fredericiagade), hvorfra vi kun havde et Par Hundrede Alen at gaa hen til Hesselberg. Efter endt Skoletid gik vi åter hen paa Hjørnet og ventede paa Omnibussen.

Disse Omnibusture var i høj Grad ubehagelige og trættende. De staar for min Erindring som halvanden Times ondartet Støvplage, og den daglige Passeren forbi de samme Huse, og de samme mod Kjøbenhavn vandrende Mennesker, skulde ikke gøre Turen lysteligere. Paa Begyndelsen af Turen tog vi bestemte Omnibus-Abonnenter op — hver Dag de samme og hver Dag paa samme Sted. Naar vi passerede „Øregaard“, drejede et rask lille Køretøj ud af Indkørslen, eller kørte forbi os lidt nærmere

inde ved Byen — det var de *Hansenske* Sønner, fra *Octavius* og nedefter, som kørte til Skole.

Det gamle noble Hus er opført paa en Tid, da Smagen har været at lægge de egentlige Opholdsværelser paa første Sal og give dem en forholdsvis herskabelig Loftshøjde og at lægge Soveværelserne som de mere underordnede Rum i en lavere Etage lige ved Jorden. En meget herskabelig og bred Trappe førte fra Entréen op til første Sal. Ogsaa Tilstedeværelsen af Stald og Vognskur tydede paa, at Huset havde været indrettet for en Patricierfamilie med Sans for alle Bekvemmeligheder, ligesom den lune Have afspejlede den Sans for Skov, Træer og Land, som var herskende i Aarhundredets Begyndelse, da Solskin og Ro hørte til Livets højeste Goder.

Visen fik nu en anden Lyd: aaben Udsigt til Søen, Udgang til Haven fra Opholdsværelserne, som nu blev i Husets nederste Etage, saa at Papa maatte bestemme sig til at give Værelserne her en Loftshøjde af $4\frac{1}{4}$ Alen. Verandaen, som den blev anbragt paa det gamle Hus, betegner jeg som en Dristighed, fordi den paa saa afgørende Maade fjernede sig fra Husets Ærværdighed. Den blev en flot Caprice — som for at supplere hvad det maatte kræves paa Grund af Manglen ved Stuerne. Theoretisk maatte man fordømme den; men praktisk holdt man af den. Kom man fra de temmelig lave Rum derud, hvor Lyset skinnede ind ad de store Vinduer og hvor kun lyse Farver mødte Øjet, saa var allerede det en Forløsning, og lod man saa Blikket glide ud over de grønne Plæner, ud over det blaa Sund og ned over

Tagene af de beskedne Fiskerhytter, da følte man sig som paa et Freden og Lykken viet Sted, fjernt fra Verdens Støj og Færdsel, og i Saligheden blandede sig Glæden over at her var man hjemme, og at det store Terræn kun var til for En selv.

Det lader sig ikke nægte, at den tæt omkring „Søbakken“ boende Fiskerbefolkning og disse Familiers talrige Børneflokk i mere end een Henseende ikke blot har spillet en Rolle i vort daglige Liv, men ogsaa maa have øvet en Indflydelse paa Dan-nelsen af de unge Menneskesjæle, som skjulte sig i vort rene Linned og i vore blaa Bluser. Omgivne af disse Sognets Fattigste var vi de af Skæbnen stærkt Begunstigede, og man kan ikke af Børn i den Alder forlange, at vi skulde kunne rejse endog den svageste Kritik ligeoverfor den eksisterende Klasseforskel, om hvilken det for os maatte gælde, at var den der, saa skulde den være der. Ganske ubevidst har vi nok ved at være omgivet af Taarbæks fattige Fiskerbefolkning faaet plantet i os Spirer til et moderat Aristokrati — det vi f. Ex. havde Øje for var tilstede hos de *Hansenske* Børn fra Øregaard, hvem vi saa hen til som de, der havde det bedre end vi — de der daglig kørte til Skole i egen Vogn.

Der existerede overhovedet et godt Forhold mellem Fiskerbørnene og os. Jeg erindrer ikke noget Tilfælde af Uvenskab, aldrig blev nogen Trusel udtalt overfor os privilegerede Børn. De løb omkring, Dreng og Piger, paa deres bare Fødder, snakkede med os, naar vi kom hen til Laagen ved Billard-huset, og gjorde Indtryk af at være glade og tilfredse

i deres Forhold. Men der var i Taarbæk Huse, hvor Nød og Elendighed havde taget Bo, og hvor der trængtes til Støtte og Hjælp fra de Bedrestillede. Jeg maa i denne Forbindelse nævne en Velgørenhed, som jeg daglig havde Lejlighed til at iagttage. Oppe paa Stokkerup residerede Familien *Hage*, og af dennes Sønner var den mellemste *Johannes*, senere Ejer af Nivaagaard, allerede som Dreng bekendt for sit gode Hjerte. Hver Dag saa jeg *Johannes Hage* bevæge sig forbi „Søbakken“ sydpaa med en Kurv paa den venstre Arm. I Kurven laa Levninger fra Familien *Hages* Middagsmaaltid, som han bragte ned til de fattige Familier i Taarbæk.

Naar man nu kommer op ad Taarbæk Bakke og ser Huse og Villaer brede sig saa langt Øjet rækker, paa Terrænet mellem Strandvejen og Skoven, afviger dette Billede paa det stærkeste fra hvorledes der saa ud i den Tid, da vi beboede „Søbakken“. Udsigten var ikke blot til Søsiden saa ualmindelig skøn, men det samme gjaldt ogsaa den Udsigt man fra Huset og Gaarden havde over Marken til Dyrehaven. Hvor ofte har jeg ikke som Barn staaet og nydt den grønne Aftenhimmel med dens ejendommelige kølige Skær oppe over Dyrehavens Træer. Og hvor har jeg nogle Aar senere nydt det samme Fænomen paa Kyhns Landskaber. Vi saa fra vore Vinduer over en Mark, paa hvis Udparcellering der ikke var tænkt; den strakte sig næsten op til Trepilelaagen; kun Syd for denne laa en Villa, medens det øvrige var Agerland, der hørte til Taarbæk Kro. Skraas overfor „Søbakken“ førte en Sti over Marken til en rød-

malet Laage ind til Skoven; der hørte til de Herligheder, som Ejeren af „Søbakken“ sad inde med, at han havde fri Adgang over denne Sti og en Nøgle til denne Laage. Om Søndagen fik Papa undertiden den Idé at gaa en rigtig Tur i Dyrehaven med sine tre ældste Sønner¹⁾ — dem han var ret stolt af — saa gik vi gennem den røde Laage og vendte hjem samme Vej. Om en enkelt af disse Ture har jeg bevaret en Erindring; det var vist i Sommeren 1851, og det var et tilfældigt Møde mellem Papa og selveste Kongen af Danmark.

Papa havde med sine tre raske Drengene været nede ved Mølleaaen, og vi havde paa Vejen hjemefter passeret Røde Port og befandt os altsaa paa Vejen, der fører ned til Klampenborg. En Skare Ryttere kom imod os — 6 à 8 Stykker, i Spidsen en svær Mand paa en høj Hest. Papa fik pludselig travlt: „Naar den Mand som rider forrest, møder os, saa stiller I Jer op paa Rad ved Siden af mig, og naar I ser mig tage Hatten af, saa gør I det samme og fører den helt ned“, og saa antydede han hvorledes vi skulde holde vor Hovedbedækning. Vi lavede os til. Papa tog selv Opstilling længst tilvenstre, og paa hans Signal blottede vi vore Hoveder. „Goddag min kære *Knudtson*“, sagde den imponerende Mand og rakte Papa Haanden. Vi Drengene havde ingen Anelse om hvem han var; men jeg husker endnu den Aabenhed og Ansigtsskønhed der var

---

¹⁾ Nicolai (1841—1925), Grosserer og senere Firmaets Chef; Frederik (1843—1917), Optegnelsernes Forfatter; Christian (1844—1913), først Lieutenant, der efter cand. polit., tog Afsked fra Hæren 1880, indtraadte i Firmaet, 1891—96 Landstingsmand, 1896 Nationalbankdirektør.

over ham. Han underholdt sig en fem Minutters Tid med Papa og rakte ham saa Haanden til Afsked, og der faldt nogle højst ærbødige Hilsener fra Følget til Papa. Vi fik nu at vide, at den smukke Mand var *Frederik VII.* Men vi vare ogsaa maalløse over al den Uniformspragt, som var repræsenteret i Følget.

Først adskillige Aar senere erfarede jeg, at Papa og Kongen var gode Bekendte fra gamle Dage, nemlig 1834, da den unge Kronprins havde lavet Skandale med sin Hustru, Frederik den Sjettes Datter, og af Sviger- og Landsfaderen blev beordret til at gøre en Tur til Island med et Orlogsskib. Der har næppe paa den fjerne Ø været noget stort Udvalg m. H. t. Omgang for Prinsen, og dette har vel været Aarsagen til at Papa var hans daglige Selskab. Med en rød Fez paa Hovedet plejede han at sidde paa Papas Skibskiste, som stod i Hjørnet af hans Kontor; og naar Fremmede, mest Englændere, kom ind og Papa præsenterede „the prince of Denmark“, vidste de ikke om de skulde tage Præsentationen alvorligt. Blandt alt det meget som den 26aarige Prins udtalte, var ogsaa dette: „Ja, naar jeg engang bliver Konge, skal de faa 10 Forfatninger for 1“ — Grundlovens ædle Giver! —

Som nu disse Aar løb, var der en Afgørelse, der som en truende Sky kom nærmere og nærmere, indtil vi tilsidst stod overfor det nøgne Faktum — at *Nicolai* og jeg skulde sættes i Herlufsholms Skole. Skolen var bleven anbefalet, ja berømmet af Pastor *Balle* i Aversie (en Mil fra Ringsted), der selv var

Herloviauer og under sine Studieaar i København havde tilbragt et Aarstid i Papas Hus;¹⁾ Papa havde lært at værdsætte hans sjeldne Personlighed og nærede en meget stor Tillid til hans Dom. Navnlig gjorde han vistnok gældende, at Papa i sin nu noget fremrykkede Alder burde holdes fri for det meget Bryderi, som Opdragelsen af fire Sønner maatte forårsage. Af alt det der gik forud for Beslutningen, erfarede vi selvfølgelig intet; men da den kom til vor Kundskab, fyldte den os med Forfærdelse. Vi forstod strax, at her gjaldt ingen Appel, og at Skæbnen som vi gik imøde var uafvendelig. Beslutningen var naaet til os allerede inden vi flyttede paa Landet 1852. Sikkert har Planen baade for *Nicolai* og mig formørket Sommerens Glæder noget.

Søndag den 30. August om Morgenen forlod Papa, Mama, *Nicolai* og jeg „Søbakken“, kørte til København og tog med et tidligt Tog til Roskilde, derfra med Extrapost til Ringsted, og om Aftenen kom vi til Næstved, hvor vi tog ind paa „Viinhuset“, Byens notableste Hotel. Tilløbet af Rejsende var stort paa Grund af Optagelsesprøven den næste Dag.

Mandag den 31. August om Morgenen kørte vi ud til Herlufsholm, og her herskede et livligt Røre af Forældre og deres Drengbørn. Allerede dette Liv hjalp paa Forknyttelsen og de mørke Tanker. Munden kom paa Gled, og Gruen for Afskeden med Forældrene blev snart en lille Hemmelighed. *Nicolai* skulde i anden Klasse, jeg i første. Overhøringen gik hurtigt for sig og drejede sig om meget

¹⁾ Sognepræst til Aversø og Testrup Johs. Peter Balle (1810—79), gift med Nancy Schack (1816—86).

Lidt. Hvorledes Dagen iøvrigt gik for mig, mindes jeg kun dunkelt; jeg erindrer ikke at have haft Lejlighed til en længere fredelig Samtale med Mama. Trykket har jeg selvfølgelig følt mig, men Taarer fældte jeg ikke; jeg var jo hele Tiden i Vrimmelen, stiftende Bekendtskaber og studerende Forholdene. Altsom Dagen led, rullede den ene Vogn efter den anden frem for Skolebygningens Vestibule. Saa kom ogsaa Forældrenes Vogn. De sagde os kærligt Farvel, omfavnede og kyssede os, steg ind og rullede afsted. Den Tanke greb mig, da Vognen begyndte sin Fart, om jeg ikke kunde svinge mig op bag paa Fodersækken og saaledes komme med. Men mine Ben blev staaende. Næste Morgen betroede *Nicolai* mig, at han havde haft den samme Tanke.

SKOLETID

»De lykkelige Herlovianere (sagde en Soraner om os i August 1853) — deres Rector er død, og de har faaet Ferien forlænget!«

Rector *Dichmann*¹⁾ var død, og *Chr. Listov*²⁾ blev ansat som Skolens Rector. Med ham traadte en ny betydningsfuld Factor ind i Opdragelsen, og en Constellation opstod, som fik den største om ikke netop den bedste Betydning for Skolens Trivsel gennem Aarene. *Listov* og Overlærer *Alb. Leth*³⁾ var gamle Skolekammerater; nu var *Listov* bleven Leths Overordnede, medens denne kort efter blev Skolens Inspektør og derved kom i en langt nærmere Berøring med Disciplene. Sikkert var det dette, der udviklede ham til at blive en enestaaende Lærer- og Opdragerpersonlighed. *Leth* var ubestridt gennem mange Aar den mest betydende Mand paa Herlufsholm. Men mere og mere blev det tydeligt for alle, at *Leth* og *Listov* vare saa modsatte Naturer, at et Fællesarbejde var udelukket, ja at deres Syn paa alt som angik Skolen maatte divergere paa det stær-

1) Gustav Adolph Dichmann (1795—1853), havde været Herlufsholms Rector siden 1833. Han havde været Medlem af „Tylvten“ i den literære Kamp mod Baggesen.

2) Chr. R. S. Listov (1821—93) var bleven philologisk Cand. 1848, havde derefter foretaget en fleraarig videnskabelig Udenlandsrejse. Aaret før sin Udnævnelse til Rector var han bleven Overlærer paa Herlufsholm.

3) Albert Emil Leth (1822—84), theologisk Cand. 1848, derefter Adjunkt paa Herlufsholm, 1855 Inspektør sst., 1858 Overlærer.

keste; var der til Tider ikke Krig imellem dem, saa var der væbnet Fred. — Hertil kom, at i Aarenes Løb Overlærer *Kielsen*¹⁾ gjorde fælles Sag med *Leth*, saa at de to Overlærere kom til at danne en formelig Coalition mod Rector. Hvorom de stredes og hvor meget, derom fik vi Disciple jo intet at vide; men alene dette, at det var i Alles Bevidsthed, at Strid var parat til at bryde ud, var nok til at berøve Rectoren den Glorie, som hans Stilling ellers vilde have sikret ham.

Og disse 3 Mænd var uden Sammenligning de, der havde størst Betydning for Opdragelsesanstalten. Spørger man om hvem der var den betydeligste Personlighed, var det vistnok *Listov*; spørger man om hvem der var den mest helstøbte, var det ubetinget *Kielsen*; og spørger man om hvem der fyldte sin Stilling bedst, da lod *Leth* de Andre et meget stort Stykke bag sig.

Listov havde været et godt Læsehoved og en meget flittig Mand, og han hørte til Landets allerdygtigste og kundskabsrigeste Storfilologer. Det sagdes, at Danmark dengang foruden *Madvig* kun havde 5 Storfilologer med 1ste Karakter — *Listov* var en af de fem. Hans Fordyben sig i de klassiske Literaturer havde udviklet ham til en fin Æstetiker; hans Oversættelse af f. Eks. Horats i ubunden Stil var Genstand for de øverste Klassers Beundring. Men den Omstændighed, at han, kommen fra beskedne Forhold (hans Fader var vistnok Almueskolelærer), dog

1) Sig. Thorv. *Kielsen* (1814—1900) var uden afsluttende Examen bleven Timelærer i Metropolitanskolen 1847; 1851 Adjunkt paa Herlufsholm, 1856 Overlærer sst.

var naaet saa vidt, havde gjort ham til noget af en Aandsaristokrat — han var meget selvfølende. Beklageligere var det dog, at hans megen Syslen med Skønhed og Form havde berøvet ham meget af den Naturlighed, som vi Mennesker dog alle fødes med. Ingen som kom ham nær, kunde undgaa at faa et Indtryk heraf. Man respekterede hans Aand, hans Dygtighed, ogsaa hans selskabelige Talenter; han var en god Taler; hans Oplæsning af Digte var Kunst (han læste paa en høj Skala), han var meget musikalsk og havde en smuk Baryton. Men han manglede Jævnhed. Den naturlige Forbindelse mellem hans menneskelige Jeg og daglige Udtryksform havde taget Skade af hans Omgang med de kære Klassikere.

Kielsen dannede den stærkeste Modsætning til *Listov*. Han var tør, hans Oversættelser ordrette og knappe. Nøjagtighed var det han søgte i sine Gengivelser af Klassikerne. „Han blev standset af en pludselig Rod“ — saadan stod der hos Ovid, hvor Daphne forvandles til et Laurbærtræ. „Og han saa i Spejlet sit Haar ikke værende der“ — lød et andet klassisk Sted. Han terpede Madvigs Grammatik, han var klar, kunde sine Ting, men var sikkert langt fra den Filog som *Listov*. Han havde dog besørget en Udgave af Ciceros Breve. En Gang var han dristig nok til i Nærværelse af vor Klasse at have en anden Mening i et filologisk Spørgsmaal end *Listov*, og han gav ikke efter, men vedblev at sige: Nei — Nei — Nei til hvad Rector gjorde gældende. Klassen har dog nok formodet, at denne havde Ret.

Kielsen var bleven Adjunkt paa Herlufsholm et

halvandet Aars Tid før vi kom ind i Skolen. Det fortælles, at han i Metropolitanskolen, hvor han havde været ansat, havde haft Vanskelighed ved at skaffe sig Respekt, og dette har maaske været Grunden til, at han nu paa Herlufsholm strax og meget stærkt understregede Respektforholdet og tillige, hvor Pligt-opfyldelsen svigtede, strax var parat med Næverne. En rigtig Kielsensk Kindhest var noget Alle gruede for. Det som gav denne Mand en afgørende Betydning for Herlufsholms Skole var, at han idelig og altid holdt os Pligten op for Øjnene. Og selv gav han et godt Exempel, han var lige streng mod sig selv og mod os. Og som Aarene gik, skimtedes mere og mere hans varme Jeg bag den haarde Skal. Gemytlig har jeg kun set ham efter en god Middag paa „Søbakken“; men det menneskelige gode har jeg set voxe gennem Skoleaarene og mere og mere vinde Udtryk. Han begyndte med at være fredet. Som gammel Emeritus i Fredensborg endte han med at være elsket og afholdt af alle de Herlovianere, der havde været hans Disciple.

Leth var, da vi kom paa Herlufsholm, en smuk yngre Mand med et vindende Væsen, endnu ret slank. Men i Løbet af de 10 Aar jeg saa ham i Virksomhed, forandrede han sig meget; han blev ret svær og næsten skaldet, men de livlige og talende brune Øjne var de samme og ligeledes hans aabne og sande Naturel. Der var over ham noget universelt. Han var rede til at tage Del i alt, som meldte sig og havde hans Raad eller Hjælp behov — Raadene var kortfattede og sande, Hjælpen hurtig og

praktisk. *Leth* trængte til at virke og til at lade sin brede Personlighed, sit ærlige Sind og sit gode Hjerter strømme ud i Discipelkresen — altid parat som han var til at gaa ind i den Enkeltes Tankegang. Han var selvskreven til at blive Skolens Inspektør, og han fyldte langt mere end nogen af de andre Lærere, Rector ikke undtagen. Men naar han var munter med de Unge, tog Del i deres Morskab og spredte godt Humør om sig, da øste han ikke af et overdaadigt Væld i sin egen Person — tværtimod! Det underste Lag i *Leth* var ikke Livsglæde, men Melankoli og Vemod, og lige saa meget som han muntrede Disciplene, muntrede de ham — de udløste hans Tungsind.

En Eftermiddag indbød han mig til at køre med til Gaunø, hvor han skulde ordne det Fornødne i Anledning af den forestaaende Skovtur. Som vi sad der sammen i den aabne Kalesche og Solen dalende over Landskabet, sagde *Leth*: „Aah hvor det er dejligt saaledes at køre — køre!“ og jeg følte hvordan Stemningen betog ham i Naturen, hans Ord klang som om han kunde ønske at køre gennem Aftenrøden ind i Evigheden.

Leths Fag var Dansk, og i de lavere Klasser Tysk. Ogsaa i Timerne kunde noget af det Sjæletrætte og Tungsindige komme frem. Han talte ofte om Andet end det der laa for i Undervisningen, og aabenbarede et gammelt theologisk Syn paa Tilværelsen. Saaledes var den evige Salighed og den evige Fortabelse ham en given Sag. Ofte læste han Digte op af den „poetiske Læsebog“ og næsten altid de samme, og han stand-

sede ogsaa næsten altid paa det samme Sted — der hvor han fandt sig selv. *Poul Møller* havde været hans Lærer,¹⁾ og dennes „Glæde over Danmark“ var *Leths* Yndlingsdigt; tit læste han det hele Digt eller nogle Vers deraf højt for os, og hver Gang sluttede han med at sige: „Det er et af de skønneste Digte i den danske Literatur“. *Christian Braumann Tullins* „Majdagen“ var ogsaa et af hans Yndlingsdigte. Ofte standsede han ved disse Linjer:

Du lille søde Fløjtenist!
 Hvo gav Dig disse Egenskaber?
 Saa raabte jeg mod Bjerget hist,
 og Ekko svarede — en Skaber!

Denne frygtelige Brander stødte aldeles ikke *Leth*; han ansaa den netop for en Træffer i Centrum. *Listov* vilde sikkert have haft ondt ved at fordøje den.

Det var hverken dyb Intelligens eller stor Kundskabsfylde, som udgjorde *Leths* Fortrin, men derimod hans levende Interesse for alt hvad der vedkom Skolen som hver enkelt Discipel. Mens *Listov* svøbte sig i sin Klassicisme, og *Kielsen* vaagede over Pligternes Overholdelse og terpede Grammatiken, var *Leths* Gerning et „Arbejde i Marken“. Han satte Appel i Disciplene, han dæmpede og regulerede, hvor der skulde dæmpes og reguleres, og forstod paa rette Maade at sætte det afgørende Punktum.

Da jeg kom ind i første Klasse, fik jeg ved Optagelsesprøven Plads midt i Klassen. Jeg erindrer,

¹⁾ Dette maa have været i Metropolitanskolen.

at nogle af de Nederste i Klassen var ganske uovervindelige nedefter. Ofte syntes jeg selv, at jeg var fixere end de, som var nærmest over mig; men det kan meget let have været min egen Indbildning. Da Aaret var omme, gled jeg op i anden Klasse.

Imidlertid var *Dichmann* død, og det maa siges til *Listovs Ære*, at han i højere Grad end sin Forgænger skaffede sig en personlig Opfattelse af hver enkelt Discipel. Han indførte Reformer, stillede saaledes ved Jule- og Sommerferie Forældrene et Testimonium om Disciplens Flid og Opførsel. Mit første fra Julen 1853 var meget kort og lød: „*Frederik Knudtzon* viser sig ikke stadig i sin Flid og gør derfor heller ikke tilfredsstillende Fremgang. Hans Opførsel er i det hele upaaklagelig“. Om denne nedslaaende Dom har udøvet nogen Indflydelse paa min Flid tør jeg ikke sige. Men jeg kom dog op baade i anden og tredje Klasse.

Her begyndte Latinen at være Undervisningsfag, og Læreren i dettes Begyndelsesgrunde var *Neergaard*,¹⁾ der ganske manglede Sansen for det Klare, Plastiske og — om man vil — Vrølefordrivende, som giver Latinen dens Værd som Undervisningsfag. Hans morsomme Passiaren var himmelvidt forskellig fra Madvigs Grammatiks uforlignelige Klarhed og Skarphed. I Brev til Hjemmet klager jeg over at Latinen er svær, jeg troer ikke, at jeg har ment det, jeg har kun villet undskylde min Dovenskab. Thi nu sank jeg blidelig ned paa Bunden af Klassen, og det var mine Foresatte og mine Forældre klart,

¹⁾ Fr. Chr. S. Neergaard (1813—84), theol. Cand. 1844, Adjunkt paa Herlufsholm 1847, Overlærer 1862.

at Grunden til denne min Nedsynken var Dovenskab. Et Brev fra Mama af 9. Oktober 1854 beretter om, at *Listov* paa et Besøg hos *Balles* i Aversie havde ytret, at „begge Knudtzons Drengene vare to rare Drengene, den ældste [*Nicolai*] særdeles flittig og stræbsom, den yngste munter og opvakt, men doven“.

Jeg indehavde paa den Tid den næstnederste Plads i Klassen, og Maaneden derpaa erhvervede jeg Fuxeplassen. Jeg erindrer tydeligt, at jeg, da jeg var bleven Fux og i denne Egenskab skulde samle Klassens Stilebøger og bringe dem til vedkommende Lærer, sagde til mig selv: Den Forestilling gentages ikke! Og jeg flyttede nogle Pladser op. Men lige lidt hjalp det. Jeg blev paa Bunden af Klassen og blev ikke flyttet op i 4de Klasse. I 1856 talte ganske vist mit Testimonium om „en glædelig Forandring“, men i sidste Halvaar af 4de Klasse tog Dovenskabskurven atter Fart nedefter og fortsatte med nedadgaende Retning i 5te, saa at jeg ved Sommerferien 1858 ikke blev flyttet op i 6te. Som Oversidder i 5te Klasse blev det min Skæbne at sidde i Klasse med min yngre Broder *Christian*, som i 1855 var kommen ind i 2den Klasse og nu rykkede op i 5te. Det blev altsaa nu det store Spørgsmaal, om *Christian* kom over mig eller ikke. Hjemme var man meget opmærksom herpaa; jeg selv var det ogsaa. Jeg hang ogsaa i for at holde mig paa Pladsen, men ved Halvaarsexamen 1859 skete det Forfærdelige. *Christian* skrev hjem, at nu havde han naaet hvad han af al sin Iver havde tragtet efter. Forskellen var, at han

beholdt hvad han tilegnede sig, mens jeg kun læste min Lektie — naar jeg læste den! — for at klare det, som i hver enkelt Time maatte klares. Jeg troer overhovedet, at hvis man vil finde et Ord, som passer paa hele min Skoletid, da er det Ordet ustadig. Efter at *Christian* var kommen over mig, holdt han Pladsen. Min Spændkraft var sat overstyr; jeg stræbte nu slet ikke efter at naa ham og sank gelinde ned i Klassen.

Sommerferien 1860 blev, uden at jeg selv vidste deraf, af stor Betydning for min Fremtid. Jeg havde meldt hjemme, at jeg ikke vilde studere, at jeg aldrig nogensinde vilde faa Lyst til at studere hverken Medicin, Theologi, Jura eller Filologi, — hvorfor da blive Student? Kunde Aanden ikke uddannes paa den polytekniske Læreanstalt? Iøvrigt var det ikke rart at være sammen med en Broder, som ikke paa nogen Maade vilde enes med En. Senere forandrede jeg min Fremtidsplan derhen, at jeg vilde være Købmand, og blev ikke træt af at foreholde mine Forældre dette. Skøndt nu Papa var fast bestemt paa, at vi først burde blive Studenter og derpaa vælge vor Vej, bragte dog mine gentagne Stormløb ham til i Stilhed at aftale med Onkel *Broberg*, at hvis jeg i Sommerferien gentog mit Ønske om at blive Handelsmand, skulde *Broberg* give mig Plads paa sit Kontor. Saa kom Ferien, Papa rejste med hele Familien til Sverige — og jeg glemte aldeles, at jeg vilde være Handelsmand. Jeg tog tilbage til Skolebænken; og hele Spørgsmaalet — Købmand eller Student — blev saaledes afgjort ved min Passivitet. Hvad der vilde have været lykkeligst for mig, er

ikke godt at vide — jeg havde Anlæg for Handel, mere vistnok end for noget andet.

I de to Aar, som jeg tilbragte i 7de Klasse (A og B), kom jeg mere og mere til at føle min Stilling som dens, der ældre og tillige mere moden end mine Kammerater forbeholdt mig at dele mine Interesser mellem Fagene som jeg fandt for godt, og forbeholdt mig om alle Ting at have mine egne uforgribelige Meninger. Jeg følte mig omtrent som en Kjøbenhavnner, der er forsat til en Provinsby; saae paa det Hele med et Blik, der prætenderede at være mere moderne og mere uhildet end mine Foresattes, og jeg tilegnede mig en vis Resignation — man skulde jo gennem de to Aar.

Udfaldet af min Studenter-Examen [i 1862] blev yderst tarveligt: en lille „Anden Character“. —

I Efteraaret 1859 gjorde jeg paa Herlufsholm et Bekendtskab, som jeg gennem en Række Aar kom til at sætte Pris paa. En ældre Herre med kraftigt hvidt Haar og smalle hvide Bakkenbarter saaes i Selskab med *Godfred Rode*, der siden Paasken havde været ansat som Lærer i Dansk i de øverste Klasser, og formodentlig boede den gamle Herre hos *Rode*.¹⁾ *F. L. Liebenberg* var Navnet paa *Godfred Rodes* Gæst, og dette Navn var vel de fleste af de ældre Disciple bekendt, da han kort forinden havde begyndt sin store Udgave af *Oehlschlægers* samlede

¹⁾ Godfred Benj. Rode (1830—78) var const. Lærer paa Herlufsholm 1859—61, hvorefter han gik over i københavnsk Skolevirksomhed. 1866 disputerede han for Doctorgraden over *Renæssancens Indvirkning paa dansk Litteratur*. Gift med Orla Lehmanns Datter Margrethe og Fader til Ove og Helge Rode. R. grundede en Højskole paa Skovgaard ved Ordrup, som atter maatte opgives. Han er en Type paa den nationalliberale Literat med grundtvigsk farvet Livslyn.

Værker, og *Oehenschlæger* var jo endnu den Gang ubestridt Digterkongen blandt alle danske Poeter. Literatus *Liebenberg* kaldte den gamle Herre sig.¹⁾ Jeg tror jeg spurgte vor Lærer, Hr. *Lund*,²⁾ hvad en Literatus egentlig var, og han forklarede mig det med Tilføjende, at *Liebenberg* og *Rode* var Danmarks to største Literati — noget der for *Rodes* Vedkommende forundrede mig, eftersom han da først var i Færd med at tjene sine Sporer; han arbejdede dengang paa en Udgave af *Holbergs* „Moralske Tanker“. Men *Liebenbergs* Fortjenester kendte jeg. — Den ærværdige gamle Herre var ret indladende, og da han én Gang havde talt med mig, vedblev han, saalænge hans Besøg varede, at søge mit Selskab, og sikkert er mine Begreber om *Oehenschlægers* Storhed bleven yderligere befæstede ved disse Samtaler. Da han rejste, bad han mig besøge sig i Kjøbenhavn. Kort efter sendte han 4 Særtryk af sin *Oehenschlæger*-Udgave til *Leth*; af disse var „Hakon Jarl“ bestemt til mig.

Jeg maa paa den Tid have besiddet noget af den receptive Forstaaen, som gjorde det naturligt for dem, der var ældre end mig og i Intelligens stod over mig, at slutte sig til mig. Det var sikkert ikke alene mit pæne Ansigt, der gjorde at *Liebenberg* holdt mig fast, men ogsaa min gode Forstaaen. Dette har ogsaa været Tilfældet med det Venskab, som alle-

¹⁾ Frederik Ludvig Liebenberg (1810—94), den kendte Literat og *Oehenschlæger*-Udgiver. Det er meget betegnende for hans ærværdige Ydre, at Knudtzon i *Liebenbergs* 49de Aar titulerer ham „en ældre Herre“. Brandes omtaler ligeledes i sin smukke Biografi (Saml. Skr. II 215 ff.), at han altid kaldtes „Gamle Liebenberg“.

²⁾ Hans Lauritz Lund (1829—96), theol. Cand., Adjunkt paa Herlufsholm fra 1854; senere Sognepræst i Jylland.

rede i Skoleaaret 1858—59 sluttedes mellem *Rasmus Nyrup Strøm*, den senere Nationalbankdirektør, og mig. Han var to Aar forud for mig og var ubestridt Skolens lyseste og kvikkeste Hoved. Vi ikke blot spaserede sammen hver Dag indtil han 1860 blev Student; men vort Venskab var i den Grad erklæret, at der for os kun havde bestaaet lignende Venskaber faa Gange i Historien. *Castor og Pollux, Cicero og Atticus, Scipio og Laelius* og — *Strøm og Knudtzon*, det var Rækken af de store og betydelige Venskaber, som varede et helt Liv. Vort varede nu egentlig ikke længere end til *Strøm* var bleven Student.¹⁾

Som det lyse Hoved *Strøm* var, var han med i alt det Ny, som kom op i Tiden. Han var Tilhænger af „Fædrelandet“ og af *Carl Ploug* — og saa blev jeg det ogsaa. Han ledede og udviklede min Intelligens, og han gjorde mit Syn paa alle foreliggende Spørgsmaal videre og friere. Vi talte paa Spasere-turene om alt muligt. Jeg lærte, ikke personligt, men gennem hans Beskrivelse hele hans Slægt at kende — hans Forældre i Vordingborg, hvis første Læge Faderen var; hans to Onkler, den noget døde Højesteretsadvokat *Buntzen*, og dennes Broder, den letlevende Ungkarl, Overlæge ved Frederiks Hospital, *Andreas Buntzen*, om hvem han havde mange artige Historier at fortælle; hans fjernere Slægtning (vistnok hans Moders Onkel), Komponisten *Dupuy*; og om dem alle fortalte *Strøm* fixt og morsomt, glad ved selv at tilhøre en begavet Slægt. Iøvrigt var han ogsaa

¹⁾ Rasmus Strøm (1842—1917), Søn af Distriktslæge Ole Strøm i Vordingborg. Jur. Cand. 1868, Højesteretssagfører 1880, Direktør i Nationalbanken 1888—1913.

udvortes set et „lyst Hoved“; hans Haar havde en ganske ejendommelig blond Farve, saa at han nu og da i Spøg blev kaldt „Prindsesse *Carolines* eneste Feiltrin“. ¹⁾)

Bunden i *Strøm* var i ikke ringe Grad Sentimentalitet, og maaske blev denne noget næret ved Bekendtskabet med *Godfred Rode*, hvis lille Digtsamling for en Del handlede om en ulykkelig Kærlighed til Fru *Hages* ældste Datter med Pastor *Michelsen* — den senere Fru *Ploug*. ²⁾) *Rode* havde været Huslærer hos *Alfred Hage*, der om Sommeren boede paa Stokkerup; og den i lige Nord for Stedet liggende lille Skov havde den unge forsmaaede Bejler gaaet og lidt og digtet. „I den lille Skov tætved Øresund — der hvor Vedbender Jorden dække — steg en Ranke op fra den mørke Grund — for ved Bøgens Barm sig at lægge“. Bøgen var *Rode*, Ranken den senere Fru *Ploug*. „Men den Vedbendranke gik hurtigt ud — og nu stander Bøgen alene“. *Strøm* satte stor Pris paa *Rode*, og hans egne Stemninger sluttede sig godt til *Rodes* sentimentale Vers. ³⁾) *Strøm* spillede ogsaa meget godt paa Fortepiano, og mange Gange tilbragte jeg hele og halve Timer sammen med ham i Skolens Musikstue i Rødebygning, hvor han trakterede Flygelet med mig som eneste Tilhører. Mig gavnede det særdeles at faa vakt en musikalsk Inter-

¹⁾ Frederik VI's Døtre havde efter deres Fader taget en udpræget Blondhed i Arv.

²⁾ Alfr. Hages Hustru havde tidligere været gift med Præsten Marcus Chr. Vilh. Michelsen, men Ægteskabet var blevet opløst. Hendes Datter af dette første Ægteskab, Elisabeth Frederikke Michelsen (1834—1904), havde i 1854 ægtet Carl Ploug.

³⁾ Gotfr. Rode havde i 1857 udgivet en Saml. „Digte og Sange“. Mere Lykke gjorde hans versificerede „Fortællinger for Børn“ (1856).

esse, og jeg var i høj Grad modtagelig for det sentimentale Element i *Strøms* Musikudøvelse. Naar han spillede „Under Gravens Græstørv sover stakels Mary Anne“, var jeg smeltet. Thi *min* Sentimentalitet var heller ikke ringe.

Alt i alt var *Strøm* en saare fortræffelig og elskværdig Ven, maaske nok svømmende temmelig meget paa Overfladen og vel ogsaa rigeligt opfyldt af Selvbetragtning; men han var et udmærket godt Hoved og skabt til at føre dem an, som ikke naaede ham i Intelligens. —

Ganske tidligt paa Foraaret 1862 foreslog jeg nogle af mine Kammerater at gøre en Skovtur, og det lykkedes at faa den istand. Vi skulde leje en af *Lundsteins* store aabne Vogne, som kunde rumme 8 Personer, saa skulde vi køre til Fiskerhuset ved Næsbyholm, efterlade Vognen der, spasere til Sorø, se hvad der var at se i Sorø, spasere tilbage til Fiskerhuset og derefter køre hjem. Planen fandt Tilslutning, Turen kom istand d. 11 Maj og forløb programmæssigt — lige til vi kom til Sorø. Her greb nemlig Sorø Academis øverste Klasse ind paa en meget behagelig Maade og bevirkede, at vort Besøg fik en langt større Værdi for os end vi selv vilde kunne have givet det, ja en Betydning som de nogle og halvtresinstyve Aar ikke har tilintetgjort.

Da vi fra Næsbyholm Fiskerhus var naaet Sorø Jernbanestation og gik ad Stationsvejen op til Byen, mødte vi 4—5 unge Mennesker, som øjensynlig var Disciple i Skolens øverste Klasse. De imponerede os. Det var øjensynligt, at de tilhørte et Samfund

friere end vort. Bl. a. bar et af de unge Mennesker et stort blond Skæg, der naaede ham ned paa Brystet, et Par af de andre havde vistnok Moustache — sligt vilde ikke være blevet taalt paa Herlufsholm. De gik glade og som Indehavere af en vis Selvbestemmelsesret ned ad Vejen. Vi var absolut i langt højere Grad bleven holdt nede. Det var vort første Indtryk.

Da vi havde fundet hen til Gæstgivergaarden og bestilt os en Beuf pr. Mand og skulde lægge vor Plan for Opholdet i den lille By, kom en af de unge Herrer vi nylig havde mødt, hen til os, hilste os og spurgte om vi ikke var „Gymnasiasterne fra Herlufsholm“. Han kom for paa Sorø Gymnasiasters Vegne at spørge Herlufsholms Gymnasiaster, om de ikke havde Lyst at benytte deres Baad paa Søen. Vi blev slaaet af al denne Gymnasiastik, men tog os i det og takkede: det vilde være os meget kært at modtage det elskværdige Tilbud. Nede ved Søen fandt vi nogle og tyve Soranere, og vi fik travlt med at forestille os. Manden med det store smukke Fuldskæg hed *Benjamin Olsen*.¹⁾ Et langt yngre udseende ungt Menneske med et Par kloge Øjne hed *Michelsen*; han var Skolens Dux og Søn af den Pastor *Michelsen*, som tidligere havde været gift med Fru *Hage*.²⁾ Saa var der Bornholmerne *Zahrtmann*³⁾ og *Meyn*,⁴⁾ der senere blev mine gode Venner. Og

1) Benjamin Rønne Olsen (1842—90) — som de nedenfor nævnte andre Soranere dimitteret 1862 — prakt. Læge, senere Tandlæge.

2) Anker Peter Wilh. Michelsen (1844—1904), død som Overlærer ved Sorø Akademi.

3) P. H. Chr. Zahrtmann (1843—1917), den kendte Maler.

4) Vilh. Carl Chr. Meyn, (1842—1914), Jurist, afgik 1898 som Herredsfoged.

særlig iøjnefaldende var *Otto Borchsenius* ved sin ungdommelige Frejdighed og Friskhed.¹⁾

Vi fandt Soranerne herlige, og jeg troer det var gensidigt. Vi sporede hos dem meget mere af den vordende Student end hos os selv — de var i Besiddelse af et langt sundere og frejdigere Væsen end vi. Og da saa Baadene stødte fra Land og for lette Aaretag gled hen ad Søens blanke Flade over mod Parnasset, som straaledede i sin lysgrønne Pragt, og de muntre Sange istemtes, som vi aldrig havde hørt før — jo vist var Livet herligt. Soranerne kunde de Studentsange, som *vi* først lærte at synge, da vi et Par Maaneder senere kom i Studenterforeningen. Sunget blev der og snakket om alt muligt, om Skolerne, om Lærerne og vore egne Personer, og Tiden løb let og behageligt. Men saa blev vore elskværdige Værter kaldte til deres Maaltid, og de beklagede ikke at kunne byde os til Skolens Bord. Vi svarede, at vi havde bestilt Mad paa Hotellet. Saa indbød de os til atter at mødes med dem efter endt Maaltid, hvilket vi med Tak modtog. Vi samledes paa et af Værelserne, blev budt Cigarer og en lille Forfriskning. Der blev sunget, vistnok Plougske Studenterviser, og da Slutningsverset priste det danske Studenterlivs Herlighed og den danske Students Fortræffelighed, hørtes der henne fra *Benjamin* disse Ord, der kom som fra en indestængt Fange: „Ja og den, der skal blive det!“ Vi sang, praledede og pludrede saaledes en Times Tid og var forfærdelig glade ved Tilværelsen. Ved Afskeden foreslog Soranerne, at

1) Otto Borchsenius (1844—1925), Forf. og Redaktør, dimitteredes først 1863.

vi skulde mødes St. Hansdag ved Tudse Mølle. Vi lovede at bestæbe os for at efterkomme Indbydelsen.

Om Turen hjemefter er intet andet at berette, end at vi var opfyldte af og kun talte om Soranernes Fortræffelighed. Om Mandagen modtog vi et Telegram fra Soranerne, der paa ægte Studentervis sendte Hilsen og Tak for Samværet til Gymnasiasterne paa Herlufsholm. Vi raadslog om hvad vi skulde svare tilbage. Jeg foreslog at vi med et Forbillede fra Roms Historie skulde telegrafere: *Nos sumus Sorani, sed fuimus Herloviani.*¹⁾ Men Peter Oluf Brøndsted²⁾ opponerede herimod og sagde, at jeg som sædvanlig var excentrisk. Saa enedes vi om at sende et Svar-telegram i samme Stil som det modtagne, d. v. s. i den skandinaviske Studenterstil — den samme i hvilken man fra Kjøbenhavn telegraferede til Brødrene hinsidan Sundet.

Da St. Hansdag nærmede sig, besluttede vi til Trods for at vi læste til Artium at slaa os løs, og vi erhvervede Rectors Tilladelse til at køre til Tudse Mølle paa den udtrykkelige Betingelse, at vi skulde være hjemme Kl. 11.

Turen var kun en Eftermiddagstur. Vi kom an, traf vore „Brødre“, Gymnasiasterne fra Sorø. Der var en god Portion af dem, flere end vi havde truffet nogle Uger i Forvejen. De havde taget deres Spisevarer med, og vi vore. Ved et langt Bord tog vi Plads; de i Forhold til Soranerne ikke talrige Herlovianere fordeltes i Rækkerne. Vi drak vistnok Punsch. Der

¹⁾ Meningen er: Vi var Herlovianere — nu er vi Soranere!

²⁾ Peter Oluf Brøndsted, Herlovianer, dimitteredes 1863. Død som Læge i Aarhus.

blev skaalet og talt; men først blev en Sang omdelt, hvis Forfatter var *Otto Borchsenius*; den aandede Livsglæde og Frejdighed. Jeg har beholdt de to sidste Linier af første Vers i min Erindring: „... At se, hvor Skoven tog sig ud — alt i sin nye Kjole“.

Soranerne var Talere paa en Hals. Da de havde afleveret 2 til 3 Taler og ingen Anden af os Herlovianere gjorde Mine til at takke, rejste jeg mig og sagde Gud maa vide hvad til Forherligelse af de kære Gymnasiaster. To Gange til rejste jeg mig, men den sidste naaede jeg ikke til Afslutning paa min Tale; den løb ud i Sandet, ledsaget af velvillige Tilraab og Indvendinger, og under denne Opgiven af Orden og Enhed i Soldet hævedes Bordet. Muntre var vi, men dog maaske lidt mere tyngede af Punschens end ønskeligt. Mørket var imidlertid falden paa, og begge Hold Studiosi skulde være hjemme til bestemt Tid. Jeg lagde Mærke til, at Soranerne var mere samvittighedsfulde end vi. Da vi naaede Herlufsholm, var Klokken 11¹/₂. Vi saa Lys ovre i Rectors Studereværelse. Tak! Den næste Dag gik en af os til Rector for at gøre Undskyldning for vor sene Hjemkomst. Men da han sagde: „Professoren maa undskylde, at vi iaftes kom en halv Time for sent hjem“, fik han det korte Svar: „Ja, og I maa undskylde, at I ikke oftere faar Tilladelse til at foretage lignende Udflugter“. 7de A kunde dog smile ad dette Svar, da vi om faa Uger skulde forlade Skolen som Studenter.

En af de første Dage i Juli Maaned var Afgangsexamen afsluttet, og Dimissionsmiddagen paafulgte.

Som sædvanlig medgav *Listov* i klassiske og blomstrende Vendinger Dimittenderne, der hørte ham staaende og med bodfærdige Miner, de Visdomsord for Livet som han fandt egnede. Derefter takkede en af Dimittenderne Rector, og en anden Lærerne. Men saa kom Festens Clou. Adjunkt *Neergaard* rejste sig: han vilde tillade sig at give Dimittenderne et Raad med paa Vejen. Han var nu engang Lærer i Naturhistorie og havde Interesse for Naturen og alt Naturligt; og derfor vilde han blot medgive dem det ene lille Ord: Vær naturlige! Henrykkelse mellem den ældre Del af Disciplene, som godt forstod, paa hvem dette Krav om Naturlighed var møntet. Da *Neergaard* saa — med et „saagu paa Ære“ nu og da indføjet i sine Ord — havde vendt og drejet det Naturlige lidt, sluttede han af under stor Jubel fra Tilhørerne. *Listov* reagerede ikke mod den slemme Snært.

Saa synes jeg paa engang, som jeg sad der, at dem vi Demittender allermest havde at tage Afsked med, var vore Kammerater. Jeg rejste mig og sagde nogle faa Ord i den Retning. Men uøvet Taler som jeg var, havde jeg ikke tænkt paa hvorledes jeg vilde slutte, og da jeg endelig var færdig og skulde ønske Kammeraterne Noget, saa ønskede jeg dem — til Overraskelse for Alle og for mig selv med — at de engang maatte blive gode Borgere!

Næste Dag kørte *Christian* og jeg ud til „Søbakken“, hvor Søstrene modtog os med Blomster¹⁾ — vi skulde hædres som hjemvendte Soldater.

¹⁾ Bertha, f. 1850, d. ugift 1923; Marie, f. 1851, d. ugift 1926 — og de to ganske Smaa: Harriet, f. 1855, og Benedicte, f. 1856. Harriet 1907 gift med Overlæge Ludvig Nielsen (f. 1857). Benedicte 1876 gift med cand. mag., Etatsraad Jonas Collin (1840—1905).

Men inden jeg gaar over til Rusaaret, maa jeg dog medtage et Par Erindringer fra Hjemmet i Skoletiden.

Da vi kom hjem i Juleferien 1856, var Hjemmet flyttet fra Nyhavn til Amaliegade Nr. 14 1ste Sal. Alt maatte her synes os smukt og smagfuldt: de dejlige, høje, nystandsatte Rum, smukke nye Tæpper og Gardiner, forskellige nyanskaffede Møbler enedes om at danne et stort og anseligt Hjem, og jeg kan forstaa, at det for Papa, der tidligere i sine Velmagts Dage havde boet i egen Gaard herude i „den ny Friederichstad“, fik en vis Betydning, at han nu vendte tilbage til Kvarteret. Men det var dog med en Art Veemod, at han forlod Huset paa Hjørnet af Nyhavn og Toldbodgade. „Her har jeg haft Lykken med mig“, sagde han. I Løbet af de to sidste Aar havde han i sin Forretning aabnet en ny Branche, idet han i 1855 havde ladet Barkskibet „Herluf Trolle“ og næste Aar Barkskibet „Marie Frederikke“ bygge. De to store Skibe gav Forretningen et større Sving, men muligvis ogsaa en større Risiko. Han taxerede paa denne Tid sin Formue til 350.000 Rdl. og maatte altsaa siges at have virkeliggjort de Ord han 14 Aar tidligere havde udtalt til Grandpapa.

Men i 1857 trak det op til en Ulykke, som kom til at hvile over hele Landet: den store Pengekrise. Paa Herlufsholm rystede og bævede vi for at Aviserne skulde bringe os skæbnsvangert Nyt. Da vi kom hjem i Juleferien, var mit første Spørgsmaal til Papa, om han var berørt af Krisen. Jeg blev be-

hagelig overrasket ved Svaret, der ikke blot var beroligende, men tillige blev udtalt med decideret Overlegenhed: Papa havde forlængst forudset, at Krisen maatte komme, og taget sine Forholdsregler. Men man hørte ellers om Alverdens Familier, at de vaklede og trængte til Assistance; og henne hos Vildthandleren i Bredgade, der naturligvis kunde mærke, at Forretningen sløjede af, havde dannet sig den Opfattelse, at alle store Firmaer skulde ramle paa 5 nær, og et af disse 5 var Papas. „Nej, De har jo ikke flankeret saa meget som de andre“, havde Vildthandleren sagt. Iøvrigt havde Papa dog ogsaa sine Tab, om de end i Forhold til hans Formues Størrelse ikke var betydelige. Een Gang hændte det dog under Krisen Papa, at han for nogle ganske faa Dage manglede et Beløb af nogle faa Tusinde Daler. Der var dannet en Hjælpekomité, i hvilken Onkel *Broberg* havde Sæde, og Papa bad da denne (der forøvrigt selv personlig var spændt stærkt for) om paa disse faa Dage at faa Beløbet af Hjælpefonden; men *Broberg* sagde Nej. Saa henvendte Papa sig til sin Nabo, Hr. *Ludv. Godfr. Fürst*, (den samme Mand jeg ovenfor har omtalt som professionel Vinblander) og spurgte ham, om han ikke skulde have de faa Tusinde Daler liggende i sin Kasse — og se *Fürst* havde Pengene, vilde gerne gøre Papa denne Tjeneste, og saaledes hævedes den øjeblikkelige Vanskelighed. Jeg er sikker paa at Papa har følt sig taknemlig, og at den udviste Tjeneste har stillet de To i et venskabeligt Forhold, og det endskønt Mama altid havde en degout for Manden. Da han nogle

Aar forinden første Gang havde spist til Middag hos os og Mama derfor skulde have ham tilbords, havde hun sagt: „Naar man har siddet ved sit eget Bord med *Hans Christian Ørsted* ved sin ene Side og *Anders Sandøe* ved den anden, saa er det dog haardt nok at skulle føres til Bords af en Hr. *Ludvig Godfred Fürst*“.

Den 2. December 1859 var en Mærkedag i dansk Politik. *Halls* Ministerium blev styrtet, og *Rotwitt* dannede det nye Kabinet. Man ansaa Ministerchefen for i høj Grad afhængig af Grevinde *Danner*, og man var indigneret over at denne Dame, der hidtil havde levet saa temmelig i Stilhed som Kongens Ægtefælle, nu begyndte at ville gøre sig gældende i det politiske Liv. Papa var mellem de stærkest Indignerede. Da vi kom hjem i Juleferien, var noget af det første der maatte ske, at vi skulde i Casino for at se „Grevinden og hendes Søkendebarn“. Papa havde allerede været der to Gange. Vi tog Del i hele Forfærdelsen, og sikkert har vi været overbeviste om, at det stod frygteligt til i Danmark. Coupletten

„Jeg hader den der steg fra Dybet,
bedækket med et Lands Foragt.
Og nu behersker hele Krybet
med stjaalet Guld og ranet Magt“

kunde vi synge udenad.¹⁾

En Dag i Juleferien holdt der nede i Gaarden en af de store gammeldags Karether, en „hængende

¹⁾ Om Erik Bøghs Lokalisering af det franske Lystspil og den dermed følgende politisk-moralske Demonstration se dennes Erindringer („Min første Forfattertid“ S. 283 ff.)

Karm“ med en høj polstret Kuskebuk. Der maatte være noget paa Færde. Jeg vidste om Intet. Saa kom Papa fra Korridoren gaaende over Spisestuens Gulv, iført Kjole og hvidt Halstørklæde. Instinkt-mæssigt satte jeg ham i Forbindelse med den ventende Kareth, og den Tanke løb igennem mit Hovede, om Papa muligen skulde op til Kongen. Han kørte og kom hjem og havde virkelig aflagt *Frederik VII* et Besøg. I mit stille Sind fandt jeg et saadant Besøg malplaceret. Vi erfarede nu, at Papa havde talt med Kongen om Kammerherre *Berling*, og Samtalen var endt med, at Kongen havde lovet at afskedige ham. Men saasnart Papa blot havde tangeret Grevinden, havde Kongen sagt: „Nej, det vil jeg sige Dig, *Knudtzon*; Min Kone skal Du s'gu lade være i Fred!“ *Berling* blev virkelig kort efter afskediget. Jeg erindrer at have set anført, at Afskeden skyldtes anden Indflydelse end Papas, hvis Besøg jo endda ikke var saa vidt bekendt. Sikkert er det, at Kongen gav Løfte om *Berlings* Afsked til Papa. Jeg troer Papa støttede sin Optræden paa en Udtalelse af Kongen til ham i sin Tid paa Island, at naar han var bleven Konge, og Papa havde Noget som han ønskede at forebringe ham, saa skulde han blot komme.

Det burde være at berette her om en Generøsitet, som Papa udviste overfor sine Sønner, naar han fandt, at disse havde glædet ham ved Flid eller fyldestgjort hans faderlige Ønsker. Han sagde da gerne: „*Frederik!* Det glæder mig at Du er kommen saa

godt op i din Klasse og at Du gør Dig Flid. Jeg beder Dig vælge Dig et Værk“. „Et Værk“ betød en af de danske Klassikeres samlede Værker, indbundne efter Modtagerens Smag. Af de Bøger, som siden jeg var ung har prydet mine Boghylder, troer jeg *Poul Martin Møllers*, *Fru Gyllembourgs* og *Johannes Ewalds* Samlede Værker kom i mit Eje som Præmie for forholdsvis god Opførsel og Flid. Men nu kom hertil hen paa Slutningen af min Skoletid endnu et voluminøst Værk, nemlig intet mindre end *Oehlschlægers* samlede Værker i 32 Bind, i *F. L. Liebenbergs* Udgave — en lille Formue i Bøger.

Det var min exempelløse Ubeskedenhed i Forbindelse med Papas Generøsitet, der var Skyld i at Rimelighedens Grænser blev i den Grad overskredne — og saa den faste Tro hos mig paa *Liebenbergs* Autoritet og — som Følge deraf — paa *Oehlschlægers* alle andre danske Digtere overragende Storhed. Jeg har ovenfor fortalt om *Liebenbergs* Besøg paa Herlufsholm og hans Indbydelse til at besøge sig i Ferierne i Kjøbenhavn. Jeg efterkom Indbydelsen, og det sidste Par Aar jeg var paa Herlufsholm, opsøgte jeg ham i enhver af mine Ferier. Han var den samme bundelskværdige Mand, og *Oehlschlæger* var samme Litteratus' Heros. Nu kendte Papa mit Venskabsforhold til *Liebenberg* og ligeledes hans Stilling som *Oehlschlægers* Profet; og da jeg skulde vælge mig „et Værk“ og valgte som jeg gjorde, udtalte han den Mulighed, at ikke alt hvad den store Mand havde skrevet, var lige nødvendigt, og at man maaske kunde

gøre et passende Udvalg. Han bad mig henvende mig til *Liebenberg* for at indhente hans Raad i saa Henseende. Det gjorde jeg, men fik den Besked, at alt hvad den store Digter havde produceret, burde anskaffes. Jeg overbragte Papa dette Budskab ligesaa naivt som jeg selv stolede paa dets Rigtighed, og Papa gik ikke af Vejen for den frygtelige Konsekvens og sørgede for at jeg fik hele Subskriptionen, der endnu ikke var sluttet, lige til den frygtelige Roman „Øen i Sydhavet“ og lignende Ting, som nu almindelig betragtes som ganske værdiløse.

Liebenberg boede i de første Aar, da jeg besøgte ham, i Tag-Etagen i *Herholdts* Villa, som er en af de første paa Dosseringen ved nuværende Aaboulevard.¹⁾ Et smukt og ejendommeligt Hus, hvor den udmærkede Arkitekt beboede Stueetagen, medens Landinspektør *Bentzon* havde Førstesalen og *Liebenberg* — muligvis som Lejer hos *Bentzon* — Tag-Etagen. Han havde kun to smalle Værelser ud til Søen, men under det høje Tag maa han have haft flere Soveværelser. Thi han havde tre Plejesønner, som syntes at have deres Hjem der. Den ældste hed *Maköi* og var Pakhusforvalter hos det Puggaardske Firma; om den næste har jeg ingen Erindring; den tredje var *Albert Price*, der var lidt yngre end jeg.²⁾ Jeg har dog ikke Rede paa hvorvidt Plejeforholdet strakte sig; den af de tre, som jeg hypigst traf, var *Albert Price*. Men oftest traf jeg *Lie-*

1) Med Indgang Evaldsgade Nr. 7.

2) *Albert Price* (f. 1844), af den kendte mimiske Slægt, besøgte Kunstakademiet 1858—65 og uddannede sig som Maler, men gik senere over i Skuespillerfaget, hvor han paa Provinsens Scener hævdede en fremragende Plads.

benberg, og mere end om noget andet talte vi om Litteraturen og især om *Oehlenschläger*. Man mærkede paa den gamle Litteratus, at sine Anskuelser dannede han sig selv, og sine Meninger forandrede han ikke. Hans lidt hæse Røst og rolige Væsen lagde noget Enstonigt over hans Person. Jeg fik ikke Indtryk af at han repræsenterede en særlig høj Grad af Klogskab og Skarphed i Bedømmelsen; men desto mere traadte hans milde og gode Karakter i Forgrunden — der var ikke ondt i ham, kun Venlighed og Velvilje.

Paa samme Tid lærte jeg *Carl Bernhard* at kende.¹⁾ Det interesserede mig at gøre Bekendtskab med Forfatteren til „Lykkens Yndling“, hvis tidlige Død i Kahytten ombord paa et Skib i den spanske Sø jeg faa Aar i Forvejen saa oprigtig havde beklaget. Bekendtskabet skete gennem min Ven *Rasmus Strøm*, der nu var bleven Student og boede hos Hr. *Saint-Aubain* i Nyhavn som hans Pensionær. Det var mig altid en Glæde at gense *Strøm*, hvis Conversation var livlig og underholdende. Selvfølgelig var jeg ikke længe om at opdage, at vort Venskab à la *Cicero* og *Atticus* var gaaet fløjten. *Strøm* dyrkede nu *Johannes Hage*²⁾ og *Viggo Monrad*.³⁾ Overhovedet holdt han stærkt til det nationalliberale Partis mere fremragende Familier. Det var knapt nok jeg fik ham bevæget til at aflægge min Moder en Visit,

1) Pseudonym for Andr. Nic. de Saint-Aubain (1798—1865), den kendte Roman- og Novelle-Forfatter, af Heibergs Slægt og Skole.

2) Søn af Alfr. Hage, Johannes Hage (1842—1922), senere Ejer af Nivaagaard og Stifter af dennes Malerisamling.

3) Søn af Ministeren og Biskoppen, Lieutenant, cand. phill., senere Assistent v. Statsbanerne.

og paa denne har han nok strax fundet Familiens Milieu altfor bourgeois uden den Tilsætning af den Skønaandighed og Intelligens, som han krævede — han viste sig ikke mere. Han skrev i „Fædrelandet“ Kritikker af Secondtheatrene, og studerede først til Filisoficum, saa Jura. Han var alligevel elskværdig at træffe og havde altid noget Nyt eller Pikant at fortælle.

Hans Vært og Slægtning, *Carl Bernhard*, var en høj lidt mager Mand med Haar, der trods hans 60 Aar var mørkt, men vistnok farvet; han var livlig og elskværdig og let præget af et aristokratisk Snit, uvist af hvad Sort, men sandsynligvis af „Aændens“. Hans Tale var ogsaa den samme fixe og behændige som *Strøms*, og det Selvhævdende i ham var altid vaagent. Med faa Ord kunde han vist karakteriseres som en gammel Laps, idet Lapseriet, gennemført paa en elskværdig Maade, omfattede ikke blot Mandens Ydre, men ogsaa hans Optræden og hans Conversation. Ved sin Soignerethed og sin lette og elegante Reserverethed dannede han en Modsætning til *Liebenbergs* jævne og rare, lidt enstonige Elskværdighed.

Christian og jeg holdt altsaa vort Indtog paa Bakken som nybagte Studenter, mens min ældre Broder *Nicolai* [Colla] var i London for at uddanne sig som Handelsmand. Ser jeg tilbage paa Herlufsholm og Opholdet der, da er mine Minder overvejende gode og smukke. Jeg hører til dem, der oprigtig elsker Stedet, hvilket ikke er Tilfældet med mine tre Brødre. Jeg har modtaget Indtryk derfra af en

henrivende Natur, og jeg har bevaret i Erindringen adskillige prægtige og fortræffelige Mennesker, baade blandt Lærerne, Disciplene og Omegnens gæstfri Familier. Hele Herlufsholm og dets dejlige Natur mindes jeg som noget af det Bedste Livet har givet mig Andel i.

STUDENT

Det at være bleven Student betød for mig en Frigørelse, som i alle Henseender var mig til Gavn. Jeg var paa Grund af min overordentlige Dovenskab bleven holdt saa længe tilbage i Skolens indsnævrende Ramme, at den Søgen ud efter nyt Stof og nye Incitamenter, som er naturlig for al Ungdom, ingen Næring havde fundet; jeg befandt mig som i et Fængsel sammen med alle de Skolepligter, for hvilke jeg saare slet gjorde Fyldest, og havde mine Tanker og Forestillinger i Egne, hvor jeg kun havde Anelser, men savnede fast Støtte. I min danske Examenstil havde jeg f. Eks. blandet den mig ret ubekendte *Sokrates* ind i min Fremstilling. Han kom slet ikke Spørgsmaalet ved, og jeg som ellers var anset for at skrive den bedste danske Stil i Klassen, fik for min Examensafhandling Karakteren „Godt“.

Nu var jeg fri; men da jeg atter stod paa „Søbakkens“ agreable Jordbund uden Baand og Pligter og med den trygge Følelse ikke mere at skulle vende tilbage til Skoleklokkens evindelige Skæren Dagen i Smaastykker, da var det som kunde jeg ikke strax faa Vejret — jeg behøvede Tid til at komme mig. Og saa var det jo uundgaaeligt, at der blev lagt Mærke til Examensresultatet: den yngre Broder

1ste Karakter, den ældre 2den. Vel maa jeg indrømme, at det endog var mig øjensynligt, at man i Familien undgik at behandle det for mig saa beklagelige Factum; men jeg følte, at Factum forelaa, og jeg brugte den Methode selv at finde Tilfældet skandaløst, at omtale det som en frygtelig Forseelse af mig at have faaet 2den Karakter. Jeg kunde jo roligt gøre dette; thi det var jo udelukket at en ny Prøve kunde kræves af mig, at jeg skulde vise mig fra en bedre Side — jeg havde jo baade for sidste og første Gang taget „Artium“. Men Skolen forfulgte mig i mine Drømme, og det er den egentlig bleven ved med igennem mit hele Liv.

Jeg var i Virkeligheden aldeles ikke nedslaaet over Examensresultatet. *Christian* og jeg fik os hver en Studenterhue, og Kokarden som sad paa denne, var en af dem, der betegnede, at vi vare Eiderdanske og Nationalliberale.¹⁾ Dette delte vi med de fleste Studenterkammerater — det var Mode: *Ploug* var den store Mand — og saa naturligvis *C. C. Hall*. Følgen af Partiets kortsynede Politik var jo endnu ikke indtraadt. —

Min Broder *Nicolai* var imidlertid kommen hjem paa Ferie fra Ophold i Antwerpen.²⁾ Aaret i Forvejen havde han tilbragt i London, hvor nu „the great exhibition of 62“ drog Besøgende til sig fra alle Lande; og paa Basis af sit Bekendtskab med Verdensbyen foreslog han Papa, at han skulde vise

1) Studenterhuen kom første Gang i Anvendelse paa Studentertoget 1856, men var den Gang af gulgraa Halvsilke uden Kokarde. Denne med Danebrogsrosen og Kors kom først i Brug i 1860ernes Begyndelse.

2) *Nicolai Knudtzon* gik Handelsvejen, blev efter Faderens Død Firmaets Chef (d. 1925 i Fredensborg paa sit Landsted „Zoar“).

Christian og mig London og Udstillingen. Paa 14 Dage vilde vi kunne se begge Dele, og for 30 £ mente han at kunne bestride alle Omkostninger, ovenikøbet en Tour fra Köln opad Rhinen og tilbage. Jeg troer, at jeg egentlig var mere oplagt til foreløbig at trække Vejret lidt endnu hjemme, men uvilkaarlig rykkede Rejsen frem som et Factum. Jeg troer ogsaa at erindre, at jeg var saa skinhellig at spørge, om ogsaa jeg — den uartige Dreng der havde faaet 2den Karakter — skulde med — hvad jeg selvfølgelig skulde. *Christian* og jeg blev sendt op til *I. R. Lund*, Tøjlyrikeren, hvis Bekendtskab jeg ved denne Lejlighed gjorde, og fik os hver en graaviolet Rejsedragt, som saa flot ud, men ufejlbarligen maatte falme stærkt under Brugten.¹⁾ Og saa en Dag i Slutningen af Juli startede vi. Forinden Afrejsen overrakte *Papa Christian* og mig hver 5 £ til at gøre Indkøb for, hvorover vi vistnok begge var imponerede — paa Herlufsholm taltes jo Ugepengene i Firskillinger. —

Allerede inden Sommerferien var forbi, fik vi Lejlighed til at gøre Bekendtskab med et Par ligesaa nybakte Studenter som vi selv. Der var Selskab paa „Havslunde“ hos *Brobergs*, og blandt Gæsterne var Pastor *Ipsen* fra Kastellet med Frue og hans Broder, Organist *Ipsen* fra Holmens Kirke.²⁾ Hver af de to Brødre havde en Søn med. Præstens Søn var *Edvard Ipsen*, den senere Hoflæge;³⁾ Organi-

¹⁾ Skræddermester *I. R. Lunds* Etablissement paa Kongens Nytorv Nr. 24.

²⁾ Harald Peter *Ipsen* (1813—76), 1854 Præst ved Citadelskirken, gift med *Anna Rousing*. Senere Sognepræst i Gjentofte. — Broderen Organist *Edward Ipsen* havde været gift med Søsteren *Julie Rousing*.

³⁾ *Edward Ipsen* (1844—1892), gift med *Emilie Ulrika Nielsen*, blev 1891 Livlæge hos Kronprinsen.

stens var *Johannes Ipsen*, den senere Justitiarius.¹⁾ Det var to elskværdige unge Mennesker, som selvfølgelig var mere rutinerede Kjøbenhavnere end vi, paa samme Tid som deres unge Personligheder bar Præg af det solide Hjem de tilhørte. De kom nemlig fra samme Hjem, idet Organisten, som var Enkemand, boede med sin Søn hos sin Broder Pastoren. Medens Organisten var præget af en elskelig Enfoldighed, var Sønnen *Johannes* utvivlsomt et godt Hoved, hvilket han bl. a. havde givet Bevis for ved at faa „Præ“ til Artium. Da Familien *Ipsen* var taget bort, spurgte strax de Brobergske Damer *Christian* og mig, hvilket af de to unge Mennesker vi havde syntes bedst om. Da *Christian* svarede: *Johannes*, gav jeg til Gengæld *Edward* min Stemme — blot for Balancens Skyld. *Edward* og *Christian* blev Venner for hele Livet.

Omsider var Sommerferien forbi, og det filosofiske Fakultets Professorer skulde til at aabne for deres Visdoms Sluser. Den gamle *Frederik Christian Sibbern*, højt anset som Filosof, men ogsaa bekendt for sin store Vidtløftighed, læste hvert Aar for Russerne over Logik og Psykologi. Et tredje Fag hed Propædeutik — Forberedelse til den filosofiske Videnskab — og dette Fag foredroges baade af Professor *Rasmus Nielsen* og af Professor *Bröchner*, og der gaves Studenterne frit Valg hvem af de To de vilde høre. Disse tre Fag maatte nu let kunne levne en hel Del Tid til begyndende Studier indenfor det Fag man valgte til Embedsexamen; men

¹⁾ *Johannes Ipsen* (1843—1910) blev 1896 Justitiarius i Landsoverretten; han var anset som et ualmindelig fint juridisk Hoved. Gift med *Christel Schultz*.

skøndt mange flittige Russer ogsaa nu begyndte at lægge Grundstenen til hvad der skulde bygges op de følgende Aar, var det dog anset for fuldkommen tilladeligt at tage sig dette første Studenteraar let. Man talte jo om „den glade Rus“, „den smilende Rus“ etc., og jeg sluttede mig til dem, der ikke umagede sig udover det at studere til Filosoficum.

At høre *Sibbern* var obligatorisk — eller rettere at tage Examen hos ham var det. Og man sad egentlig med Sympati og hørte paa den gamle Mand; thi der var noget helt Elskeligt over ham — noget vist Sjælerent, som førte Tanken hen paa en svunden Tid. Han hørte jo til de berømte Mænd, hvis Portræter jeg fra min tidligste Barndom havde set i „Dansk Pantheon“. Den autoritære Plads han indtog i min Forestilling styrkedes ved at han var begge *Ipsener*'nes Onkel, idet han var gift med en Søster til Organisten og Præsten, og baade *Edward* og *Johannes* saa op til ham med en overordentlig Pietet — han var deres Families udmærkede Mand.¹⁾

Af de to Propædeutikere foretrak de allerfleste *Rasmus Nielsen*, og saa gjorde ogsaa jeg, medens *Christian* valgte at høre *Bröchner*. Allerede dengang blev der vel nok fra mange Sider næret en Smule Tvivl til *Rasmus Nielsens* videnskabelige Valeur; men vi der hørte ham, følte os i høj Grad interesserede af hans Foredrag — han var ubestrideligt en meget veltalende Mand. Han talte med en bred jydsk Dialekt, men hans Tale vandt derved i Styrke og indtrængende Kraft. Sine Themaer syntes han

¹⁾ Fr. Chr. Sibbern, som var født 1785, opgav først sin Universitetsvirksomhed i 1870, da han længst havde overlevet sig selv. Han læste over Logik og Psykologi. Død 1872. 1819 havde han ægtet Christiane Ipsen.

at vælge ret vilkaarigt. I vort Rusaar behandlede han de nordiske Guder, belyste i Modsætning til de græske. Senere hen paa Aaret fik han fat i noget andet. Men hvad han end foredrog, skete det, at der viste sig at være to stærke Modsætninger, som gik op i en højere Enhed. Og for at vi kunde faa fat i noget mere af Kærnen af det System, som saaledes lod Tilværelsen danse efter den engang af *Hegel* opfundne Melodi: a — b — og Einheit beider, lod *Nielsen* os anskaffe en af sine nylig udgivne Bøger, af hvilken vi fik enkelte, dog ikke ret store Partier at læse.¹⁾ Vi var altfor umyndige til at sætte os op mod hvad Professoren med glimrende Veltalenhed foredrog os — selv om Timerne ofte endte med, at Løsningen kom i næste Time, hvad den ikke saa sjældent glemte at gøre. Vi fængsledes og følte det Forfriskende i den Tankegymnastik som vi øvedes i. Og medens det nok rygtevis forlød, at Mandefaldet ved *Rasmus Nielsens* Examensbord baade var stort og lunefuldt, holdt hans livfulde Foredrag os vedblivende i Aande, og hver for sig følte vi os i et lykkeligt aandeligt Frændskab med vor udmærkede Lærer, saa at vi uden Frygt af nogen Art gav os ham helt i Vold.

Paa Universitetet traf man Bekendte og stiftede nye Bekendtskaber. Gennem Fætterne *Ipsen* blev vi indførte i Metropolitanernes Kres. *Paul* og *Victor Andræ*²⁾ og *Oscar Ræder* var dem jeg sluttede mig

1) „Philosophisk Propædeutik“.

2) Paul Andræ, f, 1843, Student fra 1862. Efter at have fungeret i Statstjenesten som juridisk Embedsmand til 1894, ofrede han sig for et ikke ubetydeligt historisk Forfatterskab, blandt hvilket „Via Appia“ indtager en fremskudt Plads. — Victor Andræ (1844—1923), Student 1862. Død som Assessor i Overretten.

nærmest til¹⁾; *Mario Krohn*²⁾ og *Valdemar Krenchel*³⁾ hørte ogsaa til Holdet. Men saa var det os, *Christian* og mig, jo en særlig Glæde at gense Soranerne, med hvem vi endnu i Foraaret havde soldet saa drabeligt ved Tudse Mølle. Jeg følte mig ligeoverfor Soranerne saaledes, at det at En var Soraner, var nok til at gøre ham selvskreven til mit Venskab — dette lette og friske Studentervenskab, som byggedes op paa Ungdom, Sorgløshed og Sangvinisme og paa Følelsen af Fællesskabet i at være blandt de „Herrer i Aandernes Rige“.

I Amaliegade havde Papa bygget en Række Kvistværelser til Gaden for her at indlogere sine haabe-fulde studerende Sønner. Lejligheden bestod af en Entré, 4 Værelser til Gaden. *Christian* og jeg fik hver sit Studereværelse og et fælles Soveværelse. Senere hen paa Aaret, da *Nicolai* kom hjem, sov vi alle tre i det største Værelse. Da *Christian* og jeg var vel installerede, var vi snart klare over at vi maatte have et Sold for Soranerne. Vi indbød alle dem vi kunde faa fat paa; men enkelte var forhindrede. Saa bad jeg min gamle Ven fra Skolen, *Rasmus Strøm*. Han var jo en Student ret af den Slags, som man dengang satte Pris paa: Taler paa en Hals, lidt Journalist, og fremfor alt et lyst Hoved. Jeg tænkte mig, at han var vel egnet til at sikre vort Sold den ægte studentikose Karakter. Men saa var der en af Soranerne, som jeg ikke kendte —

¹⁾ Oscar Alex. Ræder (1844—77) Søn af Obert J. Th. Ræder (se Memoirer og Breve XVI) har skrevet en Række Arbejder om Historiens Filosofi. Død som Vicekonsul i Rom. Se iøvrigt nedenfor.

²⁾ Mario Krohn (1846—72). Død som medicinsk Kandidat.

³⁾ Valdemar Krenchel (1844—85), fremragende Oftalmolog.

hverken i Sorø eller ved Tudse Mølle havde jeg lagt Mærke til ham, og nu sad han saa stilfærdigt ved *Rasmus Nielsens* Forelæsninger, talte ikke med nogen, men saae i Grunden saa rar ud. Han hed *Renouard*.¹⁾ Ham maatte jeg absolut have med. Jeg nævnte ham til en af de andre Soranere, men fik til Svar, at jeg hellere burde lade være, da han var en skrækkelig Tørv. Ikke desto mindre — jeg nærmede mig ham paa Forelæsningen, præsenterede mig, indbød ham og fik hans Ja.

Aftenen kom, og Gæsterne indfandt sig. Traktementet bestod i skaarne Smørrebrød, men meget delikate, og vistnok lidt Dessert; Drikken var Punsch. Jeg udnævnte *Rasmus Strøm* til magister bibendi, og jeg forestillede mig, at der vilde flyde Veltalenhed som Honning fra hans Læber — han var jo Selskabets Nestor. Men han virkede ikke som jeg havde ventet. Han fordelte sig mellem de Tilstedeværende og affyrede mest sit Krudt paa To- og Tremandshaand — ret naturligt, thi hvad skulde der egentlig holdes saa mange Taler om! Imidlertid alt som Bollerne tømmes, løses som bekendt Snørebaandene, baade de om Hjertet og de om den forsigtige Selvkritik, og man bliver bedre og bedre Venner. Hen paa Aftenen naaede vi til det Punkt, at vi alle drak Du's — for saa vidt vi ikke var det i Forvejen. En Timestid senere kastede *Renouard* op ud af Vinduet og derpaa i Brændekurven — det lille Skind, han havde ikke sagt mange Ord under hele den stigende Lystighed. Kl. 2 brødes der op, og

¹⁾ Jul. A. E. Renouard f. 1842, senere Embedsmand paa Sorø Godskontor.

Christian og jeg fulgte Gæsterne ned paa Gaden og over Amalienborg og gik saa tilbage til den rømte Valplads. Men Nachspielet blev det artigste. Kl. 2 var Grandmama, som sov paa 1ste Sal til Gaden i Nr. 16, bleven vækket af larmende Stemmer paa Gaden. Dette blev opfattet som en Hensynsløshed fra *Christians* og min Side, og det blev os strax den næste Dag tilkendegivet, at det Sold vi havde haft, var at betragte som det sidste i sin Slags.

Af de elskværdige Soranere var der ingen med hvem Venskabet blev fortsat udover Rusaaret; vi mødtes og sagde ogsaa „Du“ til hinanden, men gled efterhaanden af Syne. De Metropolitanere jeg lærte at kende kom til at staa mig langt nærmere — i *Paul Andræ* bevarede jeg en Ven for hele Livet. Men for mine nye Studentervenner glemte jeg dog ikke helt de Venner jeg havde efterladt paa Herlufsholm; og navnlig vedligeholdte jeg med *Kaalund*, den ene af mine to Kontubernaler i mit sidste Skoleaar, en stadig Brevvexling. Han var begejstret for den nordiske Oldtid, for Island og de gamle Saaer, og naar jeg i mine Breve tolkede ham min beundrende Tilslutning til *Søren Kierkegaard*, saa svarede han med en ikke ringere Hyldest til *N. M. Petersen*. Idealister var vi begge to, og tillige var der i *Kaalunds* hele Naturel noget jeg skattede højt, en vis blid Sagtmodighed og Godhed — en Arv fra Præstegaarden, i hvilken han var voxet op.¹⁾

1) P. E. Kr. Kaalund (1844—1919), nordisk Filolog. 1875 Adjunkt ved Metropolitanaskolen, 1883 Leder af den Arnemagnsanske Haandskriftsamling, over hvilken han udgav beskrivende Katalog. Et vigtigt Bidrag til Studiet af nordisk Palæografi var hans „Palæografisk Atlas“ (1—3).

Studiet til Filosoficum førte med sig, at man i hver af de to Professorers Fag tog en Manuductør — det var saa Skik, og det gjorde alle. I *Rasmus Nielsens* Fag docerede hans Broder, Magister *Erik Frisenberg-Nielsen* og Dr. *P. S. V. Heegaard*. Mange valgte *Frisenberg-Nielsen*, da det var saa betryggende at blive i Familien; men ulige mere anset var Dr. *Heegaard*, der havde Doctoratet paa en Afhandling om den Herbartske Filosofi, og som foruden at være en større videnskabelig Capacitet tillige besad en ganske overordentlig Evne til at lære fra sig.¹⁾ Man læste fire sammen, og lidt hen i Saisonen dannedes ogsaa det Parti jeg læste paa. Mit Parti bestod af *Gustav Hansen* (den senere Etatsraad), *Fife*, Søn af Karethmageren paa St. Annæ Plads, siden Ingeniør ved Jernbanerne, *Severin Abrahams*, den senere Theaterdirektør, og mig. Vi fik *Heegaards* tidligste Morgentime. Han entredede i Slaabrok og tog Plads i Hjørnet af Stuen henne ved Vinduet. Undertiden medbragte han sin Morgenkaffe, Benene lagde han op paa en Stol, og saa dampede han løs paa sin Pipe, alt medens han talte Filosofi med os. Vi var i høj Grad interesserede. Vi fik hos ham den Nielsenske Filosofi i sober Servering, afført den Veltalenhedens Iklædning som vi havde nydt paa Universitetet. Vi kunde derved bedre baade for os selv og for *Heegaard* gøre vore

1) Poul Sophus Vilb. Heegaard (1835—84) havde taget theol. Embedsexamen 1858, og derefter Magisterkonferens i Filosofi 1860; Aaret derefter disputerede han for Doktorgraden med „Den Herbartske Filosofi“. Heegaard stod foreløbig under Rasmus Nielsens Indflydelse, men efter sin — nedenfor omtalte — Udenlandsrejse brød han med denne i Skriftet „Prof. R. Nielsens Lære om Tro og Viden“ (1867). 1875 Prof. i Filosofi. Om hans senere Standpunkt se Mem. og Breve XLI.

Indvendinger og faa dem gendrevne. Af os Fire troer jeg nu, at jeg var den, der havde mest Mod til at rejse Tvivl, men ganske vist ikke i Begyndelsen. Jeg husker, at jeg en Dag mødte *Gustav Hansen* ude i Vesterbros Allé og docerede for ham, at *Søren Kierkegaard* og *Rasmus Nielsen* i den moderne Filosofi dannede en Parallel til *Sokrates* og *Platon* i den græske. Jeg mente at forstaa, at *Nielsen* havde gjort det store videnskablige Fremskridt at eftervise den Hegelske Filosofis dialektiske Bevægelse — a, b und Einheit beider — i den reelle Verden, i Fagvidenskaberne og i Matematikken, og at saaledes først med ham den eensidige Læggen Vægt paa Idésiden i Tilværelsen var ophævet. Men senere hen paa Aaret blev jeg betænkelig ved selve denne Methode, at Alt skulde ses som a, b und Einheit beider, og jeg sagde en Dag til *Heegaard*: „Jeg finder det galt, naar vi søger at opfatte Tilværelsen og gøre den til Genstand for vor Forstaaelse, da altid at skulle have et a, b und Einheit beider — derved lægger vi jo paa Forhaand en Tvang paa Opfattelsen, der dog efter min Mening kun skal søge at faa fat i det, som ligger i Tingen selv, saa objektivt som muligt.“ *Heegaard* svarede: „Det kan Fanden gale mig ikke nytte at tænke uden Methode“. Derved blev jeg ikke overbevist — jeg syntes Methoden i altfor høj Grad præformerede Tænkningens og Opfattelsens Resultat. *Heegaard* var ikke til at flytte; først langt senere opgav han den Hegelsk-Nielsenske Treklang. Iøvrigt var *Abrahams* ret pudsig i Timerne. Han gjorde et lidet kløgtigt

Indtryk, kom ofte for sent og syntes ikke altid at være med i hvad der doceredes. Fik han saa endelig fat i noget, udbrød han: „Det er uhyre interessant!“

Men ogsaa i Sibberns Fag var det Skik at tage en Manuctør, og her var intet Valg: selvfølgelig burde man læse med *Gabriel Sibbern*, Sønnen af Professoren. *Edward Ipsen* tog mig med paa Parti — hvem de to andre var erindrer jeg ikke mere. *Gabriel Sibbern* var en saare vindende Personlighed, han havde sin Faders elskelige og sjælerene Væsen, men i en formindsket Udgave.¹⁾ Men hans Timer var aldeles uinteressante. Gamle *Sibbern* forlangte sine Bøger ordret lærte udenad, og derfor var der ikke meget at variere Themaerne med, saa meget mere som Bøgerne slet ikke var vanskelige at forstaa. Det laa daarligt for mig at lære to Bøger udenad, hvoraf den ene, Psykologien, var saa tyk som en lille Bibel. Og det kedede mig at møde til Drøvtyggeriet hos *Gabriel*; og saaledes gik der kun et Par Maaneder inden det var bleven Hævd, at jeg kun mødte den sidste Time i Maaneden for at betale mit Contingent. Jeg begriber ikke, at Manuctøren vilde finde sig i Sligt; men han gjorde det.

I Begyndelsen af Rusaaret faldt en Universitetsbegivenhed, som tildrog sig megen Opmærksomhed. *Erik Frisenberg-Nielsen*, Professorens yngre Broder, skulde forsvare en for den filosofiske Doktor-

¹⁾ Ludv. Fr. Gabriel Sibbern (1824—1903). Mag. i Filosofi 1852, havde i 1856 — sikkert med Urette — faaet en Afhandling for Doktorgraden („om det Humane“) forkastet; samme Skæbne overgik 1862 en anden Afhandling. 1872—93 var Sibbern Distriktsforstander i Kbhvns. Fattigvæsen.

grad skreven Afhandling. Doktoranden ansaas for at være en ren Karikatur af Broderen, og man imødesaa hans offentlige Forsvar som noget, der vilde komme til at more alle undtagen Doctoranden. Paa Grund af den forventede store Tilstrømning var den akademiske Handling forlagt til Universitetsbibliothekets store Sal, der da ogsaa blev fyldt, og det af Folk, der ventede sig en Farce. De to Opponenten ex officio var selvfølgelig *Sibbern* og *Bröchner*, medens *Rasmus Nielsen* sad tilhøjre for Kathedret, præget af Øjeblikkets Alvor.

Da jeg kom ind i Salen, var *Sibbern* i Gang med sit Angreb. Han havde ikke Grund til at være mild; thi dels var *Frisenbergs* Afhandling¹⁾ vist saare svag og kun ved Broderens Støtte bleven antaget; og dels havde *Rasmus Nielsen* ikke ret længe i Forvejen modsat sig, at en Disputats af *Gabriel Sibbern* var bleven godkendt at doctorere paa. Nu stod den gamle Philosophus og maalte *Frisenberg* Skæppen fuld, og denne var ganske hjælpeløs. „Chineserne mener“ sagde han — og et Øjeblik efter gentog han: „Chineserne mener“ — men hvad de mente troer jeg ikke engang han fik fremført. Da Seniorens var færdig, tog han Plads ved Siden af *Rasmus Nielsen*, og nu rejste *Bröchner* sig og traadte hen foran Kathedret. Det var vistnok første Gang jeg saa denne Mand, ialtfald første Gang jeg fik Indtryk af ham. Han lignede en spansk Ridder — mørkt Haar og Moustache og Fipskæg, et slankt Legeme, som uden Bevægelse understregede hans Tale, naar han fæstede

1) „Den antike Skepticisme“.

de mørke Øjne paa sit Offer og med de mange smalle Furer over Panden først tilintetgjorde ham, og saa traadte i Position som den, der ventede paa „den ærede Præses’“ Svar. Men *Frisenberg* svarede ikke. Den spanske Ridder svang paany sit Glavind og æskede Svar. Ny Taushed. Saa foretog gamle *Sibbern* sig noget, som Ingen der saa det, vil have glemmt: han rejste sig fra sin Plads, gik med korte smaa Skridt forbi *Bröchner* hen foran Kathedret, lænede sig frem mod Doctoranden, lagde Haanden bag Øret som for at lytte efter hvad han havde at svare *Bröchner*. Det store Publikum, som fyldte Salen, jublede — men Doctoranden tav som før. Slutningen af den akademiske Forestilling overværede jeg ikke — men sin Doktorhat erhvervede *Frisenberg* sig. Der tages jo saa godt som intet Hensyn til det mundtlige Forsvar, naar først en Afhandling er antaget, og derfor havde i dette Tilfælde *Rasmus Nielsen* sørget.

Universitetslivet kunde selvfølgelig kun for en Del optage en af Datidens unge Russer, som ikke ved Siden af Filosoficum havde begyndt et Fagstudium. *Rasmus Nielsens* Foredrag virkede som et forfriskende Bad, *Heegaards* Morgentimer som en behagelig Underholdning, og det maanedlige Møde med *Gabriel Sibbern* som et rørende Gensyn. Baade *Sibbern* og *Rasmus Nielsen* holdt Examinatorier, ved hvilke de som ønskede sig examinerede, tog Plads paa forreste Bænk. Jeg mødte i Aarets Løb én Gang til *Rasmus*, — til *Sibbern* slet ikke. Men paa andre Gebeter bragte dette Rusaar

mig Tilgang af spirituel Ernæring, og navnlig var jeg en flittig Theatergænger. I de foregaaende Aar havde jeg jo kun i Ferierne kunnet nyde det kgl. Theaters Skuespilleres dengang udmærkede Kunst. Nu i Rusaaret forsømte jeg aldrig at se hvad der fremkom af Værd, og navnlig ikke de Stykker, i hvilke *Michael Wiehe* havde en Rolle. Saa meget jeg end beundrede de andre store Kunstnere: Fru *Sødring*, Fru *Heiberg*, *Phister*, Fru *Phister*, *Hultmann* og andre, saa var der dog det over deres Spil, at man mærkede Studiet i deres Kunst. *Michael Wiehe* havde dette Vidunderlige ved sit Spil, at man bag Ordene, som han udtalte med sin rene og klangfulde Stemme, følte Tilstedeværelsen af et Dyb af Sjælevarme, af hvilken han øste med et Maadehold, der stemmede med Rollen, ofte med dens tragiske Karakter. Han kom derved stundom til at tale som med den Enkeltes Røst, der var i Strid med de mangfoldige Mennesker udenom ham, og dette kunde give hans Kunst et eget Præg af resigneret Tungsind og til Tider et Skær af noget Profetisk. Han blev paa disse Egenskaber det gode Publikums erklærede Yndling, og man betragtede hans Person med ren Ærefrygt; thi man følte og man vidste, at der bag hans Kunst stod et Menneske af høj og ædel Byrd. Man saa ham paa Gaden med de blege og ubevægelige Træk skride frem, som var han en Statue der bevægede sig. Og man hørte om ham, at han f. Ex. en Aften, da han mødte en Mand, der frøs gudsjammerligt, tog sin Frakke af og gav Manden. I en Tid, da *Søren Kierkegaards*

Appel til Mennesket som den Enkelte endnu var i frisk Erindring, var *Michael Wiehe* netop en saadan „Enkelt“; men En, til hvem de som nød godt af hans Kunst, følte sig i en dyb Taknemmelighedsgæld.

Studentereforeningen var, da vi blev Studenter, endnu beliggende paa Hjørnet af Boldhusgade og Admiralgade i den røde Gaard, som endnu ligger der; her havde Foreningen af Brygger *Heimann* lejet to Etager. I den store Sal holdtes Møder, Generalforsamlinger og Sold, og i Mezzaninen var der Restauration og nogle af Opholdslokalerne — meget snavsede! I Salen havde man af og til Lejlighed til at iagttage nogle Medlemmer, der traadte op for at gøre sig gældende — saaledes det Aar *Octavius Hansen*, der var ung juridisk Candidat. Seniorerne var den senere Justitiarius *Madvig*, den fremtidige Højesteretsadvokat *Nellemann*, *Christian Lund*, ministeriel Embedsmand, og et Par andre. Undertiden blev Regeringen bestormet, men *Madvig* og *Nellemann* var udmærkede Talere og klarede Skærene. Men Foreningen havde ogsaa sine Urostiftere, der gerne vilde bryde Ordenen. En saadan var f. Ex. *Kristian Mantzius*, den kongelige Skuespiller. Husker jeg ret, blev han engang ekskluderet; men hans Humør, som vi kendte fra Scenen, flød ogsaa gennem hans Tale i Foreningen. Sit Største som Skuespiller ydede han først senere i Falstaff.

Men der forestod noget Stort i Studentereforeningen: vi skulde flytte. Vi havde bygget vor egen

Bygning, som ovenikøbet var et af *Herholdts* Mesterværker.¹⁾ Han havde med saa udmærket Sans for den monumentale Virkning benyttet Fundamentet af en Bygning, som stod hvor vort Hus skulde opføres, og lagt dette i Vinkel til det ligeledes under Opførelse værende Grønske Pakhus, hvorved begge Bygningerne kom til at ligge frit, og de smukke Gesimser blev synlige mere end som paa en blot Façade.

Men til at udstyre det Indvendige af vort nye Palads med den Skønhed, som kunde svare til det smukke Ydre, var Midlerne ikke rigelige, og Gaver var velkomne. I en sydeuropæisk Havn laa de Skiferfliser, som skulde udgøre Trinene til Trappen, og da Firmaet *Suhr* havde et Skib liggende i samme Havn, bad man dette om vederlagsfrit at bringe Fliserne med til Kjøbenhavn. Den generøse Chef besvarede Anmodningen med at bede om Tilladelse til at maatte forære Studenterforeningen ikke blot Fragten, men selve Fliserne. Exemplet blev fulgt af *C. A. Broberg* og *L. P. Holmblad*, som lod to af Rummenes Lofter dekorere med pragtfulde Guirlander. Senere da Bygningen kunde tages i Øjesyn, kom *Frederik VII* paa Besøg og tilsagde som sin Gave en Lysekrone til det store Midterværelse paa 1ste Sal, og efter Indflytningen broderede en Kres af Damer, mest tilhørende den *Hageske* Familie, Gardiner til Festsalen, der fyldte Bygningens hele øverste Etage.

Vi flyttede i Virkeligheden ind i noget, som i Sammenligning med de snavsede Rum i Boldhus-

¹⁾ Den i 1910 nedrevne skønne Bygning paa Hj. af Holmens Kanal og Holbergsgade.

gade var at regne for et Slot. Ved Soldene genlød ogsaa Flyttetankerne gennem Viserne, og efter den fuldbyrdede Flytning festedes der i glad Stemning i Anledning af Forandringen. En Vise begyndte saaledes:

Vi fragtet har en gammel Skude
 af Grosser' *Heimanns* Rhederi.
 Men den er meget skimlet ude
 og temlig muggen inden i,
 den gaar for smaa latinske Seil,
 med lappet Dæk og svinske Speil,
 med submarinske Feil
 i Snesetal.

Paa Juletræet 1862 hang et Brev til *Christian* og et til mig, som begge indeholdt det samme: et livsvarigt Medlemskort til Studenterforeningen. Gaven var fra Papa, men Opfinderen har sikkert været den nylig fra Antwerpen hjemvendte Broder *Nicolai*. Paa dette Kort har jeg altsaa haft Adgang til Foreningen i 49 Aar, men jeg ophørte snart at være Gæst der. „Soldene“ fik altfor hyppigt Præg af en villet Studentermorsomhed, der inderst inde svigtede. Dog var selve Festlighederne i Anledning af at det nye Hjem toges i Besiddelse morsomme nok. Jeg levede meget mere mit eget Liv og var, saaledes som allerede i Skolen, mere end de Fleste interesseret af Litteratur og Kunst. Jeg fulgte med største Interesse hvad der kom frem af nyt paa begge Omraader. *Bjørnstjerne Bjørnson* var netop slaaget igennem med sine Bondefortællinger, men *Ibsen* var endnu ikke kendt i Danmark. Blandt vore Ma-

lere var *Carl Bloch* bleven den store Mand, ikke mindst ved sine Billeders Sujetter;¹⁾ hvad det hos ham skortede paa i Henseende til malerisk Valeur havde jeg endnu ikke Øje for. Men baade paa Literaturens og Kunstens Omraade gav jeg mig ogsaa af med det Fortidige. Jeg læste *Søren Kierkegaards* Skrifter, om end ikke dem alle, og jeg tilbragte nydelsesfulde Timer i den danske Afdeling af Malerisamlingen paa Christiansborg. Og særlig gerne færdedes jeg i Thorvaldsens Museum.

Med *Johannes* og *Edward Ipsen* udviklede der sig et venskabeligt Forhold, som gav sig Udslag i at de indførtes i vort Hjem, og vi i deres. Pastoren boede i Hjørnedet, hvor Kastellets Hovedgade aabner sig i den store Kirkeplads, og her havde de to unge Fættre nogle meget hyggelige Smaa-værelser ovenpaa. I de ikke mindre hyggelige Værelser nedenunder befandt man sig vel i Pastorens, hans elskværdige Hustrus og den elskelig naive Organists Selskab, om end man ikke var længe om at mærke, at disse Familiens tre Hovedpersoners oprigtige og store Værdsættelse af sig selv indbyrdes naaede lige til Grænsen af det Rimelige. Specielt levede Præsten og Organisten i en Samviden om hvad der var god Musik, og om Eftermiddagen kunde de timevis glæde sig — mere end os — ved med deres klangløse Stemmer at synge Arier af *Mozarts* „Don Juan“. Ved Foraarstide indtoges Eftermiddagskaffen i en lille Have, som hørte til Præsteboligen og laa tilvenstre udenfor Kastellets nordlige Port.

¹⁾ Carl Bloch udstillede i 1863 to af sine berømteste Billeder: „Samson i Trædemøllen“ og „Jairi Datter“.

Der var en landlig Charme over den lille Strimmeljord, som laa mellen Volden og Kastelsgravens høje Siv, og det var morsomt at sidde her sammen med den elskværdige Præstefamilie, og som fra et asyle champêtre at se Bysbørnene passere ude paa den befærdede Langelinie.

Gennem Ipsenerne blev *Christian* og jeg bekendte med *Johannes Jacobsen*, hvem vi begge hurtigt kom til at sætte Pris paa. Han var ikke Student fra vort Aar, havde forladt Studeringerne, og efter eget Sigende ført en skækkelig sløvende Tilværelse siddende paa Kaffehandler *Ramanns* Kontor. Men saa kom Studentertoget i Juni 1862 til Kjøbenhavn. Han vaagnede af sin Dvale, tegnede sig eller vel rettere Forældrene for en svensk Gæst og tog Del i hele Rummelen. Og nu vilde han tage Filosoficum og studere Jura; men han drev sine Forsøg „*invita Minerva*“. Imidlertid havde han en mærkelig Sans for at vælge sine Venner, dem han karakteriserede med det stereotype Udtryk: prægtige Mennesker. Men Sagen var, at han selv var det han prædicerede om os; det viste sig ogsaa, at han kom til at hænge ved sine Venner gennem hele Livet og vi ved ham.

Familien *Jacobsen* havde sit Hjem paa 3die Sal i den store Gaard i Amaliegade ligefor Fredericiagade.¹⁾ Den gamle Hr. *Jacobsen* med tætklippede Bakkenbarter og et Par klogt iagttagende Øjne under Brillerne var præget af den Fiffighed, som Smaahandelen udvikler; han havde paa Østergade en

¹⁾ Amaliegade 22. Familiechefen var Galanterivarehandler W. C. Jacobsen.

meget fint assorteret Galanterihandel. Der var noget lunt iagttagende over den Gamle; men han overstraaledes i en betydelig Grad af sin Hustru, en Datter af Etatsraad *Nathanson*, en fremragende, fortræffelig Kvinde; alle gode Hustru-, Moder- og Husmoder-Egenskaber var forenede i hendes Person. Hun havde et stort Reservefond af Godhed, og hendes Hovedinteresser var at gøre Tilværelsen behagelig for sine Nærmeste. Hun sekunderedes heri af Datteren *Marie*, som var en udpræget og regelmæssig Skønhed, men destoværre halt. Enkelte Gange viste Moders og Datters Omsorg for os Andre sig paa en Maade vi ikke helt kunde finde Behag i, skøndt Meningen øjensynligt var den bedste: der serveredes til alle os Herrer ved Bordet før de andre Retter en lille Kop Suppe, medens Moderen og Datteren alene sad med tørre Munde. Man havde let ved at se, at de højst forskellige Gæster, som samledes i dette Hus, f. Ex. Pastor *Blædel*, Overretsprocurator *Delbanco*, Premierlieutenant *Mourier* af Marinen og mange andre, var forenede med Familien ved et oprigtigt Venskab. En Undtagelse dannede dog Greve *Holstein-Ledreborg*, den senere Politiker. Han boede paa 4de Sal i en lille Treværelsens Lejlighed, medens det gamle Grevepar residerede paa 1ste Sal. Det var øjensynligt for os alle, at den unge Greve var noget fængslet af Husets smukke Datter. Endnu det følgende Aar fortsattes denne Øjensynlighed. Greven, som havde et aldeles prægtigt Ydre med det stærke, tætklippede Hovedhaar, de kloge og bydende Øjne og en Over-

legenhed af første Rang over hele sin Person, gav sig til at studere den Rasmus Nielsenske Filosofi. Men ligesom *Nielsen* ofte udsatte Løsningen af sine Problemer til næste og næste Foredrag, saaledes drog den Opmærksomhed, Greven skænkede Frøken *Jacobsen*, sig i Langdrag; og da han et Par Aar senere bestemte sig for Livet, blev den Udvalgte en med blaat Blod i Aarene.¹⁾

Jacobsen indførte mig i sin Onkels og Tantes, Tømrermester *Triers* Hus paa Vesterbro. *Trier* var gift med gamle *Nathansons* ældste Datter, og Fru *Bella Trier* havde et Ydre man maatte lægge Mærke til — samme Godhed som Fru *Jacobsen*, men tilsat en vis Opulens; man saa Resterne af en fremragende Ungdomsskønhed.²⁾ *Triers* var meget religiøse — ligesom *Jacobsens*. Men medens disse dyrkede *Blædel*, den som Taler fremragende Garnisons-Præst, var Familien paa Vesterbro Grundtvigianere. Den ældste Søn, ansat i Faderens Forretning, havde en højst tiltalende Frue, høj, blond og meget overbevisningsfast, men behagelig at tale med.³⁾ Hun var udpræget Grundtvigianer, og skøndt jeg var Tilhænger af *Søren Kierkegaard*, hvis Accentuering af det religiøse Forhold som et Forhold mellem den Enkelte og Gud, var i stærkeste Modsetning til den saakaldte „glade Kristendom“, var jeg dog tolerant nok til at indrømme Repræsentanterne for denne Retning alt hvad der tilkom dem.

¹⁾ Johan Louis Holstein (Ledreborg) (1839—1912) ægtede 1867 Henriette de Løvenørn.

²⁾ Tømmerhandler Jacob Steffen Trier (1799—1886), gift med Bella Nathanson (1801—78).

³⁾ Fritz Chr. Trier, (f. 1830), døbt, gift med Ida Maria Blytmann (1828—76).

Og ikke blot i den stilfulde Svigerdatter, som ved sin nordiske Type stak af som en Modsætning til hele den øvrige, israelitisk udseende Familie, men ogsaa i den yngre Søn af Huset, *Ernst Trier*, havde Vorherres rare lille Ord en ivrig Forfægter. *Ernst Trier* vandt alle deres Hjerter, som kom i Berøring med ham. Godheden lyste af ham, men parret med en vis Foretagelsesaand, rettet paa at øve Godhed mod sine Medmennesker — hvem de var og hvor han traf dem. Han havde endnu ikke dengang sin Højskoleplan færdig; men uvilkaarlig saa man hen til ham som En, der havde noget i Sinde.¹⁾

Foruden den Selskabelighed, der opstod paa Basis af „Wahlverwandtschaft“, trivedes selvfølgelig ogsaa Familieselskabeligheden. Familien samledes hos Bedsteforældrene, hos *Brobergs* og hos os; der var ofte Selskaber med mange Retter og mange Vine. Fra et af Familieselskaberne hos Bedsteforældrene vil jeg altid mindes dette Tilfælde: Efter at Kaffen var drukken og den lange Aften var forestaaende, fandt *Christian* det raadeligt at echappere. Med hele sin Pænhed nærmede han sig til Grandpapa, der stod i Døren mellem Kabinettet og den store Trefags-Stue, og sagde: „Tak for idag, Grandpapa!“ Grandpapa besvarede Henvendelsen ved ret højt at spørge: „Hvor bor hun?“ Vi fik os en Latter.

Saa nærmede sig da det Tidspunkt, da Regnskab bet skulde aflægges. For den store Flerhed af Studenter var Examen hos *Sibbern* den mest ligefremme Ting af Verden: man skulde kunne hans to

¹⁾ Ernst Johs. Trier (1837—94) grundede i 1865 sin kendte Højskole ved Vallekilde.

Bøger udenad, og Enhver vidste hvorvidt han havde holdt sig dette efterretteligt; og om En ikke kunde det altsammen, saa kunde han dog en passende Del deraf. Det var sjældent, at *Sibbern* lod nogen falde igennem. Det fortaltes, at naar alt andet glippede for Examinanden, saa spurgte han ham hvad „Livet“ var, og hvis han saa kunde fremramse den en god halv Bogside stærke Definition, saa var *hans* Liv reddet. Med *Rasmus Nielsen* var det en hel anden Sag. Han ansaas for meget lunefuld, og man mente, at ved hans Examensbord var det ikke blot Dygtigheden, men ogsaa det gode Tilfælde der raadede — om Professoren havde sovet godt, om han ingen Ærgrelser havde haft i sit Hjem etc. Medens Mødet med *Sibbern* af Studenternes store Flertal imødesaas med Ro, saa de hen til Sammenkomsten med *Rasmus* med en Fornemmelse af begyndende Søsyge.

For at styrke os mod denne sidste fule Magt besluttede en lille Kres paa 6—7 Medlemmer at danne en lille Diskussionsforening til Behandling af de Nielsenske Problemer. *Johannes* og *Edward Ipsen* var med her; af de øvrige husker jeg kun *Jacobsen*, der var med som en Slags Patient, der kun hørte efter, om dog muligen lidt kunde hænge ved — han var ret svag udi Filosofien. Paa Møderne blev vi snart enige om at Debatterne skulde baseres paa, at jeg skulde angribe den Rasmus Nielsenske Lære, og *Johannes Ipsen*, der uden Sammenligning var den dygtigste af os, forsvare den. Dette gjorde han udmærket godt. Vi kaldte ham „Dirigenten“. Da vi

afsluttede vore Møder og komplementerede vor Dirigent for hans udmærkede Indsigt i den eneste saliggørende Filosofi, svarede han: „Ja jeg indrømmer, at jeg har større Chance for at faa ug. end *Fr. Knudtzon*, men *Du* kan ikke faa under mg.; men jeg *kan* ogsaa falde igennem“. Ganske forkert! Han var absolut vor lille Forenings Førstemand, og vi skyldte mere og mindre ham, at vi — bedre og daarligere — allesammen bestod den farlige Prøve. For *Jacobsens* Vedkommende saa maatte han af *Johannes Ipsen* og mig have endnu et Extrakursus, og et saadant fik endnu en af Russerne — ingen ringere end Aargangens største Navn: *Kristian Zahrtmann*.

Examen philosophicum gik for sig saaledes, at man tidlig paa Formiddagen var oppe hos *Rasmus Nielsen*; mellem Frokost og Middag hos *Sibbern*. Man fik et Nummer og ventede til Ens Tur kom. Jeg skulde hos *Nielsen* op som Nr. 3. Professoren saa ud til at være i et rent bansat Humør. Den første, som tog Plads paa Examensstolen, hed *Carlsen*, en lille ganske fix udseende Mand. „Vil De sige mig, hvad er Idee?“ — sagde *Rasmus Carlsen* havde ikke den Talisman hos sig, som han kunde gnide paa for finde et passende Svar. *Rasmus Nielsen* pirrede til ham, og nu sprællede han som en Flue, der er falden i Vandet. „Det er mer end tilstrækkeligt“, lød Professorens Afskedsord. Saa kom den Næste, Hr. *Brodersen*, en tung, høj Skikkelse. Han fik den samme Anmodning om at give et passende Svar paa Spørgsmaalet: Hvad er Idee? — Hoho,

tænkte jeg, han giver mig nok det Samme, naar nu *Brodersen* er gaaet fallit; og jeg havde hurtigt gjort mig klar, at jeg paa tre forskellige Maader vilde kunne ramme ham et Svar ud. — *Brodersen* blev hurtigere færdig end hans *Forgænger*. „Tak, det er mer end tilstrækkeligt“. Jeg sad paa *Stolen*, parat til at gøre Rede for hvad Idee var; men uheldigvis fik jeg ingen Anvendelse for mine færdige Svar. *Professoren* spurgte mig om noget helt Andet — jeg husker ikke mere hvad. Lidt sky — thi jeg talte jo først for anden Gang med *Manden* — gled jeg ind i en *Undersøgelse*, som snart blev til en behagelig *Samtale* og endte med den bedste *Overensstemmelse*. Et nyt *Thema* — samme filosofiske *Enighed*. Jeg vovede en lille *Vittighed*, som slog godt an, og efter en *Underholdning* paa 15 á 20 *Minutter* i det hele lettede *Rasmus* sig i *Sædet* og sagde: „Det var særdeles tilfredsstillende“. Hans *Karakterer* var hyppigst en af de to *Yderligheder*: *Reject* eller *Ug*.

Ved 2—3 *Tiden* skulde jeg op hos *Sibbern*, og jeg imødesaa hvad der kunde vente mig, ikke uden den største *Ængstelse*. Var jeg gaaet lige fra *Nielsen* ind til *Sibbern*, saa havde jeg ialtfald været mindre bange; men i *Realiteten* havde det jo ikke øget min *Viden* om hvad der stod i hans to *Bøger*. Men nu blev jeg efter at have spist *Frokost* overfaldet af en højst berettiget *Frygt* for at mit *ug*, ikke skulde kunne bære de to *daarlige Karakterer*, som jeg havde i *Vente*. En *Time* eller halvanden før jeg skulde ind traf jeg *Edward Ipsen* og formaede ham til

at promenerer med mig op og ned ad Fortovet ved Frue Kirke og foredrage mig nogle af de vigtigste af Psykologiens Definitioner og Forklaringer. Men jeg havde Følelsen af det Ørkesløse i denne sidste Anstrængelse, og fordi *Edward* kunde sin Onkels Remser, kunde jeg dem jo ikke. Da jeg saa skulde ind i Examens-Auditoriet, mødte jeg *Heegaard*, hvem jeg jo om Morgenens havde gjort Ære, og jeg sagde til ham, at jeg var i den Grad absolut blank, at jeg ansaa det for fornutigst slet ikke at forsøge paa at svare med Bogens Ord. „Saa vil jeg Fanden gale mig ind at høre paa Dem“, svarede han og gik med.

Sibbern gav mig et Spørgsmaal, og jeg samlede mine Tanker og begyndte en Udvikling. „Eh, ne, ne, ne, ne,“ — sagde han og fremførte Bogens Ord, som jeg saa skulde fortsætte. Jeg udviklede paany. „Eh, ne, ne, ne, ne.“ Et nyt Spørgsmaal. Gentagelse af første Scene. *Sibbern* skrev „maadelig“. Saa gik han til det Selvsamme sig med det andet Fag. Og efter at han ogsaa her havde prøvet paa to Steder og havde afbrudt mig med sit: „Eh, ne, ne, ne, ne“, stregede han det førstskrevne „maadelig“ over og skrev et tg., og føjede saa til for det sidste Fag et „maadelig“ — en overordentlig human Behandling, som sikkert kun skyldtes den Omstændighed, at han saa, at jeg i Propædeutik havde faaet ug. Men saa sagde han, idet jeg rejste mig: „I Sandhed! Aldrig har nogen Candidat budt mig en saa slet Præstation paa en saa nonchalant Maade“. *Heegaard* fulgte med mig ud af Auditoriet og sagde til mig:

„Deres Svar var virkelig meget fornuftige; og havde det ikke netop været hos *Sibbern*, saa vilde De have faaet to meget ordentlige Karakterer“. — Men ikke den Dag idag erindrer jeg, om jeg fik mit Maadelig i Psykologi eller i Logik.

Beklageligt var det imidlertid, at den gamle Professor var bleven *saa* altereret over min Frækhed. Da han gik ned ad Korridoren efter at have oplæst Karaktererne, gik han og talte højt med sig selv: „Ih, den nonchalant *Knudtzon* — Ih, den nonchalant *Knudtzon!*“ Og Dagen derpaa erfarede jeg, at han havde lagt sig til Sengs, hvilket varede 3 Dage. *Ipsenerne*, de pietetsfulde Neveuer, blev vrede paa mig, især *Edward*, og han sagde mig, at *Gabriel Sibbern* var indigneret paa mig.

Jeg var saa heldig ikke at træffe ham.

Hermed standser Fr. Knudtzons Erindringer fra hans første Ungdom, og Traaden genoptages først halvtredje Aar senere. Utvivlsomt har det været hans Hensigt ogsaa at skildre denne Periode — fra Sommeren 1863 til Høsten 1866 — men han har ikke naaet det. Thi i et Hæfte findes nogle ganske kortfattede Notitser, nærmest en Slags Stikord for Hukommelsen, der skulde have støttet ham under Udarbejdelsen.

Af dem kan vi konstatere, at det har faldet den unge Student svært at koncentrere sig om et bestemt Fagstudium, saa meget mere som de ydre Begivenheder heller ikke har skyndet til Arbejdsro. I November 1863 døde Frederik VII. Ploug holdt

Mindetalen i Studenterforeningen, og Knudtzon har noteret denne Sprogblomst: „Den oldenborgske Stamme skød et Hjertesku, og saa døde den ud“. I December gaar Broderen Christian som Officersaspirant til Slesvig. Krigen bryder ud. Og d. 18.—20. Februar foretager den gamle Knudtzon sammen med Frederik en Rejse til Dybbøl for at besøge den unge Krigsmand. Papa Knudtzon skal paa Overrejsen have vist en overordentlig Rundhaandethed i Form af Traktement til alle paa Skibet værende Soldater. Det blev den gamle Herres sidste Rejse. 17. November 1864 lukkede han sine Øjne. Medens Broderen Christian begyndte at studere Statsvidenskab, havde Frederik ikke let ved at beslutte sig. Af Notitserne kan konstateres, at han har hørt kunsthistoriske Forelæsninger af Høyen og Meldahl, og at Henrik Ibsens „Brand“, der udkom i Marts 1866, har gjort et stort Indtryk paa ham. Forretningen var imidlertid bleven overtagen af Moderen, der førte den videre med den ældste Søn Nicolai som Leder. Paa dette Tidspunkt omtrent optages Traaden igen ved at Fr. Knudtzon fortæller om sin første italienske Rejse, der fik megen Betydning for hans Udvikling og senere Livsgang.

FØRSTE ROMAFÆRD

En Dag i Slutningen af November 1866, da jeg som saa mange Gange før sad paa mit Værelse sammen med *Kristian Møller*,¹⁾ *Frederik Winkel Horn*²⁾ og *Claudius Wilkens*,³⁾ for at vi i Forening kunde frembringe et godt Collegium til *Brøchners* Forelæsning om Udviklingsgangen i Filosofiens Historie, opstod der en Pause, og vi fire unge Philosophi overgav os til Betragtninger over hvad vi vilde gøre, hvis Tid og Penge var til vor Raadighed og vi ret kunde følge vort Hjertes Lyst.

„Hvis jeg stod fuldstændig fri og kunde gøre, som jeg vilde,“ sagde *Winkel-Horn*, „saa rejste jeg til Rom og tilbragte Julen sammen med Kunstnerne i den skandinaviske Forening; der vilde jeg saa blive endnu en Del af Vinteren, og“ — nu udmalede han, hvor han derefter vilde hen, formodentlig til Paris. Jeg erindrer det ikke saa nøje.

Mærkeligt nok skete det, at ikke 8 Dage efter at denne Passiar havde fundet Sted, befandt jeg mig — til største Overraskelse for mig selv — i

¹⁾ Kristian Møller, Student fra 1863, studerede Filosofi og tog Magisterkonferens 1869. Med Bistand af Orla Lehmann rejste han derefter til Sverlge for at studere Filosofi, men døde kort efter (meddelt af Prof. Wilkens).

²⁾ Fr. Winkel-Horn (1845—98) tog Magistergraden i nord. Sprog 1868, Dr. phil. 1878. Skrev en dansk Litteraturhistorie og var en flittig Oversætter.

³⁾ Claudius Wilkens (f. 1844). Student 1864, Mag. art. 1869, Dr. phil. 1875 for en Afhandling om Erkendelsens Problem, Docent v. Universitetet 1883, Professor i Filosofi og Sociologi 1897—1918.

det lykkelige Tilfælde, som vi fire Studenter paa min Kvist havde udmalet os: Jeg var bleven frit stillet med Hensyn til Penge og Tid.

Jeg troer, at *Nicolai* og Mama begge havde faaet Øjnene op for min energiløse og lidet lykkelige Tilværelse, og at de havde været enige i at der burde gøres noget for at bringe mig ud af min Lediggang og af den Plage: stadig at modtage Forespørgsler om hvad mine Studier førte til, og hvad jeg egentlig vilde „være“. Nok er det — en Dag meddelte Mama mig, at *Nicolai* og hun mente, at jeg vilde have godt af at foretage en Rejse, der kunde friske mig op — og de mente ikke dermed en kortere Tur; men en Rejse i den Forstand, at jeg rejste ud og blev borte, til jeg trængte til at komme hjem, forhaabentlig styrket paa Sjæl og Legeme.

Jeg blev overrasket og følte mig i høj Grad taknemmelig, især da jeg vidste, at det paa Grund af vanskelige Forretningsforhold var alt andet end ønskeligt, at Familiens Pengeforbrug forøgedes. Mama saa min Glæde og spurgte mig, hvor jeg saa vilde rejse hen; og jeg, som for 8 Dage siden vilde have haft vanskeligt ved at svare derpaa, var nu — takket være *Winkel Horns* Udtalelser — ikke i nogen Tvivl: Jeg vilde rejse ned til Rom og tilbringe Julen i Kunstnernes Selskab; hvorhen jeg derefter vilde rejse vidste jeg ikke. Jeg husker hvor Mama var glad paa mine Vegne. *Vilh. Bergsøes* „Fra Piazza del Popolo“ var lige udkommen og stærkt læst. „Du skal ned til Piazza del Popolo — det virkelige Piazza del Popolo“, sagde hun. Og da jeg be-

mærkede, at hun og de andre jo var lige saa nær til at faa en Rejse, svarede hun: „Jeg har Minder“.

Hurtigt blev det bekendt, at jeg skulde rejse til Rom; og alle de, som havde besøgt „den evige Stad“, fik travlt med at give Raad. Det blev anbefalet mig at besøge Billedhugger *Saabye* og Frue — Mulatinde, Datter af General *Hansen*; de havde nyligt været i Rom, og vilde kunne give mig gode Raad. Jeg blev modtaget med den største Elskværdighed.¹⁾ *Saabye* skildrede mig Charmen ved de maleriske Baggårdspartier og dvælede særligt ved den Udsigt, man havde fra en lille huslig Bekvemmelighed i det Hus i Via della Purificazione, i hvilket han havde boet; Fruen tyssede blidt irettesættende paa ham. Og nu fortalte han hvorledes de Fremmede i Rom var Genstand for Optrækkeri, og hvorledes man i Butikkerne maatte tinge og prutte og slaa paa, at man ikke var Englænder. Men *Saabye* og Frue var meget religiøse Mennesker, og da det under vor Samtale lejlighedsvis kom frem, at jeg allerede var et godt Stykke inde i Hedenskaben, opfordrede de elskværdige Ægtefæller mig paa det indstændigste paa Vejen nedefter i Basel at besøge Professor *v. d. Goltz*, hvem de havde været sammen med i Rom og i hvem de havde en meget kær Ven.²⁾ De sagde mig, at *v. d. Goltz* vilde kunne bringe mig til at forstaa, at mine fra Christendommen af-

1) August Saabye (1823—1915). Billedhugger, Professor. Gift 1° Anna Saabye (d. 1867), Datter af Overretsprokurator F. F. Hansen, (Betegnelsen „General“ er aabenbart spøgefuldt ment). 2° Augusta, f. Baronnesse Haxthausen (d. 1910)

2) Hermann Freiher v. d. Goltz (f. 1835) havde været Præst ved det preussiske Gesandtskab i Rom, 1865 var han bleven Professor i Basel, hvorfra han 1883 kom til Berlins Universitetet.

vigende Anskuelser meget godt lod sig forene med den christelige Tro; og de to talte saa indgaaende med mig, at jeg tilsidst maatte afgive det bestemte Løfte at lægge min Vej til Italien over Basel og der bringe deres udmærkede Ven en Hilsen.

Ved et mærkeligt Træf var der en af mine Venner, som i de samme Dage ogsaa begav sig til Rom, nemlig *Jørgen Meincke*, den af alle mine Skolekammerater fra Herlufsholm, som jeg holdt mest af — selv om jeg ikke saa ham ret ofte.¹⁾ Der blev dog ikke Tale om at rejse sammen; han tog afsted et Par Dage før mig og over München. Jeg havde den Idé, at den nemmeste Vej gik gennem Schweiz, og saa vilde jeg jo besøge Hr. *v. d. Goltz* i Basel. Det maa vist have været lignende Grunde, der har bevirket, at *Jørgen Meincke* blev sendt afsted, som de, der afstedkom min Afsendelse. Jeg erfarede noget af en Samtale mellem *Jørgens* Tante, Fru *Suhr*, og min Tante, *Ida Broberg*. Sikkert er jeg af sidstnævnte blevet karakteriseret som dygtig forskruet, og Fru *Suhr* skal have ytret: „Gud, saa lad ham endelig ikke træffe *Jørgen* — han har rigeligt nok med sig selv!“ Ligeledes kom det mig for Øre, at min ældre Broder skulde have sagt, at han haabede, at jeg vilde faa noget Bryderi med min Kuffert — det vilde vist være gavnligt for mig.

Mama syede mig et Bælte af blødt Vadskeskind, og i smaa Lommer indsyede hun en Del Guldstykker, saaledes at jeg kunde befri et ad Gangen.

¹⁾ Jørgen Beck Meincke (1843—1902) af kendt dansk Landmandsslægt. Student 1863, gik senere over i Landvæsnet, men opgav atter dette, for paa sine ældre Dage for nogle Aar at vie sig Journalistikken. Død i Milano.

Og *Nicolai* oversendte mig et Kreditiv, udstedt af *G. A. Gedalia & Co.* og lydende paa 5000 francs med Remboursement paa Rotschild, Paris. Jeg erfarede saaledes, at de Smaasummer jeg hævede, alle vilde passere den store Rotschilds store Pengekasse.

Fra mine Herlovianerdage havde jeg en Læderkuffert af den gamle Slags. Jeg anskaffede mig nu en rummelig Haandkuffert, og saaledes udrustet besteg jeg den 4de December om Eftermiddagen en mindre Damper for med den at sejle til Lübeck. Min Stemning var en Blanding af noget Forkomment og noget af Glæde over at skulle se og opleve alt det Nye, som Rejsen lovede. Det var jo min første større Udflugt paa egen Haand, og Spørgsmaalet om jeg ogsaa vilde kunne klare alle Vanskeligheder i de fremmede Lande, paatvang sig med Naturlighed. Jeg fik imidlertid ikke, hverken nu eller senere, det ønskede Bryderi med min Kuffert. —

Efter Ankomsten til Basel var min første Bestræbelse der at finde Hr. *v. d. Goltz*, og jeg fik snart opspurgt, at han boede i Nærheden af Centralbanegaarden i et Hus i engelsk Stil. En Stentrappe med et blanktpoleret Messinggelænder førte fra Gaden op til Stue-Etagen. Jeg blev vist op paa 1. Sal, og i Dagligstuen fandt jeg baade Professoren og hans Frue, som begge gjorde et meget elskværdigt Indtryk. Hygge og Skønhed prægede Stuen. Da jeg overbragte Hilsnerne fra *Saabye*, blev Tonen strax hjertelig, og de spurgte — langt mere end jeg kunde svare paa. Men saa brasede jeg ind med mine re-

ligiøse Bekymringer og Spørgsmaal, hvortil *v. d. Goltz* svarede, at disse Livets vigtigste Problemer dog ikke egnede sig til Behandling mellem Mennesker, der saa hinanden for første Gang. Jeg sagde ham da aabent, at jeg havde lagt Vejen om ad Basel netop for at nyde godt af en Samtale med ham om disse vigtige Ting. Og nu var hans Betænkeligheder strax borte; han udfoldede en Elskværdighed og afslørede en Personlighed, som jeg aldrig taber af min Erindring. En varm Talens Strøm flød fra hans Læber, af og til afbrudt af mine mere nøgterne Indvendinger og Spørgsmaal. Saaledes blev vi ved 1½ à 2 Timer. En Afvexling af den behageligste Art bestod i, at en overordentlig smuk ung Dame et Par Gange passerede Stuen. Det var en Romerinde, hvem *v. d. Goltzes*, der selv var uden Børn, under deres Ophold i Rom havde antaget sig i Datters Sted. Hendes Skønhed betog mig, og jeg syntes, at jeg ved Synet af hende allerede havde faaet en første Berøring med det dejlige Land, som var min Rejses Maal.

Under mit hele Besøg havde jeg følt mig lidt genert, fordi jeg ikke havde haft Lejlighed til at vadske mine Hænder efter Jernbaneturen, og jeg saa, at *v. d. Goltz* lagde Mærke til min Malproperhed. Klokken var 5, da jeg sagde den elskværdige Mand Farvel; jeg maatte sørge for at faa min Bagage, som stod paa Centralbanegaarden, overflyttet til den schweiziske Banegaard, og jeg trængte ogsaa til at faa noget at spise. Ved min Afsked indbød *v. d. Goltz* mig til at forny mit Besøg om Aftenen, saa vilde han følge mig paa Banegaarden. Jeg kom

ogsaa, og det sympathiske Menneske underholdt sig endnu en lille Time med mig, inden han fulgte mig til Stationen, hvor jeg takkede ham for den elskværdige Modtagelse og løste Billet til Milano. —

Endelig d. 16de December 1866 Kl. 11 om Formiddagen var jeg da ved Maalet og betraadte for første Gang „den evige Stad“.

Jeg var ganske paa det rene med, hvorledes jeg vilde bære mig ad for hurtigst muligt at naa at faa Danske i Tale. Jeg tog en Droske til Via dei Pontefici, Palazzo Corea — dér var paa 1ste Sal den Skandinaviske Forening. Ankommen der tog jeg selv mine Kufferter og bar dem den ene Trappe op. Paa Fransk sagde jeg til Custoden — *Guiseppe* — som viste sig, at disse Sager vel nok kunde staa der en Timestid eller to, saa skulde jeg hente dem. *Guiseppe* svarede paa Italiensk: Nej! — men det lod jeg som jeg ikke forstod, og saa gik jeg ind i Foreningens Locale, haabende at finde om det saa blot var en eneste Skandinav.

Jeg kom ind i en meget stor Sal, der var en Del dybere end den var lang. Den havde til Gaarden tre Vinduer; ved det midterste var en Ovn indrettet til Indfyring med Trækul. I det ene af Salens bagerste Hjørner stod et stort Flygel, langs Væggen med passende Mellemlum større og mindre Figurer i Gips, bl. a. *Thorvaldsens* Danserinde. Iøvrigt Borde og Stole og over hele Gulvet et slidt Tæppe. Salen var ganske tom, naar undtages en enkelt Mand, der med faste Skridt gik op og ned fra Vinduet til

Flygelet, og fra Flygelet til Vinduet. Han saa meget exclusiv ud. Tætbygget var han og i sin Paaklædning meget forskriftsmæssigt udhalet — han bar en lang Frakke, der var knappet om ham. En fuldgyldig Haarvæxt, Cotelet-Bakkenbarter og en meget energisk Hage var de mest fremtrædende Træk i hans Ansigt. Jeg maatte jo forstyrre ham i hans Exclusivitet, og jeg sagde ham, at jeg var en Dansk, netop ankommen, og at jeg ikke kendte det mindste til Sproget, hvorfor jeg maatte se snarest muligt at træffe nogle af mine Landsmænd. Nu forklarede Manden mig, at naar jeg gik ned ad Corsoen og drejede om ad Via Condotti, kom jeg til den Spanske Plads; at jeg saa tilhøjre vilde finde en Gade ved Navn Due Macelli, og at jeg i den paa højre Side vilde finde et Skilt, paa hvilket stod „Trattoria del Genio“ —, at her spiste Skandinaverne, at de var at finde ved det inderste Bord i Lokalet, at de plejede at indfinde sig allerede Kl. 11^{1/2}, saa at jeg nok, hvis jeg strax begav mig derhen, vilde finde nogle af dem. Jeg takkede og forklarede, at jeg jo maatte se at finde mig et Værelse. „Det vil nok En af dem, De træffer, hjælpe Dem til“. Endelig, idet jeg tog Afsked, spurgte jeg, hvem jeg havde haft den Ære at tale med, og fik til Svar: „Mit Navn er *Henrik Ibsen*“.¹⁾

Udmattet af Sult ilede jeg ad den angivne Vej og fandt med Lethed „Il Genio“, hvor et Par af Skandinaverne allerede var kommen. Jeg fik ved deres Hjælp gjort min Bestilling, og nu arriverede

¹⁾ Henrik Ibsen havde i 1864 forladt Norge og bosat sig i Rom, hvor han forblev til 1868. Under dette Ophold digtede Ibsen „Brand“ og „Peer Gynt“.

den ene efter den anden. Som nyankommen blev jeg forestillet for hver Enkelt, og snart kom ogsaa min kære *Jørgen Meincke*, hvem det var mig en stor Glæde at træffe. I hans og de andre Landsmænds Selskab stillede jeg nu min stærke Hunger, og da det var gjort, var min første Bekymring den at faa mig et Værelse. Jeg spurgte ud i Kresen om ikke en af de Herrer, som var Sproget mægtig, vilde hjælpe mig med at leje, og *la Cour* tog sig det paa.¹⁾ Faa Minutter efter havde jeg oppe i Via Felice (saaledes hed dengang det Stykke af Via Sistina, som ligger mellem Piazza Barberini og Capo le Case) lejet mig et rummeligt Værelse paa to Fag til Gaden i en Mezzanin paa Solsiden. Jeg fik en Vogn fat, hentede mit Tøj, og i mindre end en Time var jeg i Orden i det lejede Værelse og følte mig parat til at give mig i Kast med at nyde al den uendelige Rigdom, som Rom byder paa.

Den 16de December var en Søndag. Endnu samme Dags Eftermiddag var jeg sammen med nogle af de Skandinaver, jeg havde gjort Bekendtskab med paa „Il Genio“, ude at se. Vi besøgte San Lorenzo fuori le mure, en skøn Kirke, der nylig var bleven restaureret. Der dannede sig overhovedet den Praxis, at man ved Middagen paa „Il Genio“ traf Aftaler og dannede Hold til Besøg af den ene eller den anden af Roms utallige Seværdigheder.

Dagen efter min Ankomst befandt jeg mig tidlig paa Formiddagen staaende sammen med *Jørgen Meincke* i Via Felice, hvor vi havde sat hinanden Stævne.

¹⁾ Maleren Janus la Cour (1837—1909) opholdt sig 1865—67 i Italien paa Akademiets Stipendium.

Det var et straalende Vejr. Solen skinnede med en festlig Glans paa Huse og Mennesker, og Skyggerne tegnede sig mørkt og skarpt mod Gadens Stenbro; over vore Hoveder lyste en mørkeblaa Himmel og en Luft, der dirrede og glitrede i Solens Varme, som blandede sig med Tramontanaens Kølighed. Henne fra Kirketrappen, skraas overfor hvor vi stod, sad Modellerne i deres brogede Dragter, Kvinderne med højrøde Korsetter og grønne Skørter og det maleriske hvide Hovedklæde, Sølvpil gennem Haarets Nakke, store antikformede Guldringe i Ørene og lyse Koraller om Halsen; Mændene i deres blaa Trøjer, Knæbenklæder og spidse Hatte. *Jørgen* og jeg gik videre i det smukke Solskin og den dejlige Luft, og jeg glemmer aldrig den Vellyst, der fyldte mig. Under Luftens og Lysets henrykkende Indvirkning og i den mærkværdige Tryghedsfølelse, at nu var jeg i Rom, Byen over alle Byer — og gaaende ved en rigtig kær Vens Side, følte jeg en saa stor Sum af Glæde ved Tilværelsen, som jeg ikke mange Gange har oplevet Magen til.

Medens altsaa *Fr. Winkel-Horn*, *Claudius Wilkens* og *Kristian Møller* hjemme beflittede sig paa at samle de Guldkorn, der faldt fra *Brøchners* filosofiske Foredrag, gik jeg nu virkelig om i den evige Stad, havde daglig til Selskab de Kunstnere, med hvilke *Winkel-Horn* tænkte sig det som en Lykke at fejre Julen, og omgikkes dem og de andre Skandinaver ganske tvangfrit, og uden at Nogen tænkte at spørge om min Berettigelse til at nyde

HENRIK IBSEN.
Portræt fra 1868.

disse Goder. Der dannede sig nu med Naturlighed et Skema, efter hvilket man inddelte sin Dag. Naar man var staaet op, gik man ud for at drikke Morgenkaffe; de Fleste indtog den oppe i Monte Pincio-Kvarteret, hvor næsten alle boede; men nogle, og deriblandt jeg, ulejligede os ned paa Corsoen for i „Cafe di Roma“ at faa en bedre Kaffe. Naar dette Maaltid var endt, mødtes man gerne efter Aftale, truffen den foregaaende Dag, med nogle faa Skandinaver for at gaa ud at *se*. Henad Tolvtiden begav man sig hen paa „Il Genio“, hvor i Løbet af en Time eller halvanden Affodringen af Skandinaverne var fuldbyrdet. Jeg kan ikke nævne „Il Genio“ uden at mindes Trattoriets udmærkede gamle Opvarter *Alassio*, det eneste Mellemlid mellem Køkkenet og Gæsterne. Han var en lille mager Mand op mod de 60 og i høj Grad livlig; hans Øjne lyste af den Paalidelighed, som ellers ikke udmærker Standen. Det var ellers almindeligt paa Trattorier af „Il Genio's“ Rang at give 2 Soldi i Drikkepenge — *Alassio* fik kun 1; men denne ene var bleven hans sikre Ret. Naar han havde nævnet hvad man havde spist og lagt Smaabeløbene sammen, føjede man gerne til: „*E uno a voi*“; men glemte man det, blev han ved at gentage Sammenlægningens Resultat: „*Venti tre e tre fa ventisei — ventisei — ventisei*“ — og saa føjede han til: „*E uno, che fa ventisette*“. Han kendte sine Folk og vidste, at man ikke paa nogen Maade havde til Hensigt at knappe ham af i hans beskedne, men til Gengæld sikre lille *mancia*.

Under Middagen traf man jo gerne de Skandinaver man nærmest havde sluttet sig til, og saa aftales med dem hvilke Seværdigheder man vilde ofre Eftermiddagen. Det var ikke Alt, som man uden videre kunde gaa at se; men hvad der ikke var uhindret Adgang til, kunde man opnaa at faa at se gennem en „Permesso“, som Konsulen forskaffede og ofte endog laa inde med, saa at den strax kunde erholdes. Man gik da atter ud at se. Naar denne Del af Dagværket — i Reglen den største Del — var fuldbragt, begav man sig enten atter til „Il Genio“ eller man gik paa Osteri, hvor saa Resten af Aftenen blev slaaet ihjel med Passiar, i Reglen sammen med en større Del af de i Rom tilstedeværende Kunstnere. Men inden jeg fortæller om Livet paa Osterierne, vil jeg berette om, af hvem det skandinaviske Selskab i 1866—67 bestod, og hvem jeg kom mest i Berøring med.

De tre nordiske Riger havde en fælles Repræsentant i det pavelige Rom, og det var Konsul *Bravo*, som dengang tillige var Formand i den skandinaviske Forening. Han var som Konsul absolut en flink Mand, i høj Grad hjælpsom og ved enhver Lejlighed paa sin Post; men da han i Kultur og personlig Dannelse stod et godt Stykke under det Niveau, som baade Kunstnerne og Turisterne tilhørte, saa nød han i Kresen kun betinget Anseelse og Respekt. Han var lidt under Middelhøjde; midt mellem et Par aarvaagne Øjne sad en stor krum Næse, som bar et Par Guldbriller og tillige vidnede om, at en større eller mindre Brøkdæl af det Blod,

som flød i hans Aarer, var af jødisk Oprindelse. Hans Væsen var præget af Snuhed. Man fortalte, at han i sin Ungdom havde ernæret sig ved at dekorere billigt Porcellæn, og at han ved at yde praktisk Hjælp ved Hjemsendelsen af *Thorvaldsens* Arbejder — maaske endog ved at holde *Thorvaldsen* fast ved den Bestemmelse at skænke Byen Kjøbenhavn sine Værker (hvilket Kong *Ludvig I* af Bayern sagdes at have modarbejdet) — fik Opmærksomheden saaledes henvendt paa sig, at han kom til at beklæde Konsulatet. Af Fødsel var *Bravo* Holstener, og han talte et Dansk, der røbede det. Sin Omgang søgte han mellem de pavelig sindede Romere, og man fortalte, at han i Selskab med disse og bl. a. med visse Monsignorer havde udviklet sig godt i Retning af halvobscoene calembourgs, som paa den Tid var paa Mode. Han snobbede — ikke af Tilbøjelighed, men af Klogskab.

Bravo var, om ikke klog, saa dog flittig, og han forstod at indrette sig. Den skandinaviske Forening havde en Bibliothekar, der tillige fungerede som Vært i Foreningen; han havde en lille Fribolig og vist ogsaa en beskedne Gage. *Bravo* havde indrettet det saaledes, at dette Embede blev smeltet sammen med et andet, nemlig med Stillingen som Konsulens Privatsekretær, — da han nemlig ikke kunde skrive et Brev paa ulasteligt Dansk, var en Sekretær ham en Nødvendighed. Karlen *Giuseppe* var Foreningens Kustode og boede dér; men han var tillige Konsulens Bud. Man var raadet til at lade alle Breve adressere til Konsulatet, og man fik hvert

enkelt tilbragt af *Giuseppe* imod derfor at betale en Soldo. Paa den Maade har *Bravo* antagelig selv haft *Giuseppes* Hjælp uden at det har kostet ham noget. Ligeoverfor Turisterne og Kunstnerne indtog *Bravo* den Stilling at være den formodede velsituerede Mand. Han boede for en Ungkarl meget pænt i Palazzo Castellani i Via Posti; i sit Jernpengeskab, som havde Plads i hans Sovekammer, gav han Husrum for de Guldpenge, som man ikke ønskede at føre med sig paa sin Person. Alt i Alt varetog han sin Stilling rigtig godt, baade ved at være tjenstvillig paa de passende Steder, og ved at give Næring til den Forestilling hos os, at han i og sig — ogsaa udenfor det at være vor Konsul — betød noget i det romerske Samfund.

I vort daglige Liv spillede *Bravo* nu ikke nogen Rolle. Han viste sig ikke paa vore Spisesteder. Formodentlig levede han i al Beskedenhed; men har dette været Tilfældet, saa var dette ialtfald noget vi ikke burde vide. Hans Sekretær, der foruden at være ham en Nødvendighed tillige var ham en Pynt, var paa den Tid, da jeg ankom til Rom — ligesom *Bravo* selv — en Holstener. Han hed *Lorenz* og var ikke synderlig afholdt. Et Par Aar i Forvejen havde *Lorenz Dietrichson* beklædt det dobbelte Embede.

Bravo var ikke den eneste Skandinav, som, uafhængig af Kunstnerne og Turisternes vextlende Strøm, var fast bosat i Rom. I Via Ripetta 33 boede Musikeren *Niels Ravnkilde*¹⁾ paa sin beskedne Hy-

¹⁾ Niels Chr. T. Ravnkilde (1823—90), uddannet som Pianist i Leipzig, slog sig 1853 ned i Rom og blev der Resten af sit Liv. En Aarrække var han Formand for den Skandinaviske Forening.

bel. Han havde — hvad Alle vidste — løftet sine Øjne saa højt som til selveste *A. N. Hansens* næstældste Datter, den senere Etatsraadinde *Westenholz*; men, som det hed: „Gouvernøren havde smidt ham ned ad Trapperne“, og han havde taget sig dette saa nær, at han havde ombyttet Kjøbenhavn med Rom. Han beboede et hyggeligt og fordringsløst Værelse, hvor en Kanapé om Dagen var Sofa, om Natten Seng. Hans Værtinde, Signora *Candida*, sørgede for hans Forplejning. Hun var en udmærket Person, der gik op i at gøre alt saa godt som muligt for „il maestro“. Hendes brede Skikkelse og rare Ansigt var netop af den Slags, som man oftere finder i Danmark end i Italien.

Alle holdt af *Ravnkilde*; han var elskværdig, godhjertet og fordringsløs. Han tjente meget godt ved sin Klaverundervisning; men desværre havde han hjemme i Kjøbenhavn en Søster, der var Klasse-lotterikollektrice, og hende maatte han stadig hjælpe til at beholde Kollektionen, naar hun over Evne havde spillet paa uafsatte Lodder og derved haft Tab; hun generte sig ikke ligeoverfor Broderen, og denne maatte stadig redde hende. Iøvrigt saa vi ikke daglig den elskværdige *maestro* mellem de andre Skandinaver; men naar han viste sig — f. Ex. en Aften paa et Osteri eller en Søndag ved 3—4 Tiden i „La Baracca“ udenfor Porta Pia — hvorom senere —, var han særlig paaskønnet.

Paa Osterierne traf jeg om Aftenen de Mennesker, som væsenligst bidrog til at drage mig ud af den Tilstand af Forkommenhed, som havde foran-

lediget, at jeg kom paa Rejse. Der var et Trekløver, som altid var sammen: Billedhuggerne *Wilhelm Bissen*¹⁾ og *Lauritz Prior*²⁾ og Maleren *Ludvig Abelin Schou*.³⁾ Det varede ikke længe efter min Ankomst til Rom førend jeg vænnede mig til at søge hen til det Osteri, hvor jeg kunde vente at finde dem. Der var ikke ondt skabt i nogen af de Tre, og ingen af dem kunde falde paa at interessere sig for, om jeg havde bestilt noget, om jeg sigtede paa at tage en Examen eller lignende. Jeg følte mig velkommen i deres Lag ene og alene i Kraft af at vi talte fornøjeligt sammen — at jeg kunde tale med om hvad der interesserede dem, og gerne hørte dem udtale sig. *Bissens* rolige, harmoniske og elskverdige Natur gjorde, at man var sikker paa, at ingen alvorlig Misstemning kunde faa Raaderum. *Schou* var mere end de to Billedhuggere oplagt til at diskutere æsthetiske Spørgsmaal — selvfølgelig ikke paa Basis af Boglærdom, men ganske autodidaktisk ud fra de Erfaringer, som den stræbende og begavede Maler ikke kunde undgaa at gøre. Skøndt kun halvandet Aar yngre end *Bissen* var det dog paa ret forskellig Grundvold, at han og Vennen nu virkede i Rom. *Bissen* var en anerkendt Begavelse, og han havde bl. a. et Par Aar i Forvejen udstillet

¹⁾ Vilhelm Bissen (1836—1913), Herman Bissens Søn, var allerede 1857 draget til Rom, hvor han blev til 1863. I 1861 havde han giftet sig med Johanne Michelsen (Fru Plougs Søster), der døde kort efter et Barns Fødsel. I 1866 drog Vilh. Bissen atter til Italien, hvor han for anden Gang i 1867 fandt sin Skæbne i Frk. Anna Bruun (se nedenfor).

²⁾ Lauritz Prior (1840—79), Elev af Herm. Bissen, udstillede første Gang 1860, opholdt sig i Rom 1862—67. Arbejdede senere navnlig i dekorativ Plastik.

³⁾ Ludvig Abelin Schou (1838—67) var som fattig ung Maler ved sin Onkels, Agent Hans Henrik Schous Hjælp sat i Stand til i 1864 at foretage den Studierejse til Italien, hvorfra den højtbegavede Kunstner aldrig vendte tilbage (se nedenfor).

sin „Ægeus, der siddende paa Klippen spejder efter Theseus' Skib“, en gribende Figur, der i høj Grad havde betaget mig og ogsaa skaffet ham en velfortjent Anseelse hos det danske Publikum. Han var nu Enkemand; han havde været gift med *Alfred Hages* Steddatter, Frk. *Michelsen*, og havde i 1864 mistet denne sin ualmindelig smukke unge Hustru.

Schou var endnu ikke naaet frem til Anerkendelse. *Marstrand* havde altid rynket paa Næsen ad hans Præstationer, og han var nu her i Rom for at gaa sine egne Veje, uafhængig af Akademiet derhjemme. Men hans Hjerte og Følelse var forankrede i Kjøbenhavn; han nærrede en dyb og varm Kærlighed til den ældste af Assessor *Gotlieb Collins* Døtre, den senere Fru *Glad*. Han sad altsaa her i Rom med Længsler af mere end én Art. Hans Stræben var stærk og alvorlig, men parret med den Tvivl, som ofte præger den, der endnu ikke har faaet sagt sit afgørende Ord. Af Ydre var *Schou* en lille, lidt mager Mand, med en brunlig, bleg Hudfarve og et Par livlige mørke Øjne, der udtrykte Tænksomhed med et tungsindigt Anstrøg; en stor Lok af det mørkebrune Haar forvildede sig som oftest ned over Panden.

Ved Siden af disse to modsatte og saare forskellige Venner, *Bissen* og *Schou*, var den tredje, *Lauritz Prior*, at betragte som den frejdige og lykkelige Natur, der ikke saa Kunstens Vanskeligheder som ret store, men med let Haand arbejdede løs. Hans Fader, Grosserer *H. P. Prior*, havde Aaret i Forvejen været i Rom, og man tør vel sige, at uden den vel-

havende Fader vilde *Prior* næppe nu have staaet og udført i Marmor den Gruppe af Amor og Psyche, som han arbejdede paa at faa færdig til Pariserudstillingen. Kompositionen var nydelig, men Overfladebehandlingen ret svag. Gruppen afbildede *Priors* egen sorgløse Elskværdighed.

Grosserer *Prior* havde under sit Besøg i Rom gjort en Bestilling paa et større Billede af *Ludvig Abelin Schou*, og denne var nu i fuld Gang med at male dette. Paa en Blokvogn, forspændt med Bøfler, transporteredes en antik Kejserstatue gennem Titusbuen, medens velkendte Personer — Kunstnere og Modeller — dannede Forgrundens Grupper, og en lille Dreng med en rød Hue paa Hovedet — Frihedens Symbol — sad overskrævs paa den mægtige liggende Figur.

Lauritz Priors Velstillethed havde ogsaa sat ham istand til at leje en Suite af Ateliers, af hvilke han selv kun brugte et; de andre lejede han ud, deriblandt et til den svenske Billedhugger *Kjellberg*¹⁾ og et til den norske Billedhugger *Budal*, samt et til *Ludvig Abelin Schou*. De var alle højst elskværdige Folk, og der herskede et fortræffeligt Kunstnerkammeratskab mellem dem. Hvad *Budal* præsterede som Kunstner har jeg ingen Opfattelse af eller Erindring om.²⁾ *Kjellberg* havde i 6 Aar arbejdet paa en Faun, og det syntes ham umuligt at faa lagt sidste Haand paa Værket. *Bergsøe* havde i

1) Johannes Fritjof Kjellberg (1836—85) var fra 1862—69 bosat i Rom, udelukkende optaget af sin Gruppe „Faun lekande med sin yngre Broder“ (se nedenfor).

2) Hans Budal (1830—79) levede i Rom i ti Aar, 1861—71, men førte en ret kummerlig Existens, maatte arbejde i andre Billedhuggeres Ateliers og til Tider endog som Stenhugger i italienske Smaabyer.

„Fra Piazza del Popolo“ portræteret ham og talt om de 6 Aars Arbejde paa Faunen. *Kjellberg* gik nu ind i det 7de Aar og det med oprejst Pande. Naar man saa ham føre sin lille gedrungne Skikkelse frem, og ikke mindre naar man talte med ham, sporede man, at han ingen Betænkning nærrede om sin Betydning som Kunstner. Han var glad og fornøjet; hans Ansigt glinsede, som om det var indsmurt i Fedt, og hans Klædedragt var meget forsømt — men hvad gjorde alt det! Han var gemytlig og elskværdig.

Alderspræsidenten mellem deskandinaviske Kunstnere var Billedhugger *Holbech*,¹⁾ og han kunde — ligesom *Bravo* og *Ravnklide* — betragtes som havende slaaet sig ned i Rom for Livstid. Hans Romaophold gik tilbage til *Thorvaldsens* Tid. Han var kun 55 Aar gammel; men hans lange hvide Fuldskæg, som naaede ham ned over Brystet og endte i en lille Kløft, gjorde at man nok tog ham for at være lidt ældre. Han var høj og rank og med Smidighed i Kroppen, og hans hele Personlighed var nærmest Udtryk for Ligeformhed, sund Protest mod alt Omsvøb, og Sandheden paa en Tallerken. Han havde megen Smag, men var ikke noget fremragende Talent. Fremfor alt var han en god Kammerat og et elskværdigt Menneske. Ogsaa han var af *Bergsøe* bleven skildret i „Fra Piazza“, hvor han benævnes „Den Gamle“, og *Goldschmidt* omtaler ham i „Hvorledes man lever i Rom“ som „Præ-

¹⁾ Carl Fr. Holbech (1811—80) var som ung Billedhugger i 1841 kommen til Rom og blev der Resten af sine Dage, levende i ret knappe Kaar, indtil en beskeden Statsunderstøttelse sikrede ham en nogenlunde sorgfri Alderdom.

sidenten“.¹⁾ Som ægte Gammel-Romer havde *Holbech* en vis Autoritet blandt Skandinaverne, hvad enten denne støttede sig til hans hvide Skæg, eller til det udpræget Personlige hos ham, thi *Holbech* havde altid sin egen Mening; og naar han ikke naaede videre som Kunstner, saa har dette sikkert hængt sammen med, at han arbejdede under Udøvelsen af en stærk Selvkritik.

Ogsaa om Maleren *la Cour* gjaldt det, at han var præget af en stærk og selvstændig Personlighed. Han betragtede sig ikke som værende slaaet igennem som Maler og talte om den Mulighed at skulle søge sig et Levebrød som Skolelærer hjemme i Danmark — maaske dog for at styrkes ved den Modsigelse, som slig Ytring maatte fremkalde. Medens *Bissen*, *Prior*, *Schou*, *Kjellberg* og *Budal* dannede en Klynge, var *la Cour* ubetinget en Mand, der stod alene — rede til at forsvare hvad han mente og sagde. Han var den skarpe Iagttagere og Bedømmer og alt i alt en god Mand. Men det bløde og kærlige Sind, som man mærkede bag *Holbechs* Ord kom ikke frem hos *la Cour*. Og saa var han — skøndt yngre — mere gammeldags i Anskuelser.

Denne Række af skandinaviske Kunstnere dannede Grundstokken i det Selskab, som jeg mødtes med hos „Il Genio“ og om Aftenen paa Osteri. Jeg maa til de nævnte dog føje nogle andre, som dels ikke var saa fremtrædende i rent selskabelig Henseende, dels i ringere Grad lod sig se. Der var saa-

1) I „Fortællinger og Virkelighedsbilleder“.

ledes Maleren *Rosenstand*,¹⁾ den meget stiltfærdige Maler *Anton Thiele*,²⁾ og den lille vanføre Landskabsmaler *Hans Friis*,³⁾ hvis fine Billeder af dansk Foraar paa vore Dages Auktioner sælges til ret anseelige Priser. En ligeledes noget stille Mand var den svenske Arkitekt *Dahl*, hvem de andre Kunstfæller benævnedes „Han svenska arkitekten med de gode proportionerna“. To af Sæsonens forholdsvis fremragende Personligheder, nemlig den bornholmske Portrætmaler *Hansen* og selveste *Henrik Ibsen* vil jeg komme tilbage til.

Men foruden „Gammelromerne“ og Kunstnerne afgav ogsaa Turisterne et væsentligt Bidrag til Selskabet. Af dette Aars Turister kan jeg passende begynde med at nævne to norske Venner, som altid var sammen: Digteren og Folkelæreren *Kristoffer Janson*⁴⁾ og Litteraturhistorikeren *Olav Skavlan*.⁵⁾ *Janson* bedaarede ved sin Friskhed, talte altid ud af en varm Overbevisning. *Skavlan* var noget tør. En tredje Normand var Lieutenant *Schjelderup*, en godhjertet, lidt naiv Herre. Han havde en Ven i Danskeren *Sehested*, en udtjent ældre Officer, som nu levede rigeligt af sine Midler. Begge de to Herre var meget elskværdige; sikkert har de ogsaa haft Nydelse af deres Ophold i Rom; men jeg troer

1) Vilhelm Rosenstand (1838—1915). Sandsynligvis husker Knudtzon Fejl ved at henføre Rosenstands Besøg i Rom til denne Vinter. Thi først i 1869 fik denne Akademiets Rejsestipendium, drog til Italien, hvor han forblev til 1881.

2) Anton Thiele (1838—1902), Landskabsmaler.

3) Hans Friis (1839—92), Landskabsmaler. Hans Besøg i Rom synes kun at have været af kort Varighed.

4) Kristoffer Janson (1841—1917) havde just udgivet sin første Bog, et Par Bondenoveller „Fraa Bygdom“, paa Maalet.

5) Olaf Skavlan (1838—91), bedst kendt for sit Værk „Holberg som Komedieforfatter“. 1877 Professor i Literaturhistorie ved Christianias Universitet.

nok, at hos begge var enhver Rørelse af selvstændig Kritik udelukket. Dette vil derimod ingenlunde kunne siges om den meget kunstinteresserede Hr. *Larpent*;¹⁾ heller ikke om den norske Filolog Hr. *Stenersen*.²⁾ Naar jeg saa endelig nævner Brødrene *Heering*,³⁾ af hvilke den ældste blev Seniorchefen i det kendte Cherry Cordial-Firma, og hans et Par Aar yngre Broder, som havde viet sit Liv til Lærergerningen, og deres Fætter Arkitekt *Møller*; og saa endvidere to af min Broder *Christians* intimeste Venner, *Alfred Hage*⁴⁾ og *Julius Scheel*,⁵⁾ der ankom et Par Uger efter mig, og endelig min Ven *Jørgen Meincke* — saa kan der i hvert Fald ikke være glemt ret mange af de Skandinaver, som man traf i Foreningen, paa „Il Genio“ og paa Osterierne.

Dette Ord „Osteri“ har for mig endnu efter saa mange Aars Forløb noget af en liflig Klang. Ikke at det rummer saa stærke og farverige Minder; men hyggelige og svale Aftentimer, idet Dagens Oplevelser ligesom råndt ud i opsummeret Glæde og Stemning — det var hvad Osteriaftenerne gav deres Deltagere. Til at begynde med traf jeg *Bissen*, *Prior* og *Schou* paa de mindre Osterier, hvor de periodevis søgte; men efterhaanden som Kresen udvidedes baade med Kunstnere og Tilrejsende, samlede vi i

1) A. W. Larpent, cand. polit., Sproglærer, senere Medbestyrer ved Borgerdydsskolen.

2) L. B. Stenersen (1843—1921), nybagt filologisk Kandidat. Da ved Professorekonkurrencen ved Christianias Universitet i 1887 den danske Filolog A. B. Drachmann sejrede, men Regeringen alligevel udnævnte Stenersen, fremkaldte dette en Protest fra 43 danske Videnskabsdyrkere.

3) Peter N. Heering & Chr. Heering (se den Heeringske „Familiebog“).

4) Alfr. Hage (f. 1843), Godsejer og Politiker, havde just overtaget Oremandsgaard.

5) Jul. Scheel, Assistent i Indenrigsministeriet.

et større Osteri i Via della Valle, en Gade bag Pantheon i Retning af Ghettoen.

Naar man havde passeret Pantheon, drejede man tilhøjre for det gamle Tempel og befandt sig i en lille Gade, hvor alt var at faa hvad man kunde ønske sig til Aftensmaaltidet. Man passerede en Pizzicarolo og gik ind og fik sig en Sardin — 1 Soldo — eller hellere for 3 à 4 Soldi tonno (Tunfisk) — og for 1 à 2 Soldi Ost. Saa passerede man en Slagter, hos hvem man — for 5 Soldi — fik en Kalvekottelet, og en Grønthandler, hos hvem man for 1 Soldo købte et Salathoved. Ved Indgangen til Osteriet sad en Mand og raabte: „Uove dure! Uove toste! — un soldo l'uno“; saa købte man et Æg. Og hen paa Foraaret sad endnu en anden Mand i Døren, ifærd med at lade et dertil særligt indrettet Apparat behandle carciofani med Svinefedt, saa at de tilsidst blev helt imbiberede deraf. Han udraabte sit „Carciofi Romani“ og fik en Soldo for Stykket.¹⁾ — Saa traadte man ind i Osteriets forreste Rum. Bag en Disk stod en smuk, blond, junonisk Skikkelse. Hende overgav man sin Salat til Tilberedning, og ligeledes sin Cottelet til Stegning.

Tilhøjre førte en Dør ind til et større Rum, hvor Skandinaverne havde Plads ved et langt Bord. Saa bestilte man „mezza foglietta, bianco“, idet det blev et senere Spørgsmaal, om man yderligere vilde have en mezza foglietta. Samtidig med Vinen blev bragt to glasserede Lertallerkener, den ene med den stegte Cottelet, den anden med Salaten; fremdeles en Tin-

¹⁾ Carciofo = Artiskok.

gaffel, hvis tynde Tænder var bøjede i alle Retninger, en Kniv og en Serviet af ubleget Lærred. Man havde nu et herligt Maaltid for sig: Entrée: Thunfisk eller Sardin; pièce de resistance: Cottelet, dertil Salat med Æg; Grøntret: Artiskok, og endelig Ost — Stracchino eller Gorgonzola eller Parmiggiano. Tilberedningen af Salaten kostede en Soldo, Stegningen af Cotteletten ligesaa, og Vinen 6—7 Soldi. Regn saa selv ud, hvad det luxuriøse Aftensmaaltid kom paa i Penge.

Ved det lange Bord var Danskerne i Reglen i Overvægt, og den der Aften efter Aften lyste fremfor nogen anden var *Holbech*. Var det hans hvide Skæg og hans flotte Skikkelse, der gjorde det? Jeg ved det ikke! og vil man spørge mig, hvad der gjorde disse Sammenkomster saa behagelige — maa jeg ligeledes blive Svaret skyldig. Store Dybsindigheder eller skarpe og velformede Domme kom ikke frem. Kunstnerne arbejdede jo ikke paa Theorier, og Turisterne var ikke alle lige kunstinteresserede. Jeg troer nærmest, at det vederkvægende ved Osteriet bestod i den absolute Harmløshed og Tvangløshed, som raadede i Selskabet — og saa i den for os alle fælles Følelse af at vi befandt os i det pavelige Rom, i *Pius IX's* Rom, i dette Rom, der laa omkring os som en umaadelig Landsby, i hvilken vi følte os som til en vis Grad privilegerede Væsner, repræsenterende et højere Kulturtrin end baade Munke, Præster og Prælater og end den i forældede Former stagnerende Befolkning — og at vi befandt os i dette Rom, der bød paa saa omfattende

aandelige Nydelser som ingen anden By i Verden. Jeg troer, at Fællesskabet i disse enestaaende Livsbetingelser har medvirket til at danne et Bindeled mellem os, der mødtes paa „Valle“ efter endt Dagværk.

Men nu nærmede Julen sig. Det morede mig at se Pizzicarolo-Butikkerne pyntede med Pølser i Geled og andet Godt stablet op, saaledes som *H. C. Andersen* havde fortalt derom i sin „Improvisator“. Og endnu mere glædede det mig at høre og se *Pifferarierne*, naar de med deres sorte Øjne vendte mod Madonnabilledet over Pizzicaroloens Dør lod Fløjten og Sækkepiben tone til disse enkle, melankolske Melodier, der endte med en enkelt lang Tone — en ængstelig Klagelyd fra Dybet af en enfoldig Sjæl.¹⁾

Og nu forberedtes Julen i den skandinaviske Forening. Det var Skik, at hver Gæst medbragte en lille Gave til Juletræet, og naar saa Dansen om Træet var til Ende, bortloddedes de medbragte Ting, saa at hver Enkelt gik hjem med noget andet end det han havde bragt. Jeg erindrer ikke med hvilken Ubetydelighed jeg mødte frem. Jeg troer iøvrigt, at denne skandinaviske Juleaften 1866 var den sidste, da denne Bortlodning fandt Sted.

Paa Juleaften præsiderede Konsulen ved Bordet. I Sammenligning med senere jeg har været til, var denne Julefest noget fattig paa Deltagere, og navnlig var der ikke mange Damer. *Henrik Ibsens* Frue og

¹⁾ Pifferarierne: unge Landsbyspillemand, særlig fra Abruzzerne, der kort før Jul vandrede ind til Rom og paa deres Sækkepiber spillede smaa Julehymner, mens de tog Opstilling foran en Madonna eller paa et Torv.

en Veninde af hende — Frøken *Bremer*, hos hvem den lille *Sigurd* gik i Skole — var der.¹⁾ Den væsentligste Del af Juleselskabet bestod af de Kunstnere jeg har nævnt, og af de Turister, som var komne, og hvoraf jeg maaske var den allersidste.

Vi spiste altsaa Risengrød, og Ænder maatte erstatte den Gaas man hjemmefra var vant til. Den store Sal var langtfra fyldt, og der var rigelig Plads til det Laurbærtræ, som i Mangel af en Gran var vort Juletræ, og paa hvilket de medbragte Gaver hang. Festen aabnedes med en af *Bravo* præsteret epokegørende Grammatikaler. Han havde til Hensigt at udbringe en Skaal for de tre nordiske Rigers Konger; men han løb sur i Ordene og kom til at sige: „Og saa vil jeg bede Dem drikke de tre norske Kongers Skaal“, hvilket selvfølgelig vakte en Del Munterhed. Iøvrigt raadede der en trykket Stemning under hele Bordet, og dette havde sin bestemte Grund. Der var ved at trække en Strid op mellem *Henrik Ibsen* og *Kristoffer Janson*. *Janson* var en afgjort Tilhænger af det norske „Maal“, og *Ibsen* var en ligesaa stærk Modstander deraf. *Janson* havde talt om, at han Juleaften vilde oplæse en af sine Fortællinger paa Maalet. *Ibsen* havde ladet sig forlyde med, at hvis *Janson* gjorde Alvor af denne sin Hensigt, vilde han forlade Selskabet. Nu sad man under Maaltidet i trykkende Forventning om hvorledes dette vilde spænde af.

Da vi nu havde faaet „de tre norske“ Kongers

¹⁾ Fru Susanne Ibsen, en Stifdatter af Fru Magdalene Thoresen, født 1836, g. m. Henrik Ibsen 1858. Sigurd Ibsen, den senere Diplomat og Statsminister, var dengang kun 7 Aar gammel (f. 1859).

NIELS RAVNKILDE.

Portræt fra c. 1867.

Skaal drukken, havde faaet Julemaden spist og til *Christian Richardts* „Højt fra Træets grønne Top“ havde danset om Juletræet og havde faaet „Gaverne“ fordelt ved Lodtrækning, saa var der kun Et, som optog Alles Tanker: Hvad nu med *Kristoffer Janson* og *Henrik Ibsen*? Der gik en lille Tid uden at noget skete, og man var begyndt allerede at tro, at *Janson*, der var et baade elskværdigt og fredsommeligt Menneske, havde betænkt sig. Man gav sig Tid til at nyde Fredens Velsignelse, og *Ibsen* sad i rolig Samtale med en af de Tilstedeværende, da *Janson* henne fra Flygelet i Salens Baggrund løftede sin Stemme og sagde, at det havde været han Hensigt at fortælle en af sine Historier paa Maalet; men han vilde foretrække at fortælle *Bjørnsons* „Ei faarleg friing“. *Jansons* Røst var som skabt til Lejlighedens vanskelige Tilfælde: høj og klar og med en Klang af Elskværdighed, der afspejlede hans sunde og friske Natur. Alle lyttede — *Ibsen* blev siddende. Taleren fortalte nu „Det farlige Frieri“ uden Bog og ganske som ud af ham selv, saa gribende og saa spændende, at Ingen tænkte paa, at han talte paa „Maalet“. Den store Dissonans, som vi havde ventet, udeblev.

Af de ovenfor nævnte Tilrejsende var der to, hvem jeg med Naturlighed kom til at omgaas en Del, nemlig *Alfred Hage* og *Julius Scheel*. Som *Christians* Venner havde de begge været hyppige Gæster paa „Søbakken“, og de var meget elskværdige at være sammen med. Unægtelig var de to Venner i rigelig Grad et Stykke af det Kjøbenhavn,

som jeg havde forladt for at faa nye Indtryk; men vi fandt nu engang hinanden og færdedes en Del sammen. De havde mere Sans for Osterilivet end for det meget Rom bød paa af Kunst. Især gjaldt dette *Hage*. En Formiddag skulde *Hage*, *Meincke*, *Scheel* og jeg gaa sammen i Palazzo Borghese, hvis Stue-Etage dengang gav Rum til Malerisamlingen, som nu findes i Villaens Casino. Jeg maatte paa Vejen derhen gøre en Afstikker til den i Nærheden liggende skandinaviske Forening og indfandt mig ti Minutter efter de Andre. Da jeg kom, spaserede *Hage* op og ned udenfor Indgangen til Galleriet. Jeg spurgte ham hvad han ventede paa — han svarede, at han havde set det Hele. Jeg opsøgte da de to Andre. *Jørgen Meincke* stod i den tredje Sal, fordybet i Beundring af Tizians Mesterværker. *Julius Scheel* var naaet til den inderste Stue og havde kun nogle faa Kabinetter tilbage — saa havde han ogsaa „set det Hele“.

Den 23. Januar 1867 skrev *Kristian Møller* til mig fra Kjøbenhavn: „Hvad tager Du Dig egentlig for dernede? Det ser i dine Breve ud, som om Du tilbragte hele Dagen med at ture om med *Scheel* og *Hage*; det maa da ødelægge et Menneskes Sindsro. Enten skal Du drive om og indlade dig med Befolkningen, eller arbejde noget. Ellers bliver det Hele paa Grund af kjøbenhavnsk Omgang kun en Forandring af saa og saa mange Graders Varme“. Og saa opfordrede han mig til i „Illustreret Tidende“ at give en Beskrivelse af Ghettoen.

Møller havde Ret. Men dels varede Omgangen

med de to Kjøbenhavnere ikke ret længe, eftersom *Scheel* allerede 7. Februar rejste hjem, dels omgikkes jeg da ogsaa andre. Saaledes sluttede jeg mig en Tid til *Kristoffer Janson* og hans Ven *Skavlan*. Vi gjorde adskillige Formiddagsture sammen, og til stor Glæde for mig tilhørte *Janson* den Retning indenfor Litteraturen, som jeg beundrede. Han var vistnok Ven af *Bjørnstjerne Bjørnson*. Literære Spørgsmaal kunde han og jeg godt drøfte, medens jeg ikke blot fandt *Skavlan* lidt tør, men ogsaa rigelig selvbevidst. Men det skulde nu gaa saa uheldigt, at Omgangen med de to Normænd ikke blev af lang Varighed. En Dag — det var vist 5. Januar 1867 — var vi gaaet ud sammen for at bese L. Lorenzo fuori le mure. Da vi havde set den smukke nylig restaurerede Kirke indeni og beundret den smukke Facade med Mosaiker paa lysende Gulgrund, fortabte *Janson* sig i Beskuelsen af nogle Kalkmalerier i Forhallen. Han stod og betragtede Midterbilledet paa højre Side, hvor den hellige Laurentius saaes blive levende brændt paa en Rist. „Det er det Højeste et Menneske kan gøre, at give sit Liv for sin Tro“, sagde *Janson*. „Det kan jeg slet ikke være enig med Dem i“ — svarede jeg; „jeg vilde da absolut foretrække at bevare mit Liv og ikke bekende min Tro. Hvad kommer det de Folk ved, som brænder Laurentius, hvad han troer! Jeg havde i hans Sted givet dem Ret i deres Meninger, og i Stilhed beholdt min Tro for mig selv“. Men nu blev *Kristoffer Janson* rasende, og den Disput, der optog ham og mig paa Vejen hjem, afslørede

saa store Meningsforskelle mellem os, at jeg følte, at jeg ikke længere var velkommen i de to Herrers Selskab.

Derimod begyndte *Skavlan* nu at ønske Oplysning om, hvorvidt jeg egentlig drev nogen Videnskabelighed, og han spurgte mig en Aften i Foreningen ligeud, hvad jeg egentlig havde studeret. Naar man ikke længer var saa gode Venner, saa skulde man staa til Ansvar for sin Ret til at opholde sig her i Rom. Jeg svarede ham, at jeg havde lagt mig særligt efter en Periode i den franske Litteraturs Historie, nemlig Kunstpoesiens Afløsning af Naturpoesien umiddelbart efter *Frants I's Død*; og jeg slog om mig med Navne: Clément Marot, Bonaventura Despérier, Marguérite af Navarra, Ronsard, du Bellay og mange flere. Angrebet paa Fæstningen var afslaaet. —

Nok paa „Il Genio“, men ikke paa „Valle“ kunde man finde Maleren *Lorange*.¹⁾ Formodentlig har han undgaaet Aftenluften; thi han led af en tydelig Tuberculose. Han havde sit Malerværelse i Via delle quattro Fontane, og her frembragte han nogle Smaabilleder — romerske Figurer — uden stor Værdi. Jeg beklagede for mig selv, at jeg ikke blot ikke kunde synes om hans Billeder, men heller ikke om hans Person; og han havde overhovedet vist kun faa Venner mellem Skandinaverne. Han var ikke lidende nok til at paakalde Medlidenhed, og havde ikke Lykke nok til at vække Sympathi.

¹⁾ August Lorange (1833—75) havde under Marstrands Vejledning uddannet sig til Maler og udstillet i 1862. En tiltagende Tuberculose tvang ham til at leve i Udlandet. Død i Kairo.

En anden Patient med Brystsyge i Kroppen var dog et Menneske af ulige mere utiltalende Egenskaber; men der var i hans Forhold saa meget, der paakrævede Ens Medfølelse, at han holdt en stærkere Forbindelse vedlige med Forskellige — deriblandt ogsaa mig — end den harmløse *Lorange*. Den, jeg taler om, var en Søn af Skolebestyrer *Schneekloth* paa Frederiksberg; hans Fornavn var, saa vidt jeg ved, *Hans*. Han var en stor bredskuldret Mand, omtrent paa min Alder, og bar et mægtigt kastaniebrunt Skæg nedover Brystet, havde et lidt melankolsk Udtryk i de stortformede Ansigtstræk og ønskede ubetinget at imponere os Alle det mest mulige. Han var Filosof og havde — skøndt jeg aldrig havde lagt Mærke dertil — været en af de faa Tilhørere, som fulgte *Brøchners* Forelæsning om Udviklingsgangen i Filosofiens Historie. Han talte med Overlegenhed om alt under Solen. „Han og *Brandes* havde svoret paa, at *Rasmus Nielsen* ikke skulde dø i Synden“. Altsaa kort sagt: meget stor! Og han levede fornemmere end vi Andre. Nok lod han sig se paa „*Il Genio*“, men ikke paa Osterierne. Han bad den Ene eller Anden af os om at komme og besøge sig om Aftenen, og den der kom, blev fint beværtet. Medens vi i „*Valle*“ drak Landvinen til 6 à 7 Soldi en halv *Foglietta*, serverede han for sin Gæst ægte *Orvieto*. Og medens Vinen sank i *Fiascettoen*, foredrog han sin Visdom. Til Trods for at *Rasmus Nielsen* „ikke skulde dø i Synden“ — han der vilde forene Tro og Viden og deres modstridende Resultater i samme Bevidsthed — var

Schneekloth paa een Gang en stor Filosof og en fanatisk Kristen. Der var noget trykkende lummert over et Par Aftentimer tilbragte hos denne Mand. Men i Stilhed holdtes man fangen af det man vidste om hans bitre Skæbne. Det sagdes almindeligt, at den unge *Schneekloth* i Kjøbenhavn havde været forlovet med en ung Pige, som havde Ophold i Faderens Hus, men at han jo ikke i en nær Fremtid kunde tænke paa at gifte sig; — at saa Faderen, den gamle Skolebestyrer var bleven indtagen i Sønnens Kæreste, og at hun saa havde sluppet Sønnen og giftet sig med den Gamle.¹⁾ Heri laa ogsaa Forklaringen paa Sønnens Ophold i Rom. Skøndt vist Ingen egentlig kunde lide *Schneekloth*, og skøndt han ansaas for mægtig forskruet, bevirkede hans sørgelige Skæbne dog, at man i Stilhed skænkede ham nogen Sympathi.

Inden jeg afslutter den første Serie af Romafarere i Saisonen 1866—67, maa jeg endnu nævne nogle faa Stykker. En udpræget Singleton var Hr. *Bretteville*.²⁾ Han holdt sig mest for sig selv, og hvilke Fortræffeligheder han kan have besiddet, saa var de ikke af den Art, at de pyntede ham som Omgangsfælle. Der var noget Surt over hans Person. Da Hr. *Lorenz* nogle Uger efter min Ankomst traadte tilbage som Bibliothekar i Foreningen og som *Bravos* Privatsekretær, kom *Bretteville* til at indtage hans Plads. Da jeg hørte, at dette Dobbeltembede blev

¹⁾ Den kendte Skolemand Hans Schneekloth (1812—82) var tre Gange gift. Sidste Gang (3. Marts 1860) med Nicoline Lund (f. 1842), om hvem det her drejer sig.

²⁾ Antagelig Viggo le Normand de Bretteville (f. 1840), cand. polit., senere bosat i San Francisco.

ledigt og kunde søges, lod jeg mig forlyde med, at jeg vilde melde mig som Ansøger, og da man sagde mig, at *Bretteville* allerede havde meldt sig som saadan, bemærkede jeg, at dette jo ikke behøvede at holde mig tilbage. Jeg mente mig bedre kvalificeret end *Bretteville* og vistnok med Rette. Det vilde have været mig en stolt Tanke at kunne skrive hjem, at jeg havde faaet en lønnet Ansættelse i Rom. Men *Ravnkilde* sagde til mig: „De skal ikke søge Pladsen. Der har allerede dannet sig en Opinion for *Bretteville*“ — og saa opgav jeg mit Forsæt.

Blandt Romafarerne var ogsaa en ung *Wedel-Neergaard*, der ikke var helt normal og derfor rejste under Ledsagelse af en Mentor, der i et og alt ledede hvert Fjed og bestemte hvorledes hver Dag skulde anvendes. Mentorens Navn var *Vadum*, og Kjøbenhavnervittigheden var allerede naaet til Rom, at benævne Hr. *Vadum*, hvis Stilling hjemme var en Landinspektørs, *Neergaards* „*Vademecum*“. Det var selvfølgelig ikke morsomt for Hr. *Vadum* fra Morgen til Aften at skulle passe paa *Neergaard*, og han mente, at det vilde være godt at faa denne beskæftiget. Han søgte mellem Skandinaverne en Lærer i Fransk. Jeg meldte mig, tilbød at læse gratis med *Neergaard*, dels fordi jeg var en stor Stymper i det franske Sprog, dels fordi det var mig klart, at Fransklæsningen kun skulde etableres, for at *Vadum* kunde faa en højt tiltrængt Frihed.

Der oplevedes iøvrigt ret pudsige Ting med *Neergaard*, som var meget føjelig. En Gang var han dog mindre heldig. I Slutningen af Januar var *Alfr. Hages*

Fader, *Alfred Hage senior*, kommen til Rom. Han var i Kjøbenhavn en meget kendt Mand, anset som et af Landets dygtigste Hoveder, baade som Politiker og som Seniorchef i det dengang højt ansete Firma *H. Puggard & Co.*¹⁾ Men der klæbede det ved hans Person, at han ikke toges for helt „fin“. En Dag sad vi paa „Il Genio“ og indtog vor tidlige Middag, da Gamle *Hage* saaes at komme tilsyne nede ved Indgangen fra Due Macelli. Hans Nans blev samtidig nævnt af Flere af os. Saa vendte *Neergaard* sig til *Scheel*, som sad ved Siden af ham og spurgte: „Er det Skurken *Hage*?“ *Alfred Hage jun.* blev skræmmet op og sagde: „Hvad var det?“ — Almindelig Forvirring! Saa kom den gamle Herre og blev opmærksomt hilst af de Tilstedeværende.

Iøvrigt var der denne Sæson kun faa Familier og navnlig meget faa Damer mellem de Rom gæstende Damer. Men henne i Via del Lavatore boede en lille Familie, bestaaende af 3 ualmindelig elskværdige Damer. Det var gamle Fru *Bruun*²⁾ og hendes Datter *Anna* — den senere Fru *Bissen* — samt Frøken *Crone*, en Datter af Kjøbenhavns Politidirektør. Jeg havde i Kjøbenhavn, baade hos *Brobergs* og hos *Hornemanns*, truffet to af Fru *Bruuns* Sønner, begge Lieutenanter i Marinen,³⁾ og *Anna Bruun* var en Veninde af *Marie Broberg*. Familien

¹⁾ Alfred Hage (1803—72). Han var Svoger til Puggaard og styrede dennes Forretning, der blev førende paa Kornhandelens Omraade. Udpræget national-liberal var han en af sin Tids mest fremragende og indflydelsesrige Mænd.

²⁾ Ellsabeth Bruun, f. Crone, Enke efter Kommandørkaptajn Palle Chr. Bruun (1796—1855).

³⁾ Peter Urban Bruun (1833—88), død som Kommandør i Marinen. — Carl Adolph Bruun (1834—1911), afg. 1899 som Kontreadmiral.

var saa venlig at invitere mig, og jeg tilbragte af og til en Aften hos dem. Jeg traf altid *Bissen* der, og vi havde det hyggeligt sammen.

Jeg havde ogsaa faaet en Anmodning om at besøge Prinsesse *Pignatelli*, der var dansk født og Søster til Conferensraad *David*.¹⁾ Mellem Skandinaverne var hun ingenlunde afholdt, eftersom hun holdt med Paven og de lokale Fyrster imod Kong *Victor Emanuel*. Familien hørte hjemme i Neapel, men hun opholdt sig nu i Rom, fordi hun ikke ønskede at være det nye Regime undergivet. Hun havde en ugift Datter hos sig. „Lad dog være at besøge den væmmelige gamle Jødekælling“, sagde *la Cour*; men en Dag gik jeg dog op paa 4. Sal i Via Fontanella di Borghese, hvor hun boede. Jeg havde ventet at finde en fyrstelig Pragt i Værelserne, men fandt lige det Modsatte: falmende Møbler og Gardiner og afslidte Tæpper. Familien, d. v. s. den gamle Prinsesses Svigersøn, der ogsaa var en *Pignatelli*, laa paa den Tid i Proces om store Godser paa Sicilien; vandtes Processen, var de rige — tabtes den, var de fattige. Et Par Aar efter var *Pignatellierne* saa lykkelige at vinde Processen. Mod mig var den gamle Dame højst elskværdig, og jeg tilbragte en halv Times Tid i behagelig Passiar med hende. Da jeg tog Afsked, bad hun mig endelig komme igen. Men hvad Interesse kunde jeg egentlig have af nu og da at gaa op til den gamle Dame og con-

¹⁾ Adelaide Nathan David var i 1825 bleven gift med Hofraad George Gerson, der døde efter 4 Maaneders Ægteskab. Nogle Aar efter ægtede hun den neapolitanske Gesandt Prins Antoine Pignetelli-Raffo. Nu sad den gamle Dame som Enke i Rom (se Benny Davids Erindringer i Vor Fortid I. S. 475 ff.). Hun var gaaet over til den katolske Religion ved sit Giftermaal.

versere hende? Jeg lod det blive ved det ene Besøg. —

Mit Forhold til den hele Kunstens Verden var absolut en Turists mere end en Connaisseurs. Men jeg tillod mig at have mine smaa Særmeninger om det Ene eller det Andet og bar mig ikke ad som en ung Dansk, hvis Navn jeg har glemt og som kun skænkede Rom et Par Dages Ophold. Naar han viste sig i den skandinaviske Forening og dér kom i Samtale, varede det kun et Øjeblik førend disse bevingede Ord lød fra hans Læber: „Rafael er en europæisk Misforstaaelse“.

Jeg blev ikke længe boende i mit Logi i Via Felice. Værelset var baade rigeligt stort og tilfredsstillende i alle Maader mine Fordringer; men mine Værtsfolk gav Anledning til berettiget Utilfredshed. De levede ud til Gaarden i det frygteligste Svineri og i en ganske utaalelig Stank. Naar jeg saa om Morgenens var gaet ud og for et Øjeblik kom hjem i et eller andet Ærinde, var mit Værelse opfyldt af samme Stank som Værtsfolkenes Localiteter bagved. De foretog planmæssigt en daglig Udluftning af deres Snavs gennem min Stue og mine aabne Vinduer. Jeg sagde op og var saa heldig at faa netop det Værelse, som *Saabye* havde beboet i Via della Purificazione. Jeg havde paa 2den Sal to Altandøre ud til Gadens Solside. Men der var en overraskende Mængde Lopper. Jeg gjorde en Morgen en Prøve ved at sætte mine nøgne Fødder ud paa det noget medtagne Gulvtæppe og fangede 30 Exemplarer; men da jeg fortalte dette til *Bissen*, sagde han, at

han et Par Aar forud havde beboet det samme Værelse, havde foretaget samme Prøve og haft et Udbytte af 40 Stykker. —

En Gang imellem hørte man noget om at den eller den Kunstner var utilfreds med sit Arbejde, eller at en Billedhugger havde slaaet sin Figur ned, — og i et saadant Tilfælde var den virksomste Hjælp for Vedkommende den, der bestod i at „drive“. Saa kunde det jo haabes, at et midlertidigt „dolce far niente“ atter vilde kalde Produktionsevnen frem. Jeg husker saaledes, at *Bissen* flere Gange havde Anfægtelser af den Art. Saa samlede nogle af os, der var Drivere ex professo, et eller andet Sted med den Kunstner, der var gaaet istaa, for at forslaa Tiden sammen med ham. Jeg erindrers saaledes, at en lille Kres bestaaende af *Bissen*, *Jørgen Meincke*, en eller Anden til og mig, et Par Gange udenfor Porta del Popolo var stærkt beskæftiget med at spille Piastrella. Ordet lyder smukt — jeg troer det paa dansk hedder „So i Hul“ eller noget lignende. Det gjaldt om fra en vis Afstand at sende en flad Sten ned i en lille Fordybning. Det foregik mellem de paralelle graakalkede Mure, som paa de fleste Steder løb udenfor de egentlige Bymure. Her var man ganske for sig selv; sjældent eller aldrig passerede en Vogn eller et Menneske. Stedet var som skabt til at Kunstnerhjernen kunde hvile sig ved at holdes fri for Indtryk, medens „So i Hul“-Sporten stod paa.

Men i sværere Tilfælde af Utilfredshed med Ar-

bejdet var det ikke nok at spille Piastrella; men den lidende Kunstner forlod Rom for i Frascati, Albani eller Ariccia at indsuge nogen Bjergluft, og vendte saa efter nogle faa Dages Forløb forfrisket tilbage.

Frascati, Albano, Ariccia, Genzano, Grotta ferrata, Nemi! Hvilken lokkende Klang laa ikke i disse Navne, som jeg kun kendte fra *H. C. Andersens* „Improvisator“! Disse Steder bør absolut besøges om Foraaret eller om Sommeren, naar der er Varme og Fuglesang i Luften, og de bør helst besøges af et Selskab, der ikke er større end at Samtalen ikke deler sig. En Cohorte af Beundrere vil forstyrre Nemis Idyl. Men nu hændte det ikke anderledes end at *la Cour* en Dag i Slutningen af Januar rejste Fanen og sagde til alle Skandinaverne: Hvem vil med ud i Albanerbjergene? Og saa meldte der sig et helt Selskab — 14 til 16 Personer. Turen skulde vare to Dage og selvfølgelig være en Fodtur. Den fandt Sted i Dagene 27.—28. Januar.

Vi tog den første Dags Morgen med Jernbane til Albano. Vi tog ind paa Albergo della Rosta, et stort og anseligt Hus i Byens Hovedgade, fra hvis øverste Etage man kunde skimte Toscanerhavet som en smal Lysstribe i Horizonten. Der var ingenlunde varmt; i Kaminen i den Sal, hvor vi opholdt os, laa et mægtigt blussende Baal. Vi indtog vort Maaltid, og saa begyndte Spasereturen.

Først vilde *la Cour* vise os Albanersøen, hvis højtliggende Bredder vi maatte stige op til. En højst ejendommelig Naturskønhed for hvem der ser den første Gang. De stejle Bredder er dækket af mange

Slags — nu ved Vintertid afbladede Træer med rig Afvevling i Linjer og Flade, og nede det dybtliggende Vand, over hvilket breder sig en varslende Stilhed. Den der staar paa den høje Brink, glemmer ikke, at en mægtig Jordrevolution har dannet den Idyl han nu ser.

Ovenover Albano løber en Allé, som kaldes „la galleria“, og som er en af de skønneste Spasereture man kan tænke sig. Tilvenstre ser man hen til Paven Sommerresidens, Castel Gandolfo, hvis smukke Kuppel gør en udmærket Virkning; tilhøjre følger man Søens Bred over til Pallazzuolo, bag hvilket Monte Cavos Top stiger tilvejs, og paa en Afsats under Keglen ses Rocca di Papa, den højest beliggende af Albanerbjergenes Byer. Tilvenstre for denne vige Bjerglinjerne tilbage: man ser Tusculums Højder og aner bag dem Sabinerbjergenes lyse Tinder.

Vi steg atter ned fra „la galleria“ og begav os gennem Albanos Gader ad bugtede Landeveje til Ariccia. Her fik jeg Lejlighed til at glæde mig over det malerisk dejlige Torv, der aabner sig mod Vest med Udsigt over Campagnen. Jeg kendte det fra *Hammers* skønne Billede, der ejes af Galleriet, med Solnedgangen i dybeste Rødt og Gederne drikkende af Fontænnens Bassin. Ligeledes saa jeg det Fængselsvindue, som har givet *Marstrand* Anledning til sit bekendte morsomme Billede, paa hvilket Fangerne ses spille Kort med de Besøgende udenfor.

Fra Ariccia gik vi til Genzano, der ikke ligger nær saa malerisk, og derfra ned mod Nemi-Søen

og til Nemi, som ligger paa dens østlige Side. Men det gælder om Idyller: de tager sig altid bedre ud, naar man ser paa dem end naar man er i dem. Her var vor Vandrings Endepunkt, og vi vendte tilbage samme Vej vi var komne, til Albano.

Næste Dag paa Vejen til Palazzuolo standsede vi ved Synet af en Bjerghule, der syntes at strække sig dybt ind. Uvilkaarligt kom vi til at tale om Røvere, hvilket Nordboerne let falder paa, naar de i Italien ser et dystert Tilflugtsted. Og *la Cour* fortalte saa, at han forrige Aar havde været paa samme Udflugt med en Del Skandinaver, mellem hvilke havde befundet sig en ung Hr. *Scavenius* (senere Ejer af Klintholm,¹) og at denne, da Talen var kommen paa Røvere, havde henvendt sig til de Andre med disse Ord: „Mine Herrer! Jeg beder Dem for det Tilfælde at her virkelig skulde være Røvere at bevise mig den Tjeneste ikke at nævne mit Navn; thi hvis det erfarede, at jeg var en Søn af den rige *Scavenius* paa Gjorslev, vilde Røverne muligen forlange store Løsepenge for mig“. Vi morede os.

Videre gik Turen til Rocca di Pappa, vi force-rede Skraaningen op til Tusculums Højder, nød her den pragtfulde Udsigt over Campagnen, skænkede gamle *Cicero* en Tanke og steg ned ad den banede Vej til Frascati, hvorfra Jernbanen førte os tilbage til Rom. *La Cour* havde været en meget god Fører. Han egnede sig udmærket dertil, var haardfør og stærk, udholdende og sejt, men vidste ogsaa, at han ikke kunde byde enhver hvad han kunde

¹) Kammerherre Carl Sophus Scavenius (1839—1901).

byde sig selv; dertil var han tilpas nøjsom og økonomisk uden at være fedtet.

Jeg spurgte engang *la Cour* hvilket Træ der var ham det kæreste, og han svarede: Oliventræet. Der var ogsaa saa meget i hans ydre Person, og ogsaa i hans Natur, der var beslægtet med de stærke og smidige og dog saa lunefulde Drejninger og Vindinger, som man kan iagttage i Oliventræets Stammer og Grene, indtil disse ender ud i det matgrønne, finttegnede Løv. Senere har *la Cour* maaske nok faaet andre Stammer og andet Løv nok saa kære, men dengang erklærede han sig for Oliventræet. —

Paa en Udflugt jeg senere gjorde med *la Cour* til Sabinerbjergene og Tivoli, kom det til en heftig BajonETFægning mellem ham og mig. Han nævnede *Oehlschlæger* og hyldede ham som vor største Digter. Jeg anerkendte ham som stor, men sorterede hans Værker, og vilde overhovedet ikke gaa med til at indrømme ham den Digterkonge-Stilling, som en ældre Slægt havde tilkendt ham. Jeg bemærkede, at han ikke var nogen virkelig stor Dramatiker, og at hans saa højt vurderede Tragedier ikke gennem Aarene vilde holde sig ved Siden af f. Ex Frodes *Drapa* o. lign. Men da jeg endelig erklærede, at *Ibsen* og *Bjørnson* var ganske anderledes udprægede Dramatikere end *Oehlschlæger*, blev *la Cour* dybt indigneret og sagde til mig: „Jeg havde nok tænkt mig, at *De* hørte til de unge Mennesker, som ikke forstod at skatte *Oehlschlægers* Poesi“. (Han udtalte Conferensraadens Navn med et meget langstrakt blødt *Oehlen*). Jeg blev højlig irriteret over,

at *la Cour* optraadte med Autoritets Krav paa forlods at have Ret, og svarede bidsk igen. Fordi han var en i høj Grad levende Landskabsmaler, var det dog ikke givet, at jeg ikke kunde have en ligesaa berettiget Mening om det Dramatiske som han. Da jeg skiltes fra ham, listede der sig en enkelt lille Taare ned ad min Kind. Det var en nervøs Taare — fremkaldt ved min Ærgrelse over den Magtesløshed jeg følte ligeoverfor den conservative Forstokkethed, som jeg havde mødt i *la Cours* ellers udmærkede Person.

Kort efter, da jeg en Dag kom gaende op ad *Capo le Casè*, hører jeg en velkendt Stemme sige: „Goddag *Knudtzon!*“ Jeg vendte mig om og saa Dr. *Heegaard* i Selskab med et Par andre Danske. Jeg var som himmelfalden. Dr. *Heegaard* i Rom! Jeg troede ham siddende hjemme i Kjøbenhavn, manuducerende i *Rasmus Nielsens* Filosofi efter Metoden: A, B und Einheit beider. Jeg fik jo strax Forklaringen. *Heegaard* kom fra Paris, var nu ifærd med at aflægge Italien et Besøg og agtede at vende tilbage til Paris for at se Verdensudstillingen, og saa rejse hjem. Han har altsaa rigtig været ude at lufte sig — ligesom jeg. Jeg undrede mig over hvorledes det kunde være *Heegaard*, om hvem jeg jo vidste at han levede af sine Manuductioner, muligt at foretage en saadan europæisk Rejse, og heller ikke begreb jeg Rejsens Formaal. Forklaringen var den, at den stærke Opposition, som *Rasmus Nielsens* fortvivlede Lære om Tro og Viden havde vakt, ogsaa havde kaldt et Par af de praktiske Dominanter,

nemlig *Krieger*¹⁾ og *Brock*²⁾ frem paa Scenen, og de havde paa rette Steder lagt deres Indflydelse i Vægt-skaalen for at skaffe *Heegaard* et Rejsestipendium. Men *Heegaard* havde svaret, at han ikke vilde kunne gøre Brug af Tilbudet, eftersom han havde Kone og Børn at forsørge hjemme. Saa havde de skaffet ham et langt større Stipendium, saaledes at han blev i Stand til at underholde Familien hjemme, samtidigt med at han selv var paa Rejse. Det gjaldt om, at han skulde arbejde sig ud af det Afhængighedsforhold til *Rasmus Nielsen*, som en Professors Manu-ductør ikke godt kunde undgaa at komme i.

Heegaards Ophold i Rom varede fra 1. Februar til Slutningen af April 1867. Den næsten daglige Omgang med ham var mig grumme behagelig. For det første var han opsat paa at faa saa meget som muligt at se af alt det som Rom bød paa, og medens jeg tidligere vel meget var dasket omkring, alt eftersom Andre, med hvem jeg slog Følge, agtede sig det ene eller andet Sted hen, fulgte jeg nu saa at sige *Heegaard* paa hans planmæssigt anlagte Over-sigt over Roms Seværdigheder. Og dernæst var der vistnok mellem Skandinaverne ikke nogen, sammen med hvem jeg befandt mig i saa dannet Selskab som med *Heegaard*. Hans Interesser var mangesidige, og selv om hans Kunstsans ikke var saa levende som *Jørgen Meinckes*, saa spændte til Gengæld vore Samtaler over langt videre Gebeter end de jeg kunde føre med *Jørgen*. Han var ogsaa mu-

¹⁾ Den indflydelsesrige Jurist og Politiker Andr. Fred. Krieger (1817—93).

²⁾ Hans ligesindede og ikke mindre begavede, højt ansete Højesteretsadvokat Gustav Ed. Brock (1816—78).

sikalsk og kom let ind paa at fortælle interessante Ting fra Musikens Verden. Ogsaa Mathematiker var han og interesserede sig ikke mindst for deskriptiv Mathematik; det var morsomt at høre ham give et lille Nummer tilbedste, i hvilket han uden Pen og Papir paa en letfattelig Maade beviste en mathematisk Sandhed. Endelig var han Humorist og kunde mangel Gang komme med Udtalelser, som overlegent og tørt tog Afstand fra en af de Daarskaber, som man ogsaa mødte i Rom. Let forstaaeligt var hans Tanker ofte i Hjemmet, og han fortalte om sin lille Datter, hvem han — som han udtrykte sig — „elskede indtil Fjollethed“. Det var hende han en Del Aar senere mistede, og hvis Død førte ham tilbage til Kristendommen. Sønnen, den nuværende Professor, var endnu ikke født.¹⁾

Men ikke mindst talte han om *Rasmus Nielsen*, hvem han — mærkeligt nok — nu betragtede som en Person, der havde grebet skadeligt ind i hans Liv. Muligvis havde *Krieger* og *Brock* indpodet ham denne Opfattelse. „Han har berøvet mig min videnskabelige Mødom“, sagde *Heegaard* en Dag; men da det strax faldt ham ind, at en saadan Udtalelse egnede sig til at gøre Grin med, forbød han mig indstændigt til de andre Skandinaver at citere hans Ord. Han maa imidlertid have beklaget sig til Flere; thi man hørte ham af og til beklages. *Schneekloth* kaldte ham gerne „stakkels *Heegaard*“, hvilket nu var hartad komisk; thi *Heegaard* var en sund Mand, selv om han havde spildt nogle Aar med at være

¹⁾ Professor i Astronomi ved det norske Universitet Poul Heegaard (f. 1871).

Rasmus' Planet — *Schneekloth* var derimod en forskruet Person, der aldrig havde Udsigt til at rette sig. Jeg kom ogsaa en Dag til at bruge Betegnelsen „stakkels *Heegaard*“; men jeg greb mig i det og tænkte: Det siger Du ikke oftere — jeg følte at i *min* Mund var en slig Udtalelse latterlig.

Fastelavnen faldt i 1867 meget sent — 3. og 4. Marts. I ingen By fejredes dengang som i Rom dette Farvel til Kødets, i hvilket den hele Befolkning tog oprigtig Del. Jeg kendte jo det romerske Carneval fra *H. C. Andersens* „Improvisatoren“, i hvilken Bog den stakkels af al kvindelig Genkærlighed forladte Digter har sluppet sine erotiske Anelser ud i Skildringen af *Annunciata* og den dermed følgende Beskrivelse af det hele Arrangement. Roms Befolkning var i Carnevalsugens Dage fra Klokken 2 til Solens Nedgang i idelig Bevægelse paa den afspærrede Corso. Fra *Piazza del Popolo* til *Piazza Venezia* bølgede Menneskemasser frem og tilbage omkring de sig langsomt bevægende Vogne. I *Pius IX's* Tid var Optøget neppe saa pragtfuldt som i senere Aar; men til Gengæld var Munterheden mere barnlig og oprigtig.

Hvad der strax forundrede mig var Confettiernes relativt kolossale Størrelse. De var som smaa Nødder og meget faste; jeg antager, at en Confetti i Virkeligheden var en lille Sten overtrukken med Hvidtekalk. Jeg havde tænkt mig dem som fine Sukkerkugler. Og forbauset blev jeg, da jeg saa at det var Skik, at Personer man slet ikke kendte, smæk-

kede En en Haandfuld lige i Ansigtet; det gjorde ligefrem ondt, og der var ikke andet at gøre end at forsyne sig med en Pose fuld af de væmmelige Smaasten og være paa sin Post, parat til at øve Gengæld. Fra de blomstersmykkede Altaner, hvor glade Romerinder, blandede med skuelystne Inglesi, alle i farverige Dragter, afgav et højst malerisk Skue, kastedes Confetti skæppevis ned paa Fodgængerne, der dog hellere vilde have Knubsene i Nakken eller paa Hatten end lige i Fjæset, og ned paa Vognene, fra hvilke der hujedes og sloges paa Tamburin. Man kunde købe sig en Plads paa en Vogn, og fra en saadan saa jeg *Budal* danse afsted med to af sine egne Modeller i Nationaldragt. Blomster var ikke saa almindelige, men forekom dog i rigelig Mængde, og det følte som en ulige større Venlighed, naar man fra en af Altanernes Damer fik sendt en broget Blomsterkost i Hovedet. Men barnlig Glæde var der over det hele skiftende Billede, og det var den hellige Faders romerske Undersaatter, som var Børnene i hele denne nationale Leg.

En bestemt Dag var det Moccoli-Aften, og paa den bestod Fornøjelsen for de glade Børn i at man søgte at skærme et tændt Lys fra at slukkes af Andre, og samtidigt selv søgte at slukke Andres Lys. „Ecco moccoli! Ecco moccoli!“ lød hele Tiden det udfordrende Tilraab fra den, der holdt et tændt Lys saa højt i Vejret som muligt. For en Maler maatte Moccoli-Aftenen være Carnevalets Clou. Men hvad der ventedes paa i disse Carnevalsdage som det mærkeligste af det Hele var Hestevæddeløbet, der

afsluttede den hele Række af brogede Festdage. Alle var traadt ind paa Corsoens smalle Fortove, der var tæt fyldte af den sammenstuede Menneskemasse. Forventningens Stilhed over det Hele. Saa øjnede man Hestene i det Fjerne. De kom nede fra Popolo-Pladsen, og et Øjeblik efter var de passeret. Det var fintbyggede magre Dyr, som pilede afsted — én som førende, saa en Klynge paa 5—6 og endelig et Par Marodører; de bar over Krysset nogle pigbesatte Bælter, der ved Løbet sattes i Bevægelse og virkede som kraftige Sporer. Ved Palazzo Venezia blev de stakkels Dyr indfangede i et stort Net. Denne mærkelige Afslutning paa Carnevalet efter saa mange Dages Udfoldelse af broget Liv virkede paa mig som et tyndt Udraabstegn. —

Efter Carnevalet tog en Del af Roms mange Gæster en Tur til Neapel eller Sicilien for at komme tilbage til Paaskehøjtidelighederne. Men jeg troer ikke, at Byen for dem, der blev, synderligt forandrede sit Fysiognomi. Romerne spiste deres Fisk, og vi spiste vort Kød. Men Fiskemaden gav sig ikke Udslag i en kendelig Nedstemthed af Livsfunktionerne. Varmen var ved at komme i Luften. Allerede i Februar blomstrer Mandeltræerne paa Monte Pincio. Nu gik man saa smaat Foraaret imøde. Modellerne glimrede i deres maleriske Dragter. Om Aftenen saas de i en lang Colonne, Mænd og Kvinder, at drage langsomt afsted fra deres Pladser foran Trinità di Monte og foran Kirken i Via Felice, op ad quattro Fontane ad S. Maria Maggiore, hvor en Del af dem maa have haft deres Boliger. Blandt

de ganske unge kvindelige Modeller var der især to som jeg fandt fortryllende, og de hed begge *Maria*. Den ene var vilter og kaad — hende kaldte jeg *Maria læta*; den anden havde et sørgmodigt Anstrøg — hende døbte jeg *Maria melancolica*. Jeg snakkede af og til med dem. Den glade *Maria* blev et Par Aar senere gift med en fransk Maler.

Henne paa Piazza Barberini paa Hjørnet af Vicolo Tolentino saas i den aabne Dør ind til Stue-Etagen en gammel Hvidskæg med to smukke unge Døtre, af hvilke den ældre hed *Giovannina*. Den gamle Papa blev gerne anvendt som Gud-Fader og var bl. a. malet i denne Rolle ude i de nye Fresker i Vatikanet. Det virkede noget underligt, naar man kom herind og saae den samme Person, som man daglig mødte paa Barberinipladsen, trone i Skyerne. Døtrene var øjensynligt mere renvadskede end Gennemsnittet af de unge Modeller, og saa indtog de det aristokratiske Standpunkt: ikke at sidde nøgen Model.

Af de lidt ældre Kvinder som tilhørte Modelstanden, havde der for nylig været tre, der ved deres Skønhed hævede sig over alle andre: *Pascuccia*, *Michelina* og *Stella*. Deres Fotografier forekom i Boghandlervinduerne, og hos Kunsthandlerne saas de ofte malede. Nu havde *Michelina* forladt Standen. Hun havde ladet sig engagere som Kong Ludvig af Bayerns Elskerinde, og han holdt hende i Bur i en lille Lejlighed i samme Hus, hvor der boede et Par Skandinaver paa første Sal. Den stakels Pige kedede sig, og naar man — som ogsaa

jeg en Dag — passerede Trappen, saa man hendes smukke Ansigt oppe fra øverste Afsats nysgerrigt holde Øje med hvem der var i Farvandet.

Pascuccia var som Skønhed vel nok den første af de Tre. Men der havde Aaret forud været en skrækkelig Historie med hende, som de danske Kunstnere havde spillet en Rolle med i. Fru *Jerichau* havde dette Aar været i Rom. *Pascuccia* havde siddet Model for hende. Fruen, der var meget uordentlig, havde ved Betalingen givet hende en 100 Soldi-Seddel istedetfor en 5 Soldi. Da Fejltagelsen blev opdaget og *Pascuccia* udspurgt, nægtede hun. Ridderligt stillede alle de danske Kunstnere sig paa den forurettede Models Side. Fru *Jerichau* var nu engang ikke godt lidt — det var naturligvis hendes Uorden, der var Skyld i, at de 100 Soldi var forsvundne. Fru *Jerichau* anklagede *Pascuccia* for Retten, og den stakkels uskyldigt forfulgte Pige henvendte sig til sine Riddere og ganske specielt til *Ludvig Abelin Schou*, i hvem hun var forelsket — men uden at han besvarede hendes Følelser. Hver Gang hun kom, fik hun Raad, og Indignationen mod Fru *Jerichau* steg og steg. Saa kom hun endelig en Dag løbende ind til *Schou* og spurgte: „Hvad skal jeg gøre? Nu har de forhørt sig hos Slagteren, hos hvem jeg byttede 100 Soldi-Sedlen“. — *Schou* blev rasende, og jог hende bort.

Stella var af et mere nobelt Ydre, og ogsaa af et ulige mere nobelt Indre. Hun var af de tre den lykkeligste. Hun var som ung bleven gift med *Antonio*, en rank og pæn, sorthaaret og sortskægget Mand,

der ogsaa var Model. De tjente godt og levede lykkeligt sammen. Som gift Kone har *Stella* vel været mindre udsat for Mænds Efterstræbelser end de andre Skønheder, og hun hørte til den lille Del af dem, som ikke indlod sig paa at sidde nogen Model. Paa *Schous* store Billede fra Triumfbuen staar hun tilhøjre i Forgrunden, bærende et lille Barn paa Armen, og er det Smukkeste i Billedet. —

Til det begyndende Foraars Livsytringer hørte ogsaa de Besøg, som en Kres af Skandinaver hver Søndag Eftermiddag yndede at aflægge i det landlige Osteri „la Baracca“, som laa en Fjerdingsvej udenfor Porta Pia. Tilvenstre for Indgangen laa en lav Længe med Rørtag, som formodentlig har givet Navn til Osteriet, midt i Gaarden var et Par ret store Træer, under hvilke en 3—4 Borde med Bænke og Stole omkring samlede Gæsterne. Der var Udsigt over Campagnen og Albanerbjergene, og det var en Øjets Fryd gennem den blaalige Dis at følge Linierne i den smukke lille Bjergkæde. Skandinaverne havde ogsaa valgt sig „la Baracca“ for Udsigtens Skyld, og fordi Besøget her ikke var saa stærkt. Paa Vejen herud havde Færdslen været ret livlig, baade af Kørende og Gaaende. Men de fleste søgte længere ud til Osteriet Mangani, der var indrettet paa at modtage en Mængde Gæster. Her slog Folkelystigheden sig rigtig løs, herfra lød munter Latter og Sang, blandet med Strengenes og Tamburinernes Lyd, udover Campagnen, og hørtes ogsaa stundom ind til os, som sad i vor lille stille Idyl.

Men vi elskede denne Idyl. Og de, som samledes der, var dels en hver Søndag tilbagevendende lille Kres, og dels nogle mere tilfældige Singletoner, som en enkelt Gang sluttede sig til Stamgæsterne. Disses allersikreste Mand var *Ravnkilde*, som altid opfordrede os andre til at give Møde; men ogsaa *Henrik Ibsen* og Gamle *Hansen* kunde man temmelig sikkert regne med; og jeg sluttede mig til dem og manglede sjældent en Søndag Eftermiddag. Iøvrigt var disse Sammenkomster ikke særlig indholdsrige: hvad der blev talt og sagt var nærmest Smaapassiar. Men for os laa de blaa Albanerbjerger, og det var ikke mindst for deres Skyld, at vi sad under Gaardens Træer. Vinen forekom de Fleste god, men ikke mig; jeg fandt den ram som ung italiensk Vin jo i Reglen er. —

En Dag i den første Halvdel af April gik jeg sammen med *Heegaard* i en af de smaa Gader i Nærheden af Kapitol, da vi mødte en Mand i brun Kutte. Der standsedes — jeg ved ikke om af Munken eller af *Heegaard* — og jeg blev forestillet for Fra Pietro, alias *Albert Küchler*, den udmærkede Genremaler, hvis Billeder jeg saa ofte hjemme havde glædet mig over.¹⁾ Hvor *Heegaard* kendte ham fra, fik jeg ikke at vide. Jeg lagde strax Mærke til at *Köchler* ikke som andre Munke gik med bare Fødder i Skoene, men bar et Par gode tykke Strømper. Han var dengang 64 Aar gammel, og i Betragtning af hans Alder

¹⁾ Albert Küchler (1803–86) havde allerede udstillet i 1823. 1830 gik han til München og næste Aar til Italien. 1844 blev han Katholik og 1851 Franciscanermunk. Fire Aar var han nu i Schlesien, men flyttedes i 1855 til Bonaventura-Klostret i Rom, hvor han blev boende selv efter Klosters Ophævelse.

var paa dette Punkt gjort ham en Indrømmelse. Efter en kort Passiar inviterede han os til at besøge sig i Bonaventura-Klostret, og d. 15. April benyttede vi os af Indbydelsen. Vi blev venligst modtagne af den elskværdige Frater, og han førte os op i det til Klostret byggede Taarn, hvor han havde sit Atelier. Dette var rummeligt og indrettet efter alle de Fordringer man kan stille til et godt Malerværelse. Der var bygget for Penge, som den gamle Maler ved sine Arbejder havde tjent til Klostret. Det var henved 16 Aar siden *Küchler* havde ladet sig vie til Munk. Han havde i det første Par Aar været Broder i et Kloster i Schlesien og var derfra kommen til Bonaventura-Klostret, hvor han trivedes udmærket godt. Men ak! Naar jeg saa den store lidt sødlige Madonna med Hellige, i Rafaelisk Stil, som indtog en fremtrædende Plads paa den ene Væg, og naar jeg saa tænkte paa hans fornøjelige romerske Folkelivsbilleder, som jeg kendte fra Kjøbenhavn, da maatte jeg fristes til at drage et stille Suk! Nu betragtede Fra Pietro vel nok Folkelivsbillederne som den Afvej han havde været inde paa, og Madonnaene som det eneste Forløsende — thi han malede nu *kun* søde Madonnaer. Men man fik det Indtryk, at hans Sind endnu var fyldt med den Munterhed og Glæde, som strømede ud fra hans tidligere Billeder, og saa var han saa hjerterensgod. Vi underholdt os med ham en god halv Time, og han fortalte, at han faa Dage forud havde haft Besøg af *Pius IX*; og vi fik det Indtryk, at ogsaa den hellige Fader var en munter Mand. Da

han kravlede op ad de tre Trappetrin, som fra Corridoren førte ind til Atelieret, havde han sagt: „Fra Pietro! Du har vel ikke Lopper inde hos dig?“

Omtrent paa samme Tid gjorde jeg Bekendtskab med en af Danmarks betydeligste Kunstnere, og dette Bekendtskab vedvarede til Døden gjorde en Ende derpaa. Jeg gik med en anden Dansk paa Piazza del Popolo, da min Ledsager vexlede Hilsen med en Herre, der strax blev mig præsenteret som Professor *J. A. Jerichau*.¹⁾ Min Ledsager tog Afsked, og jeg fik en lille Spaseretur med Professoren. Jeg har ofte tænkt tilbage paa det mærkelige i, at *Jerichan* strax i Samtalens Begyndelse kom ind paa hvad jeg senere erfarede var hans Yndlingstema. Han vilde være fri for andre Mennesker, han vilde bo paa en øde Ø. Jeg gav ham Ret et Stykke, indrømmede at Menneskeslægten var en slem Kaste, men foreholdt ham dog, at hvorsomhelst En havde den Evne at sige det rette Ord bedre end andre, burde han ikke holde sig tilbage. Jeg var jo klar over, at *Jerichau* i sit Figursprog kunde sige adskilligt bedre end nogen anden. Jeg kendte alle hans Hovedværker og var en oprigtig Beundrer af hans Kunst. Han var for Tiden beskæftiget med at udføre Pantherjægeren i Marmor; det var fjerde Gang, at dette hans mest populære Værk blev udført i dette kostbare Materiale; Bestilleren var Baron *Hambro* i London. Jeg havde flere Gange Lejlighed til at

---

¹⁾ Jens Adolf Jerichau (1816—83) begyndte som Maler, gik med Fregatten „Rota“ til Rom i 1838 og blev her til 1846, da han fuldenkte sin ypperste Skulptur „Panterjægeren“. S. A. ægtede han Elisabeth Baumann (se nedenfor). 1857—63 Direktør for Akademiet paa Charlottenborg og Professor.

besøge *Jerichau* i hans Atelier i Palazzo Lavati paa Popolopladsen, hvor jeg bl. a. en Dag fandt ham ifærd med at udbore Jægerens ene Øje — han var en stor Mester i den tekniske Behandling af Marmoret. Iøvrigt havde han indrettet sin Tilværelse i Rom i Stil med det Eneboerliv, som han yndede at lovprise. Han søgte ikke sine Landsmænd og vistnok heller ikke Tyskerne. Han beboede et ganske tarveligt Værelse i Via del Tritone, blottet for alle Bekvemmeligheder; paa et Søm i den kalkede Væg hængte han sin Kappe — end ikke en Stumtjener var der.

Hen paa Sæsonen forøgedes Kunstnerkresen i Rom med endnu to Billedhuggere, Finlænderen *Walter Runeberg*¹⁾ og Svenskeren *John Börjeson*.²⁾ Den første var Elev af *H. V. Bissen* og en Ven af Sønnen *Vilhelm*, og han medbragte sin Hustru og et Par Smaaabørn. Ægteparret hørte til de Mennesker, som alle maa holde af, og *Walter Runeberg* var en saare talentfuld Kunstner. I gamle *H. V. Bissens* Atelier i Via della Purificazione var samtidigt begge Venner beskæftigede med at modellere en Buste efter en levende Model, og Modellen var ingen ringere end *Henrik Ibsen*. Jeg kom en Dag derind, mens Arbejdet stod paa. „Det gælder om hvem der kan faa det til at ligne bedst“, sagde *Bissen*, og heri havde han jo ikke Uret, skøndt hans Ord ikke netop

¹⁾ Den finske Billedhugger *Walter Runeberg* (1838—1920), Johan Ludv. Runebergs Søn, havde allerede bosat sig i Rom i 1862, men været hjemme paa Besøg 1865—67. Som gift med Lina Elfving vendte han nu tilbage til Rom, hvor han blev boende til 1876, da han flyttede til Paris. 1893—96 var *Runeberg* bosat i København.

²⁾ *John Börjeson* (1836—1910), Sveriges mest „monumentale“ Billedhugger, blev ligeledes i Rom til 1876. 1882 Professor v. Kunstakademien i Stockholm.

var udtømmende m. H. t. hvad der udgør et Kunstværks Værdi.

Börjeson var en høj, mandig-sund Skikkelse, frisk og vindende, og udfoldede i sin Kunst det samme Friske og Uforfærdede, som laa i hans Person. Hans Interesse var Legemet, især det mandlige, i dets sportsmæssige Kraft. Han erklærede, at han overhovedet fandt det mandlige Legeme mere plastisk end det Kvindelige — noget jeg ikke kunde være enig med ham i. Han betragtede Jerichaus „Pantherjæger“ som det værdifuldeste Værk indenfor dansk Skulptur. Selv rejste han paa sin Cavalet en ung frisk Mandfigur — i Lighed med hans senere „Svømmeren“; hvad han kaldte den har jeg glemmt.

Ogsaa den svenske Malerkunst blev repræsenteret ved et af dens mest fremragende Medlemmer — lad mig tilføje: in spe —; Grev *Rosen* var nemlig dengang en ung Mand paa 24 Aar, havde endnu ikke malet de Billeder, der gjorde hans Navn berømt; men han ansaas for overordentlig lovende og førte en Person, som svarede hertil.¹⁾ Man kunde se paa ham, baade at han var Adelsmand og at han var en Begavelse. Fremragende Noblesse var der over ham og tillige en stor Aarvaagenhed. Han indgød Respekt. Meget saa Skandinaverne nu ikke til ham. Han rejste sammen med en ung Hr. *Sverdrup* og omgikkes ingen af os andre. Ja det syntes næsten, som om han og hans unge Ven undgik at komme i Berøring med os.

¹⁾ Johan Georg Otto v. Rosen (1843—1923), den kendte svenske Historiemaler, havde i 1866 som Stipendiat forladt Sverige for en femaarig Studierejse, der først gik til Italien.

Ogsaa en Filosof kom fra Sverrig. Han hed *Landmanson*, en stor kraftig Mand med en bred Tænkerpande. Han saa ingenlunde ud som En, der var sendt afsted for at blive selvstændig — gjorde netop et meget selvbevidst Indtryk, og naar han og *Heegaard* saas sammen i den skandinaviske Forening, var Svenskeren præget af en sikker Overbevisning om at af de to Filosofer var han den største. En saa lille Mand som jeg henvendte overhovedet ikke Ordet til *Landmanson*.¹⁾

Oppe i Via della porta Pinciana havde i Løbet af Sæsonen i al Stiltfærdighed *Vilhelm Bergsøe*²⁾ og *Jonas Collin* (min senere Svoger)³⁾ slaaet sig ned. De søgte ikke de andre Skandinavers Selskab; Grunden var den, at *Bergsøe* var syg og var kommen for at vederkvæge sig i Sydens Sol. Da han i Løbet af en Maanedstid havde bedret sig, rejste *Collin* hjem, og *Bergsøe* blandede sig nu mere med sine Landsmænd. Han var ikke alene meget elskværdig, men ogsaa et i høj Grad selskabeligt anlagt Menneske.

Men endnu maa jeg fortælle om to højst ejendommelige Personer, blandt dem jeg ved min Ankomst traf, nemlig *Gamle Hansen* og *Henrik Ibsen*. Angaaende „*Gamle Hansen*“ maa jeg begynde

1) Isak Sven Landmanson (1828—1901) havde først studeret Filosofi og vundet Doktorgraden i 1854. Men derefter kastede han sig over Juraen og endte som Professor i Romerret (1869—94) ved Uppsalas Universitet.

2) Vilhelm Bergsøe (1835—1911) havde allerede besøgt Rom i 1861—63, og Frugten af dette Besøg blev som bekendt „Fra Piazza del Popolo“. Nu rejste han af Helbredshensyn for anden Gang til Syden.

3) Jonas Collin (1840—1905), Søn af Edv. Collin, havde ligeledes tidligere gæstet Italien i H. C. Andersens Selskab. I 1876 ægtede han Frøken Benedicte Knudtzen.

med at erklære, at hvis hvad jeg beretter om ham, kunde synes at indeholde Digt og Overdrivelser, da maa jeg paa Forhaand protestere. Hvad jeg har at fortælle om ham er mærkeligt, men dog en tro Gengivelse af den Original *Hansen* var — og som hvilken han var kendt af os alle.

„Gamle *Hansen*“ hed saa vidt jeg ved *L. Hansen*, men Fornavnet kender jeg ikke.¹⁾ Han var Bornholmer. Hans Maal røbede det; men han havde opholdt sig nogle Aar i Stockholm og har maaske ogsaa derfra faaet sin Udtale og Udtryksmaade paa-virket. Han sagde altid „visselig“ og ledsagede gerne dette Ord med en pegende Bevægelse. Skøndt han ikke længere var ung, var hans stride Skæg og Haar kulsorte; men over hans magre og farveløse Kinder laa ret skarpe Fuger; stod han eller sad han, var det altid paa en Maade som for at demonstrere en Særstilling eller Særmening i Forhold til os andre.

Dette hang sammen med at han led af en fix Idé, og denne sad saa fast, at det var ganske umuligt at skaffe ham af med den. Han troede, at alle Mennesker var delte i „Bukkene“ og „Faarene“ og — beklageligt nok! — var han kommen til at tilhøre den sidste Kategori. Men det forargelige var, at „Bukkene — som *Hansen* udtrykte sig — havde usurperet sig Forsynets Rolle“, og for at hævde deres Herredømme over Faarene havde de organiseret sig. Der

1) Portrætmaleren Lars Hansen (1813—72) var en bornholmsk Fiskersøn. Han uddannede sig som Portrætmaler efter at have gjort Begyndelsen med Oehlenschlägers Billede. Berejste de danske Provinser, men forlagde derpaa Residensen til Sverige, hvor han i Stockholm slog sig ned for 20 Aar. I 1863 forlod han Sverige, udstillede et Par Billeder i København og tilbragte saa fem Aar i Udlandet, mest Italien. Nogen betydelig Kunstner var han ikke.

fandtes i Hovedstæderne Centralkomitéeer, blandt andre en i Kjøbenhavn, og fra denne udgik Traade over hele Danmark og til alle Danske. Og i alle andre Lande det samme Rænkespil! Under sit Ophold i Stockholm havde *Hansen* faaet det særlig haardt at føle: han havde dér haft at gøre med en særlig farlig Buk, som ikke var nogen ringere end den store Landskabsmaler *Edward Bergh* — af hvem det danske Galeri netop et Par Aar forud havde købt det smukke Billede „Under Birkene“. Med *Bergh* skulde *Hansen* haft et Mellemværende, og Bukken skulde have snydt det stakkels Faar for en hel Del Penge.

Det var en Aften i Osteria della Valle, at jeg tog *Hansen* tilside til en Samtale ude paa Gulvet, medens de Andre sad om Bordet ved deres Foglietter efter endt Maaltid. Han fremsatte for mig hele sin Troesbekendelse. Da han naaede til at anklage *Edward Bergh*, tænkte jeg unægteligen, at han var splittergal; men han fastholdt energisk. Medens han imidlertid nu havde overstaaet sine svenske Genvordigheder, led han til Stadighed under Trykket af de danske. Hver Gang en Dansk ankom til Rom, meldte det Problem sig for *Hansen*: Er han en Buk eller et Faar? — Og da det nu engang overvejende er de opvakte og velbegavede Individier, som finder paa at besøge den evige Stad, saa blev de fleste af de ankommende Skandinaver at klassificere mellem Bukkene, og om disse gjaldt det med temmelig stor Sikkerhed, at de var afsendte af Hovedkomitéeen i Kjøbenhavn (eller Stockholm eller Christiania) —

ELISABETH JERICHAU BAUMANN.
Portræt fra c. 1871.

for at passe paa *Hansen!* Det nyttede ikke, at jeg forestillede ham det glubende Misforhold mellem det store Apparat og det forholdsvis beskedne Formaal „at passe paa *Hansen*“. Hans Ideer var saa forstyrrede, at han ikke paa noget Punkt lod sig rokke. Vi gennemgik, spaserende op og ned ad Gulvet, samtlige de Herrer som sad ved deres Glas, og kun et Par af dem ansaa han for Faar eller tvivlsomme. Hver Gang jeg nævnte en ny efter Rækken i hvilken de sad, sagde *Hansen*: Han er visseligen en Buk! *Kolbeck* var en Buk, *Ibsen* en Buk, *Kjellberg* en Buk, og *Ludvig Abelin Schou* en Buk. „Men *Bissen* da“, spurgte jeg — „er han ogsaa en Buk?“ — „Nej, *Bissen* forsmaar at tage Del i Sligt. Visselig kunde han godt være en Buk, hvis han vilde; men han er for ædel; han foragter den Slags“. At jeg selv var udsendt af Centralkomiteéen i Kjøbenhavn, lod *Hansen* sig intet Øjeblik afdisputere.

Hansen blev helt igennem betragtet og behandlet med den største Agtelse af alle Skandinaver; man kendte hans fixe Idé; men *han* begyndte aldrig at tale om disse Mærkeligheder, og saa følte jo Ingen sig generet af dem. Hvor der var Brug for en ordnende Haand, henvendte man sig til *Hansen*.

En ulige mere sammensat Natur var *Henrik Ibsen*, og netop i disse Aar, som han nogle Aar senere i et Brev til mig kaldte sin „romerske Sturm-und Drang-Periode“, brød der sig saa meget i ham, at han umuligt kunde virke harmonisk som Personlighed. Hans høje Idealer, hans store Smaalighed i borgerlige Spørgsmaal, Glæden over Italien og Kun-

sten, Slaggerne af Bitterhed lige overfor Norge, den netop nu overstaaede Vanskelighed med det Pecuniære og den hemmelige Trang til at øve Regimente — det og meget mere, som bevægede sig i ham, gjorde at han kunde explodere til den ene eller den anden Side, og han gik om mellem Skandinaverne som en Løve de Fleste egentlig var bange for. Der var noget Sluttet over hans Person som over hans Paaklædning: Lang tilknapet Skødefrakke, et pynteligt Halstørklæde — det Hele delfrit. Aaret forud, fortalte man mig, havde han gaaet med Huller under Armene — som i Lige-gyldighed for endelige Smaating. Dengang digtede han „Brand“, som jo var udkommen kort før jeg forlod Kjøbenhavn. Nu skrev han paa et nyt Værk. Ingen vidste hvad det handlede om. Men da Tidens Fylde kom, viste det sig, at Værket var „Peer Gynt“. Jeg kendte jo det allermeste af, hvad *Ibsen* havde skrevet og var klar paa den store Digter, som han tilknapet og ordknap bevægede sig i den Skandinaviske Forening, og jeg forstod, at det kun var med Overfladen han tog Del i Livet i Foreningen og paa Osterierne, og at hans Studereværelse var det Værksted, hvor der smededes Vaaben mod alt det, som han, fjernt fra Norge, vilde have ændret eller tilintetgjort.

Der var ikke Mange, om overhovedet Nogen, med hvem *Ibsen* havde for Skik at veksle Anskuelser; men lidt efter lidt blev jeg netop en saadan. I Foreningen kom vi ret snart til at tale sammen, og *han* søgte mere og mere mig. Vi drøftede først og frem-

mest æsthetiske Spørgsmaal, baade mere abstrakte og saadanne, som literære Fænomener gav Anledning til. En Dag fremsatte han en Anskuelse, som unægtelig forbavsede mig: han mente, at den æsthetiske og literære Kritiker ifølge sit Arbejdes Art indtog en højere Plads end Digteren, som var Kritikens Genstand. En mærkelig Idé, som fremkaldte en kraftig Imødegaaelse fra min Side. Han fremkom kun den ene Gang med denne Anskuelse, som maa-ske har hængt sammen med, at flere af hans Værker beskæftigede sig med Problemer, som han ikke fra Begyndelsen af, men først under Arbejdet vandt Herredømmet over; og han har da ment, at den der som Kritiker fra først til sidst havde Kategorierne i Orden og Tankerne klare, maatte være en fornemmere Genius.

Der var jo saa meget i „Brand“, der mindede om *Søren Kierkegaard*, og jeg kom derfor med Naturalighed ind paa at tale om ham. *Ibsen* kendte ham ikke. Da jeg rejste hjemmefra, havde jeg — egentlig noget paa Lykke og Fromme — lagt et lille Udvalg af mine Bøger i min Kuffert og blandt dem *Kierkegaards* Hovedværk, „Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift til de filosofiske Smuler“. *Ibsen* kendte ikke Bogen. Jeg spurgte ham om han ikke havde Lyst til at læse den. Han svarede: „Jo, men jeg læser den vist som en Skabhals“. Imidlertid laante han Bogen. 6 Uger efter leverede han mig den tilbage med de Ord: „Jeg har læst den, men jeg har læst den som en Skabhals“.

Udtryk som „Skabhals“ hentede *Ibsen* jo fra *Hol-*

berg, og han føjede overhovedet gerne et lille Holbergske Ord ind i sin Tale. Saaledes anvendte han gerne „mare“ som en Art indledende Interjection. „Ih mare — der har vi jo *Knudtson*“, kunde han sige, naar han mødte mig paa Gaden og indledede en Samtale med mig. Jeg fik ofte Anledning til at høre denne Holbergske Appel; thi naar *Ibsen* og jeg mødtes og vi begge gik alene, standsede han mig altid, og vi fik en Passiar om Nært og Fjernt.

En Dag sagde *Ibsen* til mig i Foreningen, at han havde faaet Brev fra *Bjørnson*, som skrev, at nu var der i Kjøbenhavn opstaaet en Kritiker, som, naar Næb og Kløer voxede ud paa ham, vilde blive noget ganske Overordentligt. Jeg spurgte i hvem *Bjørnson* saa denne Kritikens Messias, og *Ibsen* svarede, at hans Navn var *Rudolf Schmidt*. Jeg sagde da, at det havde sin Rigtighed med Næbbet og Kløerne; men den de sad paa, hed ikke *Rudolf Schmidt*, men *Georg Brandes*. Det var første Gang *Ibsen* erfarede noget om *Brandes* og om den Betydning, der tilkom ham som Kritiker. Jeg fortalte ham nu, at *Rudolf Schmidt* hørte til et Coteri, der bestod af *Rasmus Nielsen*, *Clemens Petersen*, *Rudolf Schmidt* og *Bjørnstjerne Bjørnson*; og jeg meddelte ham hvad jeg kunde om den Bevægelse, der var rejst i Spørgsmaalet om Tro og Viden, om *Brandes*' Artikler i „Fædrelandet“ og om hans lille Bog „Om Dualismen i vor nyeste Filosofi“. Denne havde jeg ogsaa med, laante *Ibsen* den, og han læste den. Mærkeligt nok blev jeg saaledes den, der præsenterede *Brandes* in absentia for hans senere Ven *Ibsen*.

Et af *Ibsens* Idealer var at være den kloge og fine Diplomat. Et Stykke hen i Sæsonen, da Hr. *Lorenz* skulde til at forlade sin Stilling som Foreningens Bibliothekar, blev der holdt en Generalforsamling, om hvilken jeg troer man tør sige, at den havde sin dybestliggende Aarsag i nogle Dages vedholdende Regnvejr. Nogle juradyrkende Medlemmer kedede sig og fandt paa, at Foreningens Love burde revideres. Medens Regnen silede ned ude i Palazzo Coreas Gaard, sad vi om det lange Bord i Salen og drøftede Forslag og Ændringsforslag. Ved den Lejlighed lagde jeg Mærke til *Ibsen*. Han bevægede sig — som med en Statsmands Behændighed — bag om Stolene og tilkastede saa den og saa den et lille Ord, som syntes at gøre sin Virkning. Det var imidlertid ikke let at se om *Ibsen* virkelig ønskede at influere paa Spørgsmaalene, eller om han blot nød sig selv i en Rolle.

Men at der i *Ibsen* gemte sig en virkelig Trang til at udøve Magt, det fik jeg en Dag at vide direkte af ham selv. Jeg havde gaaet mig en Formiddagstur paa Monte Pincio. Vejret var straalende. Da jeg paa Tilbagevejen nærmede mig det franske Akademi, kom *Ibsen* med sine vægtige Skridt gaaende imod mig. „Ih mare, *Knudtzon!*“, udraabte han. — „Ja har De kendt Mage til Vejr“, sagde jeg; „vi kan sgu sagtens, som gaar her i denne herlige Luft og lader denne Sol skinne paa os, mens de Andre sidder hjemme i Kulden og Taagen. Saa-dan skal man ha' det“. — „Ja, saadan skal man ha' det; og saa skal man sidde hernede og regere

dem Allesammen!“ — „Hvad skal man?“ spurgte jeg. — „Jo, man skal sidde hernede og regere dem Allesammen derhjemme“, gentog *Ibsen*. Jeg havde dog ikke troet, at hans *Ambition* rakte saa langt.

En Aften var der Gilde i Foreningen, og det gik lidt trægt; det skortede paa oplivende Elementer. Man spiste og sagde forholdsvis lidt, og der var ikke Stof til en Skaaltale. Saa var der en ulykkelig Mand, der vilde tillade sig at udbringe en Skaal for de to Herrer, der havde sørget for Maden og Vinen ved Gildet — d'Hrr. *Ibsen* og *Hansen*. *Hansen* rejste sig, parat til at sende Øjnene rundt i Rækkerne og drikke. Men pludselig rejste ogsaa *Ibsen* sig, stampede i Gulvet og sagde: „Min Skaal skal ikke drikkes med den Motivering, at jeg er Medlem af Madkomitéen“. — Almindelig Taushed!

Og en skønne Dag hændte der noget, som gennem Uger satte *Ibsen* i Bevægelse og holdt hans Vrede paa Kogepunktet. Anledningen var mærkelig nok. Jeg har allerede omtalt, at Greve *Rosen* og hans Medrejsende, den unge *Sverdrup*, ikke omgikkes Skandinaverne, ialtfald ikke de norske og danske. Naar man midt paa Dagen kom op i den skandinaviske Forening, hændte det ofte, at *Sverdrup* sad ved Flygelet, og at *Rosen* var hans eneste Tilhører; og at saa vor Tilsynekomst virkede paa de To som et Signal til Opbrud. Et Par Minutter efter vor Indtræden i Salen saa vi deres Rygge i Døren. Det havde nu altid været paafaldende, at den unge *Sverdrup* gik lidt underligt klædt. Han havde i Halsen en hvid Flip, og under den var Vesten knappet

helt op, og en stor Sløjfe dækkede Adamsæblet; iøvrigt var han iført Jakke som vi Andre. Hvad han sagde røbede den dannede unge Mand, og han gik ikke af Vejen for at tale ud fra frie Synspunkter. Saaledes ytrede han engang, da Talen kom paa en Tur, som *Rosen* og han havde taget Del i og hvor det var gaaet lystigt til: „Ja då hadde vi ogsaa flickor med“. Det lød nok saa ejendommeligt, udtalt af hans fine og klangfulde Stemme, der unægtelig havde en paafaldende Lighed med en Kvindestemmes. Hans musikalske Evne var vistnok ikke ringe; han spillede med en paafaldende fin og elegant Touche.

Men saa hænder det en Dag i Begyndelsen af April, at *Meincke*, Hr. *Larpen* og jeg kom op i Foreningen, og strax efter os Professor *Jerichau*. *Sverdrup*, som sad ved Flygelet, standsede sit Spil, og *Rosen* og han hilste til os og gik. Idet *Sverdrups* Skikkelse forsvandt ud ad Døren, ledsagede *Jerichau* den med et prøvende Blik, og da Døren var lukket, sagde han til os: „Nej, det skal Ingen fortælle mig, at *Sverdrup* ikke er en forklædt Kvinde“. Det var jo den store Autoritet paa Legemsbygningens Omraade, der udtalte disse Ord, og med ét Slag var de lette Formodninger vi havde haft om *Sverdrups* Køn, gaaet over til Vished. *Jerichaus* Diagnose naaede hurtig rundt til alle Foreningens Medlemmer. Nogle smilte. De som Intet havde anet, blev slagne med en let Forfærdelse. Men *En* var der, som følte sig oprørt i sit Inderste og dybt krænket paa det smukke Køns Vegne, og det var *Ibsen*. Og han snørte sit Styrkebælte og erklærede til alle

Sider, at det burde den skandinaviske Forening ikke taale — Damerne kunde jo ikke komme i Foreningen — *Rosen* og *Sverdrup* burde excluderes. Inderst inde følte *Ibsen* Krænkelsen som tilføjet ham selv som Familieoverhoved; den gjaldt for ham mere Fru *Ibsen* end de skandinaviske Damer i Almindelighed. Han sad netop paa den Tid inde med en permanent Ængstelse for ikke tilstrækkeligt at blive estimeret qua Familie.

Naar *Ibsen* vilde klage over *Rosens* og *Sverdrups* Adfærd, da maatte han jo rette Klagen til Konsul *Bravo*, Foreningens Formand. Denne maatte lade Klagen gaa videre til Grev *Rosen*, som atter maatte rette sit Svar til Konsulen. At dette har været Fremgangsmaaden, har jeg egentlig aldrig erfaret; men det siger jo sig selv. Man hørte idelig om at nu havde *Ibsen* skrevet, og nu var der bleven svaret fra svensk Side, og saa havde *Ibsen* atter skrevet o. s. v. Sympathien var ikke paa *Ibsens* Side, men gennemgaaende paa *Rosens* — alene af den Grund af Angrebet var saa voldsomt og aabenbart tilsigtede at lave Skandale. Grev *Rosen* var tilmed en ualmindelig fin og tiltalende Personlighed — selv om han i dette Tilfælde havde begaaet en Fejl.

Det var paafaldende, at i de Uger denne Sag stod paa, kom Svenskerne ikke — som de plejede — sammen med Norske og Danske paa Osterierne. Man vidste ikke hvor de tilbragte deres Aftener. Saa hændte det, at *Ludvig Abelin Schou*, der af og til i denne Tid følte sig lidt melankolsk og undgik det sædvanlige Selskab, en Aften slentrede ned paa

et afsides liggende Osteri, hvor han ventede at kunne sidde i Fred alene, og dér pludselig saa sig omgivet af alle Svenskerne, 10 à 12 i Tallet. De sad om Bordet, som om de raadslog, og var aabenbart ikke glade ved at være opdagede. Grev *Rosen* havde, da *Ibsen* paaførte ham Krigen, baaret sig meget klogt ad. Han var gaaet til sine Landsmænd og havde sat dem ind i Sagen, selvfølgelig aabent bekendende den unge Dames Forklædning. De var blevne enige i for enhver Pris at undgaa den Skandale, som *Ibsen* vilde paaføre *Rosen* og indirekte den samlede svenske Koloni. Og de havde valgt Docent *Landmanson* til at procedere Sagen, idet han redigerede de Skrivelser, som besvarede *Ibsens* Angreb. Selvfølgelig gjaldt det om at faa den lille Affaire til at staa stille — hindre den i at udvikle sig —, for at saa, naar den nærforestaaende Opbrudstid var inde, *Rosen* og „Hr. *Sverdrup*“ kunde begive sig hvorhen de vilde, naar de var færdige med Opholdet i Rom; og at følgelig deres Afrejse ikke syntes fremskyndt ved *Ibsens* Angreb. Af de To, *Ibsen* og *Landmanson*, var utvivlsomt den sidste den klogeste Feltherre, og Sejren blev da ogsaa hans. *Ibsen* skrev og skrev, og *Landmanson* firede og forhalede — og saa, efter nogle Ugers Forløb, var den Tid inde, da det blev almindeligt at bryde op. Nu var den rejst og saa var den rejst, og endelig en Dag erfarede man, at nu var Greve *Rosen* og Hr. *Sverdrup* ogsaa rejst. *Ibsen* skummede over det daarlige Udfald af det Felttog han havde sat i Gang, og da vi en Dag nogle Stykker, Norske og Danske, i Foreningen var Vidne

til hans Indignation, sagde han disse Ord ud i Kresen: „Een Ting kan vi lære af disse Svenske: at holde sammen!“ Det var ham behageligt at rette dette indirekte Angreb paa os Norske og Danske for ikke i denne Sag at have været ham tilstrækkelig gode Medarbejdere.

Sverdrups borgelige Navn var Frøken *Emma Toll*. —

Det var vistnok en gammel Skik, at naar en særlig afholdt eller paa en eller anden Maade fremtrædende Skandinav sagde Rom Farvel, saa blev der gjort et lille Gilde for ham. Det holdtes gerne Aftenen før Afrejsen. Nu havde *Jørgen Meincke* ansat sin Afrejse til den 11. Maj. Jeg fandt, at han paa Grund af sin store Elskværdighed absolut burde have et Gilde, og det lykkedes mig at sætte det igennem, og dette Gilde blev i Retning af Iscenesættelse ganske særligt vellykket. Det blev holdt 10. Maj i et Osteri, som kaldtes „Rafaels Vigne“ og laa med Indgang fra den brede Vej, som dengang førte fra Sta Maria Maggiore til Laterankirken. Vi kom fra Vejen ind i en Vinhave. Udenfor Huset fandtes paa et kolossalt Postament, Murværk fra Oldtiden, en Veranda af Vinløv, under hvis luftige Tag vi havde Plads. Vi var godt og vel et Dusin Skandinaver, og i de aldeles charmerende Omgivelser forløb Gildet paa den fornøjeligste Maade. Jeg erindrer denne Aften som en af de smukkeste jeg oplevede i Rom. Men tilsidst opstod en meget skærende Dissonans, og dens Ophavsmand var *Ibsen*.

Han havde Plads med Ryggen mod Huset, og paa den modsatte Side af Bordet sad gamle *Hansen*, der her som ved lignende Lejligheder var den, der tog sig af Regningen og fordelte Udgifterne paa Deltagerne. Han var netop ifærd med dette Arbejde, som han altid udførte med stor Grundighed, men uden stor Hurtighed — da *Lorange*, hans Sidemand, gav sig til at hjælpe ham med Regnestykket. Nu foer *Ibsen* pludselig op og begyndte en Tale, som hurtigt formede sig til et ganske brutalt Overfald paa *Lorange*. Dels var han irriteret over at denne tog Del i Opgøret, dels var han i allerhøjeste Grad misfornøjet med *Lorange*, og det baade som Kunstner og som Menneske: han var en tarvelig Maler, ganske fattig paa Evner og ganske holdningsløs. „Han var — saaledes sluttede *Ibsen* sin Tale — ikke værdig til at gaa paa To, men burde gaa paa Fire“. Vi var Alle ganske maalløse over et saadant Overfald paa et sages- og forsvarsløst Menneske, en stakels brystsyg Mand, der havde nok at kæmpe med — ogsaa uden at blive slaaet ned af *Ibsen*. Men saa tog *Vilhelm Bissen* Ordet og sagde til *Ibsen*, at der ikke var noget at sige til, at *Lorange* havde bistaaet *Hansen* med Opgøret — *Bissen* havde selv hørt, at *Hansen* havde anmodet ham derom. *Ibsen* blev lidt roligere; men den Skylle han havde sendt ud over *Lorange*, var jo afleveret og lod sig ikke tage tilbage. Og det alleruhyggeiligste ved det Hele var, at det meste af hvad *Ibsen* havde anket paa *Lorange* som Kunstner og Menneske, var noget, som man egentlig maatte give ham Ret i — kun

selvfølgelig ikke i at udtale det paa en saa brutal Maade og ligeoverfor en stakkels syg Mand.

Da *Ibsen* havde siddet lidt, rejste han sig atter, og nu kom, ovenpaa Stormen, Blidheden op i hans Sind. Han vilde udbringe en Skaal for en ung Mand, som var et Exempel paa en Kunstner af den rette Slags — for *Ludvig Abelin Schou*. I smukke og velvalgte Ord priste han nu *Schous* Evner, hans Sandhed og hans Stræben, og vi tømte vore Glas paa hans Velgaaende. Men beklageligt, at der ikke fandtes den Mand, som havde Kraft, Mod og Evne til paa en passende og overlegen Maade at reagere mod Overfaldet paa *Lorange*.

Men *Hansen* blev da færdig med Opgøret, og vi brød op. To og To slentrede Fortroppen ned ad Vignen og ned ad Vejen. Jeg tænker de har sluttet sig om *Lorange* og givet *Ibsen* en passende Overhaling. De sidste var *Ibsen*, *Meincke* og jeg. Vi rejste os for at følge de Andre. Men ak! nu viste det sig, at *Ibsen* ikke kunde styre sin egen Skude. Saa tog *Jørgen* ham under den højre og jeg ham under min venstre Arm, og saa begav vi os paa Vej hjemefter. Og denne Aftentur med den store Digter var ikke af de korteste. Paa Vejen blev der nok talt, men ikke meget. Ved *Ibsens* Gadedør bad jeg ham om at give mig sin Nøgle, for at jeg kunde lukke op. Det skete; men da vi vilde følge ham op ad Trappen, modsatte han sig dette bestemt. Det var udenfor al Tvivl, at *Ibsens* Hjerne fungerede meget bedre end hans Ben. Han reflekterede jo og tog sine Bestemmelser og takkede os paa det forbindtligste. —

Naar Turisterne var dragne af og Kunstnerne udgjorde Flertallet af de Tilbageblivende, havde *Bravo* for Skik at indbyde Skandinaverne til et Gilde paa en af Roms Knejper. Konsulen gjorde sikkert et saadant Selskab af Hensyn til sin Prestige, og naar han valgte at bespise sine Gæster med Macaroni, da laa der i denne Anslaaen af en specifik italiensk Streng, at Værten fandt sig fritaget for en mere sammensat og kostbarere Servering. Macaroni-Gildet afholdtes 4. Juni i en Knejspe i en af de mindre Gader i Nærheden af Piazza del Popolo. Forskellige skandinaviske Singletoner, som til daglig overvejende plejede Omgang med Romerne, kom ved denne Lejlighed frem fra deres skjulte Reder. Saaledes en svensk Hr. *Falkman*, en høj, gemytlig Kavalier, der ellers sjældent lod sig se; i den pavelige Garde var en anden Svensk ansat, Kaptain *Meyer*, en lille adræt Mand. Den danske Fotograf *Pietro Bojesen*, hvem man sjældent saa, fordi han altid havde travlt. Det Antal, der samledes efter Konsulens Indbydelse om Bordet i Knejspen, syntes overvældende, naar Hensyn toges til at vi var inde i Juni Maaned.

Vi begyndte paa Macaronierne, skænkede Vinen i Glassene, og Selskabeligheden udviklede sig paa den behageligste Maade. Saa traadte ind i Lokalet en Efternøler — ogsaa en af disse Eneboere, der aldrig lod sig se. Han blev presset ind mellem *Bravo* og mig og forestillede sig for mig som Billedhugger *Stramboe*.¹⁾ Jeg fandt ham meget elskværdig, især

¹⁾ Fr. Chr. Stramboe (1833—1908) havde i 1863 faaet den Neuhausenske Præmie for en „Kain“ (Kunstmuseet). Nu var han paa Ankers Legat og Akademiets Rejsestipendium i 1864 draget til Rom, hvor han forblev til 1868.

ved hans barnligt naive Væsen. Han fortalte mig om sin Tilværelse —, at han havde Atelier nede ved Ripettaen og Tiberen. Han havde Bestilling paa adskillige Buster af den danske Kongefamilie at udføre i Marmor, og han arbejdede paa en „Psyche“, som stod i det vaade Ler og snart kunde støbes. Altsom *Stramboe* gjorde mig disse Meddelelser, blev hans Stemme fortroligere, saa at han tilsidst sad og hviskede mig Ordene ind i Øret. Det var mig tydeligt, at han var uden enhver Forbindelse med de skandinaviske Kunstnere, og at han var glad ved i mig at have fundet en Interesseret, ja muligvis en Ven og Fortrolig. Og jeg maa sige, at han erobrede mig helt og holdent; hans naive og godtroende Natur laa godt for mig. Et Besøg af mig i hans Studio blev fastsat til den næste Dag.

Denne blev helt og holdent viet *Stramboe*. Jeg indfandt mig i hans Atelier, gjorde Bekendtskab med hans Kunst, og fortsatte det den foregaaende Aften indledede venskabelige Forhold. Begge Dele med stor Glæde. Den Sjælens Enfoldighed, som var hans Særkende, vidste jeg tilfulde at skatte, og den Begrænsning i Interesser, som hang sammen med denne Enfoldighed, ansaa jeg hos en Mand i hans Fag nærmest som et Fortrin. Han havde sin egen Mening om alt som angik Billedhuggerkunsten, og han stod sikkert og fast paa sin Mening. Den antike Skulptur var hans Hovedinteresse, og mellem de faa Bøger, der fandtes i Atelieret, var Platons Dialoger. Sin ensomme Stilling mellem samtlige danske Billedhuggere skyldte han utvivlsomt den Omstæn-

dighed, at han var *J. A. Jerichaus* eneste Elev, medens alle hans Jevnaldrende indenfor Faget skyldte *H. V. Bissen* deres Uddannelse. Han fortalte mig, at han og *Peters* havde konkurreret til den Neuhau-senske Præmie med en stor Gruppe af Abraham og Isak, — at man (d. v. s. det af *Høyen* ledede Dom-merudvalg) var betænkt paa at give *Peters* Prisen; men at Kong *Frederik VII.s* Beundring for *Stramboes* Gruppe bevirkede, at Præmien blev delt.¹⁾ Jeg havde senere Lejlighed til at sammenligne de to Arbejder, og jeg var fuldstændig af samme Mening som Kongen; men *Peters* hørte nu engang til *Bissens* Folk og var derfor sikker paa *Høyens* og Academiets Protection.

Nu stod paa *Stramboes* Kavalet midt i Studiet hans „Psyche“ i det vaade Ler. Det var et fuld-komment originalt Arbejde, i hvilket Læreren *Jerichaus* Paavirkning ikke var til at spore. Hun var langt fyldigere end *Thorvaldsens* „Psyche“, endsig end *Jerichaus* „Slavinde“, og dog var hun lineskøn. Hun stod som i Eftertanke med den ene Haand ført op til Munden, i den anden Urnen. Figuren maatte fængsle enhver, som saa den. — Omkring langs Væg-gen stod en Række Gibsmodeller til Buster af Med-lemmer af den kongelige Familie: Kong *Christian*, Kronprins *Frederik*, Grækerkongen, Prins *Valde-mar*, Prinsesserne *Alexandra* og *Dagmar* og Enke-dronning *Caroline Amalie*. Især denne sidste Buste var fortræffelig: den smukke gamle Dronning, med det paa engang fyrstelige og menneskeligt gode Ydre, bar en Pibekrave, der klædte hende udmærket; og-

¹⁾ Det var den Eibeschtziske Præmie, som i 1863 blev halveret mellem de to Billedhuggere.

saa de andre Buster var livfulde og karakteristiske. Jeg var unægtelig forbauset her ved Tiberen at finde en Kunstner, hvem jeg aldrig havde lagt Mærke til, siddende inde med en saadan Hob af Bestillinger fra vor Kongefamilie. Forklaringen laa i at *Stramboe*, som var et fattigt Barn, og hvis Moder endnu levede som „Madam Lassen“ i yderst beskedne Kaar i Nyboder, havde været paa Enkedronning *Caroline Amalies* Asyl i Rigensgade;¹⁾ og alt som hans Talent havde givet sig tilkende og udviklet sig, havde Enkedronningen støttet ham og anbefalet ham til den kongelige Familie. Det Par Dage jeg endnu opholdt mig i Rom, var jeg meget sammen med *Stramboe*.

Men nu følte jeg mig foreløbig mæt af Rom, og det er jo det behagelige ved at rejse alene, at man er uafhængig. Jeg vidste, at *Ludvig Abelin Schou* var i Florens, og 7. Juni rullede jeg afsted til Arnostaden.

Naar jeg ser tilbage paa de halvsjette Maaneder jeg havde opholdt mig i Rom, da er der for mig ingen Tvivl om at de have været mig til stor Gavn. For det Første havde jeg levet under meget behagelige Forhold; jeg havde været fri for den plag-somme Spørgen om hvad jeg studerede og hvad mine Studier førte til. Ganske vist havde jeg ikke under mit Romerophold drevet Studier efter en lagt Plan — endsige med en Examen for Øje; men ledig havde jeg dog ikke været, og jeg havde mod-

¹⁾ *Stramboe* var en Søn af Handskemager Johs. *Stramboe* i dennes andet Ægteskab med Cathrine Bolette, f. Knudtson (d. 1872).

FR. G. KNUDTZON.
Portræt fra 1868 i Rom.

taget Indtryk af ubestridelig stor Værdi. En Omvendelse i Retning af Flid var ikke foregaaet; men jeg havde dog til en vis Grad aabnet mig for nye Interesser, og vendt Blikket mod de Værdier, som senere blev Genstand for mine Studier. Og saa havde jeg lært at pludre lidt Italiensk, og jeg havde lært at færdes paa egen Haand, jeg havde nærmet mig til at blive en Mand — selv om der endnu var et Stykke igen.

Hjemme i Amaliegade var dette Halvaar gaaet alt andet end glædeligt. Nogle havde gennemgaaet alvorlige Kriser, andre betydningsfulde Omskiftelser; det havde i det Hele været et Omvæltningens Halvaar. Men et lille Lysglimt var tændt ud af min Afrejse og blev holdt vedlige under hele mit Ophold i Rom. Det var først en Fantasi, et Ønske, men lidt efter blev det til en Plan. Mama tilsigtede at indskrænke sit Forbrug, haabede at kunne sælge „Søbakken“, der jo, saalænge den var i hendes Eje, var hendes Sommerbolig, men hvis Salg stillede hende frit m. H. t. Opholdssted om Sommeren. Italien formodedes at være et billigt Land at leve i, og mange tilbragte jo ogsaa Sommeren der, enten i Bjergene eller ved Havet. Hvor lokkende var det da ikke at forlade det klamme og solfattige Danmark og med hele den kvindelige Del af Familien og med mig som Reisemarschal at slaa sig ned i Italien et à to Aar. Allerede ved min Afrejse var Tanken fremme, og Mama bad bad mig danne en Mening om Udgifterne ved en saadan Reise og Boligernes Kvalitet, Prisen paa dem m. m. Og ikke

længe efter min Ankomst til Rom havde jeg ogsaa været paa Færde med at bese saa det ene og saa det andet appartamento mobigliato. Og som Vinteren gik, modnedes Planen.

Den 7. Juni rejste jeg altsaa til Florens. I Via del Moro No. 4 boede en dansk Mand, *Carlo Rodolfo*; han lejede møblerede Værelser ud til de Skandinaver, der passerede hans By, og man kunde ogsaa, hvis man ønskede det, spise hos ham. Via del Moro er en af disse mange Sidegader i Florens, fra hvis Huse der strømmer En et vist „je ne sais quoi“ i Møde — en æggende Mellemting mellem noget Hyggeligt og noget Smaat — noget der nærmest afhænger af Lugteorganerne, men er i god Overensstemmelse ogsaa med det man ser. *Rodolfos* Hus havde baade udvendig og indvendig noget af denne Snavsets Hygge. Og Manden var lidt i Stil med Hyggen — ikke særlig soigneret, snarere lidt artistisk udhalet, en kraftig Skikkelse med et livligt Øje og Resten af sort Hovedhaar og Skæg — glad og munter, elskværdig og meddelsom. Man fik strax hele hans Fortrolighed og hans Livshistorie. Han var en berejst Mand, havde været Sanger. Men saa havde Sangeren mistet Stemmen. Han var bleven syg; i Florens havde en opofrende Kvinde plejet ham; hun var bleven hans Hustru, de havde adopteret en ung Pige. Og nu holdt de maison meublée for skandinaviske Passanter.

Det første jeg spurgte om var, om der for Tiden boede nogle Skandinaver hos ham. Og se: der boede

tre. Og Værelserne vare nu engang saaledes beliggende (hvad der jo ikke passede videre godt for et Pensionat), at man maatte passere gennem et beboet Værelse for at komme til et bagved liggende. Da *Rodolfo* førte mig ind i mit Rum, maatte jeg saaledes passere et andet, i hvilket en Herre laa i en Himmelseng, og denne Herre saaes strax at være — ingen anden end Gamle *Hansen*. Han saa — som han Dagen efter fortalte mig — øjeblikkelig paa mig, at jeg var kommen for at holde Øje med ham, selvfølgelig efter Ordre fra Centralkomitéen i Kjøbenhavn. Men der var endnu to Danske i *Rodolfos* Hus: Arkitekt *Møller* (*Heeringernes* Fætter) og *Ludvig Abelin Schou*, hvem det navnlig glædede mig at finde igen.

Dagene fra 8.—18. Juni tilbragte jeg i det skønne Florens, og fra dette Ophold stammer mit første Indtryk af den By, som jeg gennem hele mit senere Liv har betragtet som den bedste af alle — den i hvilken jeg føler mig hjemme, som var det min Fødeby, den hvis Kunst ligger min Natur nærmest, den hvis Histore interesserer mig mere end nogen andens. Kort sagt den By, som jeg nu engang elsker som man elsker Ungdom, Skønhed og Liv.

Florens saa dengang slet ikke ud som nu. Den havde ikke faaet de moderne store Huse, der i en uhyggelig Grad minder om Berlins Arkitektur. Piazza Vittorio Emanuele existerede ikke og lige saa lidt Mercato centrale. Der var større Charme over den Tids Florens. Det var *Rodolfo* en Fryd at vise mig

den By, som han elskede og i hvilken han havde slaaet sig ned. Han holdt ogsaa af at fortælle om sin Slægt. Hans Fader hed *Meyer* og var Garvermester i Slagelse. Den ældste Søn beholdt Navnet og fortsatte med Forretningen — først i Slagelse, siden i Kjøbenhavn. Den næste Søn var Banquier i London og kaldte sig *Rotchild* — han var Familiens Rigmand. En tredje Søn kaldte sig *Mejeri* og havde bl. a. anlagt et Tivoli efter kjøbenhavnsk Mønster i Livorno. Endelig var der den fjerde Søn *Carl Rudolph Meyer*, alias *Carlo Rodolfo*. En Fætter til de fire Brødre med de forskellige Navne var Digteren *M. Goldschmidt*.

Men det meste hvad jeg saa af florentinsk Kunst, saa jeg i Selskab med *Ludvig Abelin Schou*, og det var mig en absolut Vinding at være sammen med ham. Ikke at han havde noget af det Førende ved sig, som senere var en af *Pietro Krohns* gode Egenskaber; dertil var han for stille og melankolsk; men han gjorde altid sunde og gode Bemærkninger og aabnede ofte mine Øjne for et og andet. Han interesserede sig ikke for Stilkritik — hvad jeg nu dengang heller ikke gjorde —, men for hvad der i et Maleri var sundt, friskt og godt. Jeg erindrer ham med mig beundrende de to Rubens-Landskaber i den inderste Sal i Palazzo Pitti: „Se hvilken Fart der er i de Høstpiger! Og som de vender sig om efter Karlene“.

Schou saa meget godt, at jeg var en ret stor Ignorant i Kunsthistorie og ret usikker i min Kunstbetragtning. Og saa var det jo ret rimeligt, at han

ønskede at bringe mig til at erkende det. En Dag da vi gik sammen paa Lung Arnoen, spurgte han mig, om jeg nu egentlig mente at have haft noget Udbytte af dette halve Aars Ophold i Rom. Jo, det mente jeg rigtignok! — „Jamen De har da ikke bevaret noget blivende Indtryk af hvad De har set?“ — Jo, det mente jeg dog. — „Maa jeg nævne Dem 12 forskellige Hovedværker i den italienske Kunst, og vil De saa beskrive mig de 12 Værker?“ — „Ja, lad os prøve“. — „Naa, vil De saa som No. 1 af de 12 beskrive mig *Rafaels* Stanzer“. — „Nej, det gælder ikke. *Rafaels* Stanzer er allerede mere end 12 Værker“. — „Ja, ja! Vil De saa give mig en Beskrivelse af „Skolen i Athen“. — Jeg begyndte, fik placeret *Platon* og *Aristoteles* i Midten, gjorde Rede for deres Haandbevægelser og fik *Diogenes* anbragt paa Trappen, talte saa mere almindeligt om forskellige Grupper, om hvilke jeg dog ikke kunde huske synderligt. — „Ja, det var det jeg nok tænkte. *Platon* og *Aristoteles* og saa *Diogenes*! De Tre kan man ikke undgaa at lægge Mærke til; men De har i Virkeligheden intet Indtryk bevaret af Kompositionen. Vil De nu se!“ Og saa tog han sin Skizzebog frem og tegnede op Buen, i hvilken de to Filosofer staar, de to Nicher med Figurerne, *Diogenes* paa Trappen og det Hovedsagelige af alle de forskellige Grupper. Jeg maatte indrømme, at han havde fuldkommen Ret, naar han sagde, at jeg saa godt som Intet havde bevaret af hvad jeg havde set.

Sandheden var i Virkeligheden den, at jeg baade manglede Kundskaber og Evnen til at se paa Kunst.

Jeg erindrer saaledes, at jeg en Dag alene var ovre i Carmeliterkirken for at se de berømte *Brancacci-Fresker*. Disse kender jeg *nu* saa godt som Nogen i Europa — men dengang! Jeg blev i mit stille Sind fortrædelig paa min Bædeker, fordi den sagde, at det var overflødigt at udpege hvad *Filippino* havde malet i Kapellet — det kunde Enhver se. Jeg ikke! Nu prætenderer jeg at kunne give et nyt og gyldigt Bidrag til at afgrænse *Filippinos* Del.

Men selv om man ikke er *Connaisseur*, er man ikke udelukket fra at nyde — om end som *Diletant*. Jeg forlod da ikke Florens uden at have faaet et Indtryk, og ikke uden at have haft en Nydelse af Adskilligt af det den rige Kunstby rummer. Jeg tog med mig Skummet af hele Firenze la bella.

Efter kortere Ophold i Bologna og Venezia rejser Knudtzon til München, hvor han tilbringer en Maanedes Tid med at studere Samlingerne. Her træffer han atter Dr. Heegaard, med hvem han gør Udflugt til Salzburg, som Heegaard, der er en stor Mozart-Beundrer, vil besøge. Her skilles de. I et Brev kort efter fortæller Heegaard om sit Møde ved Hjemkomsten med Rasmus Nielsen, om deres endelige Brud, idet Nielsen bogstaveligt smelder Døren i efter Heegaard. Knudtzon gør i den følgende Tid forskellige Udflugter i Salzkammergut, besøger sin Tante Nicoline i Hall, hvor han ogsaa gør Theophilus Hansens Bekendtskab; rejser til det den Gang endnu ikke mondæne Wildbad Gastein, hvor Luften synes ham skønnere og friskere end noget

andet Sted. Saa vender han tilbage til München, hvor han 13. Oktober 1867 møder sin Moder og sine 4 unge Søstre Bertha, Marie, Harriet og Benedicte, — i Alderen fra 17—11 Aar — for sammen med Familien og dennes Husfactotum, Jfr. Thornøe, for anden Gang at blive Romafarer.

ANDET OPHOLD I ROM

Jeg har under Beskrivelsen af min første Rejse fremhævet, hvorledes Aaret 1867 for saa godt som alle i Familien blev et Omvæltningens Aar. Skøndt Salget af „Søbakken“ gav et dybt Skaar i hele Familiens Lykkefølelse, saa var det dog en Lykke, at Stedet blev solgt. Men Lykken laa dybere og lod sig ikke strax fornemme. „Søbakken“ havde været en Filisteriets Hovedpude; dens Forbliven i Familiens Eje vilde have hindret os alle i at faa den Luft under Vingerne, som det var godt og gavnligt for os at faa. Rejsen og „Søbakkens“ Salg hang sammen, og naar det, at Filisteriets Hovedpude var Betingelsen, saa troer jeg, at en Fremvæxt til sundere og bedre Liv skyldtes Rejsen.

Mama, de 4 Søstre og *Thornøe* havde d. 10. Oktober 1867 forladt Kjøbenhavn for over Korsør og Kiel at gaa til Hamburg, derfra videre over Cassel og Frankfurt, hvor de maatte køre til en anden Banegaard. Efter tolv Timers Kørsel herfra ankom de om Aftenen Kl. 10 til München. Trætte og søvnige vare de jo alle. Men selvfølgelig havde Mama og jeg meget at tale om; hendes Glæde ved at se mig igen — alle de ængstende og omsorgsfulde Tanker, der opfyldte hende angaaende hvad der kunde

tilstøde os paa Rejsen — og meget andet. Og medens hun beskæftigede sig hermed, sagde hun disse Ord: „Nu saa Du hvordan det gik den unge *Schou!*“ Jeg spurgte hvad hun mente, og jeg fik nu at vide, hvad jeg ingen Anelse havde haft om, at *Ludvig Abelin Schou* for flere Maaneder siden var død i Florens. Jeg blev forfærdet. *Ludvig Abelin Schou* død uden at jeg havde erfaret det; alt medens jeg havde tilbragt Maaneder i München. I Salzburg og Gastein var ingen Efterretninger om hans Død naaet mig. Jeg havde dog faaet adskillige Breve hjemmefra — *Schous* Død var ikke bleven nævnet. Jeg var rent ud forfærdet.¹⁾

München var vel nok paa den Tid af de tyske Byer den, som regnedes for rigest paa Seværdigheder. Berlin var endnu ikke kommen op, og alt hvad „der greise König“ *Ludwig* havde gjort for sin Hovedstad, stod som noget Nyt og Paaskønnet; selv om hans Nybygninger med italienske Originaler til Forbilleder maatte siges at være Godt og Slet mellem hinanden, var Byen som Helhed dog anset for at være et henrivende Sted. Intet Under derfor, at Mamas Rejseplan var lagt saaledes, at et passende Antal Dage anvendtes paa München, og disse Dages Tal var 7.

Jeg har maaske aldrig af de mange Gange jeg har været i München, faaet et saa behageligt Indtryk af Byen som under dette Efteraarsbesøg sammen med Familien. Det laa dels i det dejlige Vejr, dels deri

¹⁾ L. A. Schou var død d. 30. Sept. i Florens af en koleralignende Sygdom, saa at det i og for sig ikke var underligt, at Fr. Knudtzon endnu ikke havde erfaret om den.

at en Rejse var begyndt, til hvilken München dannede som en naturlig Overture. Byen var som en Forberedelse til det Land, hvorfra dens fleste Skatte og Forbilleder vare hentede. Og mellem alt dette gik der greise *Ludwig* omkring i egen Person. Nogle Aar i Forvejen havde han forarget Münchenerne ved sit Forhold til *Lola Montez* og var bleven ganske upopulær. Dette var nu helt forbi. *Lola* var forsvunden, *Ludwig* havde afstaaet Bayerns Kongekrone til sin Søn *Maximilian*. Denne var død i en forholdsvis ung Alder, og Faderen havde foran Theatret ladet rejse det skønne Monument over ham, et af *Rauchs* Mesterværker. Nu regerede den smukke unge *Ludwig II*, hvem Livets Ulykker endnu ikke havde indhentet. Men rundt i Byen saa man Bedstefaderen, „der greise“, spasere om, som var han et helt ungt Menneske. Han smilede sympatisk til Alt hvad der paa hans Vej vakte Behag, saaledes ogsaa en Dag til *Harriet* og *Benedicte*, da vi mødte ham. „Det var den gamle *Ludwig*“, sagde jeg til Frugtkonen, hos hvem vi gjorde et lille Indkøb. „Ja — sagde Konen — forleden mødte han ogsaa her udenfor Paladset en ung Pige med friske røde Kinder; saa tog han hendes ene Kind mellem sine to Fingre og sagde til hende: „Solche frische rothe Wangen hab ich gern!“

D. 21. Oktober rejser Familien Knudtzon til Venedig for faa Dages Ophold. De sædvanlige Seværdigheder besøges, og man træffer her den norske Consul Bødtcher, der havde været paa Gotschalks Kontor i København.

„Hvor maa det være dejligt, Hr. Consul, at bo her i Venedig og altid have denne Skønhed for Øje“, sagde en af mine Søstre. — „De kan tro, det er alt andet end dejligt“, svarede Consulen. „Betænk, at her i Venedig ser De kun Vand og Sten; de Træer der findes i Byen kan tælles, Heste ser De ingen af, og knap nok nu og da en Hund. Venedig er for den, der som De kommer hertil for at tilbringe fire, fem Dage her, en straalende herlig By, men vi, der bor her, føler den som afdød. Vi længes efter Sommeren for at komme lidt over paa Fastlandet og nyde Naturen“. — Jeg troer, at vi alle forstod, at Consulen maatte føle som han gjorde. Der er jo ret beset en Begravelsesstemning over Venedig. I Byens store Dage, da de glimrende Paladser beboedes af Indehaverne af den Rigdom og Magt, der havde skabt dem — da fyldte Livsudfoldelsen den pragtfulde Ramme. Nu herskede Stilheden som Grundtone, og man levede paa de historiske Minder. I Paladserne boede Fremmede, og Sangen om Aftenen paa Kanalerne var ikke som i gamle Dage Udslag af en Livslyst, der brød ud af sit Fængsel og skaffede sig Luft ved at sende sine Toner ud over Vandet; men den var Arbejde, der blev betalt med Francsstykker af de Rejsende.

Men netop nogle Dage før vi besøgte Venedig, havde Byen haft en Luftning af noget Stort gennem sine Kanaler. Det var jo ikke mere end et Aar siden at Østerrig havde maattet give Slip paa det meste af sine italienske Besiddelser. Venedig var bleven fri, og man fortalte os paa Hotellet, at der faa Dage i

Forvejen havde været en stor Fest i Anledning af Befrielsen fra det østerrigske Aag. En lang Række af Gondoler, prydede med det nationale Flag, hvis Splitter slæbtes gennem Vandet, havde under Festmusik bevæget sig gennem Canale grande. Lagunestaden havde ogsaa faaet sin Andel i Bevægelsen for „Italia una, Italia libera“. Men nu laa Byen atter i sin drømmende Hvilen paa Havet, indhyllet i Renæssancens Prag.

Efter et Ophold i Firenze naar Familien Knudtson ved November Maanedes Midte Rom og finder efter noget Besvær en møbleret Lejlighed paa Piazza Barberina.

Huset var meget højt med en smal Façade ud til Pladsen. I Stuen var en Café af underordnet Rang. Over denne laa en Mezzanin, som for os Danske havde en vis Interesse. Thi dér havde i en lang Aarrække en af de fineste danske Lyrikere boet, nemlig *Ludvig Bødtcher*.¹⁾ I det lille Vindue lige over Indgangsdøren til Huset havde han siddet og set *Thorvaldsen* hver Morgen komme til Syneovre ved Hjørnet af Via Felice (Sistina), langsomt skride over Pladsen og forsvinde ind ad Døren til sit Atelier — saaledes som *Bødtcher* har beskrevet det i sit smukke Digt. Jeg havde tidt i Kjøbenhavn, naar jeg gennem de smaa Gader mellem Hovedvagen og Købmagergade søgte den nærmeste Vej

¹⁾ Ludvig Bødtcher (1793—1874) var ved Faderens Død i 1821 ved en lille Arv bleven sat i Stand til at føre en beskeden uafhængig Tilværelse. Han rejste da til Rom, hvor han forblev i 11 Aar i stadig Omgang med Kunstnere, særlig Thorvaldsen, hvis Værker han for en stor Del sikrede for Danmark. Siden boede cand. phil. L. Bødtcher til sin Død i Sværtegade No. 5. Det omtalte Digt er „Piazza Barberina“, hvor Thorvaldsens Vandring til sit Værksted skildres.

til eller fra Universitetet, mødt den gamle Digter. Jeg vidste, at han boede i Sværtegade; men ikke begreb jeg, at han havde opgivet Piazza Barberina for at tage Bolig dér. Erindringen om ham var levende hos flere af de Gammel-Romere, som vi var sammen med i denne Vinter, saasom *Ravnkilde* og *Holbech*, og vi andre kendte jo alle de smukke Digte, som vare blevne til under hans Ophold i Rom.

Over Husets Mezzanin hævede sig fire Etager; og i den øverste af disse var det, at vi d. 17. November holdt vort Indtog. Trappen derop var ægte romersk: en Stentrappe i korte Løb og om Aftenen ganske uden Belysning. Naar vi havde været sent ude og lukket os ind ad Gadedøren, tog en af os en Cerino op af Lommen, tændte den ved en Svovlstik, og ved Lyset af denne Cerino steg vi op til 4. Sal. Dette var i Pio Nono's Tid den almindelige Maade, paa hvilken en Romer fra Gaden naaede op til sin Beboelse.

En anden Mangel laa i Varmeapparaterne, det vil sige: man var i det væsentlige henvist til Solens og til sin egen Varme. I Salonen fandtes en aaben Kamin, paa hvilken man fyrede med Brænde, og ved at sætte sig ved den kunde man varme sig paa en Side ad Gangen. I de andre Stuer var man henvist til mobile Varmekilder, og jeg troer, at vi kun i Spisestuen gjorde Brug af en saadan. Her blev der, da Kulden indfandt sig, stillet en meget stor Lerkrug med Hanke, fyldt til lidt over Hælvten med udbrændte, men endnu glødende Trækul, og der

udgik fra den en ikke saa ringe Straalevarme. Man skulde synes, at i en Bolig, som kostede 300 frcs. pr. Maaned, maatte man stille større Fordringer; men i de Dage var Scaldinoerne i forholdsvis høj Kurs. Og for os Rejsende, som vidste, at i Syden var Solskin og Varme ikke som hjemme en Sjældenhed, men det almindelige, der kun af og til udeblev, var der ingen Betænkelighed ved at glide ind i de primitive romerske Opvarmningsforhold.

Men trods slige Ufuldkommenheder havde vor Bolig en stor Charme, og denne laa i den dejlige Salon med to Glasdøre ud til Pladsen og med Udsigt over hele Rom. Vi havde Følelsen af at være i det forjættede Land, hvorhen Længslen havde drevet os. Vi var i et Verdenscentrum, og vi saa ud over det Hele som Fugle, der sidder paa de højeste Grene. Og saa var vi sammen — vi der holdt af hinanden og nød alt dobbelt, fordi vi nød det sammen.

Ovre paa Hjørnet af Via Felice og Via del Tritone boede en Restauratør *Carlino*, hvem jeg godt kendte, en elskværdig Mand, der af og til fik Besøg af Skandinaverne, naar disse vilde have en lille Forandring i deres daglige Valfart til „Il Genio“. Med ham traf jeg Aftale om at han hver Dag skulde sende os til 7 Personer: en Forret (una minestra), altsaa enten en Suppe eller f. Ex. Maccaroni, Fittucini, Risotto eller lignende, dernæst en nystegt Steg, og saa en Dessert. Det var rigtig god og sund Kost *Carlino* sendte os. Prisen var ikke høj — 10 frcs. pr. Dag — og Quantum var saa rigeligt, at vi kun behøvede forholdsvis smaa Anskaffelser til den

næste Dags Frokost. Vi brugte meget lidt af Spækhøkervarer, og nede i Via del Tritone boede vor Urtekræmmer, en stor blond Romer, der hveranden Morgen fik Besøg af mig med en af de to Smaa ved Haanden.

Vi var saaledes behageligt og økonomisk indrettede. Vort Vivere kunde ikke løbe op over hvad rimeligt var: 10 frcs. for Middagen, 10 frcs. for Bøligen og vel sagtens 10 frcs. for alt øvrigt. „Der Mensch ist was er isst und trinkt“, siger *Schopenhauer*. Jeg har altid beundret ham, for at han ikke glemte de to sidste Ord, og navnlig gælder det om Livet i Syden, at det er vigtigt hvad man drikker. I Roms Omegn avles forskellige dejlige Vine, men ogsaa mange, der — naar de drikkes samme Aar som de er høstede — har en ram Smag. Jeg havde allerede forrige Aar lagt Mærke til, at *Ravnkilde* havde en dejlig let Rødvin og erfaret, at han fik den fra en Conte *Boschi* i Coprano. Jeg fik gennem ham Greven anmodet om ogsaa at sende os hvad vi behøvede af Vin; med visse Dages Mellemrum modtog vi en Barile, hvis Indhold vi heldte paa Fiaschi og lukkede for Luften ved en Smule Olie. Det gik meget godt, og vi var glade for den dejlige Vin. Men efter nogen Tids Forløb blev Vinen ringere; jeg mente tydeligt at kunne mærke, at den var tilsat med en lille Del Vand. Jeg klagede gennem *Ravnkilde* til Conte *Boschi*. En Prøve blev taget, Grevens Casettiere blev funden skyldig. Han mistede sin Stilling, og vi fik for Eftertiden den gode og uforfalskede Copranovin.

Jeg har nu omtalt vor materielle Basis. Men en af Vanskelighederne ved hele denne Rejse, i hvilken to af Deltagerne var Skolebørn, bestod i at give dem nogenlunde Erstatning for hvad de vilde have beriget deres Viden med, hvis Familien var bleven i Kjøbenhavn. Med dette for Øje overtog jeg Stillingen som Lærer i de fleste Fag, saasom Skrivning, Regning, Dansk, dansk Stil, Historie og Geografi, og vistnok ogsaa i Tysk, medens *Bertha* underviste dem i Fransk og Engelsk og formodentlig i Haandarbejder. Skøndt *Berthas* og min Undervisning selvfølgelig har manglet en Del i Retning af det Planmæssige, antager jeg dog, at den nogenlunde har kunnet erstatte en mere regulær Skole — eller Guvernante-Undervisning. Jeg erindrer da, at *Benedicte*, da vi Aaret efter atter var i Kjøbenhavn, af og til i Fortvivlelse kunde udbryde: „Nej, der er Ingen, der kan lære mig at regne uden *Frederik*“.

Naar vi om Morgenens var staaet op, blev Tiden før Frokosten anvendt paa Skoleundervisningen. Derpaa indtog vi vort fortræffelige første større Maaltid, og naar dette havde aflagret sig i vore Maver, begav vi os ud for at se. Hver Dag fik sit Program. Hvad der var at se i Rom, udgjorde jo en Uendelighed, som lod den fra det Fjerne ankomne Betragter spørge: Hvor skal jeg begynde, og hvor skal jeg ende? Rigdommene syntes udtømmelige, man havde Følelsen af at staa overfor det Største hvad den hele Verden kunde byde paa. Oppe paa vor Højde stod vi og saa ud over hele denne af aandelig Rigdom svulmende By. Saa opstillede vi vort

Fru LUCINDE KNUDTZON, f. GOTSCHALK.

Portræt fra c. 1870.

Program for Dagen, og saa gik vi ud for at nyde. Naar vi saa kom hjem, nærmede Middagstiden sig. Og naar saa *Carlinos* Overraskelser for Dagen var taget ud af hans Stufa, spiste vi, og Aftenen tilbragtes som Familieaften i Salonen, dog med den Undtagelse at jeg af og til gik paa Osteri. Saa puttedes de Smaa i Seng, og endelig puttede vi os selv i Seng.

Naar vi nu gik ud for at se, saa søgte vi selvfølgelig at fordele vore Bestræbelser over det Hele, og i Løbet af de 6 Maaneder vi tilbragte i Rom, fik vi ogsaa set alt Væsentligt. Men ligesom man faar sine Livretter indenfor Bordets Glæder, var der ogsaa Steder, hvor vi med Forkærlighed søgte hen. Et saadant var Villa Albani. Vi droge derud for at beundre Solens Spil paa den lysegule Façade og Duften af de immergrønne Træer og af den herlige Samling af Skulpturer, som Villaen rummer. Et andet Sted hvor vi gerne kom, var Kejserborgens Ruiner, hvor vi nød den store landskabelige Skønhed, men brød os mindre om hvilken gammel Kejser der paa denne eller hin Del af det udstrakte Terrain havde havt sin Bolig. Men det Sted som jeg troer stærkere end noget andet drog Mama, var Vaticanets Sculptursamling — og ganske naturligt. Medens det paa en Maade er noget af et Studium at komme igennem Rafaels Stanzer eller Michel Angelos Loft, gælder det om en antik plastisk Figur, at den ganske umiddelbart møder frem i sin letforstaaelige Skønhed; den betyder netop det den er, og ikke Andet. Jeg erindrer Mama gaende i *braccio nuovo* og betragte den ene Skikkelse efter den anden — nydende

og beundrende — saa de gamle græske Talerskikkelser — saa de romerske Kejserstatuer — saa de skønne Lysippiske Figurer, Skraberer og Antinous, indtil hun endelig stod foran den gamle Faun, der bærer Faunungen paa sine Arme. Ham betragtede hun længst, og saa sagde hun: „Han er min Elskede!“ I et saadant Øjeblik mærkedes det tydeligt paa Mama, at denne Rejse gav Anledning til at hendes Øje og hendes Siæl aabnedes for nye og befrugtende Indtryk. Den bidrog til at udvide den Horizont, som de Forhold, under hvilke hun levede i sit 25 Aars Ægteskab med Papa, havde holdt indenfor en vis snæver Begrænsning.

Naar jeg nu og da om Aftenen gik paa Osteri, da fandt jeg ikke heri en saa stor Tilfredsstillelse som Aaret i Forvejen. De Skandinaver, paa hvem jeg havde sat særlig Pris, var ikke mere at finde. *Bissen* var i Danmark og har vel omtrent paa det Tidspunkt holdt Bryllup med *Anna Bruun*. Hans Venner vidste det maatte komme. „Jeg kan ikke sige Dig hvad Frøken *Bruun* er for et elskværdigt Menneske“, havde han under Hjemrejsen sammen med *Bruuns* skrevet til *Ludv. Abelin Schou* i Florens. *Prior* havde, efter at have faaet sin „Amor og Psyche“ afsendt til Pariserudstillingen, ogsaa afsluttet sit Ophold i Rom, og *Schou* var jo desværre død. Paa Osterierne traf jeg *Holbeck*, *Börjeson* og *Kjellberg*. Det bør bemærkes, at *Kjellberg* fremdeles den hele Vinter arbejdede paa sin Faun.

Men i vort Hjem paa Piazza Barberina havde vi i Vinterens Løb Lejlighed til at se en hel Del An-

sigter foruden vore egne; og den der først mødte frem, var min i Slutningen af forrige Saison erhvervede Ven *Stramboe*. Sikkert har han med Længsel imødeset min og Familiens Ankomst, thi han holdt oprigtigt af mig, og jeg gengældte hans Følelser. Han blev snart en ret hyppig Gæst oppe paa vor fjerde Sal. Hans Naivitet var stor, og Selvkritik havde han ikke. Han fortalte hvorledes han for to Aar siden var bleven vel modtaget hos Familien *Falbe*, og hvorledes Datterdatteren af den gamle Frue, den over hele Kjøbenhavn fejrede og beundrede Frøken *Alma Trepka*, havde skænket ham sit Fotografi. Men saa var *Carl Bloch* kommen og havde besøgt ham i hans Studio, og han havde bortført Billedet af den Skønne, og nu var de To forlovede i Kjøbenhavn, hvis de ikke allerede var gifte.¹⁾ *Stramboe* var ikke fri for at sætte Ranet af Fotografiet i Forbindelse med Forlovelsen, og det skinnede igennem, at den Kunstner, hvem *Alma Trepka* vilde skænke sin Haand og sit Hjerte, mulig kunde være blevet ham, og ikke *Bloch*.

Nede i *Stramboes* Atelier ved Tiberen stod Psyche endnu paa sin Cavalet; og skøndt 6 Maaneder var forløbne siden jeg sidst havde set den, syntes den ganske uforandret. Den maatte næsten være færdig — men det sidste Strøg af Modellerpinden havde den ikke faaet. *Stramboe* var ikke helt tilfreds med den. En Dag da jeg var nede hos ham i hans Studio, kom den unge smukke Model, *Maria læta* ind — hun kaldte *Stramboe* for *Signore Stramboé*, og over-

¹⁾ Carl Bloch og Alma Trepka blev dog først gift i 1868.

given som hun var gav hun sig til at gøre et dejligt Sjøv med den stilfærdige Kunstner. Hun sagde ham lidt imod, og det kom til en Meningsudvexling, der hurtigt udviklede sig til, at *Maria* satte *Stramboe* op ad en Dør. Jeg var Tilskuer og havde naturligvis gerne set, at hun havde givet sig lidt af med mig. Men det faldt hende ikke ind — hun blev ved at tumle med *Signore Stramboé*. Hun var af alle de yngre Modeller den smukkeste, var indtagende, ung og ganske ufordærvet. Hun løb ligesaa hurtigt som hun var kommen — hun vilde blot spørge efter Arbejde — „lavoro“. Da hun var gaaet, fortalte *Stramboe*, at hun i Efteraaret var kommen tilbage til Rom efter et Ophold i Bjergene og strax havde spurgt ham: „*Signore Stramboé!* Vil De se mine Bryster, hvor de er voxede“. Hun havde Aaret forud været mellem de Modeller, *Stramboe* havde benyttet til Psyche.

Jeg gaar nu over til at omtale de Personer og Familier, der kom til at udgøre vor stadige, solide og støtte Omgang under vort Ophold, og deriblandt Mennesker, som vi bevarede et Forhold til i mange Aar, og for Enkeltes Vedkommende et Forhold gennem hele Livet.

Samme Dag som vi flyttede ind paa Piazza Barberina ankom Familien *Halkjer* til Rom. Om Fru *Halkjer*, Enke efter Grosserer *Peter Halkjer*¹⁾ grupperede sig et Hold af blomstrende Ungdom, nemlig den ganske unge syttenaarige Datter *Emma* (senere

¹⁾ Sophie Edvarda Halkjer, f. Munch (d. 1882).

Admiralinde *Gad*),¹⁾ den dengang haabefulde Cand. jur. *Herman Halkjer* (senere Højesteretsadvokat;²⁾ fremdeles en Veninde af Familien, Frøken *Ekman*, en blomstrende og yppig Georgine, og endelig cand. jur. *Hoppe*, den senere Kammerherre.³⁾ Alle glade, oplagte til at nyde Italien, alle selskabeligt anlagte og altsaa velegnede til at vi i dem kunde finde godt Kammeratskab. De to Herrer rejste d. 15. Januar, de tre Damer blev det meste af Saisonen ud.

Familien *Halkjer* havde slaaet sig ned i et Pensionat hos en Fru *Sopranzi*, født *Paradisi*, hvis gamle Moder som ung havde staaet Model til *Thorvaldsens* 3 Gratier (til dem alle tre!). Nu var hun gammel og sammensunken; men hendes Datter var endnu af Legemsform en Gratie og førte sig med god Anstand. I hendes store og rummelige Salon i *Via delle quattro Fontane* saas et internationalt Selskab, for hvis Medlemmer man delvis blev forestillet, naar man en Aften gæstede Familien *Halkjer*. Der var i „Pension *Sopranzi*“ en nydelig lille Specialitet, der tiltrak sig Alles Opmærksomhed. Det var Madames Datter, en helt igennem tiltalende ung Pige paa vel en 13 Aar; en Skønhed in spe, der syntes at voxte op under god Ledelse af Moderen, fra hvem hun havde arvet sit smukke sorte Haar, sine regelmæssige og fine Ansigtstræk og sin Huds varme Lød.

¹⁾ Emma Halkier (1852—1922), gift 1872 med Kapt., senere Kontreadmiral Urban Gad, kendt som Forfatterinde af en Række Lystepil. Paa dette Tidspunkt var Emma altsaa kun 15 Aar.

²⁾ Herman Halkjer (1839—1915), senere Højesteretsadvokat.

³⁾ Johan Hoppe, f. 1841, cand. juris 1864, 1868 ansat i Indenrigsministeriet, 1885—1910 Amtmand over Randers Amt. — Clara Elisabeth Ekman (1845—81), Datter af Svanemøllens Ejer Peter Ferd. Ekman, gift 1873 med Kapt., senere Generalmajor Louis Lund.

Man spurgte i Pensionen, om Hr. *Sopranzi* var død fra Kone og Barn, men herom lod sig Intet oplyse — der *var* nu engang ingen Hr. *Sopranzi*. En yngre Mand, en rigtig italiensk Skønhed, med sort Moustache og sorte luende Øjne, et smidigt Legeme og tynde Stankelben, blev af Nyankomne antaget for at være den manglende Hr. *Sopranzi*; men nej — han var kun „monsieur le secrétaire“.

Midtpunktet i Rejseselskabet *Halkjer* var jo den gamle Frue. Hun var norsk af Fødsel og en Cousine baade til Digteren *Andr. Munch* og til Historikeren *P. A. Munch*. Hun havde gennemgaaet en Del i sit Liv. I Pengekrisen 1857 var det *Halkjer*ske Firma blevet væltet overende, men havde da rejst sig igen. Om det skrev sig fra overstaaet Modgang og Sorg tør jeg ikke sige — men vist er det, at talte man med Fru *Halkjer*, fik man en Følelse af at der altid var Noget, som ikke var helt efter Ønske. Aldrig har jeg set hende begejstret eller opfyldt af Glæde, og saa godt som altid begyndte hendes Tale med et lille Klynk. Maaske var disse Smaaklynk kun en Maner hun havde lagt sig til. Hendes Godhed og Elskværdighed anfægtedes ikke af dem.

Emma, den senere Admiralinde, var dengang kun 17 [15] Aar gammel, gratiøs og let af Legemsbygning, ikke netop smuk, men nydelig. Selvfølgelig har hun dengang haft det samme gode Hoved, som hun senere har givet Beviser paa; men Selvbevidstheden var endnu ikke vakt: hun talte ikke meget og syntes at være mere iagttagende end sig aktivt udfoldende. Alt i Alt et nydeligt lille Kid. En Modsætning til

hende dannede Frøken *Ekman*. Hun var nogle Aar ældre, en yppig Pragtblomst, fuldt udviklet i sin uangribelige, om end lidt robuste Skønhed, mørkhaaret og mørkøjet — ladet med Herretække. Naar jeg mindes hendes Person, kommer jeg til at tænke paa Double brown stout Porter. For en mindre kræsen Smag var hun bedaarende. *Ibsen*, som traf det Halkjerske Selskab i den Skandinaviske Forening, kaldte hende „Min Valkyrie“, og — vel fordi han syntes, at saa maatte den mindre iøjnefaldende Frøken *Halkjer* ogsaa have et Navn, kaldte han hende „Min Freja“. Men *Ibsen* havde nu ogsaa en særlig stærk Sans for Double brown Stout.

Foruden Familien *Halkjer* var der endnu en Familie, med hvem vi omgikkes paa det behageligste. Den bestod kun af to Personer, Moder og Datter: Fru *Wulff* fra Wodroffgaard, som hun altid benævnedes.¹⁾ Fruen var et Billede paa Soliditet i dette Ords omfattende Betydning: svær og bred af Legeme, men uden overflødigt Fedt, et rigtigt rart Ansigt og et roligt Blik; en Conversation, der ikke steg for højt op over de dagligdags Interesser — lutter Sundhed, Rarhed og Elskværdighed. „Fra Wodroffgaard“ betød, at hun havde ejet denne Gaard bag St. Jørgens Sø, og hvis Arealer nylig var undergaaede den Forandring, at de ikke længere dyrkedes og maales som Tønder Land, men som Kvadratalen, der udstykkedes til Byggegrunde. Deraf var fulgt en pekuniær Soliditet, der godt svarede

¹⁾ Fru L. Wolff (ikke Wulff) var Enke etter Justitsraad, Kasserer i Brandcommissionen R. Wolff, Ejer af den store Landejendom Wodroffgaard bag Sct. Jørgens Sø.

til Fru *Wulffs* ydre Person. Hun havde flere gifte Døtre. Den i Rom sammen med Moderen optrædende unge Pige var elskværdig og fordringsløs, pæn, men ikke smuk; hun talte meget lidt, var i Et og Alt et Exempel paa en artig Datter, i hvem der umuligt kunde opstaa en revolutionær Tanke.

Det var egentlig ret forskelligartede Personer, der — alle Skandinaver og alle bærende Kunstnernavnet — hint Aar mødtes i Rom. Der var Malerne *Monies*¹⁾ og *Otto Bache*,²⁾ stikkende af fra de andre ved deres mere bourgeoise end artistiske Ydre; saa var der *Meldahl*,³⁾ indbildsk og storsnudet, men ganske vist en i høj Grad elegant Grand-Seigneur. Og nu lidt ind i det nye Aar ankom en Maler, der personlig var *Meldahls* direkte Antipode. I Via dei due Macelli havde *Thorald Læssøe*⁴⁾ slaaet sig ned med sin Familie, d. v. s. med sine Børn og en Dame, Frøken *Hauck*, der tog sig af dem; til Selskab for sig selv havde *Læssøe* med sig den unge Studiosus magisterii *Sigurd Müller*,⁵⁾ den senere Rector i Kolding. *Læssøe* var en saare elskværdig Mand, blid og blød som faa Mænd, og han havde haft en nok saa mærkelig Skæbne. Han havde nogle Aar i Forvejen været ovre paa Boller eller Frijsenborg for

1) Portræt- og Genremaleren David Monies (1812—94) var 1867 i Rom paa det Ankerske Legat.

2) Otto Bache (f. 1839) havde i 1866 og fig. Aar faaet Akademiets mindre Rejsestipendium, besøgte først Paris og derpaa Rom.

3) Professor, kgl. Bygningsinspektør Ferdinand Meldahl (1827—1902).

4) Thorald Læssøe (1816—78) havde tilbragt henved 13 Aar i Udlandet (1844—57), mest i Italien. Kort efter sin Hjemkomst havde han ægtet Comtesse Emy Krag-Juel-Vind-Frijs. Efter Hustruens Død begav han sig atter til Udlandet.

5) Sigurd Müller, Litteratur- og Kunsthistoriker, Skolemand, cand. mag. i Æsthetik (1844—1918).

at male Landskaber. Her havde han truffet en Søster til Lehnsgreven, den bekendte Politiker og Ministerchef, og denne Dame var blind. *Læssøe*, der jo var Landskabsmaler, forstod paa en saa malende Maade i Ord at forklare Comtessen hvad der var nægtet hende at se. Der opstod en hel ny Verden for hende, og i denne Verden fik ogsaa Maleren, som havde aabnet hendes Øjne, sin Plads. De To, der hver især var fortræffelige Mennesker, fik hinanden kær, og de blev gifte. Jeg har aldrig set hende, men man fortalte, at hun var det mandige og han snarere det kvindelige Element i den ny-stiftede Familie. Nu var hun kort forinden død fra ham og fra to Børn, en Dreng og en Pige. Børnene gjorde nærmest et svageligt Indtryk. *Læssøe* var, om ikke netop sygelig, saa dog af et delicat Helbred. Der var over den lille Familie et Præg af Skrøbelighed, og over deres Dagligstue en vis Børnestue-Atmosfære, og det har nok været for at frembringe en Modgift mod sliq Sygelighed, at *Læssøe* havde taget *Sigurd Müller* med. Besøget i Rom har næppe hængt sammen med Landskabsmaleriet, men snarere med Ønsket om at faa noget Solskin og Varme, og saa har *Læssøe* maaske trængt til at komme sig efter Tabet af sin dybt savnede Ægtefælle. Vi besøgte Familien, og det var os altid en Glæde at træffe *Læssøe*, fordi han i en saa sjelden Grad var præget af virkelig Finhed og Noblesse.

Nogle Huse fra hvor *Læssøe* boede, paa Hjørnet af Due Macelli og Capo le Case laa et ret stateligt Hus. I Stueetagens Hjørne var en Café, som i nogen

Grad besøgte af Skandinaverne, som kaldte den „Fløjlscaféen“ — fordi der var rødt Fløjl paa Stolene. I Mezzaninen saa det ud, som om der maatte herske dyb Stilhed bag Vinduernes Glas, og dette Indtryk fik man ikke mindst derved, at der i et af Mezzaninens Vinduer altid, naar paa Dagen man passerede Huset, saas den samme kvindelige Profil, let foroverbøjet som over et Sytøj og aldrig vendt mod den, der nede fra Gaden kunde tænkes at betragte hende. Og det gjorde mange, især maaske mange Danske, og blandt dem ofte jeg. Profilen i Vinduet tilhørte *Thorvaldsens* Datter, Fru *Giorni*, tidligere Fru *Paulsen*, Moder til *Alberto Paulsen*, der var *cammeriere secreto* hos Paven. Fru *Paulsen*, som vi Danske vedblivende kaldte hende, var meget smuk. Jeg saa imidlertid aldrig mere af hende end Profilen.¹⁾

Der var blandt de egentlige „Gammel-Romere“ to, som vi oftere havde Besøg af, da de havde deres gyldige Ærinde hos os. Den ene af dem var *Ravnkilde*, som kom og gav *Harriet* og *Benedicte* Undervisning i Klaverspil. De 5 frcs. han fik for Timen bad han os i Reglen om at lade udbetale i Kjøbenhavn til hans Søster *Lottericollectricen*, om hvem jeg før har fortalt. Det var altid en Glæde at se *Ravnkilde*, fordi hans Elskværdighed var ret enestaaende, og han satte megen Pris paa, at hans

1) *Thorvaldsens* Datter, *Elisa Sophia Charlotte Thorvaldsen* (1813—70) blev første Gang 1826 gift med Oberst *Johan Peter Fritz Paulsen* (1780—1843), som ledsagede *Chr. VIII's* fraskilte Gemalinde *Charlotte Frederikke* til Rom som hendes Cavaler. Anden Gang blev hun 1849 gift med *Proprietær Pietro Giorni* (1813—76). Hendes Søn *Alberto Paulsen* (1834—1921) blev senere pavelig Kammerherre og gift 2 Gange. (Se iøvrigt *Mem.* og *Breve XLIII*, p. 92 ff.)

Landsmænd i Rom holdt af ham og vurderede ham. At man erindrede hans Fødselsdag — d. 24 Januar — lagde han en vis Vægt paa. Jeg gik da ogsaa op for at hilse paa ham; han var ikke hjemme, og jeg satte mig da ned for at vente paa ham. Saa lød der Trin paa Trappen, Døren gik op, og *Vilhelm Bergsøe* traadte ind. Det var jo altid en Gevinst at møde denne livlige, fantasirige og elskværdige Mand. Men Mødet denne Gang blev mig særlig interessant, fordi han fremkom med en Udtalelse, som jeg maatte have Ret til at forbauses over. Vi kom strax i en livlig Passiar, denne drejede sig om Litteratur, og længe varede det ikke førend vi var ved *Bjørnson* og *Ibsen*, „disse to Dioskurer paa Norges Parnas“ — saaledes ytrede jeg mig, citerende en Udtalelse fra en af de Dages Aviser. Jeg gav min Begejstring frit Løb, sikker paa at den vilde finde Genklang hos Danmarks unægtelig noget mindre Digter *Bergsøe*. Men saa tog denne Ordet: „Ja, *Knudtzon*! Men jeg vil dog bede Dem lægge Mærke til én Ting: *Bjørnson* og *Ibsen* har dog vist begge culmineret; men jeg er lige begyndt“. Jeg blev ganske stum. Men saa kom lykkeligvis *Ravnkilde*, og vi kunde nu enes i at hylde det elskværdige Fødselsdagsbarn.

Den anden „Gammel-Romer“, som vi kom i et periodisk Forhold til, var *Holbech*. Omtrent ved det nye Aars Begyndelse kom nogle af de unge Damer paa den Tanke, at de vilde lære at tegne; det var *Bertha*, *Marie* og *Emma Halkjer*, der følte denne Interesse vaagne i sig. Men hvem skulde lære dem

det? Det laa nær at spørge *Holbech*; man mente, at han ikke havde saa meget at forsømme, eftersom han som Kunstner dog var saa lidt productiv. Man kunde antage, at den Undervisning han kunde yde de unge Damer var god nok — de skulde dog ikke være Kunstnerinder. Og saa var *Holbech* jo kendt som en ualmindelig elskværdig Mand. Det var heldigvis ikke saa svært at faa fat i *Holbech*; heller ikke havde han langt at gaa til Timerne, thi han boede skraas overfor os. Han kom og udfoldede baade sin formentlige Dygtighed og sin velkendte Elskværdighed. De unge Damer fik hver sit Gips-hoved at tegne efter. Om de virkelig lærte noget tør jeg ingen Mening have om, men Timerne forløb behageligt. *Holbech* blev som oftest efter endt Undervisning til Frokost, og det var da en Fornøjelse at se den rare gamle Svend gøre sit Bedste ligeoverfor Retterne og vor herlige lette Sabinervin. „Her er godt at være“, udbrød han en Dag efter at have fuldendt Spisningen af sine Maccaroni, — „naar man selv er god“, føjede han saa efter en lille Pause til. Det lød formeligt som et lille Vidsdomsord eller som en lille Hymne fra en sund Sjæl. Thi sund var *Holbech* fremfor alt, lige langt fjernet fra Aandshovmod eller Kunstnerselvfølelse, og fra ærbødigt at bøje sig for „det som er uden Værd“. Hans Milieu var den rene Menneskelighed uden Pynt og Tilsætning, og man følte hans gode og bløde Sind igennem Alt hvad han sagde.

Der er nu noget, som jeg i de mange Aar, der ligger imellem, ofte med Bedrøvelse har tænkt til-

bage paa: at der paa et enkelt Punkt opstod en lille Konflikt mellem *Holbech* og os, og at han gik ud af den opstaaede Uoverensstemmelse som den sande Ridder han var, vi som de ialtfald noget smaalige Smaaborgerfolk.

Der var ved Timernes Begyndelse intet blevet aftalt m. H. t. Honoraret. Og da vi efter den første Maanedes Forløb spurgte ham hvad han havde tænkt sig, svarede han: 15 Paoli d. v. s. $7\frac{1}{2}$ frcs. for hver Gang. Han tilbragte halvanden Time hos os; den Betaling han havde tiltænkt sig, var altsaa den samme *Ravnkilde* fik for sine Musiktimer, og som sikkert de fleste bildende Kunstnere i et lignende Tilfælde vilde have beregnet sig. Sagen var, at man — d. v. s. *vi* — uvilkaarligt har klassificeret *Holbech* som Kunstner mellem de mindre betydelige og har overført denne Værdsættelse paa hans Egenskab af Lærer, og saa tænkt os, at han skulde have mindre end hvis vi f. Ex. havde formaaet *Kjellberg* eller *Børjeson* til at paatage sig Undervisningen. Nok er det: Fru *Halkjer* og Mama fandt Prisen for Timerne altfor høj, og — skøndt det sandelig ikke var mig nogen let Gang — blev jeg detacheret over til *Holbech* for at foreholde ham, at Prisen var for høj og foreslaa en Nedsættelse. Det er mig en lille Trøst at kunne notere, at Fru *Halkjer*, der dog kun skulde betale den ene Tredjedel, var den, der stærkest holdt paa, at Prisen burde sættes ned. Hvor vilde jeg den Dag i Dag ønske, at jeg havde haft den fornødne Forstaaelse og det fornødne Mod til at forhindre, at Henstillingen blev gjort. To dog rela-

tivt velstillede Grossererfruer ligeoverfor en fattig Kunstner, hvis Indkomster var Dagen og Vejen. Jeg manglede desværre denne Forstaaelse og dette Mod, og jeg var ikke tilstrækkelig klar over, at vi var ifærd med at begaa en exempelløs antigenerøs Handling.

Jeg blev modtaget ovre hos *Holbech* paa en lille Altan, som hørte til hans Værelse. Jeg fremførte mit Raisonnement. Med den blødeste og elskværdigste Stemme svarede han: „Naa! Har jeg været for graadig?“ Saa spurgte han hvor meget vi havde tænkt os. Ja vi havde syntes at 3 frcs. pr. Time var passende. Saa blev denne Pris lagt til Grund for Betalingen; jeg erindrer ikke, om vi for de halvanden Time, han hver Gang tilbragte hos os, betalte $4\frac{1}{2}$ eller 5 frcs. Jeg vilde ønske det Sidste, men troer det første. Men mange, mange Gange i mit Liv har jeg med Græmmelse tænkt tilbage paa denne Historie, der dog som alle lignende har den store Betydning for den, der har haft Del i den begaaede Fejl, at den danner et Værn imod, at han nogen-sinde gør sig skyldig i noget lignende. Amen!

Jeg kommer nu til at omtale det Bekendtskab, som under mit andet Roma-Aar staar for mig som det lyseste Minde. Lidt inde i det nye Aar saa vi flere Gange nede paa Barberina-Pladsen to unge Ægtepar komme gaaende sammen og tage Afsked med hinanden. De to Damer lignede hinanden paa-faldende og vare iførte Rejsedragter, der vare ganske ens og meget smukke. De syntes at være to Søstre;

mellem Mændene var Ligheden ikke saa paafaldende. De to Par plejede gerne at tage Afsked med hinanden nede ved Fontænen, og saa begav det ene Par sig ind i det lille Nabosted til vort. Jeg havde første Gang jeg saa de to Ægtepar, ingen Anelse om hvem de var; de saa ikke saa lidt nordiske — for ikke at sige danske — ud. Jeg erfarede nu snart, at de to Mænd var Brødrene *Carl* og *Julius Lange*, der var gifte med to Søstre, Døtre af den velkendte Landmand *Georg Aagaard*.¹⁾

Den af de to Brødre, som var vor Nabo, var *Julius*. Jeg havde en decideret Interesse for ham, efterat han i Efteraaret 1865 i *Steenstrups* „Danske Maanedsskrift“ havde skrevet en Afhandling om dansk Genremaleri, som jeg havde følt mig højlig belært af. Der fremkom ellers ikke i dansk Litteratur kunsthistoriske eller kunstkritiske Udtalelser, og *Langes* Afhandling var som en frisk Kilde, der brød frem af Jorden. *Høyen* holdt Foredrag, men skrev meget lidt. *Langes* Artikler i Maanedsskriftet var paa en saa velgørende Maade prægede af den Oprindelighed, som beror paa et selvstændigt Syn og en varm Interesse. „Kunsten — skrev han — er ikke en Frugt af Civilisationen, men en inderlig Fordring af Menneskenaturen“. Disse Ord havde jeg benyttet som Motto til Indlæg i en skriftlig Tournering jeg paa den Tid holdt med *Oscar Ræder*.²⁾ *Langes* Afhandling havde jeg læst og læst om igen flere Gange.

¹⁾ Carl Lange (1834—1900), den senere Professor og Nervepatholog, var i 1866 bleven gift med Marie Aagaard. Broderen, Julius Lange (1838—96), havde kort forinden taget Magisterkonferens i Kunsthistorie. Han havde s. A. ægtet Louise Aagaard. Begge Brødrene var nu paa Bryllupsrejse med deres Hustruer.

²⁾ Se S. 80.

Jeg har ingen klar Erindring om hvor jeg først traf *Julius Lange*; men jeg troer, at det var i den Skandinaviske Forening. Han gik dengang i sit 30te Aar, og han havde i alt væsentligt det samme stætelige Ydre som senere — højvoxen, skulderbred, og en souveræn Maade at bære Hovedet paa, som man sjældent ser Mage til. Hvis ellers Nogen fortjener at nævnes som En, der „ser godt ud“, saa var det ham. Han var dog ikke, hvad Kvinder maa-ske vilde kalde henrivende eller bedaarende. Han vilde ikke imponere — dertil var han dengang for ufordærvet og for lidt selvbevidst. Men man følte en absolut Respect i Forventningen ligeoverfor dette i sin Art saa enestaaende Menneske med dette Præg over sig af en udelt sjælelig Substans som den man kender fra de antike Statuer — denne *αὐταρχεία* (det at være sig selv nok), denne klassiske Ligevægt. *Lange* har senere engang paa en Forelæsning over Parthenonsgavlen talt saa smukt om den unge Herkules, som findes paa den ene Gavl, og betegnet Skikkelsen som Repræsentanten for den unge uforknytte Kraft. Noget saadant var der over ham selv, da jeg lærte ham at kende. Han var ikke helt oplukket eller udfoldet; han var i saa mange Henseender en Søgende. Ofte under Samtalen rettede han sit Blik — ikke paa den han talte med, men ligeud, som om han drøftede Sagen med en fjernere tredje Person. Ogsaa dette var jo et Udtryk for at han var en Søgende og ikke den færdige Vismand.

Mod mig var *Lange* i højeste Grad venlig og viste ikke ringeste Spor af at være den Overlegne,

den Ældre eller den Bedrevidende. Vi kom jo hurtigt ind paa vore fælles Interesser — Kunsten, det Skjønne, og Læren om det Skjønne: Æstheten, hvilken sidste han dog nægtede videnskabelig Berettigelse. Han indbød mig snart til at besøge sig. Vor Samtale gik rigtig godt og vistnok til Begges Behagelighed. Men jeg blev unægtelig forbauset, da *Lange* fremkom med en Ytring, der involverede, at han tilhørte den kristelige Tro. Jeg spurgte, om jeg havde forstaaet ham rigtigt, at han var Kristen, og han bekræftede det som noget der fulgte af sig selv. En Mand paa 30 Aar, der havde givet sig af med en Videnskab, der dog ikke laa Filosofien saa grumme fjern, sad nu her i Sofaen ved min Side og vilde gerne foreholde mig, at selvfølgelig gik det ikke an at forkaste den kristelige Religion og de kristelige Sandheder. *Lange* fik dog ikke Lejlighed til ret længe at docere sin Anskuelse; thi nu lød det pludselig inde fra Soveværelset: „*Julius! Julius!*“ og da han aabnede Døren paa Klem, lød det med høj og tydelig Røst: „*Julius! Gaar den fremmede Herre ikke snart?*“ *Julius* blev frygtelig ulykkelig, hvidskede til mig, at hans Kone var syg, men jeg maatte da endelig ikke bryde mig om osv. Jeg hvidskede til ham igen, at nu vilde jeg ikke gaa saa pludselig (saa vilde han føle sig ulykkelig), men om et Øjeblik vilde jeg forsvinde. Men saa lød det stærkere end før inde fra Soveværelset: „*Julius! Gaar den fremmede Herre ikke snart?*“ Jeg trykkede *Langes* Haand og var med det samme ude af Døren, fulgt af tusinde Undskyldninger.

Da vi begge interesserede os for Kunstens Theori og Filosofi, foreslog *Lange* mig, at vi skulde udvexle vore Tanker gennem skrevne Indlæg, i hvilke enhver af os imødegik hvad han mente den Anden saa forkert paa. *Lange* lagde for, og jeg svarede. Vi fik, hver af os, tre Leveringer af den Andens uforgribelige Anskuelse. At mine har været de mindre værdifulde Bidrag til Løsninger af de Problemer der beskæftigede os, derom tvivler jeg intet Øjeblik; men heller ikke *Langes* udmærkede sig ved særlig Klarhed. Dette har jeg i det mindste fundet, da jeg for nogle Aar siden atter gennemlæste dem. Og da Tillæget til *Julius Langes* Breve skulde udgives og jeg tilstillede Udgiverne (*G. Brandes* og *P. Købke*) det eneste Brev jeg havde fra hans Haand, bad jeg dem tillige gennemlæse de tre Indlæg fra 1868, og de delte min Anskuelse, at de ikke egnede sig til at trykkes.

I et af mine Indlæg sigtede jeg *Lange* for, at hans Tankegang var tysk; i næste Indlæg fra ham fik jeg en kraftig Modbemærkning. Iøvrigt erindrer jeg kun én Distinction, som jeg var *Lange* taknemlig for. Man taler jo ellers i Kunsten om Form og Stof. *Lange* fremhævede — og sikkert med Rette — at man burde skelne mellem tre Ting: Substrat, Stof og Form; Fladen er Billedets Substrat, Volumen er det plastiske Kunstværks. Men alt i alt havde vor i Forening drevne Æsthetiseren intet Værd af nogen Betydning, og jeg tvivler ikke paa, at havde *Langes* ham i Intelligens langt overlegne Ven i Kjøbenhavn¹⁾

¹⁾ Hermed menes enten Georg Brandes eller A. C. Larsen, Religionsfilosoffen og Exegetikeren, der stod Jul. Lange nær.

læst, hvad vi skrev sammen, havde han sikkert sagt:
„Hold hellere op, Børn!“

Men den *Julius Lange*, med hvem jeg gjorde Bekendtskab her i Rom, holdt jeg mere af end den jeg i senere Aar traf igen. Selvfølgelig var der Kvaliteter i ham, der udvikledes og steg i Værdi gennem Aarene — iøvrigt udviklede han sig langsomt og opgav sent sin Barnetro. Med den stigende Selvbevidsthed øgedes ogsaa hans Intelligens; hans Vid blev mindre søgt og blev rigere; hans Væsen fik en Tilgift af Fornemhed, der intet berøvede ham af den Menneskelighed han først og sidst var præget af. Men hans Liv forløb ikke uden Prøvelser. Han havde hentet sin Hustru lige ud af en Sindssygeanstalt og giftet sig med hende lige før den Rejse de nu var paa (saaledes har man ialtfald fortalt mig). Det var voveligt, og utvivlsomt har Fru *Lange* beredt sin Mand mange Prøvelser. Tilsidst ønskede han Skilsmisse og lod sig kun ved en Vens — *A. C. Larsens* Mellekomst afholde derfra. Og til den svigtende ægteskabelige Lykke føjede sig Sorger for Udkommet. I Sandhed — den danske Stat belønner sine fremragende Mænd daarligt! Hvor undskyldeligt da, at *Lange* reagerede mod den Modstand, som Ulykken og Livets Vanskeligheder beredte ham, ved en overdreven Hævden sig som en Pave i dansk Kunsthistorie. Men for mig er Mindet om vort første Bekendtskab det Væsentlige, som intet senere Indtryk har kunnet fordunkle. Jeg er aldrig ophørt at holde af *Julius Lange*, selv om den Skønhed, der — da jeg lærte ham at kende — laa over hans in-

derste Væsen, ialtfald noget gik tabt. Jeg mindes hans smukke mandige Skikkelse staaende i vor Altandør — den unge Herkules fra Parthenongavlen. Blikket ud i det Fjerne, som om han vilde tale til Aqua Paolinos tre mægtige Vandstraaler, som fangede Øjet; et Glas fyldt med vor dejlige Sabinervin i den løftede højre Haand. Der var indtraadt et Øjeblikks Taushed. Saa vendte han sig til *Stramboe*, som stod paa hans højre Side, og saa til mig, som stod paa den venstre, og sagde ganske stilfærdigt: „Skal vi Tre ikke drikke Dus“. Vi klinkede, vi drak og tømte vore Glas til Bunden.

I Anledning af Fastelavnen holdt den tyske Forening en større Fest i sine smukke Lokaler ved Fontana Trevi, Sala Dantesca kaldet, og ligesom andre Aar viste de Skandinaverne den Venlighed at tilbyde dem, som kunde have Lyst dertil, at deltage i Festen. Meddelelsen herom gjorde de uden alle Formaliteter paa den Maade, at de bad den gamle Maler *Thorald Læssøe*,¹⁾ som omgikkes Tyskerne en Del, om at overbringe Skandinaverne den Hilsen, at hvem der havde Lyst var velkommen. *Læssøe* kunde jo ikke tage sig paa at opsøge enhver Svensk, Norsk eller Dansk; han brugte da den meget naturlige Fremgangsmaade at henvende sig til den Skandinaviske Forenings Bibliothekar og bede ham lade Tyskernes Indbydelse tilflyde Skandinaverne. Foreningen havde just faaet en ny Bibliothekar (og *Bravo* en ny Sekretær), idet *Bretteville* havde truk-

1) Thorald Læssøe var paa det Tidspunkt kun fyldt 51 Aar.

ket sig tilbage fra Stillingen, og *Mourier* overtaget den.¹⁾ Han var altsaa den, der af *Læssøe* blev anmodet om at underrette Skandinaverne, at de var velkomne til Festen i Sala Dantesca. Hermed bar *Mourier* sig saare fornuftigt ad. Han sendte en særlig Meddelelse til fire Familier, nemlig til de fire eneste, i hvilke der fandtes unge Damer, nemlig *Halkjers*, *Wulffs*, *Sass's* og *Knudtzons*; det lod sig jo nemlig tænke, at de unge Damer skulde bringe deres Dansekjoler og lignende i Orden. Alle de andre Skandinaver fik Underretning om Tyskernes Indbydelse gennem et Opslag i Foreningen. Enhver fornuftig tænkende maatte da synes, at *Mourier* bar sig fuldkomment forstandigt og hensynsfuldt ad. Men Een var der, som fandt det modsatte og betragtede sig som blodigt fornærmet — og denne Ene var *Henrik Ibsen*. At *Mourier* ikke havde sendt hans Hustru og ham en særlig Meddelelse, ligesom til de fire nævnte Familier, havde tilføjet hans Hus en Fornærmelse, og han foer nu frem mod den syndige Bibliothekar med Bebrejdelser og Beskyldninger, og mere end det: han forlangte ham fjernet fra den Stilling han beklædte i Foreningen. *Ibsens* Vrede og Voldsomhed kunde daarligt finde et uheldigere Objekt end *Mourier*, thi denne var Alles Yndling. Han havde lidt af *Julius Langes* personlige Charme over sig, han var udpræget Kunstelsker og hjalp i de Tider *Lange* med Oversættelsen af *Lübckes*

¹⁾ Otto Mourier (1843—1922) gik senere over i praktisk Virksomhed som Slotsgartner ved Vallø. Mouriers fortræffelige Egenskaber, Ordenssans og kunsthistoriske Viden kom det kgl. Bibliotheks Billedsamling i høj Grad til Gode. I sit Livs Otium skabte Mourier her — „som Volontair“ — af et Kaos en katalogiseret og velordnet Samling.

Kunsthistorie; som Foreningens Embedsmand var han ganske ideel. Det var da naturligt, at *Ibsens* voldsomme Angreb paa ham og det latterlige Forlangende, at han skulde have sin Stilling forbrudt, bevirkede at Alle sluttede Kres om *Mourier* for at forsvare ham, og den virksomste var *Vilhelm Bergsøe*. Han plæderede, mens vi Andre hørte derpaa, *Mouriers* Sag ctr. *Ibsen* og viste sig i denne Tournering sin tungtbevæbnede Modstander langt overlegen. Og han havde ogsaa let Spil: Fru *Ibsen*, der jo ikke var ganske ung og tillige meget svær, lod sig daarlignende forestille som Baldame, og at lade hende tilflyde en særlig Underretning qua Baldame vilde næsten have kunnet opfattes som en altfor dristig Spøg. *Ibsens* Nederlag var fuldstændigt.

Men de Fleste maa jo undres over, at *Ibsen* for saa forholdsvis lidt havde kunnet blive saa rasende og havde følt sig saa dybt krænket. Men det var *Ibsens* allerømmeste Punkt, naar han ikke respekteredes i sin Position som Familiefader. Lige siden han i sin Ungdom i Bergen og Christiania havde følt det som en ond Skæbne, at han ingen Plads havde i det bedre og finere Selskab, og lige til han i 1870 under sit Besøg i Kjøbenhavn fik dette Misforhold fuldkommen ophævet, har det været det ømme Punkt hos *Ibsen*, at han krævede ikke at lukkes ude fra hvad der var fint og samfundsmæssigt første Klasse. Besøget hos Fru *Heiberg* og Ballonbrevet til hende betegner hans Nyden af og Kvittering for nogle af hans Livs saligste Øjeblikke. —

Der bestod mellem *Ibsen* og mig det samme ven-skabelige Forhold som Aaret i Forvejen, og han havde samme Tilbøjelighed til at samtale med mig som før; men Lejligheden var ikke saa ofte tilstede, thi naar jeg nu færdedes paa Gaden, var jeg sjældent alene, men sammen med et eller flere af Familiens Medlemmer. En Søndag Eftermiddag førte Skæbnen os hinanden imøde. *Stramboe* havde spist til Middag hos os, og efter Bordet bad han mig om at ledsage sig ned til sit Studio, hvorfra vi saa skulde vende tilbage til Familien. Da vi var komne et Stykke ned ad Via Felice, kom *Ibsen* og Frue, ledsagede af Gamle *Hansen* og den norske Billedhugger *Fladager*, ovre paa det modsatte Fortov. Saa snart *Ibsen* fik Øje paa mig, skraaede han over Gaden og raabte: „Ih mare *Knudtson!* De skal med ud i „la Baracca“. — Jamen, jeg havde lovet *Stramboe* at gaa med ham ned i hans Studie. — Det kunde jo opsættes til imorgen, mente *Ibsen*, nu skulde vi komme med — det vilde blive en fornøjelig Tur. Vi vendte saa om, hilste paa Selskabet og slog Følge. Det var mig strax klart, at *Ibsen* havde haft de to Herrer til Middag og kom lige fra Bordet.

Vi var hurtigt henne paa Piazza Barberina; der holdt nogle Drosker, til hvilke *Ibsen* strax søgte hen; da han vilde tage den første af dem i Besiddelse, erklærede Fru *Ibsen*, at hun ikke tog med. Herimod protesterede *Ibsen*, men hun blev ved, at hun ikke vilde med. „Op i Vognen!“ tordnede *Ibsen* af al sin Kraft, om end med en halvhæs Røst. Det var i højeste Grad ubehageligt for os andre

Fire at høre paa. Det lød forfærdelig raat. Men i samme Nu Ordene var udtalte, steg Fru *Ibsen* op og tog Plads i Kaleschen. *Ibsen* og *Fladager* fulgte efter, vi andre Tre kom hurtigt op i en af de andre Droschker, og de to Vogne rullede afsted. Efter et Kvarters Forløb rullede vi ind i la Baraccas rummelige Gaard med den herlige Udsigt til de blaa Albanerbjerge. Vort hyggelige lille Søndag-Eftermiddags Symposium kunde begynde; men det kan ikke nægtes, at det voldsomme Optrin paa Piazza Barberina havde givet os Fornemmelse af at der var Torden i Luften.

Henne under det store Træ, hvor vi plejede at sidde, var god Plads. Jeg kom først hen til Bordet, og da Bodegaen i det samme viste sig, forlangte jeg „un mezzo“; men *Ibsen* kom lige bagved mig, og da han hørte mig bestille „un mezzo“, raabte han med den Byde-over-Tilbøjelighed, som Stemningen indgav ham: „Due mezzi“. Det gav tilsammen tre mezzi d. v. s. 6 Foglietter, altsaa ved lige Deling en hel Foglietta til hver af os Sex, af hvilke endda Fru *Ibsen* ikke kunde regnes lige med os andre. Imidlertid vi drak og vi pratete, og Vinen lod sig virkelig for en Del omsætte i Stemning. Hos *Ibsen* laa dog fra Begyndelsen et Element af Harme paa Sjælens Bund, en Harme, der syntes at voxte, alt som Tempoet ved Vinens Indflydelse sattes op og Almenvelvillien steg. Denne Harme trængte paa og vilde ud. Den kan have hængt sammen med *Ibsens* store og ansvarsfulde Digterkald. Han udtalte engang til mig, at han i det gamle Testamentes Pro-

feter saa Digterens Ideal — altsaa sit eget Ideal som Digter. Maaske ligger heri en Forklaring af at Vinnens Virkning paa *Ibsen* ikke blot var den samme som paa os andre — at den gik i Højden; men tillige at den — om jeg saa maa sige — førte ham i Bredden og bragte ham til langt at overskride den Interessesfære, der ret egentlig var hans; saaledes da han Aaret forud ved Gildet i Rafaels Vigne havde overskældt *Lorange* og frakendt ham Retten til at gaa paa to. Profetens opsamlede Harmе trængte paa, til den slog ud i en Explosion.

Men som sagt, medens vi sad under det store Træ, og afvekslende betragtede os selv indbyrdes og de blaa Albanerbjerge, gik alt endnu i Højden. Vi tømte vel nok det meste af de tre mezzì, og da Mørket begyndte at falde paa, brød vi op. Men nu indtraadte samme Tilfælde som Aaret før: *Ibsens* Hjerne fungerede bedre end hans Ben. Havde vi baaret os klogt ad, havde vi sendt Bud efter en Vogn. Men det Omløb havde vi ikke. Toget satte sig i Bevægelse, idet Fru *Ibsen* gik foran med gamle *Hansen* og *Fladager*. I nogen Afstand fulgte *Ibsen* med *Stramboe* og mig, hver paa sin Side; vi havde ham rigtig godt under Armen og begyndte vor Marsch, langsomt og værdigt. Men da vi var naaet omtrent den første Trediedel af Vejen, var der noget paa det modsatte Fortov, som tildrog sig *Ibsens* Opmærksomhed: bag en Gitterport i Muren, som omgav en af de mægtige Villaer, saas en stor Hund, der sendte et kraftigt „Vuf“ over til os. *Ibsen* fik travlt — han maatte derover, altsaa vi maatte der-

over — og nu stod vi alle Tre ved Gitterporten. *Ibsen* havde en Stok i Haanden, og nu begyndte han at stikke den frem mod Dyret, som var en af disse mægtige Herregaardshunde, som ligner smaa Løver. Den kom nærmere, og *Ibsen* stak til den og slog løs paa den, søgte paa enhver Maade at tirre den — og det lykkedes udmærket. Den sprang mod Gitterporten, *Ibsen* slog den atter og stak efter den, og han fik den i et saadant Raseri, at der ingen Tvivl var om, at hvis ikke den solide Jernport havde været imellem os, havde den sønderflænget os. Dette, forstod jeg, var det stærke Udbrud, som fulgte paa Vinnydelsen, og som svarede til Overfaldet paa *Lorange*. Men det havde et længere Forløb. Jeg vil tro, at *Ibsen* stod og tirrede Hunden 6 à 8 Minutter. Men saa følte han Ensformigheden i denne Idræt. Saa faldt hans Øjne ned paa to italienske Børn, der lokkede til af den voldsomme Gøen, havde stillet sig ved Siden af ham, — to henrivende Børn i Nationaldragt med friske, røde Kinder — et Billede saa absolut modsat den rasende Hund. *Ibsen* saa ned paa dem, og med et saa overraskende Udtryk af Godhed og Blidhed i sine Øjne tog han mellem to af sine Fingre et lille Stykke af Pigens Kind og slap det atter — et Kærtegn, der viste baade menneskelig Godhed og Trang til at beskytte. Det var et Adagio ovenpaa Stormen — svarende til Talen for *Ludvig Abelin Schou* oven paa Tordentalen til *Lorange*. Nu var Profetens Harme og hans Godhed udløst. Vi gik videre.

De andre var selvfølgelig komne et godt Stykke

forud, men havde sikkert holdt Øje med os og mindsket deres Fart. Og saa gik Marschen uden Afbrydelser til vi var udenfor Porta Pia, hvor en halv Snes Droscher holdt. Saa siger jeg til *Ibsen*: „Hør *Ibsen*! Nu spiller vi Deres Frue et Puds. Vi gaar over og sætter os i en af de Drosker, og naar hun har passeret Porten, kører vi ad en anden Vej end den hun gaar, til Deres Hjem i Capo le Case, og naar hun saa kommer hjem, bliver hun forbavset over, at De allerede er kommen“. — „Ih, mare, en storartet Idé, *Knudtson*! — svarer *Ibsen* — det er udmærket“. Et Øjeblik efter gav vi os til at skraa over Vejen for at komme over til Droskerne. Men Fru *Ibsen* maa have haft Øjne i Nakken. Ikke var vi kommen mere end nogle Alen ud paa Vejen, førend jeg saa hende gøre energisk omkring og dirigere sin Person saaledes, at vi paa vor Vej til Vognene blev afskaarne. „Nej“, sagde hun, „det faar bli mig, der bringer *Ibsen* hjem“. Hun tog *Ibsen* fra os, der havde geleidet ham, sagde ikke engang Farvel til os. *Stramboe* og jeg gik hjem paa Piazza Barberina. Saaledes denne Historie endte.

Disse Ord af Fru *Susanna Ibsen*: „Det faar bli mig, der følger *Ibsen* hjem!“ er noget nær de eneste, hun i de to Aar vi levede samtidigt i Rom har rettet til mig. Hun var i det hele taget ikke af de meddelssomme Naturer, og kom der endelig en Gang nogle Ord fra hendes Læber, saa var det som ud af en tilbageholdt Misfornøjelse eller Misbilligelse. Jeg husker hende siddende i en Kres med 3—4 andre Damer. Hun sagde ingenting. Endelig blev

der en Pause, og hun var den der brød den, idet hun ud af sin dybeste Indignation sagde: „Dansk, dansk og altid dansk — og hvorfor aldrig Norsk?“ En stærk Natur var hun utvivlsomt, maaske ogsaa en dyb Natur, og maaske et stort Menneske. Alt dette sagde ialtfald hendes Svigermoder om hende, men Eet var hun ikke — elskværdig. Racen *Knudtson* holdt hun ikke af. Fru *Thoresen* fortalte mig nogle Aar senere, at hun til Fru *Ibsen* var begyndt at tale rosende Ord om *Bertha* og mig, men at hun havde faaet til Svar: „Der var ingen af de Børn jeg syntes om; den Eneste af Familien jeg følte mig tiltalt af, var den gamle Frue“. —

Men Varmen tog Overhaand, og Folk begyndte at drage nordpaa. Kunstnerne havde Vintersæsonen bag sig og havde Arbejder færdige, for hvilke de hjemme skulde høste Laurbær. *Otto Bache*, som havde sit Studio i vor umiddelbare Nærhed,ovre paa Piazza dei Capuccini, havde fuldendt et meget stort Billede, som forestiller en Kentaur med sin Unge. Det var sikkert friskt nok malet, men var paa Grund af dets kolossale Dimensioner en vanskelig Salgs-genstand. Det kom frem paa den følgende Aarsudstilling, samtidigt med *Marstrands* „Store Nadvere“, som nu hænger paa vort Galleri. *Bache* ejer vistnok endnu den Dag idag sine Kentaurer. *Stramboe* stod endnu og arbejdede paa „Psyche“, der i alt væsentligt saa ud som for et Aar siden. Jeg fandt Figuren meget smuk og syntes, at han burde støbe den; men der var stadig her og

der lidt, som han vilde have anderledes. *Kjellberg* derimod, hvis Faun nu havde beskæftiget ham en hel Række Aar, og som allerede halvandet Aar tidligere var bleven omtalt — eller dog hentydet til — af *Bergsøe* i „Piazza del Popolo“ som et Værk, der aldrig blev færdigt, maa paa denne Tid have taget en afgørende Beslutning, og det kom jeg under Vejr med ved et rent Tilfælde. *Stramboe* og jeg gik henimod Slutningen af mit Ophold i Rom ned ad Gaden, hvor *Kjellberg* havde sit Studio. Jeg fik den Idé at ville ind til ham. Vi gik ind i den fra Gaden førende Corridor, hvorfra Døren førte ind til Studiet. Vi bankede, men der blev ikke lukket op. Vi kunde tydeligt høre, at der var Nogen derinde, og vi bankede igen. Intet Svar. Vi bankede voldsommere og voldsommere paa Døren. Saa endelig kom der et Hoved, iført en af de hvide Papirhuer Billedhuggerne bærer, tilsyne i den paa Klem aabnede Dør, og meget vredt blev disse Ord udstødte: „Signore *Kjellberg* non c'è!“ I det samme var den vrede Mand forsvundet og Døren lukket. Men hvem han var, vidste baade *Stramboe* og jeg meget godt. Vi havde Aaret forud kunnet se ham paa „Il Genio“, hvor han daglig havde sin Plads ved Siden af Skandinavernes Bord. Han var græsk Billedhugger. Det var os klart, at *Kjellberg*, som utvivlsomt led af den Svaghed ikke at kunne slutte af, havde engageret denne Græker til at gøre det paa hans Vegne. Faunen blev færdig, blev støbt, sendt til Stockholm og udstillet, skaffede dens Skaber baade Anseelse og en Professorstilling. Selvfølgelig var Faunen *Kjel-*

bergs Værk, selv om Grækeren havde sat det sidste Punktum.

Men Varmen blev tilsidst trykkende. Vi var ogsaa nogle af de sidste Skandinaver, som holdt ud i Rom. Den 17. Maj holdt to Vogne udenfor vor Gadedør. Kl. var 7 om Morgenen, da vi rullede afsted til Banegaarden. Disse 6 Maaneder i Rom glemmer jeg aldrig. Og jeg er overbevist om at de for hver Enkelt i vort Rejseselskab staar som noget uforglemmeligt. Paa En af os nær (*Benedicte*) gensaa vi alle Rom, de Fleste af os mange Gange. Men det Rom vi senere vendte tilbage til, var ikke Pio Nono's Rom, men Kongen af Italiens. Hvilken stor Udvikling og hvilke sociale Fremskridt man kan glæde sig over i det moderne Rom — Duften, som var over Pio Nono's Rom, vender aldrig tilbage.

Nu følger atter en Pause i Frederik Knudtzons Livshistorie. Men efter Hjemkomsten til Kjøbenhavn i 1868 har han for Alvor taget fat paa et regelmæssigt Studium, der resulterer i en Magisterkonferens i Æsthetik i Sommeren 1871 — Kundtzon var den tredie i Rækken, som underkastede sig denne Prøve ved Kjøbenhavns Universitet. Imidlertid er Moderen traadt ud af det ikke længere saa blomstrende Firma, der føres videre af den ældre Broder Nicolai. Hun bestemmer sig for atter at opholde sig en Vinter i Syden, ledsaget af Sønnen og de to nu helt voxne Døtre Bertha og Marie, medens de to yngre, Harriet og Benedicte anbringes i en Pension i Lausanne. Frederik følger dem der-

ned, og mødes som forrige Gang med det øvrige Rejseselskab i Begyndelsen af Oktober 1871 i München. Rejsen gik denne Gang først til Neapel og Omegn, hvor Opholdet varede nogle Uger. Beretningen herom giver dog ikke meget udover de kendte turistmæssige Indtryk. Men ved November Maanedes Midte er Familien Knudtzon atter i Rom, hvor Consul Bravo for Vinteren har lejet til den.

TREDIE OPHOLD I ROM

Vor Bolig paa Corsoen 47 stod uendelig langt tilbage for den, vi Aaret forud havde havt paa Piazza Barberina, og vi betalte en højere Pris for vore 4 Værelser med 4 Senge end vi havde betalt for 6 Værelser med 7 Senge. Og medens Charmen ved Lejligheden paa Piazza Barberina i saa høj Grad havde bestaaet i, at vi i den følte os i Lys og frisk Luft og med Udsigt over hele Rom, var vor Bolig paa Corsoen nærmest at kalde mørk. Der var lavt til Loftet, og Lyset kom ind i Stuerne gennem Dørene med Ruder i den øverste Del. Vi havde foruden Entré 4 Værelser, nemlig en Spisestue med Altandør ud til Corsoen, en rummelig Salon med to Altandøre samme Vej, et stort Hjørneværelse og et mindre ud til Sidegaden. I Hjørneværelset sov alle tre Damer, i Naboværelset jeg. Den hele Lejlighed var saaledes, at man lige kunde bruge den uden at føle væsentlig Savn; men den var ikke til at være henrykt over, og navnlig var Damerne jo stuvet lidt tæt. Men vi søgte at gøre os Tilværelsen saa behagelig som mulig indenfor de afstukne Rammer.

Ligesom Tilstrømningen af Fremmede til Rom var enorm, saaledes var ogsaa Skandinavernes Tal langt

PIETRO KROHN.
Portræt fra c. 1870.

større end de foregaaende Aar. Italiens nye Hovedstad øvede en ganske anden Tiltrækning paa Europas Rejsende end hint Pius den Niendes Rom, som for mig og mange andre staar som noget Tabt, der aldrig kan vindes igen. Og de skandinaviske Rejsende var alle Slags: fornemme Personer og jævner Rejsende, nogle Videnskabsmænd og mange flere Kunstnere, med eller uden Fruer — en virkelig broget Vrimmel, der som Regel gav Møde hver Lørdag Aften i den Skandinaviske Forening. Jeg vilde kunne skrive henved 100 Navne op paa Romafarere fra Danmark og Broderrigerne i Vinteren 1871—72. Dog kan det strax siges, at de Rejsende jo langt fra repræsenterede den samme Betydelighed, og derfor ogsaa øvede en meget forskellig Tiltrækning paa den mere menige Del af den skandinaviske Koloni. Der var f. Ex. den gamle Digter *Carsten Hauch*, som kunde glæde sig ved almindelig Sympati fra alle Danske, ikke blot som den betydelige Digter, men endnu mere paa Grund af sin Personlighed. Denne var præget af Alvor og Veemod, og hist og her mumledes om, at han var rejst ud til Rom for at dø der — han var nu 81 Aar. Det sporedes, at den gamle Digers Forhold til sin medfølgende Familie ikke var helt godt; dette var nok Grunden til at han paa det Trattori, hvor Skandinaverne den Vinter mest holdt til, som Regel viste sig uden Familie, i Selskab med *Pietro Krohn*¹⁾ og *Bredal*, der

1) Pietro Krohn (1840—1905) havde uddannet sig til Maler under Skovgaard og Marstrand. Paa Akademiets Stipendium var Krohn lige ankommen til Italien, hvor han forblev til 1878. 1880 Costumier, 1885—95 Operainstruktør ved Kgl. Teater. Derefter Direktør for Kunstindustrimuseet.

kappedes om at betjene den gamle Digter og vise ham enhver Opmærksomhed.¹⁾

Det Hauchske Hjem var ikke af dem, der samlede en større Kres af Landsmænd; men der var to andre, hvis Døre syntes at staa aabne for dem, der vilde træde ind. Og disse to Hjem dannede ved den store Modsætning mellem de to Personligheder, der regerede i hver sit, en iøjnefaldende Kontrast.

De to saa modsatte Personligheder var Hr. *Ingerslev* og Fru *Jerichau*. *Ingerslev*²⁾ var gift med en Datter af Godsejer *Aagaard* til Iselingen og saaledes Svoger til *Martin Hammerich*, i hvis Skole paa Christianshavn han vistnok beklædte en Post som Inspektør eller Overlærer. Han var et klart Hoved med en god og sober Forstand, besad en kold Overlegenhed, hvor der var Brug for den. Hans politiske og æstetiske Synspunkter var de samme som Svogers — altsaa saadanne som var i højeste Kurs hjemme. Han og hans Hustru ledsagedes af en meget nydelig ung Dame, Frøken *Bartholin*, og hendes Tilstedeværelse var jo egnet til at drage anden Ungdom til Hjemmet. Hver Søndag tog *Ingerslevs* imod, og der samledes om dem en Kres af de ved deres Kunst og Personer mest fremtrædende Kunstnere saasom *Walter Runeberg* og hans Hustru, *Pietro Krohn*, *Otto Haslund*³⁾ og *Niels Bredal*, *Börjeson*

1) Niels Bredal (1841—88) var i Sept. 1871 kommen til Rom, hvor han blev til 1880 og særlig uddannede sig som Aquarelmaler. I 1885 Lærer ved Kolding tekniske Skole.

2) Andreas Ingerslev (1827—94) theol. Cand. 1846, ægtede 1860 Michaela Aagaard, opgav sin pædagogiske Virksomhed samtidig med Svogeren Martin Hammerich og bosatte sig paa Skovvænge ved Vordingborg. Er Forf. til et Par populærhistoriske Arbejder.

3) Otto Haslund (1842—1917) var kommen til Italien sammen med Pietro Krohn, 1875—77 var han der atter i Zahrtmanns Følge.

og adskillige andre — en Kres af sunde og ligefremme Mennesker med en passende Grad af Intelligens.

Men til disse hørte vi *Knudtzon'er* ikke, allerede af den Grund at vi var optagne i den *Jerichauske* Kres, og i den indesluttedes saa varmt og tæt af Kresens Overhoved, at vi overhovedet Intet fik tilovers for Fru *Jerichaus* Antipoder.¹⁾ *Jerichaus* var allerede ankomne før os og boede i en stor Lejlighed i Via del Tritone. Otte Personer var der, nemlig Forældrene, de to ældste Sønner, tre Døtre og Lærerinden Frk. *Rudemose*. Lige fra de to Familiers første Møde her i Rom og under hele Mamas Ophold spirede og udviklede sig et stigende Venskab, og paa Bunden af dette laa en vældig Beundring for Fru *Jerichau*. Venskabet fik sin Climax hele den Tid i hvilken vi var sammen; men da var vi ogsaa næsten helt oppe paa Bølgens Top — d. v. s. for Familieoverhovedernes Vedkommende. Men jeg vilde ikke kunne skrive dette Afsnit af min Livshistorie uden at holde et stadigt Øje med *Jerichaus*.

Den ældste Søn *Thorald* havde dengang endnu ikke udviklet sig helt ud i de unormale Særheder, som siden kom til at udmærke ham, men han var

¹⁾ Om J. A. Jerichau se ovenfor. — Husets Frue Elisabeth f. Baumann (1819—81) var født af tyske Forældre, men havde henlevet sin første Ungdom i polske Omgivelser. Hendes store Skønhed og maleriske Begavelse vakte Opmærksomhed om hende. I 1845 var hun i Rom, hvor hun Aaret efter ægtede Jens Adolf Jerichau. I 1849 drog hun med ham til Danmark, hvor hendes i 1851 udstillede „Danmark“ gjorde hendes Navn populært. Hendes koloristiske Sans og overlegne Penselføring dækkede over en kunstnerisk Overfladiskhed. Bedst var hun som Portrætmaler. Hendes midtpunktflyende Sjæl trivedes bedst under urolige Forhold og paa Rejser (jvfr. hendes „Ungdomserindringer“). — Af Sønerne blev Thorald en Tid Organist i Horsens. Harald (1851—78) var en fremragende malerisk Begavelse, i Slægt med Moderens Kunstner temperament.

paa Vej imod dem. Men Broderen *Harald* maatte betragtes som Blomsten af de unge *Jerichauer*. Han var en livlig, vakker blond ung Mand paa 20 Aar, ret intelligent, og som Maler ubetinget talentfuld; han bar i sin Person intet til Skue af den Interesserthed, som hos Moderen var et iøjnefaldende Træk; heller ikke kunde han siges have arvet af den Professoren omgivende Skæl. Han syntes ikke at tage Skade af den Overvurdering, som i rigt Maal blev ham tildelt fra Moderen, der i ham saa Spiren til den største danske Landskabsmaler. Døtrene var alle tre smukke: *Sofie*, et henrivende Barn, 13½ Aar gammel, frisk naiv og dog intelligent og med et slumrende Talent i sig.¹⁾ *Lovise* yndefuld, altid opfyldt af en bly Ængstelighed, et lille spædt Jeg, der ikke gav sig Udtryk i spontane Ytringer, men i forsigtig Spørgen — egentlig et ganske U-Jerichausk Fænomen: Særthed, Blufærdighed og Beskedenhed midt i Kraftens, Dygtighedens og Talentets Selvfølelse;²⁾ over *Agnete* var der noget Kærnefuldt og Kraftigt, og skøndt ikke helt af *Sofies* Skønhed var hun dog smuk, dertil intelligent og af en meget personlig Fremtræden i Forhold til sine 18 Aar.³⁾

I Midten af denne lille Samling af unge og smukke Menneskeexemplarer virkede Fru *Jerichau* som den aarvaagne Anførende, inciterende, regulerende og moderende, hele Codillen førende, og selv alene

¹⁾ Sofie, f. 1859, i 1878 gift med Hofjægermester Emil v. Holstein-Rathlouw (d. 1919).

²⁾ Lovise Jerichau d. paa en Sindssygeanstalt.

³⁾ Agnete Jerichau (f. 1853) ægtede i 1873 Kapt. Alb. Fr. Læssøe (1848—1903) der var traadt i persisk Tjeneste. 1881 udgav hun „Fra Persien;“ senere da hendes Mand var traadt i indisk Tjeneste, i 1886 „Et Gilmt af Hindostan“.

siddende inde med Tankerne paa hvilket Scylla eller Charybdis der skulde undgaaes, og hvilke Formaal der kunde naaes — hvad der kunde ofres paa denne eller hin Chance — hvorledes denne eller hin fremragende Tilrejsende skulde faa sin Opmærksomhed ført hen paa Kunstnerparret *Jerichau* og paa Sønnen *Harald* —, hvorledes kort sagt den hele Forretning skulde føres, og hvor langt man behøvede at gaa for at holde det Skin af Velhavenhed oppe, der betingede Positionen — den Position, som hvilede paa det at *være* stor og derfor ikke behøve at *blive* det.

Medens saaledes *Ingerslevs* Søndagsaftener samlede de unge Kunstnere til Conversation og Meningsudvexlinger om Dagens Spørgsmaal, var derimod Fru *Jerichaus* Fredag-Aftener farvede af en hel anden Karakter. Under Samtalen ulmede Spørgsmaalet om Værdien og Betydningen af Familien *Jerichaus* Kunst, og saa var der endnu den Forskel, at medens *Ingerslevs* kun samlede nogle Skandinaver, stod Fru *Jerichaus* Døre aabne for alle Europæere. Vel traf man her Svenske, Norske og Danske; men man traf nok saa mange Tyske og Englændere. Underholdningen var alsidig, og Musik blev ogsaa udøvet. Og den førende Centrumsfigur var selve Fru *Jerichau*, der bevægelig og aarvaagen holdt Øje med Alt hvad der foregik, og var parat til hvorsomhelst at gribe ledende ind.

Lejligheden i via del Tritone havde Fru *Jerichau* lejet af en fornem Dame, for hvem det var gaaet tilbage. Boligen, af hvilke ingen udenfor Familien

fik at se mere end de tre Værelser, havde Fruen udmærket godt forstaaet at indrette til hvad den skulde være: Rammen om en stor og velstillet Kunstnerfamilie, der vilde tilbringe Vinteren i Rom. Fra Trappen kom man ind i et Etfagsværelse. Her havde Fru *Jerichau* paa en dertil passende Baggrund opstillet en Række af sin Mands Arbejder i Gips, og de gjorde en udmærket Virkning. Man fik som første Indtryk, at her var rigeligt med Plads — hvilket der vistnok slet ikke var, da Sovekamrene nok var nogle skrækelige Huller; men dernæst gav disse Figurer den Indtrædende den Forestilling, at han befandt sig hos en Kunstner, der forbeholdt sig Ret til at bryde med alt Traditionelt, og hvis Værelsens Indretning ikke skulde maales med en almindelig Alen. Fra det lille med Statuer prydede Entré-Rum førte en Dør ind til Lejlighedens største Værelse, en Salon med tre Fag til Gaden. Her var Gulvet helt dækket af et ganske nyt Brysseler-Gulvtæppe, brunt med Mønster i; det møblerede saa at sige hele Stuen og krævede Tilgivelse for Alt hvad der ellers kunde støde eller savnes. I Bunden af Stuen stod en Sofa med et stort ovalt Bord foran og Lænestole omkring Bordet. Stuen var desuden rig ogsaa paa andre Siddepladser — det var jo dens Hovedbestemmelse at kunne rumme et større internationalt Selskab. Et Klaver stod henne ved Væggen til Entréen. Bag denne store Salon laa en tofags Spisestue; i den kom Ingen ind uden Familien og — senere hen paa Sæsonen — jeg.

Naar man nu en Fredag Aften kom ind i Fru

Jerichaus Salon, saa var de vigtigste Pladser omkring Bordet occuperede af Damer, og ved Præsentationen fik man at vide, at de var Englænderinder, og at de corresponderede med dette eller hint Blad eller Tidsskrift. Foruden en mandlig Correspondent, hvis Navn jeg ikke har bevaret, erindrer jeg *Miss Blondel* og *Miss Bremster*. Den sidste satte megen Pris paa *Harald* og vilde gerne have ham paa Tour med til Tavolata. Han undslog sig — vi drillede ham. En Aften havde hun det Blad med, til hvilket hun skrev og læste noget af en Artikel op for os. Den begyndte: „I like to tell stories of young painters, Mr. *Harald Jerichau*. . . .etc.“

Der var dog flere Tyskere end Englændere, dels Kunstnere, dels literære Folk, og endelig var der ogsaa Skandinaver — men nærmest saadanne, som tilhørte „den finere Portion“. Conversationen gik paa Tysk og paa Engelsk, og overhovedet forløb disse Aftener behageligt for Gæsterne. Jeg var der vist hver Gang, og Mama og Søstrene af og til. Skøndt Fru *Jerichau* var 52 Aar gammel, gav hun af og til et lille Sangnummer med eget Klaveraccompaniment til, og det lød nok saa smukt, hun havde en stor og klangfuld Stemme. Eller hun gav et Nummer paa Klaveret uden Sang. En Aften var der en Tysker, der med en næsten kællende og smægtende Stemme sagde til Fru *Jerichau*, som sad ved Klaveret: „Ach, Frau *Jerichau*! Spielen Sie doch die Wacht am Rhein!“ Der blev tyst i Stuen. Fru *Jerichau* betænkte sig et Øjeblik. Saa sagde hun: „Ja men saa skal De først have „Kong Christian“. Hun sagde

disse Ord paa Dansk, og strax efter intonerede hun med Kraft „Kong Christian“. Da denne sunde og kraftige Dosis var afleveret, gav hun „Die Wacht am Rhein“ til Bedste. Den virkede paa os „Ikke-Tyskere“, som Havresuppe maa virke ovenpaa Beuf. Vi kunde rigtignok være stolte af vor Nationalsang og den prægtige Melodi.

Den 27. November holdt Kong *Victor Emanuel* sit Indtog i Rom og aabnede Parlamentet. Han passerede Piazza del Popolo og Corsoen; selvfølgelig har der ved denne Lejlighed været udfoldet megen Stads; men jeg tilstaar, at jeg ikke har bevaret nogen synderlig Erindring derom. Slige Optrin ligner hinanden og efterlader ikke Billedet af noget særligt. Derimod traf jeg faa Dage efter en Person, hvis faa Ord har fæstet sig i min Erindring. Mama og jeg spaserede paa Monte Pincio. I lang Afstand saa vi en Moder klædt i den samme Nationaldragt som Modellerne bærer, og hendes Barn, en lille Pige paa et Par Aar. Hun var nydelig, men øjensynlig utilfreds med Tilværelsen. Mama og jeg indlod os i Samtale med hende og beundrede det lille Barn. Tilsidst mundede vor Samtale ud i at jeg gav hende en Lire, som hun gerne tog imod. Men da jeg nu saa paa hende for at sige Farvel, faldt det paa én gang som Skæl fra mine Øjne, at det var *Pascuccia*, jeg havde talt med. Jeg sagde til hende: „Men er det ikke *Pascuccia*?“ og hun bekræftede det. Jeg havde aldrig set hende før, men vel en Buste udført af *Lauritz Prior*, og jeg vidste, at hun havde været saa indtaget i *Ludvig Schou*. Som jeg nu fortsatte

Samtalen, bemærkede jeg, at foruden at hun jo selv kunde staa Model, kunde jo ogsaa den lille Pige som Model bidrage til Fortjenesten. „Før skal hun æde Markens Græs end tjene sit Brød som Model.“ Jeg blev højlig forbauset. Den smukke *Pascuccia* havde altsaa høstet Bitterhed dér hvor jeg antog, at hun følte sig som en beundret Dronning.

Julen nærmede sig, og med den store Tilstrømning af Skandinaver, som denne Sæson kunde glæde sig ved, blev ogsaa Juleaften, som skulde fejres i den Skandinaviske Forening, en Begivenhed af langt større Rang end i tidligere Aar. Der meldte sig 110, som vilde spise den romerske Kalkun, der maatte remplacere den danske Gaas. Store Kræfter blev sat i Bevægelse for at opnaa et festligt Ensemble. *Pietro Krohn* tog sig paa at pynte Salen, og Fru *Jerichau* og Dekorationsmaler *Schondel* stod for Pyntningen af det store Laurbærtræ, som erstattede den nordiske Gran. I Bunden af Salen havde *Krohn* anbragt de to nordiske Kongers Buster, omgivne af de nordiske Flag og grønne Guirlander, besatte med hvide af Fru *Jerichau* tilvirkede Linier. Paa de to Sidevægge var der paa en Undergrund af gult Papir malet Figurer à la Pompei. Paa den ene Væg et svensk Vinterjulelandskab med Folk, der ved Fakkellys kører til Kirke, paa den anden et tilsvarende fra den danske Vinter. Væggen med de 3 Vinduer ud til Gaarden havde ogsaa faaet sin Behandling: hvert af de tre Vinduer var omgivet af Grønt, som gjorde dem til 3 smaa i Stuen udbyggede Verandaer; i det Grønne var anbragt Lamper, som

belyste hver sin Udsigt over Rom, der dækkede selve Vinduerne. *Krohn* havde arbejdet meget og — formodentlig ved Hjælp af forskellige Kunstnere — opnaaet et Resultat, der vistnok var uden Sidestykke i Fortiden.

Aftenen kom, og Stimmelen var stor. Jeg blev af Fru *Jerichau* kaaret til at være hendes Bordkavaler. Jeg kunde jo kun være glad for den Borddame; thi hun var nok den interessanteste, morsomste og mest underholdende af de tilstedeværende Damer. Men selv den elskværdigste Passiar kunde jo dog ikke føre bort fra det Faktum, at det som skete her, var den reneste Galimathias. Julen, som vi hjemme fejrede som Børnenes Fest, helst med lidt Extra-Eenfold lagt over den daglige Tone, den var her kunstigt stemt op til en Form af Selskabelighed, der slet ikke passede til den. Hele denne Blanding af mondæne Folk og af Kunstnere og Videnskabsmænd, der tilmed iaar var mødt op i et Antal saa stort, at de Fleste knap kendte Halvdelen af de Tilstedeværende, kunde da umuligt skabe en virkelig Julestemning. Hvad hin 24de December gik for sig i den Skandinaviske Forening var, at der blev holdt et stort Aftenselskab, hvis Deltagere ikke dannede en selskabelig Enhed.

Men om ikke andet, saa bevirkede dog et saadant Selskab, at man fandt hinanden. Rom er den By, og i Rom den Skandinaviske Forening det Sted, hvor der kan stiftes Bekendtskaber for hele Livet.

Og saa var der dog hin Juleaften under Festens Forløb et lille Øjeblik, i hvilket alle samledes i én

Følelse, og det var nærmest en Følelse af Vemod. Den 80aarige Digter — *Carsten Hauch* — havde skrevet en „Julesang for de nordiske Kunstnere i Rom.“ Da den blev afsungen, tog den sikkert Alles Stemning, og vistnok kom vi, der sang den, mere til at tænke paa den gamle Digter end paa de nordiske Kunstnere. Saadan lød *Hauchs* Ord:

Her voxe grønne Myrter bag Laurbær i Skjul.

— Her er godt at boe —

Her holder vi den deiligste, fagreste Jul.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Her spørges ej om Titler, om Rang og Ridderbaand.

— Her er godt at boe —

Her spørges kun, om Kunsten har adlet din Aand.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Her tales ei om Statskløgt og ei om Politik.

— Her er godt at boe —

Her samles vi som Venner alt efter gammel Skik.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Her staae de store Minder som i tusind Aar de stod,

— Her er godt at boe —

Mens Kongestole knuses og trædes under Fod.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Og Oldtidens Billeder de trodse Tidens Strøm.

— Her er godt at boe —

Her drømmer mangan Kunstner sin yndigste Drøm.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Hans Drøm kan vorde Sandhed til Hæder for hans Land.

— Her er godt at boe —

Her voxer høit og dristigt Enhver, som voxe kan.

— Men Vejen til Hjemmet er lang.

Og Nordens varme Hjerte og Nordens dybe Sands
 — Her er godt at boe —
 De vil sig her forene med gamle Tidens Glands.
 — Men Vejen til Hjemmet er lang.

Dog naar Jert Blik har klaret sig ved Oldtidens Bryst,
 — Her er godt at boe —
 Og naar I staae med Sejr paa Fædrelandets Kyst,
 — Men Vejen til Hjemmet er lang.

Gud give da I finde maae bag Nordens gamle Træer
 — Dér er godt at boe —
 Enhver som I har elsket, Enhver som har Jer kjær.
 — Men Vejen til Hjemmet er lang.

Da skal I atter sidde med Laurbær i Skjul,
 — Dér er godt at boe —
 Og feire høit i Norden igien en fager Jul.
 — Men Vejen til Hjemmet er lang.

Let at forstaa: vi Danske følte den veemodige Sang som et Udtryk for den gamle Digers Stemning, og udaf Ordene: „Men Vejen til Hjemmet er lang“ forstod alle, at den Tanke beskæftigede *Hauch*, at *han* vel næppe naaede den lange Vej hjem.

Jeg vil nævne nogle af de mest iøjefaldende blandt dette Aars Deltagere i Julefesten. Den norske Diger *Andreas Munch* med Frue, f. Comtesse *Raben*, Datter af den bekendte „Bjørnejæger“, gæstede Rom; de var temmelig nygifte. Jeg havde truffet *Munch* i Selskabslivet i Kjøbenhavn og fandt ham meget kedsommelig, Fruen var højt anset for sin Elskværdighed. Fremdeles den norske Billedhugger *Borch* og Frue, Filologen *Richard Christensen* og Frue,

f. *Tscherning*¹⁾ og antagelig *Vilhelm Bergsøe* med sin unge Frue, f. *Schmidt*²⁾, og Professor og Professorinde *Ussing*.³⁾ Af de mere fremtrædende Kunstnere kan jeg nævne: *Rosenstand*, *Helsted*, *Hasselriis*,⁴⁾ *Holger Roed*,⁵⁾ *Otto Haslund*, *Albert Price* og *Thiele*. —

Det interesserede mig at besøge Kunstnerne i deres Ateliers, hvor deres nye Billeder stod paa Staffelierne. *Helsteds* og *Rosenstands* Atelier laa ved Siden af hinanden. Det forekom mig, at *Helsted* særlig var optaget af Interesse for den maleriske Gennemførelse af Ting, hvis Indhold i og for sig ikke kunde gøre Krav paa Interesse. *Rosenstand* havde paa Stablen et pragtfuldt Jagtbillede. Der var megen Elegance i disse aristokratiske Jægere, som jeg antog havde deres Forbilleder i fransk Malerkunst; og jeg beundrede ogsaa Kompositionen. Jeg er ikke utilbøjelig til at tro, at i en Udstilling af *Rosenstands* Arbejder vilde dette Billede betegne et Højdepunkt.⁶⁾

Jeg besøgte ogsaa den unge *Holger Roed*, som allerede for syv Aar siden havde tildraget sig stor Opmærksomhed ved en Kultegning af Uffe hin Spage,

1) Richard Christensen (1843—76), klassisk Filolog, havde lige taget Doktorgraden, ægtet Anthonore Tscherning, den senere Blomstermalerinde (d. 1926) og var nu paa en større Rejse til Italien og Grækenland.

2) Vilh. Bergsøe ægtede 1872 Margrethe Kirstine Schmidt, saa de har næppe været med til Julegildet 1871.

3) J. L. Ussing (1820—1903). Prof. i klasisk Filologi og Arkæologi, gift med Minona f. Güntelberg.

4) Billedhuggeren Louis Hasselriis (1844—1912) var 1871 rejst til Italien paa Ankers Legat. Igennem mange Aar blev Rom hans egentlige Hjem.

5) Holger Peter Roed (1846—74), Søn af Jørgen Roed. var paa Akademiets store Rejsestipendium 1870—72 ude, særlig i Rom og Neapel.

— De andre Kunstnere er alle nævnedes ovenfor i anden Forbindelse.

6) Billedet var bestilt af Kammerherre Jacob Scavenius til Gjorslev.

og i 1870 udstillet et stort Syndflodsbillede, der havde den Egenskab, at medens Kompositionen rummede betydelig kunstnerisk Sans og Følelse, var Koloriten falden i den Grad akademisk ud og mindede i paafaldende Grad om Faderen, *Jørgen Roed*, at Værket dog følte som et eklektisk Produkt. Nu var *Holger Roed* rejst ud for paa egen Haand at søge at skabe sig den Form, som hans Fader saa lidt som nogen anden kunde laane ham. Jeg fandt ham kæmpende med de naturalistiske Fordringer i ren Ligegyldighed for om han malede det ene eller det andet. „Den Stol dér“ ønskede han at kunne binde til Lærredet, naar blot den vilde blive til levende Virkelighed. Jeg fik den Opfattelse, at han kæmpede en fortvivlet Kamp med den Academisme, som havde bemægtiget sig ham. Vi kender jo *Drachmanns* „Brevet om Jan Steen“ og derigennem den Skæbne, som den begavede unge Kunstner fik.¹⁾ —

Vi omgikkes stadigt Familien *Jerichau*. Det var et uimodsigeligt Faktum, at de to Familier passede storartet sammen: paa den ene Side den over al Maade friske og stærkt ydende Kunstnerslægt; paa den anden Side den ulige mere nøgterne Bedsteborgerfamilie, der var modtagelig for æsthetiske Indtryk og allermost for frisk menneskelig Umiddelbarhed.

Det var vist en Aften, min Fødselsdag, da hele Familien *Jerichau* var samlet hos os, at Fruen holdt et lidt vovet Foredrag, siddende ved det store runde Bord i vor Salon, omgiven af alle *Knudtson'erne*

¹⁾ Et Kapitel i *Drachmanns* Rejsebilleder, der bl. a. taler om Marstrand og *Holger Roed*.

og alle *Jerichauerne* lige ned til *Sofie*. Hun kom ind paa at berette om alle de Efterstræbelser hun som ung Pige havde været Genstand for, — hvorledes Officerer havde været forelskede i hende, og en af dem havde holdt paa sin Hest under hendes Vindue for at bortføre hende (hvilket selvfølgelig mislykkedes for ham), — hvorledes hun senere i sit Liv havde været udsat for Farer af langt grovere Art: flere Gange havde Mænd forsøgt at bryde ind til hende om Natten i hendes Sovekammer og givet sig i Lag med at bryde Laasen op.

Der blev mere og mere stille i Stuen, alt som hun fortalte, og hun blev mere og mere opfyldt af Fortællingen og talte højere og med en stadig mere sonor Røst. Jeg tænkte — og fik siden at vide, at Mama havde tænkt det samme — nemlig at disse Oplevelser ikke var noget for hendes unge Døtre at sidde og høre paa. Selv om Moderen havde undgaaet Efterstræbelserne, laa der dog i Beretningerne herom noget for Børnenes Forestilling saarende. Men alt som Fru *Jerichau* mere og mere lod sin Røst lyde gennem Rummet og mærkede den Stilhed hun fremkaldte hos Tilhørerne, besindede hun sig dog paa, at hendes Foredrag behøvede en Afslutning med Applomb, og da hun var bleven færdig med den sidste Indbruds-Forsøger, sagde hun, som i alvorlig Bevægelse: „Man kan beskytte sig mod Vold, men man kan ikke beskytte sig mod Indtryk.“ Men ak! det var jo netop Indtryk hun ikke havde beskyttet sine unge Døtre mod.

En anden Gang — en af Karnevalsaftenerne — havde vi ogsaa Fru *Jerichau* og hendes Børn til The om Aftenen. *Harald* var dog ikke kommen med de andre, og vi undrede os over hvor han blev af. Fru *Jerichau* var som sædvanlig den Førrende i Samtalen, og hun forklarede os, hvad Grunden var til at Familiens Forhold til Størstedelen af de andre danske Kunstnere ialtfald ikke var helt godt. Grunden var den, at de Andre var misundelige. „Naar nogen vil anvende et lidt større Beløb, køber han et af mine Billeder, og vil han anvende noget mindre, bestiller han et Landskab hos *Harald*.“ At dette ikke helt stemte vidste jeg, da jeg kendte Navne paa flere, der havde bestilt Malerier hos forskellige danske Kunstnere; jeg kunde kun opfatte Fruens Ord som Anvisning paa et fromt og dydigt Levned. Et Øjeblik efter kom *Harald* ind ad Døren; han bar en smuk Buket, med en rund Armbevægelse plantede han den i en paa Bordet staaende Vase og sagde, henvendt til Mama: Buon carnevale! Udmærket Virkning!

Det hørte til Fru *Jerichaus* Specialiteter at arrangere Fællesforetagender og Ture. Dette hængte ikke alene sammen med den stadige Hævden af sin Position; men det var vistnok tillige noget, som morede hende. Med sit saftige Naturel var hun ikke blot parat til at sætte Andre i Gang; hun behøvede ogsaa for sig selv forfriskende Incitamentter gennem nye Indtryk.

En Aften arrangerede hun et Besøg i „Jødeknejspen“ i Ghettoen. Deltagerne var mange, og deri-

blandt hele vor Familie. Vi kom da, inden Mørket faldt paa, med Lethed ud til Ghettoen, og Fru *Jerichau* lodsede os ind i Knejpen, hvor vi fyldte det meste af Lokalet. Ved Traktementet var ikke meget at bemærke: man spiste dér altid det samme, nemlig Carcioffoli stegte i Fedt — meget velsmagende; og Servicet var glasserede Lertallerkener og Tingaffer. Servietter kunde forekomme, men da gerne ublegede. Men det interessanteste ved Knejpen var det Ægtepar, som udgjorde Værtskabet: en meget stor og særlig kraftig udviklet Mand uden særlig fremherskende jødiske Træk, men dog Jøde, og en lille hypersensuel Kvinde af en let Yppighed, men blond og — ogsaa hun — lidet jødisk i Typen. Manden førte strax Tanken hen paa Samson, og den ualmindelig smukke blonde Kvinde vakte strax Forestillinger om Dalila, og der var over hende en paafaldende Objektivitet som hun dér gik og betjente Gæsterne. Vilde man tænke sig, at nogen-sinde en Gæst kunde falde paa at sende Dalila et venligt Øjekast, da havde han blot behøvet at se paa Samson for at tage Øjnene til sig.

Med denne Erindring om et Par Skikkelser fra det gamle Testamente kom vi ud paa Gaden, hvor der nu var ganske mørkt. Der blev talt om hvor den nærmeste Vej var op til Fremmedkvarteret, hvor Skandinaverne boede, og det blev overdraget mig som den af Selskabet, der var bedst orienteret i de gamle Bydele, at gaa i Spidsen.

Jeg kom saaledes en Snes Alen forud for det øvrige Selskab, der gik i Grupper. Jeg bøjede ind

i en smal Gyde, idet jeg hele Tiden havde Monte Cavallo som Maal. Som jeg her skred frem, saa jeg opad et Hus i Rækken en Mand sidde paa Hug og forrette et større Ærinde — han havde ikke ventet Passage gennem Gyden paa denne Tid af Døgnet. Forresten kan jeg her indskyde den Bemærkning, at da i disse Aar de fleste romerske Huses Nødtørfts-Indretninger var over al Maade primitive og grise-sede, var det en ganske naturlig Ting, at Enhver der kunde blive fri for at benytte dem, søgte en Udvej dertil. At jeg skulde passere, afficerede da heller ikke Manden; men da han fik Øje paa hele den efterfølgende Kohorte, foretog han ganske rolig en Vending, saa at han kom til at vende Ryggen istedetfor Fronten til de Passerende. I ærbødig Taus-hed og holdende til højre gik man forbi, og snart var vi ude af Gyden.

Men der var ikke gaaet mange Minutter før et nyt og ganske forskelligartet Indtryk mødte os. Ved en Krysning af to Gader var et Par Snese Men-nesker forsamlede, klædte i Nationaldragter ganske som Modellernes. En livlig Musik lød os imøde, og mellem en Kres af Tilskuere traadtes Dandsen muntert og let. Vi var komne i det interessante Til-fælde at attrapere en Klasse af Roms Beboere i et Udbrud af deres barnlige og nationalt ejendomme-lige Glæde ved Tilværelsen. Der dansedes først til én Melodi, saa til en anden, og endelig kom Taran-tellen, Musikken hvirvlede om Ørene paa os, og de prægtigt farvede Dansende fløj i Takt over Sten-broen, stødte Hælene mod Jorden, rejste Armene

i Vejret og udgjorde en glimrende malerisk Scene i den belyste Gade.

Vi Skandinaver blev alle elektriceret, men allermost blev Professoren [*Jerichau*] det. Han var en gammel passioneret Taranteldanser. Paa én Gang styrtede han og Fru *Jerichau* sig ind mellem de Dansende og som to mørke Skikkelser mellem alle de brogede, fægtende og gestikulerende, stampende og sidelæns flyvende hen over Gaden. Deres improviserede Flugt ind i de Dansendes Rækker vakte Bifald og hilstes med Bravo. Efter nogle Minutter kom de tilbage til vor Kres, der ogsaa honorerede dem med vort Bifald, og vort Selskab begav sig paa Vej hjem.

Men nu kom et lidet Nachspiel. Da de glade Romere saa Forestiererne trække sig tilbage uden at efterlade en Sympatitilkendegivelse i Form af en lille Afskedsgave, rejste der sig smaa Raab efter dem af en halvt haanende, halvt klagende Karakter. For denne Side af Sagen havde hverken Professoren eller Fru *Jerichau* havt den rette romerske Forstaaelse. Jeg skyndte mig da at finde et Femfrancsstykke frem og stak det til en af de nærmeste af Professorfolkets Meddansere. Nu var strax enhver Misstemning hævet, og under gensidigt velvillige Afskedshilsner drog vi afsted.

Og nu kommer jeg til den hældende Sæsons triste Begivenhed. Den 4. Marts 1872 døde *Johan Carsten Hauch*. Vi havde jo set ham her i Rom kæmpende med sine personlige Forhold, set ham blive støttet

af Kunstnerne og anet, at han ikke i sin egen Familie fandt den Hygge og Kærlighed, som den 80-aarige saa meget trængte til. Og vi havde ved Julefesten i Foreningen afsunget hans vemodige Sang: „Men Vejen til Hjemmet er lang“. Nu var hans dunkle Drøm gaaet i Opfyldelse, og hans trætte Legeme skulde stedes til Hvile under de immergrønne Træer ude ved Cestiuspyramiden, hvor mange Skandinaver laa begravede. Ifølge Landets Skik fulgte Jordfæstelsen hurtigt ovenpaa Dødsfaldet, og allerede den følgende Dag — den 5. Marts — Kl. 5 samledes saa godt som alle de Skandinaver der opholdt sig i Rom, for at vise *Hauch* den sidste Ære. Vejret var foraarsagtigt mildt. Den tyske Præst holdt den egentlige Begravelsestale inde i et lille Kapel, som ligger tilhøjre for Indgangen til Kirkegaarden. Derefter blev Kisten baaret ud til Graven, og her bragte *Ingerslev* ham et sidste Farvel. Saa blev Kisten sænket ned, og derpaa blev af de Tilstedeværende afsunget en Sang, skrevet af den norske Digter *Munch*. Skøndt *Hauchs* Julesang ikke kunde siges at være noget særlig lødigt Udslag af hans lyriske Muse, var *Munchs* dog mattere. Han havde valgt samme Melodi, og i et af de mellemste Vers kom Ordene igen: „Men Vejen til Hjemmet er lang“. Stemningen genkaldtes. Digtets Slutningslinie lød: „Men Vejen til Hjemmet han fandt“.

Man kunde ikke undgaa at faa det Indtryk, at Familien *Hauch* følte Trang til hurtigt at faa udslettet Mindet om dens Oplevelser i Rom; thi de forlod Staden en af de følgende Dage. Gamle Fru *Hauch*

var en stenhaard Natur. Hun havde i de sidste Aar næret Uvillie mod Manden, og denne Uvillie var opstaaet ved at *Peter Hjort* i 1867 havde udgivet en Samling Breve, der — taktløst — indeholdt Meddelelser af ganske privat Natur, og deriblandt den om *Hauch*, at han havde giftet sig med sin anden Kone for at have et Midtpunkt i sit Hjem — eller lignende.¹⁾ Dette tilgav Fru *Hauch* aldrig sin Mand. Nu da han var død, vilde hun bort. Men til Afsked indbød hun en Kres af deres Venner mellem Kunstnerne. *Pietro Krohn* skriver i sine Notitser derom under 6. Marts: „Vi var 12 sammen med *Hauchs* sidste Dag til Middag i Rom — NB.“ At dette NB har hentydet til Noget, som *Krohn* ikke har villet overgive til Papiret, synes mig utvivlsomt. Det sivede ud mellem Skandinaverne, at den oprevne Tilstand, i hvilken Familien *Hauch* efter den Gamles Død befandt sig, bl. a. havde givet sig Udtryk i at et af Familiens yngre Medlemmer havde forsøgt Selvmord.

Jeg vender tilbage til Fru *Jerichau*. Dagen før *Hauchs* Død havde hun arrangeret en Tur til Ostia. Deltagerne var af forskellige Nationaliteter: hele

¹⁾ Carsten Hauch var kun gift én Gang. I 1829 ægtede han Frederikke (Rinna) Ells. Brun Juul (d. 1898). Om sit Valg skrev han til Vennen Peder Hjort: „Det er en god, dannet, højest uskyldig Pige: i mine Aar er det dog mere Overlæg end Lidenskab, der leder Valget, usaget jeg ei kan nægte, at jeg er hende ret inderlig hengiven.“ — Med kolossal Taktløshed aftrykte Hjort dette Brev med mange andre i Saml. „Udvalg af Breve til P. Hjort.“ 1867 (S. 209). — I en følgende Brevsamling fra 1869 (S. 393) er optrykt et Brev fra Hauch i samme Anledning, hvori det hedder: „Du tager Fejl, hvis Du mener, at jeg skulde nære nogen Vrede mod Dig, skjøndt de Breve som jeg anser for udgivne i et for mig uheldigt Øjeblik, uden Tvivl have berøvet mig flere Menneskers Velvillie, som jeg sætter Pris paa.“

Familien *Jerichau*, Italieneren Sign. *Bicci*, Dansk-Italieneren *Alberto Poulsen* med Søn *Federigo*, et Par tyske Herrer, Englænderinden *Miss Blondel*, *Pietro Krohn*, *Bertha* og jeg. Køretøjet var storartet: en mægtig *Charàbanc*, forspændt med 4 Heste, og endelig en *Forrider*. Man skulde tro, at der havde været nogen, som man — d. v. s. *Fru Jerichau* — har ønsket at dupere. Hvem véd jeg ikke — maaske har *Miss Blondel* skullet skrive om Turen til et engelsk Blad eller Magazin. Fra Rom til Ostia er vistnok c. 2½ danske Mil. I Ostia findes Ruiner og Udgravninger fra Oldtiden, og formelt set har disse vel været vor *Turs Maal*; men i Virkeligheden bestod *Fornøjelsen* i *Køreturen* i den flotte *Vogn* og gennem et smukt *Landskab*. Jeg har bevaret saa forholdsvis lidt i min *Erindring* om hele denne *Tur*, at det er mig et *Bevis* paa, at *Oplevelserne* har været af minimal Art. Kort sagt en *Selskabstur*.

To Dage senere, d. 5. Marts, Dagen paa hvilken vi Kl. 5 begravede *Hauch*, arrangerede *Fru Jerichau* en *Formiddags-Spaseretur* over *Ponte Molle* til *Villa Mellini* paa *Monte Mario* for at nyde den enestaaende skønne og vide *Udsigt* man har deroppe — bl. a. til *Bjerget Soracte*, som mod Nord skyder sig rankt i *Vejret*. Jeg erindrer, at jeg, medens vi var deroppe, kom i dyb *Samtale* med *Harald*, og at vi tilsidst kom ind paa *ethiske Problemer* og navnlig paa det *Spørgsmaal*, hvorvidt der kunde tillægges *Individet Ansvar* og *Skyld* for de *Ideassociationer*, der meldte sig hos ham i *Fortsættelse* af hans tanke-

mæssige Overvejelser eller Behandling af en Sag. Et meget vanskeligt Problem! Jeg husker godt, at jeg var strængere ligeoverfor Individet end *Harald*.

I Løbet af Sæsonen havde vi erfaret, at Fru *Jerichau* stod meget godt anskrevet hos de Kongelige. Jeg troede først, at det var Enkedronning *Caroline Amalie* det drejede sig om; men Fru *Jerichau* sagde: „Nej, det er selve Dronning *Louise*“. Men sin største Triumf havde hun gemt til et af sine allersidste Besøg hos os. Efter at hun havde givet de passende indledende Meddelelser, fremtog hun et paa hendes Bryst gemt Brev og foldede det ud. Det var fra Prinsesse *Alexandra* til Fru *Jerichau*, og det var navnlig Slutningen, der var af Interesse. Det var nemlig en Udtalelse, at det af *Alexandra* følte som en Ære at have en saa betydelig Kunstnerinde (som Fru *Jerichau*) til sin Veninde. Øjensynligt var denne Tilkendegivelse fremkaldt ved en tilsvarende Ytring ligeoverfor Prinsessen. Men Ordene stod at læse paa Papiret, og sikkert er de bleven læst adskillige Gange før og siden.

Nu nærmede Afskedens Dag sig. Unægtelig: vi kunde ikke se tilbage paa dette 4 Maaneders Ophold paa Corsoen 47 med lignende Følelser som dem, med hvilke vi forlod Piazza Barberina i 1868. Tiden var forandret, Rom var forandret.

Mamas Afrejse d. 15. Marts fra Rom sætter et Skel mellem to Perioder af mit Romaophold. Fra nu af levede jeg altsaa en garçon og i tæt og stærk Omgang med Familien *Jerichau*. Det lykkedes mig at finde et Værelse ganske efter mit Ønske i en Side-

gade til Via del Tritone, fra hvis Vinduer jeg havde Udsigt lige ned i en herlig Appelsinhave, hvor de gyldne Frugter hang paa Træerne. Værelset var meget dybt; et Gardin trukket over hele dets Bredde skjulte Sengen, og Møbleringen var rigelig. Det gjorde Indtryk af at være dygtig snavset, noget der dog kunde hjælpes paa. Hos mig opvejedes alle Mangler af ét Fortrin: Udsigten ned i den dejlige Appelsinhave.

Fru *Jerichau* viste sig meget elskværdig imod mig og tilmed meget gæstfri. Jeg var der paa Mamas Fødselsdag d. 17. Marts, atter to Dage efter, og siden hen i Maaneden var vi de fleste Dage sammen. Der var aldrig nogen Misforstaaelse mellem os. Jeg beundrede hende som den rigtbegavede Natur hun var; og maaske følte hun, at hun i mig havde den Intelligensens Regulator, som Genierne og de Naturbegavede aldrig har ondt af at være i Nærheden af.

Men egentlig indgik det Venskab, som havde udviklet sig mellem os, netop nu i en ny Fase, og det beroede paa, at hun nu ønskede at tage mig ind i en større Fortrolighed og faa mig til at dele hendes Sorger og Bekymringer. Hidtil havde hun gereret sig, som om Alt var Lykke, Fremgang og Geniudfoldelse; men den, der har noget som stadigt gnaver, vil og maa altid søge en Befrielse i at meddele sig til Andre. Og hvad der gnavede paa Fru *Jerichau*, var med ét Ord: Professoren. Ikke hans mulige Afgivelser fra den rette ægteskabelige Landevej — deraf har der paa det Tidspunkt formodentlig slet Intet været. Men det at han ikke trivedes, at han var begyndt at mangle Lyst til sit Arbejde og maaske

ogsaa som Følge deraf var bleven noget sær. Utvivlsomt har hele den Stor-Menage, som Fru *Jerichau* havde indrettet i Rom, tiltalt Professoren langt mindre end hans Installation for 4 Aar siden i et tarveligt Værelse, hvor hans Kappe hang paa et Søm i Væggen. Han var en Modstander af Humbug af en hvilken som helst Art, ja allerede af en blot lidt for stort anlagt Optræden, og sikkert har hans Arbejdskraft ikke vundet, men lidt ved Fruens propagandistiske Bestræbelser. Jeg erindrer ham i Spisestuen gøre Løjer med den Opulens, som var de romerske Matroner egen, og som han ogsaa sigtede sin egen Kone for at besidde.

Foruden at Fru *Jerichau* førte vort Venskab ind i en ny Fase, fik jeg omtrent paa samme Tid en anden lille Oplevelse, som paa et enkelt Punkt bevirkede, at mit Forhold til *Jerichaus* præciseredes stærkere. Dagen før Mama rejste faldt jeg paa at gaa op og besøge *Krohn*. Vi snakkede lidt sammen, og saa foreslog han mig, at vi skulde gaa en Tur. Vi gik helt ud til Laterankirken og derfra ned til Colosseum. Som vi stod her, var vi komne ind paa at tale om Familien *Jerichau*. Da vi nævnede *Sofie*, sagde han disse for mig uforglemmelige Ord: „Den Tøs gør mig tosset“. Jeg sagde ham Intet om at jeg ogsaa var „tosset“, men jeg blev mig stærkere bevidst, at jeg ogsaa var det, og at dette dog ikke var saa helt urimeligt, siden jeg ikke var den Eneste. Jeg saa fra nu af paa *Krohn* som paa en Medbejler, omend En der syntes at gøre en vis Modstand mod sine Følelser. Dette bevirkede atter, at

jeg for mig selv kastede enhver Indvending mod mine overbord og stærkere holdt fast ved min Overbevisning, at dette Barn hang sammen med min Fremtid — noget jeg bevarede som min Hemmelighed, og fremfor alt som noget Barnet selv ingen Anelse maatte faa om. *Sofie* skulde først om 4 Maaneder fylde sit fjortende Aar.

Krohn var et udmærket og fortræffeligt Menneske. Smuk var han og havde et ualmindeligt klart Øje. Og han havde den sjældne Egenskab ikke paa noget Punkt at ville hæve sig over sine Medmennesker, skøndt han havde en fremragende god Forstand og en ualmindelig Alsidighed. Man fandt ham hjemme i næsten alt, og hans Domme var ligesaa maadeholdne som sunde. Fra Bunden af sin Sjæl var han en sand Demokrat og opfyldt af Menneskekærlighed og Almensans. Af alle de Danske, som mine forskellige Ophold i Rom førte mig sammen med, véd jeg kun en, der kunde maale sig med *Krohn* — nemlig *Vilhelm Bissen*. Lad ham have havt sine Fortrin — saa har *Krohn* ialtfald repræsenteret en langt mere omfattende Intelligens. Jeg saa ubetinget op til ham; han besvarede dette ikke paa nogen Maade med Overlegenhed eller Faderlighed, men med Ligefremhed. En særlig Uvillie havde han for alt, hvad der som „gemacht“ fjernede sig fra det Naturlige. Saaledes var han udtømmelig i at variere sin Fordømmelsesdom over en Gruppe, som den norske Billedhugger *Borch* netop havde fuldendt.¹⁾ Det var en „Adam og Eva“, staaende ved hinandens Side.

¹⁾ Christopher Borch, norsk Billedhugger (1817—96.)

Nøgne var de jo, og for at skjule et bestemt nøgent Sted hos Eva, havde *Borch* givet hende to Fletninger, lange nok til at naa fra Skulderen og helt ned til det farlige Sted, der skulde skjules. Men for helt og tilfulde at naa dette Formaal havde Billedhuggeren gjort Fletningerne lige svære i begge Ender og lagt Enden af den ene tæt ind i den Vinkel, hvis Hemmelighed for enhver Pris maatte skjules. „Naa! Har De set *Borchs* to Hampestrengene“, begyndte *Krohn* gerne, naar Talen faldt paa *Borchs* Gruppe, og saa fortsatte han. Med Rette har han vel fundet, at saa vilde dog Figenblade have været at foretrække for Hampestrengene. —

Den danske Kongefamilie var kommen til Rom, d. v. s. Kong *Christian*, Dronning *Louise* og Prinsesse *Thyra*. De havde været i Grækenland paa Besøg hos *Georg* og var nu paa Hjemvejen, havde besøgt Neapel og boede nu i „Albergo di Roma“ paa Corsoen. Det var noget for Fru *Jerichau*. Hun maa ogsaa have gjort Dronningen sin Opvartning — følgende Oplevelse godtgjorde mig det. Da jeg 19. Marts spiste til Middag hos *Jerichaus*, bad hun mig den næste Dag gaa med hende i Vatikanets Malerisamling. Jeg spurgte, om hun dog ikke vilde foretrække Palazzo Borgheses eller Palazzo Dorias Samling — det vatikanske Pinakothek var, skøndt udmærket, dog saa lille, at det rummedes i 3 Sale. Nej, det var netop Vatikanets Samling Fru *Jerichau* saa gerne vilde se sammen med mig. Tiden blev altsaa aftalt, og næste Dag kørte vi derud. Vi saa

paa Billederne, og jeg gjorde mine Bemærkninger, Fru *Jerichau* mulig ogsaa sine. Jeg udtalte mig navnlig om hvad der i Samlingen fandtes af tidlig Kunst, dvælede særligt ved Melozzo da Forli's store Paveportræt, betragtede ogsaa Caravaggios berømte Gravlæggelse, og jeg sammenlignede det med Melozzos i Henseende til Fremstillingsmidlerne — de faa hos Melozzo, de mange hos Caravaggio — og jeg fremhævede den Superioritet, som man netop paa Grund af de færre Midlers større Virkning maatte tilkende den Førstnævnte. Saa satte vi os i en Droske. I Borgo nuovo mødte vi en Landauer med Dronning *Louise* og Prinsesse *Thyra*. Fru *Jerichau* rejste sig op og complimenterede løs paa dem, og de hilste livligt. Saa kørte vi hjem. Et Par Dage senere fortalte Fru *Jerichau* mig, at Dronningen havde bedt hende gaa med sig i Vatikanets Malerisamling. „Jeg benyttede adskilligt af det De sagde, især det om Melozzo og Caravaggio — De véd: det De sagde om de faa og de mange Midler“.

Den 22. Marts gav *Christian IX* Audiens for de i Rom sig opholdende Danske. Et Par Dage i Forvejen havde Consulens Bud været rundt hos os allesammen og sagt, at Kongen boede paa „Albergo di Roma“, og at enhver Dansk, der kunde ønske at hilse paa sin Konge, vilde være velkommen nævnte Dag Kl. 12. Der indfandt sig mange, ja paa nogle Faa nær vel nok alle de Danske. Modtagelsen blev holdt i en stor Sal i Hotellets Bel-Etage. Der blev anvist os Plads, Herrerne for sig og Damerne for sig. Da de All fleste var komne og Publikum var bleven

roligt og forventningsfuldt, gik Døren tilvenstre i Baggrunden op, og saa skred i Gaasegang de Hoffet tilhørende Selskabsdamer ind, og efter dem et Par Kammerherrer. Da de havde grupperet sig, gik den anden Dør op, og ind traadte — ogsaa i Gaasegang — Kongen, Dronningen og Prinsessen. Og nu begyndte den egentlige Handling, som bestod i, at Kongen skred frem langs Vinduesvæggen, ledsaget af en Kammerherre, som igen havde Rapport til en tredje Person, Sekretæren i den Skandinaviske Forening. Idet Kongen traadte hen til de Audienshavende, En efter En, hviskede Kammerherren ham Navnet i Øret, og da denne jo sjældent iforvejen kendte Vedkommende, havde han i Forvejen skaffet sig Besked hos Sekretæren. Saa rettede Kongen et eller andet Spørgsmaal og fik et Svar, og var saa oftest færdig og gik til den næste. To tre Pladser bag Kongen arbejdede Dronningen sig frem paa samme Maade. Jeg havde Professor *Jerichau* paa min venstre Side. Kongen spurgte mig: „Er De Kunstner?“ — „Nej, Deres Majestæt, jeg studerer Kunsten.“ Jeg havde tænkt, at der var faldet et lille afsluttende Ord, men nej! „Goddag min kære *Jerichau!*“ lød de næste Ord fra Kongens Mund. Han fik naturligvis lidt mere. Saa kom Dronningen til mig. Kammerherre *Castenskjold* hviskede mit Navn. „Har De været i Neapel?“ Da Dronningen kendte Mama, mente jeg at lette hende den næste Replik ved at nævne Mama: „Ja, Deres Majestæt, jeg var der nylig med min Moder.“ — „Ja der er smukt i Neapel,“ svarede Dronningen — og saa kom Turen til *Jerichau*.

Saaledes gik Majestæterne hele Raden rundt, først til Herrerne og saa til Damerne. Prinsesse *Thyra* gav ogsaa Audiens, men kun til Damerne.

Men ovre paa Damernes Side manglede en af de vigtigste Personer. Hvor var Fru *Jerichau* henne? Saa gik Døren op henne i Hjørnet tilhøjre, og den Savnede traadte ind, fuigt af *Louise*, som i venstre Haand bar en Kurv med en Bouquet i — en ganske regulær Sammenstilling af Kameliaer i to Farver, som forekom i alle Roms Blomsterhandlervinduer og som kostede 5 frcs. Professoren og jeg forstod strax, at den Omstændighed, at Dronning *Louise* var lille *Louises* Gudtante, ikke kunde gaa ubenyttet hen. Fru *Jerichau* førte *Louise* hen til Majestæten, og *Louise* der i sin Haand bar Kurven med Bouquetten, saa ud, som om hun havde stjaalet den. Fru *Jerichau* tog da Bouquetten og sagde omtrent disse Ord: „Deres Majestæts Guddatter vover at bede Deres Majestæt om at turde overrække Deres Majestæt disse Blomster.“ Dronningen modtog dem; men da Fru *Jerichau* formodentlig fandt, at Virkningen ikke var stor nok, tilføjede hun: „Hun har selv plukket dem.“ — „Hørte De det?“ sagde jeg til Professoren — „at *Louise* selv havde plukket Blomsterne til Bouquetten.“ — „Aah,“ svarede Professoren, „det er skam ganske ligegyldigt hvad saa Madammen siger — hun skal nok vide at klare sig.“

Til Slutning nærmede et Par i Rom bosatte unge Danske sig Kongen og forebragte ham, om de ikke kunde blive fritagne for den danske Værnepligt.

Kongen svarede, at derom kunde han intet sige — de maatte henvende sig ad regelmæssig Vej, gennem vedkommende Autoriteter. Saa var det Hele forbi, og vi trak os allesammen tilbage. Men til Fru *Jerichau* sagde jeg: „Hvor kunde De dog forsøge at bilde Dronningen ind, at *Louise* selv havde plukket de Kamelier?“ Hun fastholdt ogsaa overfor mig den vanvittige Løgn, at *Louise* havde faaet Lov at plukke dem dér og dér. Jeg troede ikke et Ord af hvad hun fortalte.

Men inden *Christian IX* forlod Rom, bestilte han — for 5000 Rdlr. *Jerichaus* „Badende Piger“, udførte i Marmor, og Dronningen bestilte hos *Harald* et Landskab, til hvilket Maleri Motivet skulde hentes fra Grækenland.

En Succes som den at faa et større Arbejde solgt formaade dog ikke at sprede de mørke Skyer, der laa over Professorens Sind; thi disse Skyer skyldtes ikke en forbigaaende Misstemning, men hidrørte fra gamle Tanker, der forlængst havde paatvunget sig ham, og som næsten havde fortættet sig til fixe Ideer. Professor *Jens Adolph Jerichau* var nu naaet ud over Midten af sit Liv, og naar han saa sig tilbage, fandt han, at Livet ikke havde givet ham nok. Han saa paa *Thorvaldsens* fyrstelige Stilling mellem hans Tids Kunstnere og fandt den Paaskønnelse, han selv havde fundet, altfor ringe. Han var fuldstændig berettiget til at mene, at hans egen „Pantherjæger“ i visse Henseender overgik enhver *Thorvaldsens* Kunsts større Betydning hang sammen med

det Historiske i hans Stilling og med den af ham skabte Forening af Classicitet og Charme.

Men foruden Tanken paa *Thorvaldsen* var der en anden, som ogsaa paatrængte sig *Jerichau*. Han havde set sin Ven, *Thorald Læssøe*, indgaa Ægteskab med en Dame af la haute volée, og tilmed med en, som bragte ham Formue nok til fuld Betrygelse for hele Livet. Han saa paa sin Hustru som den, der ikke havde tilført ham en saadan Lykke. Han bed sig fast i en ganske urimelig Misfornøjelse; og især denne sidste Mangel paa Fru *Jerichaus* personlige Værd kunde ikke undgaa hos hende at fremkalde en vis højst berettiget saaret Selvfølelse. Hvad der end kunde have været at indvende mod hende, saa havde hun dog gennem Aarene været ham baade en trofast Ven og en frejdig Førerske henad Livets Vej. Og dette var Fru *Jerichau* sig tydelig bevidst. Hun fortalte mig nu, hvorledes allerede fra første Færd *Jerichau* havde haft Mismodets Korn i sin Sjæl. Da de blev gifte i Rom, var det midt i Karnevalslystigheden. Det unge Par var kommen op paa en Vogn og vilde køre en Tour; men da de skulde tvers over Corsoen, var Carnevalsoptogene i fuld Gang og Ingen maatte komme over den. *Jerichau* sad initiativløs paa Vognen, saa sprang Fru *Jerichau* af, gik hen til Politiet og sagde: „Vi er lige nygifte, vi skal der og der hen, og vi kan ikke naa det uden at faa Lov at køre over Corsoen“. Den smukke unge Kone sejrede, og de kørte over. „Se dette, kære *Knudtzon*, som skete paa vor Bryllupsdag, blev et Symbol paa hele vort Samliv“.

Oprindelig har vistnok Forelskelsen været større hos ham end hos hende. Hun opholdt sig i Rom „for at sørge ved sin afdøde Forlovedes Grav“. Da hun havde været der nogen Tid og var ifærd med at forlade Byen, holdtes der en Polterabend, paa hvilken det gik lystigt til. Midt i Aftenens Hede hændte det, at en Lok af Frøken *Baumanns* Forhaar skilte sig ud fra det øvrige og faldt ned over hendes Kind. *Jerichau*, som stod og talte med hende, tog med en Finger og førte den forvildede Lok tilbage til dens Plads. „Af den Maade *Jerichaus* Finger gik over min Pande og bragte Lokken paa Plads, følte jeg, at han elskede mig“. I Aarenes Løb fordampede Forelskelsen. Den hele Suite af Børn blev født, og ét skaffede *Jerichau* sig extra med en af sine Modeller. Men hvad der end har kunnet indvendes mod Fru *Jerichau* — eksempelvis stod hendes Ærlighed og Sandfærdighed ikke saa lidt tilbage for hendes Ægtefælles —, saa var hun kun betænkt paa hans og Børnenes Vel. Og naar hun nu saa ham være modfalden og misfornøjet, saa var det allermost for hans Skyld, at det var hende en saa stor Sorg.

Sorgen gjorde hun altid mig delagtig i, og jeg hørte da ogsaa selv paa Udbrud af *Jerichaus* Mistemning. Men det gik i Bølger, af og til kom Humøret lidt op. Mejslen rørte han dog ikke; men en Dag erklærede han, at han vilde „male en Rottmann“. *Carl Rottmann* er den udmærkede Landskabsmaler, som har dekoreret Arkaderne i Hofgarten i München — Landskaber, der udmærke sig ved en lysende Kolorit og et stort Syn paa selve det

Landskabelige. Det var ikke noget lille Forbillede Professoren havde valgt sig; men det var meget betegnende, at han netop valgte *Rottmann*; thi dette store Syn og denne Friskhed var det hans egen Trang at give kunstnerisk Virkeliggørelse —, at male en *Rottmann* vilde være blevet ham en Frigørelse, og formodentlig have fordrevet Melankolien. Fru *Jerichau* tilskyndede ham og fik ham bragt saa langt, at han fik sig bestilt en Blindramme med tilhørende Lærred i den ønskede Størrelse. Men hun fik ham ikke til at tage fat; og saa opfordrede hun mig til ogsaa at anvende min Indflydelse.

Harald havde sammen med en ung Mand, *Carluccio Hoffmann*, Søn af Billedhuggeren *Hoffmann* i Ægteskab med en Plejedatter af Maleren *Overbeck*, købt et lille Køretøj, som de delte Fornøjelsen og Udgiften ved. Et dejligt lille Køretøj med en yndig lille mørkebrun Hest. Da jeg nu skulde søge at influere paa Professoren, blev det arrangeret saaledes, at han og jeg skulde køre en Tur ud i Campagnen, og paa den skulde jeg faa ham til at slaa fast, at han vilde male sin *Rottmann*. Det var en dejlig Tur, jeg kørte Hesten, og det gik efter Ønske: *Jerichau* var fast bestemt paa nu ikke at ville opsætte det længere, og Fruen blev glad, da hun erfarede, at nu skulde det blive Alvor. Men ak — den næste Dag var Tanken paa *Rottmann* gaet fuldstændig i Forglemmelse.

Af de i Anledning af Paasken til Rom ankomne Danske var der En, der i den Tid han var i Byen,

kom til med Familien Jerichau at dele Omgangen med mig. Det var Digteren *M. Goldschmidt*. Han havde efter hvad man sagde, naar han opholdt sig mellem Landsmænd som nu her i Rom, for Skik at udvælge sig et Par Stykker til sin daglige Omgang og ikke bryde sig stort om de andre. Nu blev *Hasselriis* og jeg de to Udvalgte, hvad vi jo kunde føle os meget smigrede ved. Nok havde *Goldschmidt* sine Kæpheste, men hans Conversation var baade intelligent og aandfuld. Han forfægtede sine Ideer med Klarhed og procederede sine Anskuelser med hvad man næsten kunde kalde Spidsfindighed. For Tiden var han helt opfyldt af én Hovedtanke: Nemesis, den han nogle Aar senere udformede til en Bog.¹⁾ Naar vi tre spaserede sammen, hvad vi næsten daglig gjorde, og talte om Et og Andet, kunde *Goldschmidt* falde ind og sige: „Det er Nemesis!“ og saa debatteredes dette. *Hasselriis* havde som oftest ikke ret meget at skulle have sagt; men jeg mødte Tilstedeværelsen af Nemesis med Tvivl, og jeg blev langtfra altid overbevist om Rigtigheden af *Goldschmidts* Theorier. Men under al den Debatteren laa der hos *Goldschmidt* en Strøm af Elskværdighed, selv om det Abstrakte i hans Natur forbød den at tage Form af ligefrem Venskabelighed. Vi to Unge følte os smigrede ved at være hans to udvalgte Spaserestokke. Vi anerkendte hans Overlegenhed paa Forhaand; men jeg bestred hans Resultater. Man kunde ikke tænke sig en større Modsætning end den mellem den luftig-geniale Malerinde og den

¹⁾ Livserindringer og Resultater Bd. II.

abstrakte Tanke-Digter. Hun den frodigste af alle frodige Personligheder — han som et tørt Pebertræ med smukke lilla Blomster.

Blandt andre Ytringer, som *Goldschmidt* fremkom med, var ogsaa den, at han ikke brød sig om sin Professortitel — en Doctortitel vilde han foretrække. (Formodentlig havde jeg talt om mulig at erhverve mig Doctorgraden). Jeg fik dog ikke det Indtryk, at han for Alvor gik med en Doctor i Maven. Men han mente hvad han sagde. Den sidste Middag han denne Gang spiste i Rom, nød han i Antica Trattoria del Falcone, Byens mest specifikke Spisested, i Selskab med *Rosenstand*, *Holbech* og mig (*Hasselriis* var denne Gang forbigaaet). Men Digteren kunde heller ikke som sit sidste Minde fra Rom tage et mere specifik romersk Indtryk med end *Holbech* med sit lange graa Skæg, spisende og prisende Falcones udmærkede Køkken og fortællende om Rom paa *Thorvaldsens* Tid. *Goldschmidt* og *Holbech* var gamle Venner og allerede for nogle Aar siden havde Digteren i en af sine Fortællinger¹⁾ forherliget den gamle Skulptør. Nu tilbragte vi fire en behagelig Aften sammen. Det var d. 20. April. Dagen efter rejste *Goldschmidt*.

Ved Midten af Maj rejser Knudtzon ud til den lille albanske Bjergby Rocca di Pappa, hvor han for Sommermaanederne finder et hyggeligt Ophold i „Casa Hoffmann-Overbèch“, en stor Villa, som Billedhuggeren Hoffmans Enke (se ovenfor) havde

¹⁾ „Hvorledes man lever i Rom“.

omdannet til en Slags Pensionat. Kort efter kommer Krohn herud for at male, ledsaget af den unge æstetisk interesserede Bergenser Johan Bøgh;¹⁾ og samtidig tager den i sin Berømmelses Vorden norske Digter Jonas Lie med Hustru og Børn Ophold her. Om deres Samliv fortæller Knudtzon:

Naar jeg nu ser tilbage paa denne saa ualmindelig behageligt tilbragte Sommer og paa de Personer, der i Forening dannede „Symfonien“, da troer jeg næsten, at jeg nu bedre end dengang ser, hvem det Symfoniske skyldtes. Først og fremmest naturligtvis, at vi 4 Mandfolk var medgørlige Mennesker, men Samspillet skyldtes ogsaa, at vi saa godt udfyldte hinanden. En Hovedperson i Selskabet var selvfølgelig *Jonas Lie*. Han var af os fire den ældste og tillige den eneste af os, som var hvad man kunde kalde en fastslaaet Størrelse.²⁾ *Krohn* var kun en begyndende Maler og spredte sine Interesser over Kunstvidenskab og Kunsthistorie. *Bøgh* var „en vordende Digter“ (som saadan betegnede jeg ham i et Brev til Mama), og jeg var jo nok cand. mag. i Æsthetik, men betragtede mig dog ikke som en færdig Videnskabsmand. Paa en Maade kunde vi Alle betragtes som Dilettanter paa de Gebeter vi i vore Diskussioner tog under Behandling.

¹⁾ Johan Bøgh, f. 1848, havde i 1871 udgivet et Bind Digte; var i 1872 i Italien; ved sin Hjemkomst paa forskellig Vis kunstinteresseret, saaledes Instruktør ved Bergens nye Teater, indtil han 1889 blev Direktør for Vesterlandske Kunstindustrimuseum.

²⁾ Jonas Lie var dengang 39 Aar gammel. Han havde lige havt sit digteriske Gennembrud med sin Nordlandsfortælling „Den Fremsynte“. Lie var nu med sin Hustru Thomasine og deres fire Smaabørn for første Gang i Italien paa Stipendium.

„Jeg disputerede ofte med *Knudtson* og *Lie*“, skriver *Krohn* i sine Optegnelser. Og jeg disputerede ofte med *Krohn* og *Lie*, mest dog med *Krohn*. Men der var en mærkelig Forskel paa de To's i og for sig i mine Øjne udmærkede Intelligens. Ligesom i en Bygning de arkitektoniske Hovedlinjer virker modsat — de horizontale beroligende, de vertikale afbrydende og fornyende, — saaledes var der en tilsvarende Modsætning mellem *Krohns* og *Lies* Intelligens. Med *Lie* var man snart ude i de vide Horisonter; med *Krohn* blev man paa Stedet, undersøgende og uddybende Problemerne. Man mærkede ikke paa *Lie*, at han var Digteren, som efter at have præsteret et udmærket Arbejde — „Den Fremsynte“ — nu var ude paa Stipendium for at voxte sig stærk. Han var i høj Grad fordringsløs, men hans Intelligens var lige saa stor som vidtskuende, og man mærkede, hvordan de sunde Tanker han udtalte blev til i Øjeblikket. Og dog var der ikke blot over *Krohns*, men ogsaa — skøndt i mindre Grad — over *Lies* Raisonnementer et Præg af Nøgternhed.

Ganske utvivlsomt har det Samme i endnu højere Grad været Tilfældet med mine. Jeg behandlede med *Lie* Literaturen, med *Krohn* Kunsten. Men nu var der lykkeligvis paa Gaarden en Person, som ved sin overvældende Sundhed dannede en Modvægt mod Alt hvad der var nøgternt og tørt — og det var „den prægtige Normand *Johan Bøgh*“. Thi i Sandhed — *Bøgh* var prægtig. Han repræsenterede den uforfærdede Sundhed uden Sagkundskab af no-

gen Art og uden at prætere det mindste udover det, at man lod hans gode Humør blomstre. Han var hul og let som en Vandbakkelse, men gemytlig og fuld af Lune og Vid; der var paa Bunden af hans Sjæl kun Godhed. (De som i de senere Aar har truffet ham og som har set hvilken indbildsk Person og forbenet Snob han er endt med at blive, maa dybt beklage, at Livet kan omforme en Person saa frygteligt som Tilfældet har været med ham). Dengang var vi Alle enige i hans Uimodstaelighed. Skøndt uden stor Intelligens havde han dog sin Mening om Folk. Jeg var ham lidt for tør, især til at begynde med, men efterhaanden vandt jeg dog noget Terræn. Alt i Alt var *Bøgh* Alles Kæledægge. Uden ham vilde denne Sommer være bleven betydeligt ringere. Han var ikke blot Villa Hofmann-Overbechs første Fornøjelsesraad. Han var meget mere — han var vort daglige Solskin.

Ganske vist var Fru *Thomasine Lie* en udmærket Person, men hendes Fortrin kom ikke vort lille Samfund tilgode saaledes som hendes Mands. Jeg vilde kalde hende en ualmindelig tæt Personlighed — tæt, men derfor ingenlunde haard —, et intenst Væsen, opfyldt af Taalmodighedens Kraft. Men paa vort lille Samfund fandt denne Kraft ikke sin stærkeste Anbringelse. Fru *Lie* havde sit Hus at passe, lavede vistnok personlig al den Mad Familien spiste. Hun varetog sine 4 Børns Vel fra Morgen til Aften, og hun hjalp sin Mand i hans Arbejde. Ikke blot skrev hun ethvert Manuscript rent, naar det var færdigt (*Lies* Haandskrift var temmelig ulæselig);

men hun var under Udarbejdelsen hans kloge og smagfulde Kritiker. Forfatterskabet troer jeg dog ikke, at hun har haft nogen saa afgørende Indflydelse paa, som man skulde formode af disse *Jonas'* egne Ord: „Det Bedste og mest Vellykkede jeg har skrevet er blevet til under hendes Aand og Indflydelse. Hun kunde godt haft sit Navn med paa Titelbladet“. Jeg troer dette er for meget. Det skabende Element laa næppe i hende, og det fremragende Fortælle-Talent ejede *Jonas Lie*.

De fire *Lieske* Børn dannede en pæn lille Tilgift til Selskabet — snart var de med os Andre, snart var vi uden dem. Der var først Datteren *Asta*, som jeg antager har været 12—13 Aar gammel; *Michael*, som vel har været 10; *Mons*, som var 8; *Erik*, som snart skulde fylde sit fjerde Aar. Alle fire elskværdige og rare Børn. *Asta* lidt stille og indgetogen, Drengene mere aabne —, den mellemste, *Mons*, havde noget vist Knortel over sig, som gjorde ham mere interessant og paa mig mere tiltalende end de andre. Vi Voxne omfattede dem med gode Følelser og med Interesse. De dannede et Plus til det øvrige Selskab af en saadan Art, at ogsaa deres Tilstedeværelse gjorde vort lille Samfund rigere og friskere.

Krohn og *Bøgh* indtog deres Hovedmaaltid paa Byens Trattoria, som var meget respektabelt; men ret ofte var de mine eller *Lies* Gæster, og vi havde det da meget fornøjeligt sammen. Enkelte Gange varierede vi Forholdet saaledes, at de to Kammerater købte sig en Beuf, og jeg personlig stegte den for dem. Dette tiltalte navnlig *Bøgh*, som holdt af alle

Slags Improvisationer. Men om de To spiste paa Tratoriet eller hos os andre, saa blev Aftensvalingen gerne nydt i den store fælles Dagligstue, og desuden blev det snart til en fast Regel, at vi alle foretog en Spaseretur. Denne var saa godt som hver Dag den samme. Vi gik op gennem Byen og fulgte Monte Cavos Bjerghold. Hele Vejen havde vi Ud-sigt udover det mod Vest sig sænkende Bjergland, der som varmt belyste Bakkedrag i Afvexling af Halvskygge og Lys førte Øjet ud i den vide Campaigne, — i det Fjerne Peterskuplen — over det hele Sommerens Varme; men Luften vi indaandede havde Bjerglandets Friskhed. Turen var ikke lang, Vejen blev tilbagelagt i ganske langsom Marsch — som naar Statsmænd gaar over et Stuegulv og drøfter vigtige Spørgsmaal. Vel 20 à 25 Minutter bevægede vi os hen ad denne plant løbende Vej, saa var vi ved „Skovkappellet“, en lille fordringsløs Bygning. Her standsede Selskabet, stod nogle Minutter stille, lod Øjet glide ud over hele det dejlige Landskab. Man spejdede efter en Lysstribе, der kunde betyde Middelhavet; man konstaterede, at Peterskuplen tydeligt kom tilsyne langt ude i Vest — og saa drejede man sig om paa Hælen, og i samme rolige Tempo tiltraadtes Marschen hjemefter. Undervejs var et eller andet Thema sindigt og roligt blevet behandlet.

En ulige større Fornøjelse havde jeg en anden Dag af at bestige Monte Cavo i Selskab med *Jonas Lie* alene. Vi var gaet ud sammen, var tilfældigt kommen ind paa Vejen, der førte opad Bjerget, og

vi steg i smallere og smallere Vindinger tilvejs. Vi talte som altid om Literatur og kom snart ind paa det i de Dage saa ofte diskuterede Thema *Bjørnson* og *Ibsen* — hvem af de to der var den største Digter. Jeg erklærede mig for *Ibsen*. Jeg havde større Sympathi for *Bjørnson*; men som Digter holdt jeg *Ibsen* for at være den største, og jeg anførte en Del af mine Grunde herfor. Saa tog *Lie* Ordet: Netop som Digter er *Bjørnson* større. Vi maa intet Øjeblik glemme det Forhold Digteren har til Sproget. Digtekunsten er Sprogets Kunst, ligesom Maleriet er Farvernes og Musikken Tonernes. Og blandt Digterne er de de største, som er i Pagt med det Reneste, det Bedste, det mest Lutrede af hvad Sproget er, og som derigennem finder Udtryk for sine Tanker og Billeder. Læg nu Mærke til: Nu gaar vi To under stadig Stigen, Vindingerne bliver snævrere, men samtidig bliver Luften renere. Ganske saaledes med Sproget og dets Ordforraad: jo højere vi stiger op fra Dagliglivets brede Kres og op mod Ideernes og Idealernes Sfære, desto mere formindskes rent kvantitativt Sprogets Ordforraad; men det mindre Ordforraad som bliver tilbage, er for Digteren det værdifuldeste, det der bedst og renest egner sig til at udtrykke hans højeste Ideer og Tanker. Og læg ogsaa Mærke til, at medens *Bjørnson* færdes heroppe i de reneste og højeste Luftlag, og medens han i sin Digtning kun anvender Sprogets ædlest og mest lutrede Ordforraad, saa finder De *Ibsen* saare ofte nede i det dagligdags Brede og De ser ham anvende Rim, som *Bjørnson* vilde forsmaa at tage

i sin Digtermund. Det er denne Forskel mellem de To, der gør *Bjørnson* til en langt større Digter.

Jeg fandt, at *Lies* lille Foredrag virkelig havde en aandfuld Kerne; men jeg blev dog ikke enig med ham. Vi kendte jo lige godt de barokke Rim, som *Ibsen* f. Ex. anvender i de to sidste Akter af „Peer Gynt“, og jeg havde jo selv med *Ibsen* debatteret hele hans Forfatterskab — jeg kunde ikke for saa billigt Køb faa ham sat ned i Rangen. *Lies* Udtalelser lod sig jo desuden kun anvende paa Lyriken, og det var jo dog vel nærmest som Dramatikere, at de To skulde maales og vejes. *Jonas* og jeg beholdt hver vor Mening; men jeg var glad ved at have haft en rigtig god Spaseretur med den ligesaa intelligente som elskværdige Mand.

Her afbrydes Knudtzons Manuskript. — Endnu findes nogle spredte Notitser, der viser, at han i Eftersommeren 1872 har gjort Rejser til flere italienske Byer som Perugia, Assisi og Siena. Disse Rejser har sikkert haft den største Betydning for hans senere kunsthistoriske Forfatterskab og medført en Indleven i den ældre italienske Malerkunst. Den synlige Frugt blev det Skrift som han udarbejdede efter sin Hjemkomst: „Masaccio og den samtidige florentiske Malerkunst“, og hvormed han i 1875 som en af de første herhjemme erhvervede sig Doktorgraden for et kunsthistorisk Emne. Knudtzon uddybede senere i Aaret 1900 Emnet i en Brochure om Masaccio. Hans Arbejde, der kreser om det indviklede Emne om Samarbejdet mellem Ma-

saccio og hans Lærer Masolino, faar ogsaa tids-historiske Betydning derved, at det er det første danske kunsthistoriske Skrift, i hvilket Stilkritikens Methode er anlagt.

Men Frederik Knudtzon var samtidig en Mand med Sans for Livets Realiteter. Typografien havde altid blandt Haandværkerne paakaldt hans Interesse som det Literaturen nærmest staaende Fag, og i 1875 grundede han paa den gamle Slægtsgaards Grund med Façade ud til Toldbodgade (Nr. 11) „Fr. G. Knudtzons Bogtrykkeri“, der efterhaanden arbejdede sig op til en smuk Position blandt københavnske Officiner, og som han selv bestyrede i tyve Aar, hvorefter han blev passiv Kompagnon. I 1897 købte Knudtzon den mindre Landejendom og Lystgaard „Eriksholm“ ved Helsingør, som han selv drev, alt medens han genoptog sine kunsthistoriske Studier. I 1907 opgav han Ejendommens Drift og flyttede først til Hovedstaden, senere til Margrethevej i Hellerup, hvor i hans Alderdoms Dage Erindringerne blev nedskrevne. Her lukkede den virksomme og interesserede Mand sine Øjne den 14. Maj 1917.

REGISTER

- Aagard, Georg, Landmand, 207.
Abrahams, Sev., Theaterdirektør, 83 ff.
Alassio, Opvarter, 113.
Alexandra, Prinsesse, 247.
Andræ, Paul, Jurist, Forf., 79, 82.
Andræ, Victor, Overretsass., 79.
Bache, Otto, Maler, 200, 220.
Balle, J. P., Præst, 43 f., 53.
Bartholin, Frøken, 220.
Bergh, Edw., Maler, 150.
Bergsøe, Vilh., Digter, 121, 158, 203, 214, 237.
Berling, E., Kammerherre, 68.
Bissen, Vilh., Billedhugger, 118 ff., 139, 156, 171, 194, 250.
Björnson, Bj., Digter, 91, 164.
Bloch, Carl, Maler, 92, 195.
Blom, Louise, f. Gotschalk, 10, 26, 35.
Blom, Sigvard, Grosserer, 10, 14.
Blondel, Miss, eng. Journalist, 231, 246.
Blædel, N., Præst, 94 f.
Bojesen, Pietro, Fotograf, 173.
Borch, Christopher, Billedhugger, 237, 250—51.
Borchsenius, Otto, Forf. 63.
Boschi, Greve, 191.
Bramsen & Blom, Handelsfirma, 23.
Brandes, Georg, Dr. phil., 133, 164, 210.
Bravo, Konsul, 114 ff., 173.
Bredal, Niels, Maler, 226.
Bremster, Miss, eng. Journalist, 231.
Bretteville, Viggo le Normande, cand. polit., 134—35, 212.
Broberg, Chr. Aug., Grosserer, 9, 14, 54, 66, 90.
Broberg, Ida, f. Gotschalk, 9, 15, 106.
Broberg, Marie, 136.
Brock, Gustav Ed., Højesteretsadv., 145.
Brockdorf, Fr., Oberst. 32.
Bruun, Anna, g. Bissen, 136, 194.
Bruun, Elis., f. Crone, Enkefrue, 136.
Bröchner, Hans, Professor, 77, 86 f.

- Brøndsted, Peter Oluf, Læge, 62.
- Budal, Billedhugger, 120.
- Bødtcher, Konsul, 186 f.
- Bødtcher, Ludv., Digter, 188 f.
- Bøgh, Johan, 261 ff.
- Börjeson, John, Billedhugger, 156 f., 194, 226.
- Carlino, Restauratør, 190.
- Caroline Amalie, Enkedronning, 175 f.
- Castenskjold, Kammerherre, 253.
- Christensen, Rich., Filolog., 236. — Anthonore, f. Tschering, 237.
- Christian IX, Konge, 251—55.
- Clausen, Consistorialraad, 16.
- Collin, Jonas, cand. mag., 158.
- Dahl, sv. Arkitekt, 123.
- Danemand, Grevinde, 33.
- Delbanco, Overretsproc., 94.
- Dichmann, G. A. Rektor, 46.
- Dietrichson, Lorenz, Professor, 116.
- Ekman, Clara Elisabeth, g. Lund, 197, 199.
- Erichsen, E., Grosserer, 18.
- Falkman, 173.
- Fasting, Jannike, 16.
- Fife, Ingeniør, 83.
- Fladager, Billedhugger, 215 f.
- Frederik VII, Konge, 42—43, 68, 90.
- Friis, Hans, Maler, 123.
- Frisenberg-Nielsen, Dr. phil., 83, 85—87.
- Fürst, Ludv. Gotfr., Vingrosserer, 29, 66.
- Giorni, Frue, (tidl. Poulsen), 202.
- Giovannina, Model, 150.
- Guissepe, Kustode, 115 f.
- Goldschmidt, M. A., Forf., 259—60.
- Goltz, Herm. v. d. Professor, 105, 106, 107—9.
- Gotschalk, Edv., Assurandør, 12.
- Gotschalk, Emmy, 10.
- Gotschalk, Friedr., Købmand, 8—12.
- Gotschalk, Fritz, Banquier, 10, 14, 24.
- Gotschalk, Julie, 12—13.
- Gotschalk, Kjerulf, Fuldm. 10.
- Gotschalk, Marie, 10.
- Gotschalk, Marie Frederikke, f. Kjerulf, 9—12.
- Hage, Alfr., Grosserer, 58, 136.
- Hage, Alfr., Godsejer, 124, 129 f., 136.
- Hage, C. F., Grosserer, 18.
- Hage, Johs., Godsejer, 41, 71.
- Halkjer, Emma, g. Gad, 197, 198 f., 203.
- Halkjer, Herman, Jurist, 197.
- Halkjer, Sophie Edvarda, Enkefrue, 196 f., 205.
- Hansen, Alfr., Grosserer, 31.
- Hansen, Andr. Nic., Grosserer, 31, 33.
- Hansen (Grut) Edmund, Øjenlæge, 31.

- Hansen, Emma, f. Grut, 31, 33.
 Hansen, Gustav, Grosserer, 83 f.
 Hansen, Lars, Maler, 153, 158 — 61, 166, 171—72, 179, 215 f.
 Hansen, Octavius, Højesterets-sagf., 31, 75, 89.
 Hansen, Theoph., Arkitekt, 182.
 Haslund, Otto, Maler, 226.
 Hasselriis, L., Billedhugger, 237, 259 f.
 Hauch, Carsten, Digter, 225, 235, 243—45.
 Hauch, Rinna, 244 f.
 Heegaard, P. S. V., Professor, 83—85, 87, 100, 144—47, 153, 182.
 Heering, Chr. — P. N., 124.
 Heimann, Brygger, 89, 91.
 Helsted, Maler, 237.
 Herholdt, Arkitekt, 90.
 Hesselberg, Skolebestyrer, 31 — 34.
 Hjort, Peter, Literat, 245.
 Hoffmann, Carluccio, 258.
 Holbech, Carl Fr., Billedhugger, 121 ff., 126, 189, 194, 204—6, 260.
 Holbech, Jens, Købmand, 16.
 Holbech, Karen, 17.
 Holmblad, L. P., Fabrikant, 90.
 Holstein-Ledreborg, J. L., Greve, 94 f.
 Hoppe, Johan, Amtmand, Kammerherre, 197.
 Hornemann, Harriet, f. Gotshalk, 10, 15, 35.
 Hornemann, Wilken, Skibslæge, 25, 30.
 Høyen, Kunsthistoriker, Prof., 175, 207.
 Ibsen, Henrik, Digter, 91, 110, 128 f., 153, 156, 161—66, 168 — 70, 171—72, 199, 213—19. — Susanne, f. Thoresen, 128, 214 ff., — Sigurd, 128.
 Immersdorf, Husjomfrue, 13.
 Ingerslev, Andr., cand. theol. Godsejer, 220, 226, 244.
 Ipsen, Edward, Læge, 76 f., 85, 97, 99 f.
 Ipsen, Edward, Organist, 76, 92.
 Ipsen, Harald Peter, Præst, 76, 92. — Anna, f. Rousing, s. St.
 Ipsen, Johs., Justitiarius, 77 f., 97 f.
 Jacobsen, Johs., cand. phil., 93 f., 97 f.
 Jacobsen, W. C., Galanterivarehandler, 93. — Frue f. Nathanson, s. St. — Marie, s. St.
 Janson, Kristoffer, Forf., 123, 128 f., 131—32.
 Jerichau, Agnete, g. Læssøe, 228.
 Jerichau, Elis Baumann, Malerinde, 151, 227—34, 239—43, 245—48, 251—55, 256—58.
 Jerichau, Harald, Maler, 228 f., 240, 246 f.
 Jerichau, Jens Ad., Billedhug-

- ger, 155—56, 167, 243, 253—54, 255—58.
- Jerichau, Lovise, 228, 254.
- Jerichau, Sophie, g. Holstein-Rathlou, 228, 249 f.
- Jerichau, Thorald, Organist, 227.
- Kaalund, P.E., Bibliothekar, 82.
- Kielsen, S. T., Overlærer, 47—49.
- Kjellberg, Johs. Fritj., Billedhugger, 120 f., 194, 221.
- Knudsen, Nic., norsk Købmand, 16.
- Knudsen, Hans, Købmand, 16.
- Knudsen, Nic. Heinr., 16.
- Knudsen, Søren, norsk Købmand, 16.
- Knudtzon, Benedicte, g. Collin, 64, 183, 192, 202, 222.
- Knudtzon, Bertha, 64, 183, 192, 203, 222, 246.
- Knudtzon, Chr., Nationalbankdirektør, 42, 53 ff., 64, 75 ff., 80 f., 91, 93, 96, 102.
- Knudtzon, Fr. G., Dr. phil., Bogtrykker, Memoirernes Forf., 1—268.
- Knudtzon, Harriet, g. Nielsen, 64, 183, 202, 222.
- Knudtzon, Jes Nicolai, isl. Købmand, 19—20.
- Knudtzon, Lucinde, f. Gottschalk, 5, 7, 104, 177, 183, 184 f., 193 f., 205, 222.
- Knudtzon, Marie, 64, 183, 203, 222.
- Knudtzon, Marie, f. Thomsen, 17.
- Knudtzon, Nicalai (Colla), Grosserer, 22, 31, 34, 42, 44, 72, 75, 91, 102, 104, 107, 222.
- Knudtzon, P. Chr., Grosserer, 1, 6—7, 16—23, 35, 42—43, 68—70, 91.
- Krenchel, Vald., Øjenlæge, 80.
- Krieger, Andr. Fr., Jurist, 145.
- Krohn, Pietro, Maler, 180, 225 f., 233, 245, 246, 249—51, 261 f.
- Küchler, Alb., Munk, Maler, 153—55.
- la Cour, Janus, Maler, 111, 122, 137, 140 ff.
- Landmanson, Isak, Professor, 158, 169.
- Lange, Jul., Kunsthistoriker, 207—12.
- Lange, Louise, f. Aagaard, 207, 209.
- Lange, Carl, Læge, Prof., 207.
- Lange, Marie, f. Aagaard, 207.
- Larpent, A. W., Sprog lærer, 124, 167.
- Larsen, A.C., Bibliothekar, 211.
- Leth, Alb. E., Overlærer, 46 ff., 49—51.
- Lie, Jonas, Digter, 261—67. — Thomasina, 263—64. — Asta, Michael, Erik, Mons, 264.
- Liebenberg, F. L., Literat, 55—56, 70—71.

- Listov, Chr. R. S., Rektor, 46 ff.
 Lorange, Aug., Maler, 132, 171—72.
 Lorenz, Bibliothekar, 134, 165.
 Lose, Arnoldine, f. Gotschalk, 13.
 Louise, Dronning, 247, 251—55.
 Ludwig, Konge af Bayern, 185 f.
 Lund, Chr., Kontorchef, 89.
 Lund, I. R., Skrædder, 76.
 Lund, H. L., Adjunkt, 56.
 Læssøe, Thorald, Maler, 200—1, 212.
 Madvig, N., Justitiarius, 89.
 Magnussen, Finn, Prof., 20.
 Mantzius, Kr., kgl. Skuespiller, 89.
 Maria, rom. Model, 195 f.
 Meincke, Jørgen, cand. phil., Journalist, 106, 111 f., 130, 139, 145, 167, 170, 172.
 Mejeri, Entreprenør, 180.
 Meldahl, Ferd., Arkitekt, 200.
 Meyer, Kapt. i Pavegarden, 173.
 Meyer, Garvermester, 180.
 Meyer, Carl Rudolf alias Carlo Rudolfo, 178—80.
 Meyn, Vilh. Carl Chr., Herredsfoged, 60.
 Michelina, Model, 150.
 Michelsen, Anker Peter Vilh., Overlærer, 60.
 Michelsen, M. Chr. Vilh., Præst, 58.
 Monies, David, Maler, 200.
 Monrad, Viggo, cand. phil., 71.
 Mourier, Lt. i Marinen, 94.
 Mourier, Otto, Bibliothekar, 213 f.
 Munch, Andr., Digter, 198, 236, 244. — Frue, f. Raben, 236.
 Müller, Sigurd, Literaturhistoriker, 200 f.
 Möller, Arkitekt, 124, 179.
 Möller, Kr., Filosof, 103, 130.
 Neergaard, Fr. Chr. S., Adjunkt, 52, 64.
 Nellemann, Højesteretsadv., 89.
 Neve, Sigism. cand. theol., Skolebestyrer, 3, 22.
 Nielsen, Rasmus, Professor, 77 ff., 86 f., 97—99, 146, 164, 182.
 Nissen, Enkefrue, 4.
 Olsen, Værtshusholder, 29.
 Olsen, Benjamin, Læge, 60—61.
 Pascuccia, Model, 150—51, 232—33.
 Paulsen, Alberto, Kammerherre, 202, 246. — Federigo, 246.
 Peters, Billedhugger, 175.
 Petersen, Clemens, Journalist, 164.
 Pignatelli, Adelaide, f. David, 137.
 Pius IX, 154.
 Ploug, Elisabeth Frederikke, f. Michelsen, 58.
 Price, Alb., Maler, Skuespiller, 70, 237.

- Prior, H. P., Grosserer, 119 f.
 Prior, Lauritz, Billedhugger, 118 ff., 194.
 Ramann, Kaffehandler, 93.
 Ratford, Ingeniør, 24.
 Ravnkilde, Niels Chr., Musiker, 116 f., 135, 153, 189, 191, 202.
 Renouard, Jul. A. P., Kasserer, 81.
 Rist, Commandeur, 18.
 Rist, Aug., Kammerraad, 35.
 Rode, Godfr., Forf. Dr., phil., 55—56, 58.
 Roed, Holger, Maler, 237—38.
 Roed, Jørgen, Maler, 238.
 Rosen, J. G. O. v., Maler, 157, 166—70.
 Rosenstand, Vilh., Maler, 123, 237, 260.
 Rotchild, (Meyer), Banquier, 180.
 Rudemose, Lærerinde, 227.
 Runeberg, Walter, Billedhugger, 156, 220.
 Ræder, O. A., Dr. phil., 80, 207.
 Saabye, Aug., Billedhugger, 105. — Anna, f. Hansen, s. St.
 Saint. Aubain, Andr. Nic. de, 71—72.
 Sass, M. W. & Sønner, Handelsfirma, 23.
 Scavenius, C. S., Kammerherre, 142.
 Scheel, Jul., Ass. i Indenrigsmin., 124, 128 f.
 Schjelderup, norsk Lt., 123.
 Schmidt, Rudolf, Forf., 164.
 Schneekloth, Hans, cand. phil., 133—34, 146.
 Schneekloth, Hans, Skolebestyrer, 134.
 Schondel. Dekorationsmaler, 233.
 Schou, Ludv. Abelin, Maler, 118 ff., 151, 172, 176, 179—81, 185.
 Schested, Officer, 123.
 Sibbern, Gabriel, Filosof, Fatigforst., 85, 86 f.
 Sibbern, Fr. Chr., Professor, 77, 78, 89, 96—97, 99—101.
 Skavian, O., Professor, 123, 131—32.
 Sopranzi, Frue, 197 f.
 Steinfeldt, Etatsraad, 20.
 Stella, Model, 150 ff.
 Stenersen, L. B., Filolog, 124.
 Stramboe, Fr. Chr. Billedhugger, 173—76, 195—96, 212, 215 f.
 Ström, Rasm. Nyrup, Nationalbankdirektør, 57—59, 71—72, 80—81.
 Suhr, Frue, 106.
 Sverdrup, se Emma Toll.
 Thiele, Anton, Maler, 123, 237.
 Thomsen, Jes., Landmand, 17.
 Thoresen, Magdalene, Forfatterinde, 220.
 Thornøe, Husjomfrue, 183.
 Thyra, Prinsesse, 251—54.
 Toll, Emma, Frk., 170.

- Trepka, Alma g. Bloch, 195.
 Trier, J. S., Tømmerhandler, 95. — Bella, f. Nathanson. s. St. — Ernst, Højskoleforst., 96. — Fritz Chr., Tømmerhandler, 95. — Ida Maria, f. Blytman, 95.
 Tutein, Brd., Grosserere, 18.
 Ussing, I. L., Professor, 237.
 Vadum, Landinspektør, 135.
 Voss, Handelsgartner, 25.
 Wedel-Neergaard, 135 f.
 Wiehe, Michael, kgl. Skuespiller, 88—89.
 Wilkens, Cl., Professor, 103.
 Winkel Horn, Fr., Dr. phil., 103.
 Wolf, L., Enkefrue, 199.
 Zachariae, Caroline Marie, f. Danemand, 33.
 Zachariae, Lovise, f. Danemand, 33.
 Zachariae, Waldemar, Oberst, 32.
 Zahrtmann, P. H. Kr., Maler, 60.
 Øllgaard & Gylche, Vinhandlere, 30.
 Ørsted, Anders Sandøe, kgl. Commissarius, 19.
-

